20. SZÁZADI HADTÖRTÉNET

Eddig megjelent kötetek:

A Harmadik Birodalom hadviselése
Adolf Galland
Hitler gladiátora
A hűség a becsületem
A szövetséges légierő ászai
A NATO az ezredforduló küszöbén
A Luftwaffe ászai
Háború a tengeren
A JG 26 hadműveleti naplója, 1939–1942
Spitfire-ök, Thunderboltok és meleg sör
Skorzeny, Európa legveszélyesebb embere
A végső győzelemig
Véráztatta föld
Az utolsó porosz
A Wehrmacht
A dieppe-i ütközet
A Bodenplatte hadművelet
Werwolf
Kommando
Az utolsó támadás
Sötét éj, nagy mélység
A Luftwaffe
Mennyország és pokol
A II. világháború híres bombázói
U-bootok harca repülőgépekkel
A Luftwaffe vadászlégiereje
Halál keleten
A diadaltól az összeomlásig
A II. világháború híres vadászgépei
A Waffen-SS képes története
Az ardenneki offenzíva
Vér és acél

VITÉZ ERDÉLYI BÉLA

Vér és acél

Keleti frontnapló – Don, 1942/43

Kiadásra átdolgozta: Baraksó Erzsébet

Hajja & Fiai

www.hajja.hu

A szerző eredeti dokumentumregényét átdolgozta
és kiadásra előkészítette Barakső Erzsébet

Első kiadás: Hajja & Fiai Könyvkiadó Kft.
4017 Debrecen, Pf.: 32.
E-mail: Hajja.Sons@mail.datanet.hu
www.hajja.hu
Felelős kiadó: a cég ügyvezetője

Tördelés: Hajja & Fiai Könyvkiadó Kft.
Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Rt.

ISSN 1418-2467
ISBN 963 9037 67 2

Halandók, lándzsát miért forgattok, és miért ölitek egymást?
Szűnjék meg már a viszály, s a városok békességben viruljanak!
(Euripidész)

A 108/2 század a 2. magyar hadseregnek azokhoz az alegységeihez tartozott, melyek a győzelemittas Vörös Hadsereget megállították az Oszkol völgyében a nagy doni offenzíva után 1943. január 23.–február 6. között.

TARTALOM

BEVEZETÉS

A doni összeomlás és az azt követő zavaros állapotok, folyamatok a szemem előtt játszódtak le. Láttam a nagy csapást, a zűrzavart, a sereg pusztulását. Láttam a kegyetlenségeket, bajtársiatlanságot, tehetetlenséget, fejvesztettséget. Láttam, mint uralkodik el a pánik, melyeken parancsnokok váltogatásával akartak úrrá lenni. Nem volt egyetlen vezérlő, magával ragadó tábornokunk sem, aki a katonai helyzetet át tudta volna tekinteni a csaták, a menekülés napjain, illetőleg annak előtte is, és kézbe tudta volna venni a rendezés, az irányítás gyeplőjét. Nem volt a tábornokok között egyetlen olyan bátor és tehetséges katona, aki már az urivi és a scsucsjei hídfőcsaták után, 1942 őszén levonta volna a leghelytállóbb következtetést: tűzszünetet kérni, fegyvernyugvást kötni, s az addigi hadműveletekben sok katonát vesztett hadsereget hazaszállítani. Ehelyett kegyetlenségekkel, tömeges felkoncolásokkal kényszerítették a doni harcokban ellenállásra a testében-lelkében sérült, éhes, fagyos, vérző bakákat. Nem, nem lehet leírni hűen a szenvedések halálhörgéseit, melyek beterítették a harcteret, és az ég felé szálltak!

Hogy e könyvet megírhattam, nagyban köszönhetem a Magyar Hadsereg Hadtörténeti Levéltára és a Térképtár igazgatóinak, a tudományos munkatársaknak, a technikai személyzetnek: rendelkezésemre bocsátották a korabeli írásos anyagokat, térképeket. Köszönetemet kell kifejeznem továbbá a Mátészalkai Városi Könyvtár igazgatójának, személyzetének, de igen nagy hasznát vettem dr. Horváth Miklós: *A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál* című művének; ezért is köszönetet mondok. Ezek voltak a forrásanyagok.

Természetesen e nagy segítségek mellett sem voltam képes az átélt harcos idők minden mozzanatát tökéletesen, leghűbben leírni, hiszen azok oly rég múltak el. Sok részletre nem emlékszem tökéle-

tesen. Mégis, törekednem kellett arra, hogy a korabeliség lehetőleg minél kisebb csorbát szenvedjen.

Bár sok jó könyvet írtak már a 2. magyar hadsereg háborús szerepléséről, s e könyvek alapján majdnem mindent tudunk háborújáról, ám nagyszerű helytállását nem ismerjük igazán. Néhány sorban tettek eddig említést erről. Alig hallhattunk-olvashattunk valamit az Oszkol-völgy véres utóvédharcairól, valamint az első vonalak iszonyú megpróbáltatásairól: a rajvonalbeli életvitelről, a hóárkok pszichózisáról, a testi-lelki szorongásról, a fagyok, a harcok rohamairól, a nyöszörgő percekről, őrjöngő órákról, a pergőtüzek pokláról, a hógödrök dermesztő éjjeleiről, a tisztek és a legénység viszonyáról. Könyvemmel ezt a hézagot igyekszem kitölteni. Megírásánál három szempont vezetett:

1. Bemutatni egy, a keleti hadszíntéren küzdő magyar századot és az ennek keretében harcoló magyar katonákat, e katonák hűségét, fegyelmét, szellemét, helytállását. Nem könnyű a dolgom! A magyar hadsereget forrón szerettem, büszke voltam, ha az egyenruhát magamra öltöttem. Megnőtt a felelősségem, éreztem, hogy megsokszorozódnak erőim. Boldog voltam, mert a polgári életben nagyon tiszteltek azért, hogy fiatalon a hadsereg tisztje lettem. Most, amikor a magyar katonáról írok, nem akarok szubjektív lenni, igyekszem elfogulatlan maradni. Ám már most le kell szögeznem, hogy az összeomlásban alig vétkes a magyar katona! A tragédiát a legfelső politikai vezetőink, a vezérkar, a sereg vezetői, azaz a parancsnoki kar, a tábornokok okozták azzal, hogy több mint fél éven keresztül az első vonalak harcosait nem pihentették, rosszul élelmezték, az orosz tél elviseléséhez nem látták el meleg ruházattal, korszerű támadó-védő, elhárító fegyverekkel, és műszaki zárat alig, vagy egyáltalán nem telepítettek.

2. Célom e könyv megírásával az is, hogy egy orosz falunak, Podviszlojénak emléket állítsak. A sors különös kegyetlensége, hogy ott álltam sírja szélén, és végig kellett néznem agóniáját. Hét napon át tartó ádáz harcokban égtek el, omlottak le házai.

3. Ennek az írásnak a harmadik célja a béke sorompóinak erősítése, mert ezek a sorompók nincsenek végleg leeresztve, és nem is olyan erősek, hogy el tudnák zárni a háborúk útjait. Ezek az egyezmény-sorompók, még ha a legjobb szándékok alkotásai is, látható és rejtett hibáktól erőtlenek. A békét maga a béke védje! A fegyverek nem tudják megvédeni, hiszen a földgolyó sok-sok helyén a II. világháború után is fel-fellángoltak, és még ma is pusztítanak a háború tüzei. Könyvemmel azt szeretném elérni, hogy az olvasó borzadjon el a háborútól, a háború okozta szenvedésektől. Legyen a békének minden országban nagyhatalmú minisztere! Legyen minden országban tantárgy a béke! Tanítani kell az iskolákban az emberiség nagyjainak, bölcseinek, tudósainak békéről vallott gondolatait!

Könyvem azt sugallja: legyen a béke a Föld legnagyobb hatalma, tegyen boldoggá minden embert és országot, és mély tisztességgel takarja be a koporsókat!

A szerző

1. FEJEZET

VESZTESÉGES HÍDFŐCSATÁK

A Szovjetuniónak átadott hadüzenetünk után szorongó érzések töltötték meg a lelkeket: félve hallgatták, olvasták a magyar családok a rádió, az újságok híreit, rettegtek az anyák, hogy fiaikat a harcterekre vezénylik.

Már 1938-tól állandósultak a behívások. Bevonultunk a Felvidékre, Kárpátaljára és Erdélybe. Csupán csekély veszteségeket szenvedtünk e katonai akciók során. A délvidéki megszállás már több áldozatot követelt, de mégis idehaza voltunk, és rést ütöttünk a hírhedt trianoni békeszerződésen.

A nagyobb, már háborús akciót 1941. július 1-jétől november közepéig az úgynevezett Kárpát-csoport, illetve az annak állományából alakult gyors hadtestünk hajtotta végre. Ezek a hadműveletek már nagy áldozatokat követeltek. Hősi halált halt a harcosok tizede, és megsemmisült a felszerelés 80%-a. Érthető, hogy népünk riadozott a háborútól, de ez nem állíthatta le az eseményeket: további, három éven át tartó harcok következtek.

1941 végére a nagy német győzelmek ellenére – nem tudtuk ugyan –, éppen a németek végső diadala vált kétségessé. Emiatt fordult 1942 elején szövetségeseihez a *Wehrmacht* főparancsnoksága. Nálunk Keitel vezértábornagy vezetésével január 20–21-én folytak a német–magyar tárgyalások. A látogatás másnapján követelte Keitel, Magyarország 15 harcos és nyolc megszálló hadosztállyal vegyen részt a 42-es hadműveletekben.

A követelés, mely ultimátumként volt értékelhető, megrendítette a tárgyaló magyar főtiszteket és politikai vezetőinket, hiszen a 23 hadosztály hadrendbe állításához általános mozgósításra lett volna

szükség. Végül a magyar tárgyaló fél kötelezettséget vállalt kilenc gyalogos- és egy páncéloshadosztály kiszállítására május végi határidővel. Ezután megindult a háborús propaganda, hozzáfogtak az expedíciós hadsereg megszervezéséhez, mely április 1-jére befejeződött, és 11-én megkezdődhetett a hadsereg kiszállítása. Önálló egységgé szervezték a 108. zászlóaljat, mely több mint 1000 gyalogosból állt. Ehhez a zászlóaljhoz hívtak be, kaptam beosztást.

Feladatunk volt az első vonal mögött a hadtápügyek megoldása, a partizántevékenységek meghiúsítása, a felvonulóutak és a valajki vasútvonal megvédése, s a katonai közigazgatás működtetése mindaddig, míg tartalékként valamelyik elsővonalbeli egységhez nem vezényelnek. Hazulról nézve e feladatok könnyűnek látszottak, de véghezvitelük a hadszíntéren csak kemény, fegyveres fellépéssel volt lehetséges.

Hogy a zászlóalj eredményes harci tevékenységet tudjon folytatni, éppen úgy ellátták fegyverzettel, mint más hasonló gyalogzászlóaljat. Századomban minden raj rendelkezett egy golyószóróval, Mannlicher típusú puskákkal, viszont géppisztolyokat csak a parancsnokok kaptak. Gépfegyvert szükség esetén bocsátott rendelkezésre a zászlóalj. Látszólagosan nem voltunk rosszul felszereltek, viszont ha a hadsereg egészét nézzük... A legfőbb gondot a fegyverzet korszerűtlensége okozta. Más tisztek, de én magam is csak a golyószórókat tartottuk megfelelőnek. Nekem a legnagyobb problémát a géppisztolyok hiánya jelentette. (Ez jellemezte az egész hadsereget.) Számításaink szerint a fél századot ezzel kellett volna felszerelni. A németektől kapott géppisztolyok használat közben néhány porszemtől elakadtak, legtöbbször olyan pillanatban, amikor élet-halál kérdéssé vált, hogy ontsák a lövedéket. Géppisztolylövedékből sem kaptunk eleget. Zászlóaljunk hadrendbe állítása után a május teljes egészében gyakorlatokkal telt el, melyekre a harcászati elemek felelevenítése, begyakorlása, az automatizált fegyverek kezelésének elsajátítása miatt volt nagy szükség.

A zászlóalj kiszállítása nem járt különös nehézséggel: a tiszalöki 64-es bevonuló központ szerelte fel, ott történt a bevagonírozás is. A Vág völgyében föl, a Kárpátokon át, majd Lengyelországon keresztül Ukrajnában, a Pripjaty mentén vezetett az út. A zászlóalj 104 tengelyen, azaz 52 vagonnal érkezett ki június 15-ére Kurszk

körzetébe a 41 novemberében megmerevedett német téli állások mögötti területre. A várostól 8 km-re lévő vasútállomáson rakodtunk ki. A csatatér szélére léptünk.

Ekkor már ezeket a téli állásokat megszállták a III. hadtest hadosztályai, ahonnan a német csapatokat más hadszínterekre vezényelték. Az északi részen, a Tyim előtt telepített 6. hadosztály ezredeinek lettünk tartaléka.

Ismerkedünk a környékkel, figyeljük a vidéket, mely nekünk oly idegen világnak tetszik. Különös, ahogyan egymást bátorítjuk: erősnek kell lennünk, hiszen szeretteinket, az ifjú hitveseket, a pár hónapos kisfiút, kislányt, az öregedő szülőket, a szülőházat, a szülőföldet, a hazát kellett elhagynunk. A kirakodás után a Kurszk környéki erdőségekben kétszemélyes sátrakban vert szállást a zászlóalj, közel a városba vezető nyílegyenes műúthoz. Csend van, hallgatunk, csak az altisztek kiáltanak valakikhez egyszer-egyszer. Életbe lépett az állandó rendelkezési állapot.

Már tíz napja élünk sátrakban a kurszki erdőségek sűrű fái alatt. Mellettünk folyik a Szejm, folyása lassú, vize nappal is sötét. Nem olyan itt a táj, mint az otthoni. Sötétebb az éjjel, sötétebbek a folyók, az éjszakák hidegek. Feltűnt, hogy valami miatt a madárnak nincs szava. Erre már a háború szele zúg, repülő köröz felettünk, felderítő Raták géppuskáznak látható vagy vélt célokra, s lentről elhárítóink tüzelnek. Az eddig halk szavú erdőben a fákat, melyek óriások és büszkék, tőből fordítják ki a bombák. A földre vetett hatalmas testek éppen úgy agonizálnak, mint a katonák, akiket repeszek érnek. A háború itt dúl 41 óta, reszket a föld, a város is, szabad szemmel, de távcsővel még tisztábban lehet látni a rommá vált házakat, a tető nélküli falakat, az összeroskadt emeleteket.

Éjfél van, alszik a tábor, a csendben hallatszik a zászlóalj szuszszanása. A bakák a félelmetes életritmus miatt zavaros álmokkal küzdenek, az ellenséggel viaskodnak, a küzdelem közben verejtékeznek, fel-felkiáltanak. Elmondják a katonák, hogy álmaikban az otthon maradottakat keresik, s ha találkoznak, az hihetetlen öröm, de ébredéskor a sátrakat megtölti keserűséggel a csalódás.

1942. június 27.
Ezen a napon 23.30-kor bombázók keresték a tábort. Hullottak a bombák, de a sátorváros központi részeit nem sikerült eltalálniuk. A perifériás részeken ellenben rettenetesen szenvedett a föld, feljajdult az erdő. A hatalmas tölgyek s a zászlóalj katonái is most ismerkednek a háború egyik leggyilkosabb fegyverével. A süvöltő bombáktól féltünk mi is, kicsit pánikba is estünk. Felettünk fellegek tornyosultak, de alig vettük észre, míg a bombák vészjóslóan szelik át az égboltot, véknyan esni kezd. A kiszórt és a levegőbe kapaszkodó bomba a földhöz közeledve mind erősebben süvöltött, huhogott, s e hang rémületet keltő, bénító detonációba torkollott. A bakák elhagyták a sátrakat, s ki-ki egy hatalmas törzs mellé kucorodott. Mindenkit markában tartott a félelem, s mikor a zuhanó bombák hangja ordítóvá erősödött, sokan versenyt üvöltöttek azokkal.

A gyilkos tömeg robbanása után síri csend lett. A pillanatnyi csendben hallható volt a leszabdalt, vastag ágak zuhanása. Újabb és újabb bombák érkeztek. Egyes katonák a folyó partjához igyekeztek, de a sötétben lépten-nyomon a lelógó gallyakba ütköztek, ezért előre tartott kezekkel mentek, vagy éppen négykézláb. Közelebb húzódtam az alezredesi sátorhoz. Az előtte álló vastag tölgynél két alak állt, az egyik motyogott, bizonyosan imát, a másik félelemtől sokkoltan a reformátusok zsoltárát, a *Tebenned bíztunk*at nyöszörögte. Ő a zászlóalj parancsnoka. Mi természetesnek vettük ezt a fohászkodást. Vezényszót vagy cselekvésre indító kiáltást nem lehetett hallani. Csak a halál jelezte dörejekkel, reccsenésekkel, üvöltésekkel, hogy közöttünk futkározik, és sejteni sem lehetett, kit ragad üstökön. Közeledik a hajnal, a Raták befejezték gyilkos munkájukat, eltávoztak. Helyettük futár érkezett a paranccsal:

> A hajnali órákban hadseregünk megkezdi támadásait az orosz vonalak ellen. A III. hadtest Tyim előtt nyit rést, és még aznap elfoglalja a várost. A zászlóalj azonnal menetkész legyen!

A szovjet csapatok erősen ellenálltak. A németek nagyon berzenkedtek, hogy 29-én még mindig csak Tyim előtt állnak küzdő csapataink, holott az orosz vonal áttörésére, a város elfoglalására csupán egyetlen napot kapott a hadtest. Végre július 2-án a 6. hadosztály 22. gyalogezrede birtokba vette Tyimet. A tartalékok tömegei között mi is megindultunk a tetőre vezető úton, a város ugyanis egy 100-150 m magas domb tetejére épült. Az ötnapos pergőtűz és a Stukák bombái egyetlen házon sem hagytak tetőt, ablakot, álltak árván, füstölögve. Vak épületroncsok mindenütt. Megilletődve néztem katonáimmal, hogy mire képes a háború. A leomlott paloták, épületek romjai között három hagymakupolás torony mutatott a magasba, csodálatos módon épen maradt mind a három hatalmas templom, tornyaival együtt. Ámuldoztunk, hogy lehet ez? Hiszen a pergőtüzek nem válogatnak, mit romboljanak le, mit nem. Valaki felsóhajtott: – Nagy az Isten!

A zászlóalj parancsot kapott a város megszállására, Tyim és meghatározott környékének pacifikálására. Ezekben az akciókban, a lemaradt csoportok fegyveres felszámolásában két katonánk halt hősi halált. Ők voltak a zászlóalj első halottai.

1942. július–augusztus
Zászlóaljamnak továbbra is Tyim körzetében kellett harci utótevékenységet végezni, de a III. hadtest minden alakulata az üldöző hadműveletekben tört Sztarij Oszkol irányába a Voronyezsbe vezető főút mentén és attól délre. A települések között nagyok voltak a távolságok, és a gyors menetek, a nagy hőség, a halott katonák rothadó bűze komoly próbára tették katonáink ellenálló képességét, erejét. Az üldözőharcok eredményesek voltak, a hadsereg ütemesen tört előre, elfoglalta Kurszktól mintegy 150 km-re Sztarij Oszkolt, attól délre 60 km-re Novij Oszkolt, és az oroszok minden ellenállását leküzdve július 15-ére megszállta 200 km hosszúságban a Don nyugati partját. Ezek voltak expedíciós hadseregünk fényes, sikeres hadműveletei, sajnos, ezek csak három hétig tartottak. Július második felétől, majd különösen augusztusban az úgynevezett hídfőcsatákban folyton vérzett, súlyos vereségeket szenvedett a had. Ekkoriban már mi, a kisebb tisztek is elgondolkodtunk azon, hogyan lehetséges, hogy nem volt egyetlen, széles látókörű katonai vezetőnk és politikusunk, aki májustól augusztusig ellátott volna, hallgattak a vezénylő tábornokok, akik miatt a majd másfél százezer magyar katona elpusztult. Itthon és a harctereken egyaránt

megtalálhatók voltak azok a főtisztek, akik a háborútól látványos kitüntetéseket, magas rangot, karriert reméltek.

A 2. magyar hadsereg lényegileg önálló vezénylésűnek számított, de azért mégsem, hiszen alárendeltje volt a német 2. számú B. hadseregcsoportnak, s Jány, a magyar erők parancsnoka báró Von Weichs vezérezredes jóváhagyása nélkül jelentősebb intézkedéseket nem tehetett. Volt viszont valami, amit kérni sem kellett tőlük: a 2. német hadseregcsoporttól kapta hadseregünk a 2. számú megjelölést, így vonult be, ezzel a számmal a magyar hadtörténelembe.

1942 nyarának üldöző hadműveletei eredményeként az orosz csapatok kénytelenek voltak átkelni a Donon, s annak a bal partján építették ki állásaikat. A magyarok is átkeltek Uriv községnél a folyón, és kisebb egységekkel elfoglalták a túlsó parttól 7 km-re Davidovkát. Nagyobb terepet nyerni, Davidovkát és környékét megtartani, esetleg hídfővé szélesíteni, és ott berendezkedni azonban hadseregünk nem volt képes. Az ellenség viszont e területen nagyszámú, jól felszerelt csapatokat vont össze, és az ottani magyar erők ellen indított támadásaik sikerrel jártak: csapatainkat Davidovka feladására kényszerítették, és a Don nyugati partjára visszavetették. Az oroszok sikere betetőződött azzal, hogy a magyarok után július 15-én ők is átkeltek a Donon, elfoglalták Urivot és tőle délre Ticsihát. E két községet erőfeszítéseink ellenére megtartották, sőt 12 km szélességben hídfőállást létesítettek a térségben. Uriv és Ticsiha a Don egy nagy kanyarulatában fekszik, melyet a későbbi napokban „halálkanyarnak" neveztek el az ott harcoló katonák.

Ekkor még Jány vezérezredes-főparancsnok nem tudta, hogy nagy erejű offenzíva indulhat ki innen. Egy másik, a korotojáki hídfőnél képzelte el azt. Éppen ezért ennek a hídfőnek a felszámolása miatt indított hadműveleteket. Meglepetésre Korotojákon gyenge volt az ellenállás, ez elképzelésének átértékelésére kényszerítette, s így értette meg azt, hogy az urivi hídfő előtti harctereken dől el a doni csaták sorsa.

Mire azonban a hadvezetés erre a felismerésre jutott, Uriv és Ticsiha terepein kiépítették a korszerű orosz védelmi állásokat. Mindez hadseregünk szeme előtt történt. Ezeket a védelmi állásokat fedett terepen alakították ki, ugyanis Uriv dombokon, Ticsiha pedig nagyobb mocsárerdőség közepén épült. Az előttük sík terepen húzódó magyar állások a hídfőből beláthatók. Emiatt naponta vesztettünk embereket. Ezért úgy döntött Jány vezérezredes, az urivi hídfő előtti magyar csapatokat hátrább, fedettebb terepre telepíti. Bármennyire fontos és indokolt harcászati cselekmény volt is a harcálláspont megváltoztatása, csak a 2. német hadseregcsoport vezérének, Von Weichs vezérezredesnek engedélye alapján kivitelezhették.

Jány elgondolását katonai érvekkel indokolva Von Weichs elé terjesztette, aki ezt elutasítva őt arra kötelezte, hogy az állásokat hagyja a helyükön, s az abba telepített csapatokat nem vonhatja hátrább. Kijelentette Weichs, hogy az urivi dombokat ő visszaveszi az oroszoktól, a ticsihai erdőségeket pedig hamuvá égeti. A magyar fővezért meglepte a vezérezredes válasza, és baljóslatú félelmében javaslatot tett a németeknek, hogy Urivot magyar erőkkel akarja elfoglalni – így kezdődtek meg a véres, veszteséges hídfőcsaták 42 nyarán.

Ezekben a hídfőcsatákban elesett mintegy 25 000 magyar katona. Nyilvánvalóvá vált: a 2. magyar hadseregnek a Don mellett csak az elpusztulásra van esélye. Vártuk a történelmi felismerést és cselekvést: pakolni, és megindítani a hadsereget vissza Magyarországra. Egyre inkább megerősödött bennem az a következtetés, hogy ehhez hasonló mulasztása államiságunk kezdete óta nem volt hadsereget vezénylő magyar fővezérnek. Eredménytelenek lettek az 1942-es nyári hídfőcsaták, csak Korotojákot tudtuk szeptember 1-jére elfoglalni. A hídfőcsaták idején zászlóaljamnak már Novij Oszkolban volt a harcálláspontja, s egységeinkkel az első vonalig teljesítettünk sajátos harctéri feladatokat. A hídfők előtti harcok küzdelmeibe így betekinthettem. Vesztes, tragikusan véres csaták. Gyászoltuk szívünkben elesett katonáinkat, akiknek nem lett volna szabad itt elpusztulniuk.

Zászlóaljunk augusztus 4-én ért Novij Oszkolba. A város nagy főterű, homoksivatagban fekvő, homokutas, -utcás helyiség az Oszkol folyó keleti partján, a déli részén jó, erős híd ívelte át a vizet. A hídon át nyugat felé az út a folyón túl dombok gerincén vezetett. Ez az út ment át a 45-50 km-re lévő Veliko Mihajlovkán, a nagy kiter-

jedésű, városszerű településen. Megérkezésünkkor még nem gondoltuk, hogy a térségben kegyetlenül véres, kéthetes utóvédharcokat vívunk, és itt fogom elveszíteni századom embereinek majdnem a felét.

Augusztusban súlyosan és veszélyesen megterheltek bennünket szünet nélkül a napok. Kegyetlen lelkiállapotban gondoltam sokszor arra, hogy ebben a hónapban szült az anyám. Zaklatták életünket azok a napok, hiszen az Oszkol mentén futó, úgynevezett valajki vasútvonal épségéért a parancsnokságom alatti katonai közigazgatás területén felelős voltam: lemaradt vagy átdobott kisebb-nagyobb harccsoportokat kellett leküzdeni, a katonai közigazgatást működtetni, az első vonal hátterét biztosítani. Ezek a nagy feladatok naponta problémákat okoztak.

Novij Oszkoltól északra a 2. és a 4., délre az 1. és a 3. század helyezkedett el részben azonos feladatokkal. A városban rendezkedett be a zászlóalj-parancsnokság, a törzs- és a csendőrszázad. Gondjainkat állandósította a napi feladatok megoldása, álláspontjainktól hetente több ízben kellett távol lennünk, sok esetben napokig. Kemény szolgálat volt, de még keményebbek lettek a hidegek beálltakor. Ám most még augusztusban vagyunk.

Osztrogozsszkban töltöttem az éjjelt 9-én, és másnap, kora reggel visszaindulásunk előtt 05.30-kor nehézágyúk dörgése hallatszott északkelet felől. Az erős tüzérségi tűz fél óráig tartott. Ezzel vette kezdetét az urivi hídfőcsata a „halálkanyarban".

Még egy másik, szintén rettenetes, riasztó hír érkezett: lezuhant repülőgépével 20-án, és hősi halált halt Horthy István főhadnagy, kormányzóhelyettes. Felbolydult a hadsereg. Mindannyiunkat megrendített a hír. A kormányzó úrral és családjával együtt érez minden katonája. Agyunkba befészkelődött a gondolat, hogy ezzel valami irgalmatlanul nagy tragédia kezdődött el. Szerette minden magyar a kormányzó urat, és szívünkbe fogadtuk István kormányzóhelyettest a kis Istvánkával és a nagyszerű feleséggel, Ilona grófnővel együtt. Nem tudtuk felejteni, szívünkbe költözött a fájdalom az ígéretes jövőjű, az erős, egészséges kormányzóhelyettes, repülőstiszt elvesztése miatt.

Ennek előtte, majd két hónapja a magyar hadsereg magyar–német bajtársi labdarúgó mérkőzést rendezett Kurszkban. A kormányzóhelyettes is ott volt tiszttársaival. Abban a szerencsében részesülhettem, hogy közvetlen a háta mögött állhattam. Ő ült, és a szép helyzeteket megtapsolta. Néha elmosolyodott ügyetlenségüket látván. Nagyra értékeltük, hogy kényelmes otthonát elhagyva, velünk, a sereggel a halál mezejére lépett. Kötelességének érezte, hogy ezt kell tennie. A meccs után megtapsoltuk. Mosolygós arcát soha nem felejtem el. Érkeztek a hírek, fantasztikus hírek is a tragédia körülményeiről. Valamilyen változásokról is beszéltek. Másnap, késő este kaptunk elfogadható értesülést: nem lőtték le a repülőt, nem volt szabotázs, manőverezéskor nem engedelmeskedett a gép.

A kormányzó úr a tragédia előtt, augusztus 20. alkalmából intézett beszédet a nemzethez és a hadsereghez. Emlékszem, és most is a fülembe cseng, amikor katona fiához így kezdte üdvözletét: „Drága fiam..." Ahogy kezdte a harcterekre nekem írt leveleit édes, jó apám is.

Múlóban a nyár, augusztus utolsó napjait éljük. Mozgalmas a harctér elöl-hátul, eredménytelenül dúlnak a hídfőcsaták. Nyár vége van, de még mindig nagy a nappali hőség, különösen a déli időkben, ám hűvös a reggel, az alkonyat, az éjek meg egyenesen hidegek. A hőmérők higanyszála a kora hajnalokra mind lejjebb és lejjebb süllyed. A nyáron eszünkbe sem jutott, hogy lesz még tél is. Jobban foglalkoztattak bennünket a napi teendők meg az automata fegyverek hiánya. Jó, könnyű, gyorstüzű géppisztolyokra lenne szükség. Védelemnél, támadásnál nélkülözhetetlen ez a fegyver. Ha a zászlóaljnál járok, mindig felvetem ezt a problémát. Úgy érzem, unják. Lehet, egyszer elragadtatom magam, az asztalra verek és kiabálni fogok: „Mi lenne otthon az aratókkal, ha nem lenne kasza, csak sarló? Olyan ez a hadsereg is. Kihozták Kelet-Európába, de hogy merték ezt megtenni korszerű fegyverek nélkül?!"

Ha az elsővonalbeliekkel beszélek, a legtöbben erről panaszkodnak. Mondják, ha vállalkozáskor, általában éjjel átmennek a Donon, az orosz géppisztolyok lövedékei ezrével árasztják el a területet, ahol mozgást észlelnek. Óriási területemen kísérő katonáimmal különböző helyeken pihenek meg egy-két napon, kisebb-nagyobb katonai bázison: ellátóknál, műszakaiknál, felvonulóknál, segélyhe-

lyeken. A katonák tragédiáktól tartanak, melyek különféle mulasztások miatt fognak bekövetkezni. Szólnak arról, hogy az éjjeleken őrködők már fáznak. Jó lenne, ha volnának melegebb köpenyek az őrség számára. Magam is meggyőződtem arról, hogy bár a doni vonalak védelmi célokat szolgálnak, a védelem műszaki kellékei vagy gyengék, vagy működésképtelenek. Drótakadályokat, mint amilyenek például a „spanyol lovasok" voltak, kevés helyen láttam. Aknazárakat sem telepítettek a vonalak előtt minden részen. Panaszkodtak, hogy az aknákban sem lehet bízni, nem robbannak fel minden esetben.

Maga a vonalbeli élet gyötrelmes: nincs elegendő szalma, a nyers földön fekszenek a bakák, és nappal állandóan a fedezéket építik. Nincs pihenés. A napi munkákat végző emberek, de az egész hadsereg élelmezése gyenge. A tábornokoknak általában mindenük megvan, majdnem úgy, mint odahaza. A katonákat éhségérzet gyötri.

A bakák nagy része nincstelen cselédfiú volt otthon. Kellő, jó táplálkozásra nem tellett. Élelmezésüket hús nélküli krumpli- vagy úgynevezett pergeltlevessel (pirított tésztaleves) oldotta meg a cselédanya, cselédfeleség. Ezekből a levesekből sokat kellett enni, hogy kellő energia jusson a szervezetbe. Gyerekkorától kezdve a nagy tömeg befogadásához alakult a gyomor és a bélrendszer. A katona a szükséges kalóriát sokkal kisebb tömegű élelemmel kapta meg, de nem érzett jóllakottságot. Az ilyen katonának rossz volt a közérzete, kedvetlenné vált. A háttéri szolgálatnál tudott magán segíteni a legtöbb ember, de az első vonalakban, ahol csak makkegészséges ember tud helyt állni, nem volt lehetőség senki részére, hogy élelmezésén javítson. Az éhségérzet, s az ezzel járó melankólia aztán különböző betegségeknek lett a forrása.

Séllyei vezérkari ezredes főszállásmester észlelte a hibákat, és igyekezett azokat felszámolni. Minden rendelkezésére álló lehetőséget megragadott azért, hogy a legjobb ellátásról gondoskodhasson: élelmezési – ember és ló –, dologi, műszaki, fegyverzeti vonalon. Rendszeresen küldte erről a jelentéseket Budapestre, de jó szándékú kötelességteljesítése nem járt eredménnyel. Hazaküldött feljegyzései süket fülekre találtak.

1942. szeptember 11.
A hadsereg-parancsnokság törzsszállásán a honvédség vezérkari főnökének jelenlétében a hadsereg ellátásának elégtelenségéről tartott tájékoztatón jegyzőkönyvet vettek fel. Ez is mutatja, hogyan pecsételődött meg a hadsereg sorsa. Egyebek között a következőket rögzítették:

> [...] 9. A főszállásmester előadja: a téli ruházattal kapcsolatban nehézséget jelent, hogy sem a magyar, sem a német vonalról nem kapunk választ határozott formában a kiutalandó téli ruhák számáról. Megjegyzi még a főszállásmester, hogy a mintegy 200 hazaintézett felterjesztés legnagyobb részére általában nem kaptunk választ. A vezérkar főnökének válasza: – *Keine Antwort ist auch eine Antwort!* [1]

1942. szeptember 14.
Parancsot kaptam, hogy a közelünkben, a Delenkája felett ívelő vasúti hidat őriztessem. Szervezzem meg, hogy a hídon biztonságos legyen a vasúti közlekedés. Intézkedtem: Kubinyi zászlós feladata a híd őrzése, s egy óra múlva két géppisztolyos bakánk elindult a híd irányába.

1942. december 24.
Délelőtt a zászlóaljtól kiküldték az országból karácsonyra érkezett szeretetcsomagokat. Este 19 órakor közös vacsorán vett részt a század. Kis beszédet mondtam, utána a kupákkal koccintottunk, s jókívánságok között megittuk a deci pálinka felét. Egy idő múlva a kapuőrséghez siettem, az őrt felszólítottam, adja át a fegyverét, és menjenek be vacsorázni. Igen szabadkozott az őrség parancsnoka, félt, talán próbára akarom tenni, de aztán meggyőztem, és fél órára átvettem a szolgálatot. Kint 35 °C-os volt már a hideg. Fél óra elteltével erősebb ütemben kezdtem járni fel s alá az őrhelyen. A kesztyűben fázott a kezem, az arcomat marta a hideg. Szegény katonáim, gondoltam, november közepe óta ilyen kemény éjszakákon kell a szolgálatokat ellátniuk. Az eszembe sem juthatott, hogy nem is sokára, az Isten szabad ege alatt, hóba vájt árokban fogjuk tölteni

[1] A hallgatás is válasz!

éjszakáinkat. Csend volt, a rettenetes hideg elfojtott minden neszt. Nézegettem a csillagos eget, hol van vajon a „lángos" csillag? Sokáig kerestem a Jézus születését jelző tüneményt. Nem találtam az égi jelet.

1942. december 31.
Novij Oszkolban szilvesztereztünk. A tábori postások rendezték az estét meg az ellátósok. Vagy 20 tisztet hívtak meg. Egy 30 l-es ezüstüstben „hadi bólé" volt: fehérborban déligyümölcsdarabok. Köszöntő, bizakodás, rögtönzött kis műsor. Az utolsó poharat a győzelemre ürítettük. Végül elénekeltük a *Szózat*ot. Furcsán, idegenül hallatszottak a szavak, dallamok a hazától oly messze, idegen földön. Hideg van, –28 °C-os az éjszaka.

1943. január 2.
Alekszejevka, 17.00 óra. V. Kovács Gyula vezérőrnagy, a 2. hadsereg vezérkari főnöke telefonbeszélgetést folytatott a főszállásmesterrel a 12. hadosztálynál megejtett vizsgálat eredményéről. A főszállásmester egyebek között a következő tájékoztatást adta:

> A legénység a neki járó személyi adagot megkapta. Egy-két napig nagyon egyhangú volt. Érezni lehetett továbbá a kenyéradag korlátozását is. Ezzel szemben tény, hogy a személyi adag egymagában nem elegendő. A szalma- és fűtőanyaghiány igen nagy. Egy század például két köbméter fát kapott, melynek nagy részét fedezéképítésre kellett felhasználni. Ezt a csapat nagyon megérzi, mert az emberek fűtetlen bunkerekben a földön kénytelenek hálni. Hasonló a helyzet a lótáppal is, mely a lovak lassú, de biztos pusztulásához fog vezetni. Ugyanekkor a malária és a bélhurut is járványszerűen fellépett a legénységnél, mely azután nagy mérvű végelgyengüléshez vezetett. Az orvos december 16-án jelentette, hogy a 18/III. zászlóaljnál bármikor lehet számolni 20-30, végelgyengülésben elpusztuló ember halálával.

1943. január 3.
Az új év kezdése új gondolatokkal foglalkoztatott bennünket. Kilátástalannak éreztük a jövőt. Egy téli hadjárat végzetes lehet. Elemeztem folytonosan, mennyit bír el a zászlóalj? A tisztek és a legénység negyede idős, inkább túl vannak a 40-en. Mi lesz? Hazánk messze, nincs mögöttünk, hogy mint erős sziklának hátunkat nekivessük. Otthoni harcokban nem lenne baj a 40 év.

A hadrend:
Zászlóaljparancsnok: Császár István csendőr alezredes. Nincs katonai tapasztalata. 52 éves. Korrekt, pedáns tiszt.
Helyettese: Szigeti Jenő csendőr főhadnagy. Nem a harcterekre képezték ki. Igen jó adottságú tiszt.
Zászlóaljsegédtiszt: Hallgató Géza hadnagy. Jól képzett tiszt.
A századok és parancsnokaik:
1. század: Balogh Béla hadnagy,
2. század: Erdélyi Béla hadnagy,
3. század: Mató László főhadnagy,
4. század: Kecskeméthy Mihály főhadnagy.
A századok hadrendje: 4 szakasz századtörzs a vonattal (a lovak a szekerekkel).
Felettes parancsnokság: Magyar Királyi 2. Hadsereg Hadtápparancsnokság.
Parancsnok: Torzsay Henrik ezredes, Novij Oszkol.

1943. január 5.
Felderítés és adatgyűjtés céljából szánokon 07.30-kor automatákkal felszerelt szakasz indult Kubinyi zászlós parancsnoksága alatt Belij Kolodesen keresztül Verho Sosznára. Feladatuk megtudni, milyen az utak állapota, a biztonsági helyzet, a lakosság hangulata, az életkörülmények, az iskolák működése, a még októberben kiépített védőárok állapota.

1943. január 8.
A felderítőszakasz tíz órára megérkezett. A zászlós beszámolója alapján a zászlóalj-parancsnokságra jelentést küldtem 12.00-kor:

> A felderítésre küldött szakasz parancsnoka megállapította, hogy az utak szabadok, simák, a letaposott havon a leggyorsabb közlekedés is lehetséges. A lakosság békés, a zászlós nem észlelt szervezkedést.

A hangulat megnyugtató annak ellenére, hogy kenyeret három hónapja nem láttak. Olajos krumplit, répát esznek. Az Isten se gondol velük. Néhány tanítónő a nagy hiányok mellett is tanít Verho Sosznán.

1943. január 12.
Kedd van. Délelőtt kilenc órakor türelmetlenül cseng a telefon századom livinszkájai irodájában. Az ügyeletes altiszt, Halmos főtörzsőrmester keresgélt valamit, késve vette fel a kagylót. A fedőnevünk: Holló, ezt kell a jelentkezéskor először bemondani. Kemény hangok hallatszottak a készülékből, hogy talán alszunk, és a hívó a századparancsnokot kérte. Miután vigyázzba kapta magát a törzs, igenissel letette a kagylót. Néhány lépést tett felém, és halkan mondta, hogy az alezredes úr van a telefonnál.

Azonnal jelentkeztem, és máris kaptam a kérdéseket. Parancsnokom azt tudakolta, mikor ellenőriztem Bolsoj Jaruga térségét? Szabályszerűen feleltem, és jelentettem, hogy egy hónapja. Újra kérdezett: milyen intézkedéseket tettem? Elmondtam: katonai intézkedésekre nem volt szükség, de utasítást kapott a sztaroszta, hogy hóesés esetén tisztíttassa az utakat, lássa el tűzifával az iskolát és a hivatalát is. Ekkor rendelkezett: most már szükség lesz katonai intézkedésekre is. Parancsot adott, hogy azonnal szálljak ki, mert az egyik, gazdasági ügyeket intéző német alakulat jelentette: fegyveresek zavarják a begyűjtést. Tapasztalataimról és intézkedéseimről 15-én 18 óráig kell jelentést tennem.

Önként jelentkezőket kértem a szakaszparancsnokoktól, s három szánnal, 15 géppisztolyos katonával 13 órára Bolsoj Jarugára érkeztem. A vizsgálatok megkezdésére azonban nem gondoltam, mert nyugtalanított, hogy míg tartott az út, tíz órától kelet felől ágyúk százainak pokoli dörgése hallatszott. Ha idővel lanyhult is ez a dübörgés, egész nap tartott, csak késő este hallgattak el az ágyúk. Bolsoj Jaruga előtt 500 m-nyire megálltunk. Sehol egy lélek, az úton senki. Kérdésekkel ostromoltak a katonák, de mivel csak félelmetes sejtéseim voltak, elgondolkodva azt mondtam nekik, lehet, hogy a váltásra érkezett friss erők gyakorolnak. Azt hiszem, nem lehettek elégedettek a felelettel, sem a további hallgatásommal. Ők is hallgattak, csak a fáradt lovak prüszköltek fel egyszer-egyszer. Pej színű lovak voltak, de mire a faluba értünk, fehérre festette őket a 30 °C-os fagy dere.

1943. január 13.
Virradatkor Novij Oszkolnál ijesztő erővel kezdődtek a dörejek, kelet felől ágyúzást hallottam. A falusiak is tőlem kérdezték, mi van arra keleten, nekik is azt mondtam, hogy gyakorlatoznak. Legszívesebben visszahajtattam volna Livinszkájára, de nem tehettem, nem mondhattam az alezredesnek azt, hogy ágyúk dörrenéseit hallottam kelet felől, így visszajöttem. Ezért gyors cselekvésbe fogtam. Beszéltem a sztarosztával, majd fölmentem az iskolába, hogy a négy tanítónőtől érdeklődjem, de amint a sztaroszta, a tanítónők sem tudtak semmiféle fegyveres akcióról. Azok a katonák sem jutottak pozitív információkhoz, akik valahogyan tudtak oroszul.

A falu mellett egy másik kis község volt, beszélnem kellett ott is a megbízottunkkal. A két település között egy patak húzódott, most talán fenékig befagyott. A meder fél méter híján hóval volt tele. A hó mind mélyebbre süppedt alattunk, de valahogyan átvergődtünk azon. Feketének, a helyettesemül hozott szakaszvezetőnek egy házra mutattam, hogy azt figyelje, s elmondtam, mi a teendője. Abba a házba én most bemegyek, ő pedig időnként két-három sorozatot lőjön ki a fegyveréből. Ha tíz perc múlva nem jönnék ki, rúgja be az ajtót lövésre kész fegyverrel, aztán meglátja, mit tegyen. Figyelmeztettem, hogy el ne hamarkodjon semmit.

Az ajtó előtt pillanatnyi időre megállva hallottam, hogy több ember szenvedélyesen vitázik odabenn. Kopogtam, és beléptem a helyiségbe. Megdermedtem. Meghűlt bennem a vér, ahogy az ott lévő tíz ember vad tekintetét rám szegezte. Kavarogtak agyamban a gondolatok, a szemek szúrtak, felhalmozódott gyűlölet pattogott azokból, és fojtogatni kezdtek. Tudtam, ha egyetlen mozdulatot teszek, hogy géppisztolyomat kézbe vegyem, darabokra tépnek. Töprengtem, mit mondjak nekik? De nem törhettem tovább a fejemet, mert ha ezzel eltöltök néhány másodpercet, elvesztem. Egyetlen pillanat elég volt ahhoz, hogy megértsem: erős összefüggés van a távoli ágyúdörgés és ezeknek az embereknek a tanácskozása között. Agyam gyorsan dolgozni kezdett: mégis mondok nekik valamit, aminek hatása alatt kiléphetek. Kint már a szakaszvezető géppisztо-

lya meg az enyém biztonságot jelent. Arcom görcsös vonásain enyhítettem, s kényszerű mosollyal szóltam: – *Druzsba!*[2]

Biccentettem a fejemmel, és kiléptem az ajtón. Nem jött utánam senki, nem lőttek le, mentem hátra se nézve, a szakaszvezető felé. Mikor hozzá értem, nyomban kérdőre vontam, miért nem lőtt. Visszakérdezett: miért lőtt volna, hiszen csak fél perc telt el azóta. Mondtam neki, ez a fél perc hosszabb volt, mint amióta orosz földön vagyunk. Felért egy esztendővel!

A szakaszvezető nem értette a dolgot, várta a magyarázatot, ehelyett rászóltam, hogy másszunk keresztül ezen a hitvány patakon. Derékig a hóban szinte átúsztuk a medret. Míg a lovakhoz értünk, volt időm a töprengésre, bár az ölni kész, gyilkos szemeket folyton magam előtt láttam.

Foglalkoztatott a gondolat, hogy a falut elhagyom, és visszatérek a bázisomra. Táplálta ezt az elgondolást az is, hogy viszolyogtam a hosszú éjszakától. Ennek ellenére úgy döntöttem, maradunk. Az út felét beesteledés után lehetett volna megtenni, de az éji út veszélyét nagyon megnövelte a drámai helyzet. Jobb lesz a faluban csendesen eltölteni az éjszakát. A lovakat egy elhagyott kunyhóban helyeztük el, ropogtatták a száraz gabonaszalmát, amit az üres házak tetejéről bontottak le a katonák. Közeledett az esti sötétedés, s úgy éreztem, mintha most korábban jönne. Kiálltam az épület elé. Bent 13 katonám és a legényem heverésztek a zsupon, a kévébe kötött rozsszalmán, kint két őr cirkált a megadott parancsok szerint.

Néztem az őröket, s közben felvetődött, vajon hogyan reagálnának, ha most rájuk lőnének? Meg is kérdeztem az egyiktől, mit tenne akkor? Azt válaszolta, szitává lőne mindenkit. Cigarettáért szóltam be a legényemhez. Rágyújtottam, és jó célként az ajtó előtt fújtam a füstöt. Kelet felől még mindig hallatszottak a detonációk, mind sötétebbé vált az idő. Gondolataim elapadtak, merevedett szemekkel néztem a homályba burkolódzó falut. Félerősen bekiáltottam az ajtón a szakaszvezetőért. Nyomban megjelent a böszörményi fiú, s már adtam is a parancsokat: azonnal szegezzék be az ablakokat, az ajtó elé is állítani kell valami golyófogókat, asztalokat vagy effélét. Sarkon fordult, és bement az épületbe. Nem jó parancsot adtam, morfondíroztam, hisz nem áll rendelkezésre se deszka, se szeg, se ütőeszköz. Ám kis idő múlva az épület végéből baltacsapások hallatszottak, s már jelentette a szakaszvezető, hogy a parancsot végrehajtotta.

[2] Barátság!

Besötétedett. A legényem pompás fekhelyet készített szalmából, s unszolt, hogy egyek valamit. Visszakérdeztem, vajon ő tudna most enni? Azt felelte, inkább inna, ha lehet. Mondtam neki, hát igyék, ha arra vágyik, de adjon a cimboráinak is. Természetesen a katonákra gondoltam. Nekem töltött először, azután a szakaszvezetőnek. Megvártam, míg mindenkinek öntött, csak azután emeltem fel a kupát, Feketét szólítottam, jöjjön ide mellém, s koccintsunk együtt magyarosan! Nemcsak a szakaszvezető jött, de mindenki, s az ivókupákat összekocogtattuk. Talán a szesz hatására is a katonák beszélgetésbe kezdtek, de tíz órára ritkábbak lettek a szavak, gyér álom lepett meg mindenkit, belesüppedtünk a vágyakozó emlékezések éjjelébe.

Már igazi Szarmata, 40 °C-os dermesztő éjszaka van! Elhallgattak a dörejek, olyan csend ülte meg a környéket, mintha lélegzetet sem vett volna a falu. Kint az őrök patkós bakancsainak sarkai kopogtak a fagyon, benn a lovak ropogtatták a szalmát. A falakon árnyékok táncoltak. A hosszú éjszaka feszültséggel volt tele, a mi lesz, hogy lesz gondolatok befúrták magukat az agyamba, ráültek a szememre, még egy picinyke alvást sem engedtek. Minden nesz mintha óriások csapása alatt nőtt volna nagyra. Néha felálltam, és járkáltam a lovak mellett, mert fáztam a tábori takaró alatt. Hallgattam a bakák horkolását, szuszogását, a lovak prüszkölését. Ébren voltam minden váltáskor. A szakaszvezető is csak nyolc-tíz perceket aludt, aztán felült, cigarettázott. Éjfél lehetett, amikor szólt a katonáknak, hogy terítsenek pokrócot a lovakra.

1943. január 14.

Amikor hajnali négy órakor bejöttek a leváltott őrök, jelentették, hogy délkelet felől fényjelzéseket láttak. Kiléptem megnézni, miféle jelek azok. Hatalmas fénysugarak voltak reflektorokból, melyek fel, egészen az égre csapódtak, néha keresztezték egymást. Vagy jeleznek, vagy keresnek valamit. Oroszok! A dörejek szinte egybefolytak, szünet nélkül tartott a pergőtűz. A szakaszvezetőhöz fordul-

tam, vajon tudja-e, hány ágyúval lőnek ott? Azt válaszolta, nem tudja, hiszen ő csak egy baka. Erőltettem, mégis mennyire gondol. Találomra mondta, hogy lőnek vagy 30 ágyúval. Szóltam neki, azt figyelje, hogyan folynak egybe a robbanások. Ebből arra lehetett következtetni, hogy sok száz ágyúval tüzelnek. Meresztettük a szemünket a ködben, de még a legközelebbi házakat sem láttuk. Az őrök is inkább füleltek, mint néztek. A köd átláthatatlan sűrűséggel gomolygott, –42 °C-os hidegségével.

Amikor kiadtam a parancsot, 06.15-öt mutatott az óra. Talpra vezényeltem az embereket. János, a legényem összepakolta a holmijaimat, a katonák is a magukéit. Vászonvedrekben csöndben vizet hoztak, megitatták a lovakat, majd elfogyasztották szalonnájukat. Én is ettem pár falatot, de a feszültség bennem inkább cigarettát kívánt. Közvetlen a befogás előtt megitta mindenki a féldecijét, s pontosan 07.00-kor, erős ködben ugyan, de mégis virradat után, elindultunk. A katonák a szánokon két oldalt ültek, hátukat egymásnak támasztva, nyakában mindenkinek a géppisztolya, hogy azonnal lőni tudjon, ha úgy kívánja a pillanat.

10 m-t tehetett meg az első szán, amikor az utolsóhoz, amelyiken én ültem, egy alak közeledett. A jobb kezekről lekerültek a kesztyűk, és az ujjak a fegyverek závárzatához simultak. Egy nő volt az érkező, s benne Tányát ismertem fel, a tanítónők egyikét. Kért, vigyem el a városig, onnan már gyalog is eljut Poljanába, a szüleihez.

Töprengtem, vajon honnan tudta a tanítónő, hogy ilyen korán indulunk? Honnan tudta, hogy a faluban maradtunk? Ez utóbbit esetleg tudhatta, de az előbbit nem. Talán figyeltek bennünket? Meg is kérdeztem tőle, s azt válaszolta, megérzés volt, hogy még itt vagyunk. Feleletét azzal fejezte be, hogy igazán ennyi az egész.

Kibírhatatlan a hideg. Háromszor is leszálltunk a szánokról, s kilométereket gyalogoltunk mellette, mert ültünkben megfagytunk volna. Délre a század körletéhez érkeztünk. Kubinyi zászlós tájékoztatott, mi történt a két nap alatt, míg távollétemben helyettesített. Fogatot kértem, hogy a tanítónőt bevigyem Novij Oszkolba. Aránylag rövid idő alatt tettük meg a 6 km-es utat. Tánya leszállt a városban, s pár pillanatnyi idill következett: a tanítónő hálálkodása, ami olyan különös volt abban a profán, halálos időben. Azt mondta, ha már nem tud semmit adni, amiért elhoztam, megcsókol, és ne felejtsem el.

Három cuppanós csókot adott, olyan oroszosan, amikor átöleltem. Körülöttem megenyhült a zord világ. Vagy 10 m-re kísértem, megfogta a kezemet, mentünk egymás mellett szótlanul. Aztán megálltunk, egymásra néztünk, s szemében könnycseppel elköszönt. Megilletődve csak annyit tudtam mondani:

– Isten áldja meg magát is, kedves Tánya!

Néztem sokáig utána, szép kis menése volt abban az elnyűtt, félretaposott sarkú csizmájában is.

2. FEJEZET

„FELÁLDOZOM A SZÁZADOT..."

Miután teljesítettem felderítőszolgálatomat Bolsoj Jarugán, jelentkeztem parancsnokomnál, hogy küldetésemet befejeztem: ma 07.00 órakor indultam vissza a vizsgált körzetből, s egyenesen ide jöttem. Az alezredes ült, felnézett rám, ahogy beléptem. Bólintott, s a székre mutatott, foglaljak helyet. Bár nem dohányzott, és kevés szeszt fogyasztott, cigarettával és pálinkával kínált, s arról tudakozódott, mit tapasztaltam, milyen a hangulat, van-e szervezkedés, mi a helyzet a németekkel történt esettel? Nem jelentettem semmit, nem is válaszoltam, hanem visszakérdeztem, mi van az első vonalakban, mi történt a hadseregünkkel, miután Bolsoj Jarugában a Don felől ágyúk százait hallottam bömbölni?

Semmit sem szólt ezekre, csak nézett, nézett. Arra gondoltam, azért hallgat, mert nem a küldetésemről beszélek. Röpke pillanatban azt is feltételeztem, hogy megijedt attól, amit mondtam. Talán fél? Ezért hallgat? És miért néz rám úgy, mintha az agyamban akarna kutatni? Tovább kérdeztem, mi van Osztrogozsszknál? Azt felelte, a várostól keletre mindenütt tombol a harc a 30-40 °C-os hidegben. Fölvetettem, vajon a katonai raktárak tartalma, a felhalmozott élelem, a téli ruházat mind a lángok martaléka lesz? Elindították már ezeket a készleteket? Az alezredes összevonta a szemöldökét, láttam, kezd dühös lenni valamiért. Nem tetszett neki, hogy magasabb parancsnokokat érintő ügyekről érdeklődöm.

Hátradőlt a székén, kattogni kezdtek a szék lábai, mert hintázni akart rajta. Sehogy sem sikerült. Ahogy figyeltem ezt a lehetetlen műveletet, tudomásul kellett vennem: amint egy közönséges ülőszéken hintázni nem lehet, úgy egy századparancsnoknak nem

szabad vezérőrnagyi dolgokkal foglalkoznia. Az eléggé hosszú hallgatás után töltött magának, nekem is, kis kortyokban kiürítette a poharat, majd letette, és azt kérdezte, mit láttam-hallottam Bolsoj Jaruga környékén, tud-e valaki fegyveres támadásról?

Erre nemmel válaszoltam, azzal a hivatkozással, hogy oroszul beszélő legénységet vittem magammal, de nem tudtak használható adatokat szerezni. Elhallgattam, hogy partizánharcokra szerveznek. Tájékoztattam a sztarosztától kapott információról: novemberben szénát szállítottak a németek, s amint a falut dél irányában elhagyták, lövöldözni kezdtek. Azt szerette volna tudni az alezredes, miért lőttek a németek. Mondtam, a sztaroszta sem tudta, nem látta az esetet. Mire rákérdezett: csak nem félelmükben lövöldöztek? Ironikusan megjegyeztem: elvégre a németek is emberek. Erre hirtelen merevséggel megköszönte vizsgálati munkámat és a tájékoztatást, s hozzátette: –Első emberem vagy a zászlóaljban.

Első? Ha a többi század parancsnokai idősebbek is, mint én, de Hallgató hadnagy, a segédtiszt kitűnő katona. Izgatott, hová akar kilyukadni ezzel a hízelgő besorolással. Rám nézett, felemelte poharát, az enyémhez érintette, s mielőtt ivott volna, azt mondta:

– Veszélyes helyen jártál, örülök, hogy pozícióra épen visszatértél.

Mit akar ez vajon? – kerestem a választ szokatlan viselkedésére. Amint kiürítette a poharat, megadta a feleletet:

– Téged jelöltelek ki, mint egy erős, ütőképes század parancsnokát... – Nem folytatta tovább, hanem nézett rám keményen, aztán baráti hangvételbe csapott át: – Gyújts rá, kérlek!

Ezek szerint még van mondanivalója. Vajon miért tartogatja? Miért nem mondja? Miért idegesít? És akkor rákezdett:

– Nézd, katonák vagyunk. Parancsot kaptam arra, hogy hátravonuljunk, de egy századot kértek tőlem Novij Oszkol védelméhez. Téged a századoddal itt hagylak!

Arra gondoltam hirtelenében, hogy van ennek szíve az első emberét itt hagyni, a többiekkel meg eliszkolni? Egyetlen szót mondtam ki katonásan, de száraz daccal: – Parancs!

Utána a gyakorlatias dolgokra tért: már intézkedett, hogy géppisztolyokat, gránátot, lőszert, élelmiszert három hétre, valamint abraktakarmányt kielégítő mennyiségben kapjak. Fagyosan köszönömöt mondtam. Elhatároztam, hogy nem fogok előtte sírni, de kifogásaimat felsoroltam:

– Katonáim a 30-40 °C-os hideghez gyengén öltözöttek! Élelmezésük sem jobb, mint volt a meleg hónapokban! Mióta kint vagyunk, harci cselekményeket századkötelékben nem végeztek.

Megnyugtatásnak szánta, amit mondott:

– Ezeken segítünk!

Felállt, hozzám lépett, s rendhagyó módon, érzelmi tónussal, nem mint parancsnok, hanem mint barát búcsújának tetszettek szavai:

– Bízom helytállásodban! Kívánom, hogy ne odafönn, hanem még itt, e földön találkozzunk! Isten óvjon! – Kezet nyújtott.

Keményen sarkon fordultam, és elhagytam a helyiséget. A segédtiszti szobába lépve felállt asztala mellől a segédtiszt, Hallgató hadnagy, aki iskolatársam volt. Megöleltük egymást, és szótlanul elbúcsúztunk. Mikor a kilincset megfogtam, utánam szólt. Úgy gondolta a hadnagy, jó, ha tudom, hogy reggel egy ezredes tárgyalt itt az alezredessel, s elmenetelekor parancsnokunk azt mondta neki:

– Tehát a századot feláldozom!

Komor lelkiállapotba zuhantam. Hallottam, hogy az őrkatonák bakancsainak sarkai összekoppannak. Nem szalutáltam nekik, mert lefoglalt egy gondolat: néhány nap ugyan köszöntenek még, ám azután nekem kell haptákba vágni magamat az Úristen előtt. De nem jelentek semmit a világ marsalljának, hanem kérdőre fogom vonni, miért hajszolta az emberiséget a félelembe, a nyomorba, az őrületbe, a háborúba? A szánhoz érkeztem. A katona leszedte a lovakról a pokrócokat, az egyikkel az én lábamat takarta be, a másikkal a magáét, s megkérdezte, hová hajtson. Megadtam az úticélt: a lovakat nem kímélve hajtson Livinszkájára. A katona bizonytalanságában beszélgetni akart velem, akadozva kérdezte, igaz-e, hogy jönnek az oroszok? Bólintottam; igaz, jönnek. Tovább kérdezett: vajon haza fogunk jutni innen valaha? Azt feleltem: reménykedjünk, hátha így lesz, de az is lehet, hogy inkább jutunk a mennybe vagy a pokolba.

A századparancsnokság előtt lépdelő őr megérkezésemkor a jelentésre kijelölt helyre állt, és tisztelgett. Leintettem, ne jelentsen. Bent lerogytam egy székre, de felelősségemet érezve csakhamar rendbe szedtem magam, majd Halmosnak, a szolgálatos altisztnek rendelkeztem: kéretem az irodába a három tiszt urat, a szolgálatvezetőt és a felvételező tizedest, legelőször a felvételezőt. Csakhamar belépett a tizedes, és jelentkezett. Utasítottam, adjon ki 2 l rumot a konyhán készülő teához. Amikor a legényem belépett, egy pohár pálinkát kértem tőle meg cigarettát. Mire megittam a féldecit, s a cigarettát elszívtam, Kubinyi zászlós bevezette a három tisztet – mert egy kihelyezésben volt – és a szolgálatvezetőt. Tájékoztattam őket, mi történik a frontokon, s hogy micsoda pergőtüzet hallottam Jarugán. Elmondtam nekik, milyen kilátások várhatók. Ezek szerint lehet, hogy néhány nap múlva a század harcban fog állni az oroszokkal. A hadsereg hátrál.

Néztem az embereimet. Úgy bámultak rám, mintha hihetetlen dolgokról beszélnék. Megszokták a hát mögötti katonaéletet, mely ritkán jár fegyveres akcióval.

Ezután Zavari, a szolgálatvezető őrmester elé álltam azzal: duplázza meg az őrségek számát a parancsnokság, a lóistálló és a raktárak körül. Parancsot adtam: mosassák ki a szakaszparancsnokok két nap alatt a legénységgel az alsóruháikat, a szolgálatvezető gondoskodjon forró vízről, szappanról és a lebonyolításról. Ellenőriztem, mennyi nyári alsóruházat van raktáron. Miután a teljes előírt mennyiség a rendelkezésünkre állt, utasítást adtam, hogy ma minden szakaszparancsnok vételezzen fel ezekből a nyári gatyákból emberei számára, leváltva velük a télit. Ha tiszták lesznek, ismét felveszik, a nyáriakat meg azok fölé. A kihelyezésen lévő Lőrincz hadapród szakaszánál ugyanezeket rendeltem végrehajtani még ma.

Figyelmeztettem Zavarit, hogy parancsaimat szigorúan fogom ellenőrizni. Nyomatékkal szóltam arról, ha csak egyetlen dekát is ellop valaki abból, ami a legénységé, gúzsba köttetem. Ezeken kívül megparancsoltam a szolgálatvezetőnek, úgy vigyázzon a lovakra, mint a szeme fényére, a lovászom nem hagyhatja el a lovak körletét. Tudattam a szakaszparancsnokokkal, hogy a legénység még két nap alatt írhat haza, mert két nap múlva a tábori posta nem vesz át leveleket.

Ahogy elhagyták a helyiséget, felhívtam a térség legdélibb részére települt 3. századot. Mató főhadnagy volt a telefonnál. Kérdésemre, hogy mi újság, véres, vesztes csatákról adott hírt, hátrálnak a mieink, több helyen áttörték az arcvonalat. Azt is megkérdeztem, mi várható, mire csak annyi volt a válasza: meghalunk. Nem tudta még akkor, hogy el fog vonulni. Érdeklődtem, kapott-e mostanában géppisztolyokat? Nem kapott, sőt, kettő híján mind elvitték tőle a zászlóaljhoz. Ebből derült ki számomra, hogy tehát a századoktól kapom az automatákat. Búcsúzásként azt kívánta, óvjon bennünket az Isten, s ha nem találkoznánk többé elevenen, akkor majd ott fenn.

Nagy energiával szerveztem, rendelkeztem. Az éjjelek sem voltak nyugodtabbak. Nem mentem lefeküdni a szállásomra, a legényemet is a parancsnokságra rendeltem. Egy székre mutattam, arra leülhet, vagy ha akar, aludhat is rajta. Nézett rám a legény, mi van velem, aggódott, vajon én hol fogok aludni. Nekem is volt egy székem, de alvásra nemigen gondolhattam, mert reggelig dolgozni fogok.

Valóban hajnalodott, amikor a szolgálatvezetőt és a felvételezőt elbocsátottam. Terveket készítettünk többféle variációban. Felszólítottam Zavarit, az őrmestert, miután valóban hadra kelünk, fokozottabban kell vigyáznia a készletekre, a lovak erőnlétére, a szolgálatra. A készletek a szánon maradnak, amíg a század harcban áll. Mikor az ajtót behúzta, felálltam, megmozgattam merev tagjaimat. A legényem hihetetlenül groteszk helyzetben aludt a széken. Én is visszaültem a helyemre, és nyugtalan álom lepett meg.

Ellenséges katonák rohantak felém a házak között. Pisztolyommal lövöldöztem, ne jöjjenek a közelembe, meg ne öljenek. Bár jól céloztam, egy sem esett el közülük. Mint a fergeteg, úgy vágtattak felém. Lőttek. Mind lőtt. A katonákért kiáltoztam álmomban, állítsák le gránátokkal őket. Száz gránát robban. Füstben állnak a házak. A füstben fellobban ezer fegyver torkolattüze. Mégis jönnek, jönnek! Pisztolyomban már nincs lövedék. Eldobom. Géppisztolyommal kaszálom az ellenséget. Elhullanak. A vezérük, aki maradt, azt kiáltja: majd még találkozunk!

E pillanatban a legényem a székéről a padlóra puffant, s a zajra felriadtam. Láttam, mint tápászkodik fel nevetni való mozdulatokkal. Míg homlokomról törölgettem a hideg verejtéket, melyet nehéz álmom gyöngyszemezett oda, arra gondoltam, haza kellene innen mennünk a még élő magyarokkal. De a végzet erős kötelékekkel a szenvedések, a csaták tereihez láncolt bennünket. Elindultam volna én katonáimmal hazafelé, ám e kötelékek miatt egy lépést sem tehettem.

1943. január 15.
Még mindig nincs a frontokról megbízható tájékoztatás. A zászlóalj sem tud lényegében semmit. Sokat beszélgetek a katonákkal. Vágyom, hogy halljam szavukat, tudjam, mit gondolnak, mi van a lelkükben. Egyelőre nincs pánik, de sokszor megkérdezik, mikor leszünk az első vonalban. Nézem az arcokat. Egy részük sima, ránc nélküli, többségükre azonban a két és fél meg a három évtized felírta a maga szálkás betűit. Mást is megállapítok: a századnak több mint a fele, 92 ember cseléd, cselédfiú, zsellér, kubikos, napszámos. Egyeseknek a családjával nem bánnak odahaza emberségesen. Katonáimnak azt írják a feleségek, hogy a jegyző a segélyt nem fizeti. Felemás háborúzás! A keleti frontra kidobott katona azon kesereg, hogy otthon maradt családjának nincs biztos kenyere.

1942 novemberében kéthetes szabadságomat töltöttem hazámban. E hónap 18-án felkerestem Szatmárnémetiben az alispánt, dr. Streicher Andort. A mindenható úrnak, akinek rendelkezéseit azonnal végrehajtották a főszolgabírák, a jegyzők, a csendőrök, kínos volt, hogy megalázkodás helyett felháborodással beszélnek előtte.

Számon kértem, miért nem gondoskodnak egyes jegyzők kellő módon a hadba vonultak családjáról. Azzal érvelt, hogy a jegyzőknek nincs mindenre lehetőségük. Határozottan vágtam rá:

– Rendelkezni kell, alispán úr, és lesz lehetőség!

Szeme körül a szarkalábak megerősödtek, ahogy szigorította a tekintetét, hiszen ilyen szokatlan módon nemigen beszéltek még vele.

– Csak nem akar kioktatni, hadnagy úr!

Azt feleltem: – Katona vagyok, nem keresem a tetszetős szavakat, a nyílt és egyenes beszédhez szoktam.

Felhívtam a figyelmét: én egy nagy létszámú századnak vagyok a parancsnoka, nekem a katonai helytállás a feladatom, nem pedig az, hogy hanyag jegyzői eljárások miatt kesergő katonákat vigasztaljak. Vagy talán parancsot küldjek egyes jegyzőknek, hogy a hátrahagyott katonacsaládokról kivételesen gondoskodjanak?!

– Hadnagy úr, ön elfelejti, hol van!

– Ön felejti el, honnan jöttem! Tudja, hogy hívják azt a helyet, ahol a katonáimat hagytam? Pokol! Önök pedig ahhoz képest a mennyországban élnek!

Felálltam, de az alispán ülve maradt, úgy nézett rám. Arra gondoltam, szerinte nincs még vége a beszélgetésünknek. Igen, megnyugtatásul egy szép, kerek ponttal akarta a negyedórát lezárni. Megenyhült arccal, majdnem mosolygósan kérdezte, nincs-e valami kívánságom? Azt feleltem neki, nem rólam van szó, hanem több katonámról, akik innen valók, Szatmárból, miattuk vagyok itt. Kifejtette, milyen különös volt számára ez a hosszú beszélgetés, majd azt kérdezte, megnyugtat-e azzal, ha kijelenti, hogy még ma utasítást ad a jegyzőknek. Azt mondtam, hogy tökéletesen, de mégis szeretném megkérni valamire. Egy katonám Csengerújfaluba való, Nagy Vilmosnak hívják. A nevet egy tömb tiszta lapjára írta, alá pedig ezt: Csengerújfalu. Aztán várt.

– Cigány – mondtam.

Visszakérdezett: – Cigány?

Bólintottam: – Az! Éhezik a családja. Szíveskedjék támogatni őket!

Hosszan nézett rám az alispán, majd annyit mondott: – Meglesz, hadnagy úr!

Ezek jutottak eszembe, e szavak futkároztak az agyamban, ahogy katonáimat néztem. Mandula, akit ferde szeméről neveztek így bajtársai, azt kérdezte, ugye nehéz harcok előtt állunk? Mandulának egy héttel az esküvője előtt kellett bevonulnia. Helyeseltem a fiú kérdésére: bizony, nehéz, véres harcoknak nézünk elébe.

Az éjjelt ismét átvirrasztottuk. Hajnali három óra lehetett, amikor láttam, álmos a szolgálatvezető, nem tud jól figyelni, elküldtem,

menjen, és feküdjék le. Szabadkozott, hogy neki ez a hivatása, parancsoljak vele. A szeme sem rebbent, úgy figyelt rám. Néztem én is sokáig, szintén szemrebbenés nélkül. Vajon van-e felesége? Van-e gyereke? Furcsa, hogy sohasem kérdeztem tőle. Ahogy felajánlotta, majd ő vigyáz a parancsnokságon, én pedig csak pihenjek le, szerettem volna megölelni, mint katonát és embert, akit igen becsülök, de a hadseregben ilyen közelség nem volt az emberek között.

1943. január 16.
Gondoltam, hogy Halmos meg a legényem is a fenébe kívánták már az ébrenlétet, ezért azt mondtam nekik, többet nem dolgozunk éjjel. Immár tökéletes áttekintésem van a század dolgairól. Hallgattak. Összeszedtem az iratokat, a fontosakat átadtam a törzsnek, a többit zsebre gyűrtem. Megkérdeztem, írtak-e haza, mivel ma délig kell leadni a lapokat. Jánost, a legényemet az iker fiairól, Ferkóról és Jánoskáról faggattam. Érzékenyen érintette az érdeklődés a legényt, nagyon aggódik azért a két gyerekért, hiszen olyan kicsik még, kétévesek. A törzsőrmester feleséget és iskolás gyermeket hagyott otthon.

A virrasztás után úgy éreztem, jót tenne egy kis pálinka. Kérdeztem tőlük, innának-e valamit? A törzs helyeselt, bizony, innának, ha volna valami ital, az felfrissítené őket. János már hozta is a matolcsi szilvóriumot, volt belőle még vagy háromnegyed liter. Egy-egy féldecit engedtem tölteni, nekik bőven, nekem szűken, és valami szívnivalót kértem. Rágyújtottunk abban a jó reményben, hogy mindjárt iszunk. János addig is a szájában tartotta a cigarettát, amíg töltött. Mivel az orrát és a szemét marta a felszálló füst, fejét félrefordította, mint a liba, mikor az eget nézi. Koccintottunk, ittunk. Torokköszörülés után köszönte Halmos a jóféle italt, megjegyezte, náluk Komádiban nem tudnak ilyen jó pálinkát főzni.

Felberregett a telefon. Méltatlankodtam, mi lehet az ilyen szokatlan időben? Halmos vette fel a kagylót, s már mondta is a rövid parancsot:

– A segédtiszt úr volt. Ma tíz órakor tiszti gyűlés lesz Novij Oszkolban. Vinni kell a szolgálatban nem lévő tiszteket is!

Gyorsan megvirradt. Ott voltam pontosan 10.00-kor két szakaszparancsnokkal. A teremben felfokozott hangulat izzott. Érthető volt, hiszen a csatazaj mind közelebbről hallatszott. A tisztek arcán ott sápadozott a követelés: adjanak azonnal tiszta, félre nem érthető magyarázatot a hadsereg helyzetéről, mert igen bántó, szinte megalázó volt feletteseink hallgatása. A heves vérmérsékletűek csattogó kérdésekkel izgatták egymást, minek néznek bennünket, meg merik tenni, hogy elhallgatják az igazságot, a csatavesztést?

Újra és újra elhangzott a kérdés: ki a felelős azért, hogy ezekben a sorsdöntő órákban csak állunk, várunk, és nem teszünk előkészületeket a holnapokra? Mató Laci, a lobbanékony természetű tiszt felugrott székéről, szembefordult velünk, úgy ordította:

– Ma reggel a megvert ezredek egyik megfutott tizedese beszélte, hogy szétverték a hadsereget! A menekülő hadosztályokat üldözik az oroszok! Közelednek az Oszkol völgye felé! És ezt nekünk még senki sem mondta. Értitek?!

A tisztek haragjukban kiabálni kezdtek, szidták az ezredeseket meg a tábornokokat. Mató erősen felindult állapotában előkapta a szolgálati pisztolyát, és a benne lévő tár minden golyóját a padlás deszkáiba lövöldözte. Döbbenten figyeltük a vad tekintetű főhadnagyot, aki olyan abszurd helyzetet teremtett ezzel. Ő is nézett egyik arcról a másikra. Hitetlenkedő tekintetünket látva – senki sem honorálta "virtuskodását" – felkiáltott:

– Gyávák vagytok! Ti ezt nem mertétek volna megtenni!

Erre Kórai, a kis, izgága zászlós felugrott, gyorsan kirántotta pisztolyát, és lőni kezdte a nagyterem padlásgerendáit. Mivel hátul ült, az elöl lévők nem látták, hogy lőni akar, s a dörrenésre sokan lekapták a fejüket. Az ijedt mozdulatok nevetségesek lehettek, mert Mató gúnyos, nagy hahotára fakadt.

Az ízléstelen szituáció méltatlan tetteket szült, kapkodó mozdulatokkal szedte elő mindenki a pisztolyát, és tempósan, kiabálva lövöldözni kezdtük a padlást. Az egyik gerenda erősen forgácsolódott, s nagy tetszéssel igyekeztünk a hasadékot bővíteni. Vagy 15 másodperc alatt minden töltényt ellőttünk, s a dörrenéseket ágyúk hangjaira erősítették fel a zárt helyiség falai.

Ekkor lépett be az alezredes és a segédtiszt. Vigyázzt kiáltott Mató, s jelentette, hogy a meghívott tisztek hiánytalanul jelen van-

nak. Az alezredes megjegyezte, elégedett lesz, ha ilyen katonai tiszteletadást kap majd akkor, amikor temetik. Vezényelt, hogy üljünk le.

Jegyzetelésre füzetet kotort elő mindenki a zsebéből, várva a zászlóaljparancsnok közléseit, parancsait. De ő ehelyett azt firtatta, ki lenne az, aki jelentené, mi volt a lövöldözés oka, amikor még nincsenek itt az oroszok. Mató főhadnagynak jobb szélen elöl áttekintése volt a teremnek azon a részén, ahol a tisztek ültek. Villámló szemmel nézett egyik emberről a másikra, majd felugrott, és jelentette; ő kezdte, és vitte bele az esztelen lövöldözésbe a jelenlévőket. Vállalta, hogy feddés csak őt érheti.

Ekkor az alezredes olyat ütött öklével az asztalra, hogy iratai ahány lapból álltak, annyi felé repültek. Magából kikelve ordította:

– Mindjárt itt az ellenség, és önök itt pazarolják a töltényeket, ahelyett, hogy a harc óráira hagynák!

Hallgatott mindenki, csak a rossz, tág ablakkeretekben táncoltak, zördültek meg az üvegtáblák. Elszemtelenedett csókák szálltak az ablakokra a farkasordító hideg miatt, és kocogtatták az üvegeket. Néztem a csókáknak ezt a játékát, s a kép Arany balladáját juttatta eszembe, amint kikopogták egy mondat ritmusát: „Mi a ha-lál mada-ra-i va-gyunk.„ A csókák kutatják, melyikünk szemét lehetne már vájni?

Az alezredes csak nézett maga elé, majd mireánk. Mindenkit megnézett egyenként. Aztán felegyenesedett a széken, és beszélni kezdett. Bejelentette: az elmúlt kedden, 12-én a délelőtti órákban tüzérségi pergőtűzzel kezdték az oroszok a támadást az urivi hídfőben. Irtózatosnak tartotta kimondani, de ez történt: a hídfővel szemben beásott 7. hadosztály két ezredét az első két nap alatt megsemmisítették. Az életben maradtak menekülnek.

Hallgatott egy darabig, hogy érzelmeit palástolja, majd folytatta. Tegnapelőtt Scsucsjénél, ahol szintén hídfőállása van az orosznak, támadást kaptunk kora reggel, sokkal nagyobb erőkkel, mint Urivnál. Harckocsik százai rohanták le a VII. hadtest 12. hadosztályát. Az ellenség szétszaggatta vonalainkat, a pergőtüzek után a tankok rohamát seregünk hősi helytállása sem bírta feltartani. Menekülés mindenütt! Fejvesztett menekülés! Egységek rendezkednek be itt-ott, hogy felfogják, megállítsák az oroszokat, vagy önfeláldozó harcaikkal legalábbis lassítsák a gyors előretörést. Most vonul a 13. hadosztály 7. és 31. ezrede Osztrogozsszk felé. A várost fogják védeni.

A tiszti értekezlet síri csendbe dermedt. Nagyon fájhattak az alezredesnek, amiket mondott, mert felállt, az ablakhoz ment, és sokáig nézte a városon átvezető nagy utat. Azon az úton sebesülteket hoztak a járművek, és a szétvert alakulatok katonái már szivárogtak hátra éhes-fagyos didergésükben.

Amint visszament a helyére a továbbiakban a hallatlan veszélyekről beszélt, és arról, mit lehet tenni. Úgy fogalmazott, hogy azonnal integrálissá kell tenni a századokat. A 2. század már ilyen: magában megálló, egyedül is harcba vethető egység. Ezért elrendelte a részleges riadókészültséget. Utasítást adott: alsóruházatból kettőt vegyen fel minden katona. Ezután parancsot telefonon ad, írásban csak rendkívüli esetben. Várható Jány őnagyméltóságának megérkezése, átutazása. Gondot jelent a menekülők áradatát irányítani mindaddig, míg speciális alakulatok át nem veszik ezt a munkát. Minden századparancsnoknak feladatává tette, hogy a harcálláspontjától keletre eső községeket és a keletre vezető utakat biztosítsa. Kétóránként kér telefonjelentést a körzetekben történő eseményekről. Mindezek után arra volt kíváncsi, van-e kérdés? Mató ugrott fel, hogy minden végrehajtható. Külön rákérdezett, mi a helyzet a 2. századdal? Jelentettem, hogy századomnál teljes a felkészültség, a hadseregért, a századomért mindent megteszek, parancsait hiánytalanul teljesítem. Nézett pár pillanatig bennünket, majd ezzel fejezte be:

– A magyarok Istene segítse harcainkat!

Néhány szót váltottunk még egymással, a búcsúszavak fájdalmasak voltak: – Földön, égen viszontlátásra, viszontlátásra.

Az úton alig mondtunk valamit, magunkba mélyedtünk. Többször visszatért a gondolat, hogy érzelmi sallangoktól mentes, új, kemény szívre van szükségünk. Vágtattak a lovak. A 6 m széles úttest a nagy igénybevételtől jégkeményre, simára fagyott, repült rajta a szán. Háromnegyed órába sem telt, már a századparancsnokságon voltunk. A tiszti gyűlésen kapott utasításokat adtam tovább, parancsokba.

Zavarinak meghagytam; minden nap készültséget kell összeállítani, tiszt fogja vezetni Novij Oszkolba. A fegyverzet géppisztoly lesz két tárral. Halmost utasítottam: reggel nyolc órától két óránként jelentést kell leadni a zászlóaljhoz, ha nincs téma, akkor annyit kell mondani, jelentenivalő nincs. Kubinyi zászlóst eligazítottam – egy rajjal lezárja még ma 14.00 órára Belij Kolodes keleti részét. Az utat onnan ide csak a hadsereg használhatja! Bármilyen ellenállás esetén fegyvert kell alkalmazni! A fegyverzet: egy golyószóró, két géppisztoly, tíz puska. Mindezekről 16.00 órakor jelentést kérek. Az élelmezés felelőseinek kiadtam: reggelire, vacsorára hideg élelem, délben Zavari meleg ételt küld ki egy szánon. Kávé, tea megfőzéséhez edényeket visz ki a raj.

Nem volt nyugtom. Ellenőrizni indultam Belij Kolodest, magammal vittem a nemrég visszaérkezett Kubinyit és négy géppisztolyost.

1943. január 17.

Vasárnap van. Az ebédet szállítókkal ismét kimentem a faluba. Ellenőriztem Belij Kolodest. A keletről betorkolló utat hatalmas fák zárták le. A legénységnek jó a szállása, feladataikat ismerik. Féltem a rajt! Időben bevonom Livinszkájára. Halljuk az ágyúdörgéseket. Lassan közeledik az est. Halmos, az iroda vezetője a nap eseményeit rögzíti. Néha-néha megáll az írással, ki-kitekint a keletre néző ablakon. A Delenkája medre felett 400 m-re híd ível, melyen a valajki vasút vezet át. Már délre nem mentek szerelvények, csak északi irányba. Most is óriás mozdony húzott talán 100 vagont is.

Szürkületkor az őrt hallottam: – Állj! Ki vagy?

Kinéztem: két katona állt az őr előtt, és az őrség parancsnokát kiáltotta. Fekete szakaszvezető nyomban kisietett, s 15 másodpercnyi igazoltatás után bevezette az érkezőket. Az egyik tisztben barátomat, Kecskeméthy főhadnagyot ismertem fel, aki tőlünk délre, Cserjenkára települt. Egy századost kísért eddig, aki titkos küldetéssel Novij Oszkolba utazik.

Bemutatkoztunk. A századost forró teával kínáltam, de nem fogadta el, állva maradt. Idegesnek látszott, a sok sebesültről, a fagytól sérültekről beszélt, és a század szelleme után érdeklődött. Tájékoztattam, tudják a katonák, hogy bevetnek bennünket, ennek ellenére jó a szellem, amit „Ez igen!" megjegyzéssel ismert el. A megfelelő kísérettel ellátva a századost, Kecskeméthyvel beszélgetésbe kezdtem.

Halmos felé intett; megbízható-e a törzsőrmester? Mondtam, hogy igen, ő az irodám vezetője. Mint régi, hű barátot kérdezett, s amint fogalmazott, mint a lelkéhez, úgy szól hozzám, mi az álláspontom most? Mert szerinte nem is annyira a szegény bakák, hanem a tábornokok nem állták meg a helyüket. Sok közülük sorsára hagyta hadosztályát. Mit lehet már kezdeni ilyen cserbenhagyott hadsereggel?

Zsebébe nyúlt, cigarettát vett ki, rágyújtottunk. Közben rám-rám nézett, várta a választ. Nem Kecskeméthyhez, hanem Halmoshoz szóltam: a legényem hozzon ide valami pálinkát, Házi meg 2 l forró teát. A teát szürcsölgettük. Hosszas hallgatás után megszólaltam, és arról biztosítottam, hogy ugyanúgy gondolkodom, mint ő, de most csak egy lehetőségünk van: a parancsnak engedelmeskedni. Ekkor már igen kemény hangnemben folytatta:

– Szóval még mindig engedelmeskedni, pusztulni? De az anyjuk istenit! Idehozták ezt a 200 000 katonát meghalni! Hallod-e, te nem háborodsz fel?

Természetes hangsúllyal válaszoltam, hogy dehogynem, de még nincs kiút ebből a pokolból. Hallgattam. Fülemben zúgtak a főhadnagy szavai, hasogatták a dobhártyámat, hallottam, mint magas bércfalakról verődő visszhangot: 200 000 katonát idehoztak meghalni... mit lehet ilyen cserbenhagyott hadsereggel tenni?

Folytatta volna, de belépett a legényem, kitöltött egy-egy féldecit. A megmaradásunkra ittunk, majd unszoltam, hogy beszéljen. Az érdekelt, mi foglalkoztatja, talán át akar állni? Szavaiból kiderült: esze ágában sincs átállni, netán kivárni a háború végét egy nyomorúságos lágerben. Szerinte mást kell tennünk, békét kötni, és haza innen mielőbb! Elmondta, azért jött, hogy ezt a gondolatot mi is terjesszük, közvetítsük. Ekkor már kiabálta, hogy sorsdöntő órákat élünk, mégsem cselekszünk, csak várunk a csodákra.

– Itt a csoda: a Katyusák meg a nagy orosz győzelmek a Donnál és a Volgánál. És még mindig újabb áldozatokat dobunk be a halál torkába, ahelyett hogy megindítanánk a századokat hazafelé! Nem akarom a századomat a vágóhídra vinni!

Szívembe szúrt, vájkált benne, szavai még jobban felkavarták lelkiismeretemet. Járkált a szobában, közben szidta a galád bitangokat, és azt ismételgette: meg kell „fertőznünk" a hadsereget a harcok megtagadása és a hazatérés gondolatával. Megrémültem. Rázták a lelkemet a nehéz szavak.

Hosszú hallgatás után, míg ittuk a teát, elmondtam, hogy a zászlóalj elvonul, így századával ő is hátramegy. Valószínűleg Kijevben lesz a gyülekező. Ott a viszonyok kedveznek, hogy terjeszthesse gondolatait. Én nem mehetek. Utóvédharcokat vívok századommal. Ezekre csak azt felelte: nagyon sajnálja.

Az órámra néztem: 17.15 óra volt. Megérkezett a százados, visszafelé tartanak a fiúk. De azzal a fogattal nem mehetnek tovább azonnal, a lovaknak pihenni, enni kell, a kísérő katona is átfázott. Csak 21.30-kor ülhetnek szánra. Közben tisztáztuk: csupán egy géppisztoly és egy szolgálati pisztoly volt náluk. Ezt ilyen veszélyek között nem tartottam elegendőnek, ezért egy géppisztolyt adtam neki, mondván, egyszer majd visszaadja. Ezután meghívtam vacsorára. Nyolc órára vártam a tisztjeimet.

Este a tisztek pontosan érkeztek, egyszerre mind a négyen. Kövér Endre zászlós a legényét is hozta, mert nagyon jó kávét tudott főzni. Volt fél zsák pörkölt kávém, nem volt viszont daráló, így a szemek a fazékba egészben kerültek. Most is egy marék kávéra 2 l vizet öntött, felfőzte, és máris tálalta a méregerős feketét, melynek színe inkább barna volt.

Megindult a beszélgetés. Kórai vendégünket, Kecskeméthy főhadnagyot faggatta, vajon mikor ér már véget ez a mocskos háború, vagy talán el akarják pusztítani a hadsereg minden katonáját, miközben a háború elsepri városainkat, falvainkat, az országot? Kecskeméthy jogosnak tartotta a felháborodást, odament Kóraihoz, és helyeselt a felvetéseire, aztán mindnyájunkhoz meggyőzően szólt, hogy most már számot kell adni a történelemnek, az anyáknak, a feleségeknek a meghaltakért.

Nem szóltam semmit, nem is tudtam, mit mondjak. Ahogy én hallgattam, hallgatott mindenki, hiszen a tisztek azt latolgatták velem együtt a főhadnagy szavai után, hogyan is tegyük dolgainkat az elkövetkezendő időkben. Közben a szolgálatvezető jelentette, hogy a főhadnagy úr fogata előállt. Ekkor 21.30-at mutattak az órák, de úgy tűnt, mintha még nem lenne ennyi az idő. Meg is jegyezte a főhadnagy, milyen gyorsan eltelt az este. Szorosan elém állt, fejét felém hajtva mondta úgy, hogy mindenki hallotta:

– Hátrálni! Áldozatokat nem hozni! Pillanatnyilag ezt lehet tenni!

Mikor magunkra maradtunk, gyér beszélgetésbe kezdtünk, s megállapítottuk, hogy a főhadnagy nagyszerű tiszt és becsületes ember. De amit elmondott, ahhoz senki nem mert szót fűzni. Szállásainkra indultunk.

Lefeküdtem, de nem jött szememre álom. Forgolódtam, aludni nem tudtam. Kavarogtak lelkemben a múlt képei, de akármi villant is elő, a főhadnagy szavai harsognak a bércek oldalairól: „200 000 embert idehoztak meghalni..." Ébredek, vívódom. A főhadnagy okos ember, sok ilyen kellene most. Nincsenek! Csodára várók vannak! Meghalni kész kis tisztek vannak! Főtisztek kellenének!

– Hát én? – acsarkodtam a legényemre. – Ki az Isten vagyok én, János?

Szegény felugrott félálmából, és esetlenül bizonygatta, hogy én a hadnagyuk vagyok, aki parancsol a századdal. Szelídebben szóltam hozzá, feküdjék le, vagy inkább töltsön még abból a maradék pálinkából. Ittunk mind a ketten. Ötletszerűen kérdeztem tőle: milyen vallású?

– Alázatosan jelentem, református vagyok.

– Felszólítottam, hogy akkor énekelje el nekem az ősi zsoltárt! Nem tudta azonnal, melyikre gondoltam, így egy kicsit megkorholtam, lehet, hogy nem is református, csak mondja, egyébként is, ahol lakik, katolikusok az emberek meg baptisták. Erősködött, ő bizony református, mire rászóltam, akkor tudnia kellene, hogy a XC. az ősi zsoltár. Ekkor kapcsolt, igen, az a *Tebenned bíztunk...* Bátortalanul jegyezte meg, hogy ő mindig akkor tudott énekelni, ha előtte ivott egy kicsit: ha az asszonnyal a templomba ment, előtte elszopogatott egy deci szilvát. Akkor aztán ment az ének!

– No, akkor igyunk! – szóltam, s két pohár után ismét unszoltam, most már énekeljen.

Kezdte is erős hangon. A lelkemet megtöltötték azok az érzések, melyek az érzelmek magasabb szféráiban honosak. A legény köny-

nyezett. Újrakezdte, együtt énekeltük: „Tebenned bíztunk eleitől fogva, / Uram Téged tartottunk hajlékunknak." Ám amikor a második vershez ért: „Az embereket Te meghagyod halni, / És azt mondod az emberi nemzetnek, / Legyetek porrá, kik porból lettetek..." – ekkor már zokogott. Megrendülve néztem az ártatlan embert, s ha akkor bejöttek volna a tábornokok, halálra lövöldöztem volna őket.

Az órámra néztem: 23.00. Két perccel később erősen kopogtak az ajtón. Varga tizedes, az őrség parancsnoka sürgette a legényemet, keltsen fel azonnal, az alezredes úr van a telefonnál. Felkaptam a kagylót, és a szokás szerint jelentkeztem. Nagyon idegesen kezdett beszélni:

– Harcálláspontodon a szolgálatvezetővel, a felvételezővel és a szakácsokkal egy raj marad vissza. Századoddal egy órán belül teljes harci felszereléseddel Verho Sosznára indulsz, és a falu keleti peremén védelemre beássátok magatokat. Jelzés szerint orosz előretolt egységek holnap elérhetik a falut. Helyt kell állnotok, fel kell tartóztatni az oroszt! Holnap délre erőket vonok össze, és erősítésül gyorsított menetben küldök három szakaszt. Egyet gépfegyvert kezelőkkel útnak indítottam hozzád, negyedóra múlva meg kell érkezniük. Rendben van minden?

Miután válaszoltam, hogy mindent értettem, kérdésem nem volt, annyit tett még hozzá: – Bízom benned.

3. FEJEZET

MENEKÜLÉS A HALÁLKANYARBÓL

Riadóra adtam parancsot, és a szolgálatvezetőnek a szánokkal, lovakkal, lőszerekkel, élelmezéssel kapcsolatosan adtam utasítást. Megérkeztek a géppuskások. Hajnali 01.00-kor elindultunk gyorsított menetben, fél óráig gyalog, fél óráig szánon. Sokan, ha rájuk került a sor, nem ültek fel, mert ültükben a fagy nagyon támadott mindenkit. Induláskor –35 °C -ot mutatott a hőmérő.

Virradatkor 40 km-rel a hátunk mögött elértük a települést. Amíg éjjeli vonulásunk tartott, viszonylagos csend volt, de ahogy világosodott, a harci dörejek felerősödtek, mintha a falu túlsó végén jelentős csata dúlna. De ez csak érzéki csalódás volt, amit idegfeszültségünk okozott.

Egy rajt indítottam a falun keresztül az őszi időkben készített harci árkokig, részben felderítés, részben az árkok kitisztítása céljából. Kubinyi ugyan 6-án és 7-én a civil lakossággal kilapátoltatta a havat, de hátha szükséges valami munka ott, hogy esetleg hosszabb időt eltölthessünk nyugodtabb körülmények között azokban. A faluban nem volt ellenséges alakulat, a szánokat a szélső házaknál helyezte el Kórai, és egy tartalék rajt hagyott hátra, őrizni a lovakat, anyagokat.

Mikor két óra tájban Belij Kolodesen vonultunk át, Kerekes szakaszvezetőnek parancsot adtam, küldjön két felderítőt a Sosznába vezető úton előre, figyeljenek, milyen irányba mutatnak az ellenség csapatmozdulatai. Hét órára megszálltuk a falut, betelepítettük a harci árkokat, hogy mindenki tudja, hol lesz a kilövőhelye. Erős őrség maradt a vonalakban, a század nagy része fedél alá került. Nyolc órára mindenki elfogyasztotta a hideg élelmet, a kulacsokban

hozott hat deci kávét felforrósították, felét a reggeli étkezéskor megitták. Nem volt rossz a legénység hangulata.

Tíz órakor a két kerékpáros felderítő jelentette: a Novij Oszkolba vezető nagy úton csapatok vonulását észlelték a város irányába. Elemezni kezdtem: valószínűtlen, hogy orosz csapatok lennének azok, hiszen nekünk a városban csapataink vannak, melyek megtámadnák őket.

Hogy feltevésemben biztos legyek, felmásztam ama ház padlására, ahová a gépfegyvereseket telepítettem. Szóltam a géppuskásoknak, törjenek rést a délre néző szalmafedélen, távcsövemmel hadd vizsgálhassam a környéket. Hosszan néztem a nagy területet a távcsővel. Nehezen, de megállapítottam, hogy azok megvert hadosztályaink katonái, akik igyekeznek a csatateret elhagyni. De mintha nem az Alekszejevkától Novij Oszkol felé tartó úton mennének, hanem valamelyik letaposott, hozzánk közelebbi mellékúton. A tiszteknek átadtam a távcsövet, nézzék ők is, arra gondolnak-e, amit én megállapítottam. Egyetértettek, magyarok vonulnak, és nem a főúton mennek. Az oldalakról tehát nem várható támadás, az északi részen sem mutatja ezt semmi, így marad a keletről jövő akció. Kubinyi azt kérdezte, vajon honnan származott az alezredes úr értesülése, hogy itt Verho előtt támad az orosz? A hadapród azt válaszolta, a vezetők kábultak, rémhírekkel ijesztgetik egymást, meg igazolni akarják magukat, amiért elhagyták csapataikat. Nagy igazság volt ebben, de nem szóltam semmit. Alig fejeztem be a gondolatot, az egyik gépfegyveres kiáltott:

– Hadnagy úr! Jönnek az oroszok!

Nézem a keletre vezető utat. Komoly tömeg tart felénk. 2 km-re lehetnek. A tisztek egymástól kapkodják a távcsövet. Aztán felém fordul Kórai, a kis, kiváló zászlós, és annyit kérdez, most hogyan lesz tovább? Úgy, mondtam neki, hogy mivel ő a napos tiszt, riadót parancsol, de azonnal! Előbb azonban beszélni akarok a századdal.

Öt perc múlva teljes harci felszerelésben előttem volt a század. Minden rezignáltság nélkül mondtam, hogy távcsövön már jól látható, jönnek az orosz csapatok, és meg kell állítanunk azokat. A lövéseket nem kell elhamarkodni, jó célzással az is meglehet, hogy visszavonulnak. Jelenben csak előttünk, az úton van ellenség. Ha mindenki ügyel magára, megtörténhet, hogy veszteség nélkül

megússzuk a napot. Veszteséggel elsősorban csak az oroszoknak kell számolniuk, hiszen nekik kell idejönni. Mi az árkokban többé-kevésbé védhetjük magunkat. Felszólítottam a golyószórósokat, lőjenek ők is hatásosan. A tüzelés megkezdésére a szakaszparancsnokok megadják a jelet, a célt és a távolságot. Parancsba adtam: a katonák foglalják el állásaikat, negyedóra múlva a gépfegyveresek kezdjenek tüzelésbe.

Nyugodtak voltak a katonák, hangtalanul megszállták a védővonalakat. A két szélre egy-egy golyószórót rendeltem és egy-egy tisztet. Én középen helyezkedtem el, ahonnan az út messze belátható. Egyelőre a géppuskásokkal maradok, itt vannak velem a hírvivők is.

Nézem az ellenséges csapatokat. Jönnek magabiztosan, gondolják, hogy a meghátrált magyarok most is azt teszik. De mi nem vagyunk átfagyva, a puskánk használható, és nem vagyunk éhesek. Meg valami bosszú is fűti a katonákat.

Az őrszem felkiált hozzám, hogy itt van a két felderítő. Jelentették; Belij Kolodesből nem lehet látni a vonuló katonákat, de itt a falu előtt néhány kilométerre igen. Most is az Oszkol felé tartanak. A géppuskásokhoz fordulok, miképpen ítélik meg, hány kilométerre lehetnek ide az ellenséges csapatok? Egyikük szerint most olyan másfél kilométerre, a másik hozzáteszi, hogy ez egy géppuskának nagyon hálás távolság, mindjárt leállítjuk őket, és ezzel megkezdődik a harc.

Indítottam a két hírvivőt: a harci árkokban fussanak végig, és adják át a tiszteknek, hogy a géppuska azonnal megkezdi a tüzelést, de a század még ne lőjön. Öt perc múlva parancsot adtam a géppuskásoknak, hogy előbb hosszabb, aztán rövid sorozatokkal kezdjék meg a tüzelést. A térképtáskámon egy papírlapra egyetlen mondatot írtam:

> Alezredes úr, 11.00 órától harcban állok századnyi orosz előegységgel.
>
> Dátum, aláírás

A jelentést Kerekes szakaszvezetőhöz küldtem azzal a szigorú paranccsal, hogy azonnal továbbítsa két kerékpárossal Novij Osz-

kolba, a zászlóalj-parancsnokságra. Nézem a géppuskásokat. Jól képzett katonák. Tudják, hogyan kell kezelni ezt a nagy hatású fegyvert, mikor szükséges hosszú, mikor rövid sorozat. Figyelem az ellenség sorait. Telibe találták tömegüket az első sorozatok. Gyorsan szétrebbentek, és az út szélén a hófalakhoz simultak.

Sivítottak gépfegyvereik lövedékei állásaink felett. Egy óra hosszat tartott a fegyverek párbaja. Ez alatt az oroszok makacs szívóssággal, ha lassan is, de közeledtek felénk: 12.30-kor az 1000 m-t is átlépték, bizonyosan súlyos áldozatokkal. A golyószórósok kapnak parancsot tüzelésre 13.00 órakor, negyedóra múlva lő minden emberünk. Tombolni kezd a háború! Aknavetője egyik félnek sincs, de dühöngnek a gyalogsági fegyverek.

Közben hozták az ebédet. Házi jelentette, hogy a falu túlsó végén van a meleg gulyás és az esti hideg vacsora. Eligazítottam: akkor eszünk majd, ha besötétedik, most lőni kell. Házi szörnyülködik a borzasztó háború miatt. Kedvem támadt megkérdezni tőle, vajon mennyiért lenne századparancsnok? Igen tiltakozott, nincs annyi pénz a világon, amiért elvállalná, a fegyverek dörgésénél rettenetesebbet elképzelni sem tud. Elbocsátottam Házit azzal, hogy tartsák melegen az ételt, Isten tudja, mikor fogunk ebédelni, meg vacsorázni.

Kubinyi jött, fürgén felmászott a létrán. Kérdezte, mi várható? Nézetem szerint az oroszok tapogatóznak. Ha a falut el akarnák foglalni, ütemesebben támadnának, de nem mennek az úton se jobbra, se balra, pedig ezen az úton nem tudnak ide betörni. Ahhoz legalább egy tankra lenne szükségük, de a tankokat másutt vetik be. Feltételezem, hogy éjjel visszahúzódnak.

Átnyújtottam a távcsövemet, nézze: most már látszik, hogy veszteségeik vannak. Lementem Palival a harci árkokba, végigjártam azokat, és minden szakasznál töltöttem pár percet. Néztem, hogyan tüzelnek, töltenek, ürítenek, és hogy mennyit érnek ezek az emberek, mint tűzvonalbeli katonák. Úgy éreztem, amilyen derék emberek, olyan derék harcosok is.

Beszélgettem a katonákkal, már amennyire a csattogások, dörrenések ezt lehetővé tették. Senki nem panaszkodott. A Kóraiszakasznál rágyújtottunk. Míg szívtuk a cigarettát, megjegyeztem, hogy lassan vége lesz a napnak. Alex nyersen fogadkozott: addig

hóba harap jó néhány! Kis idő múlva még annyit jegyzett meg, micsoda ördögi keverék a cigaretta- és a lőporfüst.

Tovább mentem, s az egyik csoportnál maradtam a balszárnyon. A hadapród vezette itt szakaszának tüzét, és együtt megállapítottuk, hogy 700 m-re lehetnek az ellenséges csapatok, onnan már fél órája nem mozdulnak.

Este lett. Gyéren lőnek az oroszok, mi is csak puskákkal válaszolunk. Mintha búcsúzkodnának egymástól a fegyverek. Szokásos befejezése ez egy harcos napnak. Az utolsó puska is elhallgatott 17.00 órára, de vártunk még egy ideig, történik-e valami. Nem, semmi, csak sötétedett erős ütemben, s a hideg halmozódott, nagyon szükséges lett már most, hogy a legénység vacsorához jusson, hiszen csak a reggelijüket fogyasztották el megérkezés után. A szakaszok egymást váltva vonultak a falu túlsó végére, bőségesen kapott meleg gulyást mindenki, és a vacsorájukat is átvették.

Már a 21. órához közelítettek a mutatók, s azon gondolkodtam, meg kellene kezdeni a legénység beszállásolását éjjeli pihenésre a kiszemelt házakba, csak két raj marad a hóárokban óránkénti váltással. A tisztekkel éppen megbeszélést folytattam az éjjeli szigorú biztonság megszervezéséről, mikor a túlsó faluvéget biztosító raj két katonája hozzám vezetett két kerékpárost. Parancsot hoztak a zászlóalj-parancsnokságról. Kiugrottam az árokból, s olvasni kezdtem:

> Novij Oszkol védelme érdekében ma 22.00 órakor hagyja el harci állásait, s vonuljon vissza gyorsított menetben livinszkájai harcálláspontjára! Megérkezését és a század harci tevékenységét soron kívül telefonon jelentse!
>
> Császár cső. alezredes

Nem adtam parancsot Alexnek, hanem megkértem, nézzen utána, itt vannak-e még az orosz csapatok. Azonnal indult, három katonát vitt magával. Kubinyi zászlósra bíztam a fogatokkal kapcsolatos teendők ellenőrzését. Én a legényemmel, a két hírvivővel és az egészségügyiekkel bevárom Kórai zászlóst, és akkor adok parancsot az indulásra, ha arra az előkészületek megtörténtek. Kubinyi vidáman sildjéhez emelte kezét, tisztelegve mondta, mindent értett.

Torkolattüzek lobbantak, 800-900 m-re ítéltem a távolságot. Csak Kórai és emberei lőttek. Orosz részről nem volt választ. Eltűntek.

Novij Oszkolt 04.50-kor csörgettem. Jelentettem az alezredes úrnak, hogy megérkeztünk, a legénységet lepihenéshez rendeltem. A nap egésze heves tüzeléssel védelemben telt el, veszteségeink nincsenek. Századnyi orosz előcsapat visszahúzódott. Valószínűleg ellenállásunk nagyságának felderítése volt a céljuk. Belij Kolodesben visszahagytam egy rajt a falu biztosítására és az ide vezető út lezárására. A zászlóaljparancsnok megköszönte helytállásunkat azzal, hogy ezt tolmácsoljam a tiszteknek és a legénységnek.

Erről a napról vitéz Lóskay Ferenc ezredes a Romniban 1943. február 16-án készített harcjelentésében a következőket írta:

> Márki harcálláspontomra visszatérve kb. kilenc órakor megjelent Horváth vezérkari ezredes, a páncéloshadosztály parancsnoka. [...] Mintegy fél óra múlva beérkezett harcálláspontomra Cramer altábornagy, német hadtestparancsnok, akinél jelentkeztem. Cramer tudomásomra hozta, hogy a hadosztály helyzete aránylag igen jónak nevezhető, különösen a balszárnynak veszélyeztetett helyzetében való kitartása mellett. Csodálkozásomra Cramer altábornagy közölte velem, hogy északon a helyzet sokkal rosszabb. Cramer ezután Horváth ezredeshez fordult, és tudomásunkra hozta:– *Wir geben dem Russen bloss eins auf dem Kopf, und dann wieder anderwartig bereit zu stehen.*[3]

1943. január 18.
A felnyergelt hátaslovammal Novij Oszkolba indultam. Előbb lépésben mentem, majd ügetésre fogtam a lovat. A városban nagy volt a kapkodás. Osztrogozsszk felől a frontszakaszok katonái vonszolták magukat, menekültek: a lábak pokrócokba tekerve, jöttek, több szakasznyi tömegben, vagy öt-tíz fős csoportokban. Mindenki takaróba vagy egyéb lepelféleségbe burkolta magát. Olyan is volt, aki magányosan jött. Bot volt a kezében, arra támaszkodott. Soknak zsákból gyűrt csuklya volt a fején. Puska senkinél. Megállítottam

[3] Mi az orosznak csupán egyet adunk a fejére, hogy azután ismét másutt legyünk felkészülve.

egy négyfős csoportot. Amikor először rájuk kiáltottam, hogy álljanak meg, nem is néztek rám, csak vonszolták magukat tovább. Még erősebben álljt kiáltottam. Mint a bambultak, úgy álltak meg. Kérdeztem, honnan jönnek? Nem válaszoltak.

– Honnan jönnek? Az istenit, feleljenek! Süketek maguk?

Egy tizedes volt köztük, tőle igyekeztem megtudni valamit. Úgy kellett belőle kihúzni a szót, míg végre elmondta: a Dontól jönnek, Osztrogozsszktól keletre harcoltak, a 10. könnyűhadosztályhoz tartoztak, a 6. gyalogezredhez. Maga elé motyogta a tizedes:

– Szétvertek bennünket. Akik megmaradtunk, menekülünk! Megfagyunk, éhségünkben meghalunk. Két napja nem ettünk, nem ittunk.

Néztem a szerencsétleneket, szinte összeestek fagyos-éhes gyengeségükben. Azt ajánlottam, bemegyek velük a katonai parancsnokságra, hadd egyenek, s kapjanak erőre. A zászlóaljam épületére mutattam, hogy menjenek oda, ott ellátják őket élelemmel, és meg is pihenhetnek. De csak rázták a fejüket, szemükben félelemmel és riadtsággal: nem merik, félnek, mert sok katonát lőttek már agyon, akik élelmet akartak szerezni, meg testükre valami meleg ruhát. Kérdeztem, kik lőtték le a katonákat? Azt felelték, hogy az ezredesek meg a tábornokok, és az ő parancsaikra a fegyveresek. Elgondolkodtam: a rendcsinálás meg nem engedett eszközökkel történik. Makacskodtak, nem tudtam velük mit tenni, útjukra engedtem őket. A lovat az őrségre bíztam, s beléptem a parancsnoki szobába. Bent a zászlóalj adattára-irattára már ládákban volt, az elvonulási parancsra vártak. Az enyém kivételével a századokat bevonták a városba, és szigorú riadókészültségben álltak. Zűrzavar mindenütt! Nincs kézben az út és az utca. Ellentmondó parancsokról értesülünk. Igazi káosz van a fejekben, éppen úgy, mint a harctereken. Aki teheti, menekül. Pánik uralja a várost.

Hallgató hadnagy kesernyés kedvében van. Még mindig várni kell, de ha ma nem, akkor holnap indulnak. Megjegyeztem, ez csak akkor lehetséges, ha addig a város alá nem érkeznek az oroszok, vagy harapófogóba nem zárnak bennünket. Nem tudnak arról, hogy az ellenséges csapatok napi közelségben lennének. A segédtiszt asztalán két-három ügyirat feküdt, egyet közülük felvett, majd a másikat vizsgálgatta. Eközben a város védelmének szervezéséről

beszélt. Úgy látja, sok olyan erős egységre volna szükség, mint amilyen a 2. század, az enyém. Közbevetettem, hogy a védelem szervezését 16-ára már be kellett volna fejezni. A hadnagy tisztán látja a helyzetet: nincsenek hátul bevethető egységeink. A tervek szerint a 2. századot egészítenék ki menekült katonákkal egy zászlóaljra, vagy ha egy szétvert zászlóalj jönne, azt erősítenék fel a századommal. De nincs a mostani lehetőségekkel ellenállást szervezni tudó, vezénylő főtisztünk. Sok zászlóaljra lenne szükség a város védelméhez.

A készültség parancsnoka, Kórai jelentette, hogy sok házban fegyvereket, géppisztolyokat, gránátokat, lőszereket találtak. Magyar katonák hagyták el, akik oda voltak elszállásolva. Rendelkeztem: be kell hozni azokat a parancsnokságra! Puskákból néhányat, minden géppisztolyt, gránátból amennyit lehet, naponta össze kell gyűjteni! Kiegészíthetjük azokkal fegyvertárunkat.

Ügetésre fogva a lovat, a meghagyott időre érkeztem haza. Kora délután óriási detonáció rázta meg az épületeket. A hidat elpusztították. Mire a nagy tömegű sötét füst eloszlott, vagy tízen odaérkeztünk. Felmásztunk a sínekre, körülnéztünk. Keleten mindenütt füst és tűz. Dübörgött az ég és a föld. Kis csíkon a fák között egy kolhozt lehetett látni. Füst volt ott is. Valaki felkiáltott:– Vonat! Vonat jön Novij Oszkol felől!

Távcsövemen láttam, hogy nem szerelvény, csak egy nagy fekete mozdony jön. Ahogy közeledett, erős tüdejéből vaskos füstkarikákat vágott az égre. Nem volt rajta ember, a szakadékban végezte. Először az orrára esett, imbolygott, majd a hátára zuhant. Ekkor gőz sivított ki a vastag csövekből, forró, mint a gejzír. A gőz ömlése, visítása mintha segélykérő emberi kiáltássá változott volna.

Este katonai híreket hallgattam. A magyar fővezérség a keleti hadszíntérről alig mondott valamit. Az otthon semmit sem tud a katasztrófáról. Leveleket nem lehet írni, az ide érkezetteket nem kézbesítik. Kinek is kézbesítenék? A sok tízezer címzett halva fekszik szanaszét a hómezőkön. Budapest vigad, mintha nem is lenne háború. Pedig ekkor már elpusztult a sereg fele! A *Jóska lelkem*et dalolják. Aztán: – Magyarhoz nem illik a könny, Nagy István úgyis visszajön…

De a „nagyistvánok" sose mennek vissza.

1943. január 19.
Most már özönlenek a menekülők keresztül a városon. Egy teljes órán át néztem a menetet. Keserűségem tetőfokára hágott. Micsoda látvány! A sok egykori büszke és jó katona emberi ronccsá vált. Kimarta az erőt belőlük a fagy, a szenvedés, a gondoskodás hiánya. Parányivá zsugorodott szemükben a nagy tisztek istensége. Profánokká váltak eszményeik. A főtisztek többsége nem maradt a csapatokkal, jobban futottak az oroszok elől, a tél hidege elől, az éhség elől, a vérük folyása elől, mint a meggyötört bakák. Szürkületkor két katona keresett: Harcsás Károly honvéd, civilben földim és Páll Ernő hadapród. Állományba vétettem őket. Este együtt vacsoráztam a négy tiszttel, Zavari szolgálatvezetővel, Páll hadapróddal és Halmos törzsőrmesterrel. Az italt a vacsorához Lőrincz hadapród őrmester szolgáltatta, akinek rum- és likőrgyára van Fehérgyarmaton. Az étkeken kívül a téma a Novij Oszkolban történtek megbeszélése volt. Hosszúra nyúlt az est.

Ma, 19-én annyi változás történt, hogy kezdik felfogni a visszavonulókat. A közvetlen irányítással és az állomásparancsnoksággal vitéz Lóskay ezredes urat bízták meg.

Embereim tőlem kérdezik, ki ez a Lóskay? Sokat én sem tudok róla, akik felett parancsnokolt, szigorúnak, sőt kegyetlennek tartják. Azt nem tudom, lőtt-e le embereket, de arról tudomásom van, hogy katonákat lövetett agyon.

Este 20.00 órakor felberregett a telefon. Az alezredes úr számoltatott be. Úgy értesült az elterjedt hírekből, hogy valamelyik előretolt egységem orosz felderítőkkel áll harcban. Rákérdezett, mi igaz ebből? Azt jelentettem, hogy jelenleg nincsenek harci cselekményeink. Megnyugodott, akkor minden rendben, hála Istennek, és meghagyta, a harci akciókról soron kívül értesítsem. Mivel a fiúk is hallották a beszélgetést, csupán néhány szóval egészítettem ki azt, mondván, a zászlóaljunknál is nagy a zűrzavar.

1943. január 20.
Reggel 06.15-kor keltett a legényem, parancs érkezett a zászlóaljtól:

> A 108/2 Htp. század parancsnokának harcálláspontján. A parancsnoksága alatti század kivált a 108. Htp. zászlóaljból, állomány szerint

a mai nap hatodik órájától a Novij Oszkolban szervezett zászlóaljhoz tartozik, Szűcs századoshoz. Parancsig harcálláspontját el ne hagyja, intézkedéseit a már eddig kapott parancsok szerint tegye! A századhoz beosztott hét csendőr altisztet, amennyiben nem akarnak harcos alakulatnál maradni, harci tevékenységet végezni, vonultassa be ma 10 órára a zászlóalj-parancsnokságra!

Hallgató hdgy. segédtiszt, Császár cső. alezredes.

Az új parancsnokommal, a századossal soha nem találkoztam, csupán parancsokat kaptam tőle, és jelentéseket küldtem neki. A mai napon erősítésül hozzá vezényeltek engem és Füle hadnagyot. Az idő 06.40. A századot riadóztattam. Menetkész állapotban sorakoztak fel a szakaszok, a századtörzs és a vonat a parancsnokság előtt. Rövid beszédet mondtam:

– Katonák! Nehéz harcok előtt állunk! Ezt a háborút nem kívánta sem a magyar nép, sem a hadsereg. Mégis idevezényelt a sors bennünket. Itt köteleznek a parancsok arra, hogy az első vonalakban is helyt álljunk, vérünket hullassuk, vagy hősi halált haljunk. Hadseregünk nagyobb része elpusztult. Az ellenség az Oszkol felé nyomul, fel kell tartóztatni! Századunk ezekben a harcokban fog részt venni. Fel kell készülnünk lelkileg is a nehéz, véres napokra! Ezért erősítsék egymás között a bajtársiasságot! Hallgassanak tisztjeikre! Parancsaimat maradéktalanul hajtsák végre! A harcokat így kevesebb áldozatokkal vészeljük át.

Ezután arról szóltam, hogy mielőtt e hadműveleti területre indultunk, beosztottak a századhoz hét csendőrt. Most parancsot kaptam, ha nem akarnak harcos alakulatunknál maradni, vezényeljem őket vissza a zászlóaljhoz. A csendőrökhöz fordultam, és erősen hangsúlyozva, inkább állítva, mintsem kérdezve mondtam nekik, hogy bizonyosan harcolni akarnak. Hosszabb hallgatás után Maczkó tiszthelyettes jelentkezett, úgy határoztak, hogy bevonulnak a zászlóaljhoz. Elöntött a düh. Nagyon leteremtettem őket:

– Szóval így állunk! Ez a maguk helytállása! El a harcmezőkről?! Jó lesz az úgy, hogy maguk helyett itt maradnak a cselédfiúk?! Maguk élvezik az ország javait, biztos kenyerük van. De ezek nagy többségének kevés jut a magyar kenyérből. És ők maradjanak, haljanak meg maguk helyett?! Szolgálatvezető! Az állományból törölje a csendőröket! Úgy indítsa útba őket, hogy 10.00 órára Novij Oszkolba beérkezzenek! Gyalog! Katonák! Befejeztem! Az Isten őrizzen meg mindnyájunkat!

A parancsnokság helyiségébe mentem, melynek ajtaján pár perc múlva kopogtak. Kubinyi zászlós kért, hallgassam meg a csendőröket. A hét csendőr kemény sort alkotott. Tisztelegtek. Megkérdeztem, meggondolták magukat? Halmos törzsőrmester egy lépést tett előre, és a többiek nevében is azt mondta, nem bírják elviselni, hogy mit gondolok róluk. Megértésemet kérik, azonkívül az őrmesternek jelentenivalója volna. Most vallotta be, hogy az állományunk kimutatásakor, 19-én a valóságtól eltért. A tegnapi kimutatást az állomásparancsnokság kérte. Hüledeztem, mire volt képes a törzsőrmester. Rászóltam, hogy merte ezt megcsinálni. Bocsánatot kért, de úgy érezte, az egész századért meg kellett tennie. Kértem, tisztázza magát, mire azt felelte, ha kimutatja a teljes állományt, akkor tudni fogják, hogy századunk teljes értékű egység, és így nagy feladatot kapnánk, belepusztulnának katonáink. Úgy ítélte meg: nekünk már lavíroznunk kell, ha nem ezt tesszük, elvész mindenki. Tovább kérdeztem, hány főt jelentett, mennyi fegyvert, és ki írta alá azt a kimutatást? Kiderült, Kubinyi zászlós úr írta alá, de meg se nézte a számokat, valahová sietnie kellett. Most már nagyon furdalta az oldalamat a kíváncsiság, hány emberből áll ez a század? A felterjesztésbe négy tisztet, 87 fő legénységet jegyzett be, valamint 95 puskát és 3 géppisztolyt. Szép história! Mindezek után még magyarázatot is fűzött hozzá, azért csak ennyi létszámot jelentett, mert a hadapród úr szakasza még távol van, valamint két őrsünk sincs a körletben. Kérte, legyek megértő, nekik, csendőröknek a zászlóalj adott lehetőséget az elmenetelre, nem a századot hagyják cserben. Hosszú ideig gondolkodtam, aztán annyit mondtam a törzsőrmesternek, hogy majd csak lesz valahogy.

Délelőtt kilenc órakor parancs érkezett az új zászlóaljamtól: meg kell szállnom a Delenkája pataktól északra eső részt, a vasúti töltést felhasználva a védelmi berendezkedésnél. A védelmi vonal mintegy 400 m széles lett. A szakaszok 14 órára beásták magukat a hóba. A hógödröket futóárkok kötik össze. Elkészültek a lőállások is. Jelentést küldtem a zászlóaljhoz 13.00 órakor:

A kijelölt terepszakaszt a század megszállta, s védelemre berendezkedett.

A nap hátralévő részén a katonák a tereppel ismerkednek. A vasúti töltés tetejéről messze el lehet látni keletre. Száz meg száz tankágyú dörög. A látvány is félelmetes: tüzek füstindái az egekig oszlopolnak. Első éjszakáját töltötte teljes egységben a század a szabad ég alatt, hógödrökben. Az éjjel 30 °C-os hideg volt. A katonák fáztak. Az őrök közül egyesek alakokat láttak futkározni a ködben. Rémképeket láttak. A puskák závárzatai befagytak. Pokrócok alatt kell éjjel tartani azokat. A bakák „pótasszonynak" nevezték el a puskát.

Továbbra sincsenek érdemleges hírek. Nyugtalanok vagyunk. A hadseregünkről akarunk híreket kapni. Ma szánon bementem Kövér Endrével Novij Oszkolba. Szét kell néznünk, mi van ott. Jöttek, jöttek a kolduskatonák. A fagyottak, az erőtlenek, a vánszorgók nem kellettek Lóskaynak. Működik a gyűjtőcsoport. Az erősebb katonákat kiválasztják, nem mehetnek tovább. Átadják őket a karhatalmistáknak. Azok továbbítják az embereket azonnal a város védelméhez szervezés alatt álló alakulatokhoz, meg az északon és délen működő osztagokhoz. Kegyetlen eszközökkel kényszerítik az apatikus bakákat az engedelmességre. A parancsok vonakodó teljesítéséért is felkoncolás jár.

Egy csendőrcsoporthoz érkeztünk. Magukból kikelve ordibáltak az odaérkező katonákra az öltözet, a görnyedt testtartás miatt. Akiket kiválasztottak, durva szavakkal utasították:

– Kilépni! Mars! Megtanítunk az elfelejtett fegyelemre!

Ezek a vezényszavak az elgyengült gerinceket eltördelték. Egy másik csoporthoz közelítettünk. Nézzük a piszkos munkát. Két német altiszt ment el mellettünk, látták a menekült bakákat, hallották a kiabálásokat. Tisztán értettem, amit az egyik mondott: – *Scheiss Volk!*[4]

Pozíciónkon Kubinyi jelentette, jó a hangulat a Belij Kolodesben maradt őrsnél, az út eltorlaszolását jó zárnak lehet nevezni. A szakaszvezető magabiztos. Telefonáltam a városba, van-e valami újabb

[4] Szar nép.

hír? Az őrmester sápítozott, nem tud ő semmit, de azt beszélik, az oroszok a város előtt vannak. Szervezik, küldik a századokat a védelembe. Lóskay ezredes úr csinál mindent. Már németek is vannak a városban. Késő este védelmi csapatok érkeztek. Elhelyezkedési támpontjaikat még nem ismerem.

1943. január 21.
Pontosan 16.00 órakor két katona érkezett, jelentést hoztak Belij Kolodesből:

> Ma 12.00 órakor 15 fős ellenséges csoport közelítette meg a falut, és megtámadta az őrsöt. Erős tüzünk fél óra múltán visszahúzódásra kényszerítette őket. A támadók vérnyomokat hagytak hátra, saját veszteség, sebesülés nincs.
>
> Kerekes szakaszvezető

A katonák nehéz fél óráról számoltak be, és arról, hogy géppisztoly volt minden orosznál. Öt emberrel a szakaszvezető üldözte őket. Az akcióról nem küldtem jelentést, hiszen az új zászlóaljam nem is tudja, hogy ott egy őrsünk vigyáz. Este 20 és 23 óra között Kórai és Kubinyi zászlósokkal ellenőriztük az őrsöt. Jó az erőnlét, nem siránkoznak. Kórai szerint a szakaszvezetőt azonnal őrmesterré kellene előléptetni. Mintegy végszóra körben géppuskák ugatása hangzott fel.

Hadseregünk egyes csapatai még mindig kemény ellenállást fejtenek ki vitéz, bátor parancsnokaik vezetésével. Mentik, ami menthető, védik a megmaradottak életét, erősítik a katonai becsületet, küzdenek az utak biztosításáért, amelyeken hátra lehet jutni. Verekednek, hogy az ellenség ne jusson könnyen hadseregünk legyőzésének dicsőségéhez. Harcolnak még a legképzettebb, a legöntudatosabb csapatok, legyen idejük a tábornokoknak felkészülni, hogy az ellenség markából kiragadják a még hátravonható egységeket. De nem tudja senki, mit tegyenek a végtelenül veszélyes órákban.

Novij Oszkol kezd katonailag felértékelődni néhány főtiszt stratégiájában. Erősíteni akarják, erre a részre több ép ezredet kellene vezényelni. De épp testben-hitében erős ezredek nincsenek. Az

orosz páncélosok viszont törnek előre, felszámolják ellenálló csapatainkat, az ellenség mind közelebb kerül az Oszkolhoz.

Vajon mikor ébrednek rá parancsnokaink arra, hogy már elkéstek az Oszkol előtti komolyabb ellenállást megszervezni?! Az itt állomásozó, kisszámú alakulatok járőrözései és összecsapásai az ellenséggel csak annyit jelentenek, hogy az orosz tudomásul veszi: a folyó előtt szervezett magyar alakulatok vannak. Nem a tett, már a gondolat is késett, hogy esetleges utóvédharcokra is szükség lehet. De ilyen katonai lehetőségről eddig szó sem esett. Ezt a fogalmat, hogy utóvédharc, eddig törölték a katonai akciók sorából. A mai napig csak a város védelméről beszéltek. Századomat is azért vonták hátra az Oszkolhoz a doni térről, hogy Novij Oszkol előtt erős csapatok legyenek a védelmi célok megvalósításához.

Ám mivel a veszély nőttön-nőtt – hiszen egyes orosz csapatok a Don és az Oszkol közötti átlagos távolság felét átlépték, s századom már ilyen előretolt csapatokkal küzdött Soszna előtt –, ez olyan, új elképzelésekre késztette a Novij Oszkol-i főtiszteket, hogy az Oszkol előtti ellenállás gondolatát vessék el, és kézüljenek fel az utóvédharcokra – a város védelme másodrendűvé vált. Ez a döntés 23-án éjjel született Vargyassy vezérőrnagy, valamint Lóskay Ferenc, Szügyi Zoltán és Matláry ezredesek tanácskozásán. Ennek már előjátéka volt az, hogy aznap este 19 órára vitéz Szügyi Zoltán ezredes megszervezte a város védelmét 86 tiszttel és 3827 fő legénységgel. Ez akkor nagy dolog volt!

Éreztem, megkezdődött valami, ami reményt nyújt ahhoz, hogy talán meg lehet állítani az orosz hadsereget ezen a szakaszon, és megmenthetjük a még élő, de a sors által halálra ítélt hadseregünk csapattöredékeit, 50 000-60 000 embert a biztos pusztulástól. Úgy láttam az ez utáni napokon is, hogy vitéz Szügyi Zoltán, ez a kitűnő ember és bátor katona volt továbbra is a szervezés lelke.

A Novij Oszkolban létrehozott erők nem nagy, de jól felfegyverzettek: 3509 puska, 40 golyószóró, 57 géppisztoly, 28 gépfegyver, négy nehézpuska, 21 páncéltörő ágyú, három légvédelmi gépágyú, öt löveg, négy ködvető. Közben mind gyakoribbá váltak a kisebb-nagyobb összecsapások, s a gyors orosz előretörés újabb döntést kívánt.

A döntés értelmében a jelenleginél kevesebb erővel kell feltartóztatni a folyó előtt az orosz csapatokat, ez idő alatt az Oszkolon túl, Veliko Mihajlovka térségében, Novij Oszkoltól nyugatra 40-50 km-re kell az utóvédsereg harci tevékenységének tereit kijelölni. Ezután megkezdték a várost védő erőkből az egységeket átirányítani a kiszemelt térségbe, s azok lázas gyorsasággal berendezkedtek a jobb hadászati terepen elsősorban védelmi célú harci tevékenységre.

4. FEJEZET

OSZKOL-VÖLGYI UTÓVÉDHARCOK

1943. január 22.
Tájékozatlanok vagyunk. Felhívtam 10.00 órakor Novij Oszkolt. Az őrmestert kérdeztem, mit tud? Csak annyit mondott, hogy nagy a zűrzavar, nyakunkon az orosz, a németek is menekülnek már. Délben ismét telefonáltam. Örömömre egy értelmes zászlós jelentkezett, de a már ismert híreken túl nem tudott egyebet mondani. Azzal fejezte be, hogy egy ismeretlen ezredes nevét emlegetik, aki feladatokat kap az Oszkol menti védelemben. Vitéz Szügyi Zoltán a neve, és eddig a 19. könnyűhadosztály 43. ezredének volt a parancsnoka.

1943. január 23.
Vargyassy vezérőrnagy 1943. január 23-án intézkedett Novij Oszkol védelméről.

> Novij Oszkol védelmét a VII. hadtestparancsnokság rendeletére 1943. január 22-én 14.00 órától v. Matláry ezredestől átvettem. [...] Az északi védőkörlet parancsnoka: Szűcs András százados. Szügyi ezredes csoportja a védőállás elfoglalását január 23-án 15.00 óráig fejezze be! Szűcs százados az állások teljes megszállását a védőállás kiépítésének mértéke szerint hajtsa végre!
>
> Vargyassy vezérőrnagy, 23. könnyűhadosztály-parancsnok

Parancs érkezett az új zászlóaljamtól 08.30-kor:

Hadnagy úr, mint a 108/2 század parancsnoka, ma végeztessen felderítést tiszt által vezetett egységgel; s állapíttassa meg, hogy vannak-e orosz csapatok Belij Kolodesben! Ma 21 óráig tegyen jelentést a felderítés eredményéről!

Szűcs százados

Ismertettem a parancsot a tisztek előtt. A feladatot nem látták nagynak, mert a falu keleti peremén ott van 12 emberünk az ügyes szakaszvezetővel.

– Ki vállalja?

Lőrincz Győző lépett ki: – Parancs!

Eligazítottam. Az erő tíz géppisztolyos katona. Három szánt kapott, mert az őrsöt is haza kell hozni. Indulás 13.30-kor. Felvételez egy liter négy deci rumot, mert összesen 27-en lesznek. Rá bíztam, mikor adja ki az italt az embereknek. A géppisztolyokhoz háromhárom tárat vitt, valamint fejenként hat-hat gránátot. Figyelmeztettem, ne sodródjon nagyobb méretű akcióba, s csak olyan tüzet alkalmazzon, mely a feladat megoldásához elégséges.

Visszaérkezésekor a hadapród így számolt be:

Embereimmel már 15 órakor a falu közepén voltunk, a fogatokat a falu előtt 1 km-re hagytuk. A helység közepén fellőttem a piros rakétát, jelezve, hogy saját erő közelít. Ezután jelentette Kerekes szakaszvezető, hogy Sosznából század erejű ellenséges gyalogság közeledik a falu felé. Az út közeli elhajlásától nem lehet őket látni. Két katona ott figyel. Néztem az utat a kanyarig: 1 km lehetett a távolság. A szakaszvezető már kiáltott is, hogy ott jönnek az emberei. Sokáig nem tanakodhattunk. Határoztam: az utat a körvédő állásokból az őrsparancsnok vezetésével az őrs fogja védeni. Jobbról-balról a kertekből öten-öten tüzelnek. A szakaszvezető őrséből egy katona hírvivőnek velem marad.

Tervemet értették, s perceken belül minden ember fedezékben volt. Esteledett. Az ellenséges csapat feltűnt a kanyarban. Amikor 500 m-re értek, tüzet nyittattam: 23 fegyver fél óráig ontotta a tüzet. Az ellenség gyér tűzzel válaszolt, az út két oldalához simultak, a hófalak egyenetlensége takarta őket. Lassan 100 m-re szűkült a látótávolság, sietnünk kellett, hogy sötétedésig elűzzük el a támadó csoportot, nekünk az éj nem kedvezett.

Átkarolástól féltem. Ismét tüzet vezényeltem. Az oroszok is erősítették a tüzet, az útról legalább 100 emberük lőtt. A szakaszvezetőnek az volt a véleménye, hogy nem az úton fogják előreküzdeni magukat, hanem annak két oldalán, a kertek irányába. Igaza lett, a támadók két szárnya, mint két acélkar nyomult előre, hogy átkarolásával összeroppantson bennünket. Ezért az őrsöt a falu közepére rendeltem, utána nyomban a két csoportot is.

Hamar a falu végére jutottunk. A szakaszvezetőt azzal a paranccsal hagytam ott öt géppisztolyossal, hogy a faluvéget elérő orosz éket állítsa le tűzzel, utána csatlakozzanak hozzánk. Az oroszok nagy vigyázattal jöttek előre, meglepetéstől tartottak, mi pedig már a szánokhoz értünk. Kifújtuk magunkat, megittuk a rumunkat. E pillanatban prüszkölni kezdtek a szakaszvezető csoportjának géppisztolyai, majd tíz perc elteltével 15-20 gránát fénye villant. Negyedóra múlva mind a hatan hozzánk érkeztek. A Kerekes-csoport dicséretet érdemel. Sebesülés nem történt, veszteségünk nincs. Az ellenség veszteségét nem ismerem.

Azonnal megszövegeztem a jelentésemet. Szárazon, katonai stílusban írtam. Az őrsről, a létszámról nem tettem említést.

1943. január 23. 19.30. Szűcs százados úrnak Harcálláspontján. Parancsa értelmében tiszti felderítést végeztettem Belij Kolodesben. Amint a felderítőcsoport a falu keleti peremét elérte, 15.30-kor század nagyságrendű orosz gyalogság közeledését észlelte. Az ellenséggel egy és negyed órás harcot vívtak. A túlerő kiszorította erőinket a faluból, s az orosz csapat a falu megszállását 17.10-kor befejezte. Feltételezhető, hogy az ellenség támadása Novij Oszkol ellen ebből az irányból addig nem várható, míg a Belij Kolodest megszálló csapathoz további erőket nem vezényelnek. A tiszti felderítés vezetője Lőrincz Győző hadapród őrmester volt.

Erdélyi hadnagy, századparancsnok

Később beszéltem Novij Oszkollal. Megtudtam, hogy az Oszkol menti csapatokkal 10 km szélességben, 10-15 km távolságig végez-

tettek keleti irányban tiszti, távolsági felderítést. A századomtól indult távfelderítő egység orosz csapatokkal a 14 km-re lévő Belij Kolodesben találkozott. Túri zászlós, aki a telefonnál van, úgy tudja, a tiszti, távolsági felderítők nemleges jelentést adtak orosz csapatok ottani jelenlétéről. Tájékoztatom a zászlóst, hogy ennek ellenére az oroszok ott vannak. Megtudom, hogy a távfelderítésre Vargyassy vezérőrnagy úr adott parancsot, de itt a városban közvetlenül Szügyi ezredes úr szervezi az ellenállást.

Ideérkezett a Cramer-hadtest, és a tábornok parancsnoksága alá kerülnek a körzetben lévő magyar csapatok. A parancsnoktisztek úgy tudják, hogy a hadsereg maradványai az Oszkol völgyébe beérkeztek. Hátraszállításukat 10 000-12 000 fős csoport fogja biztosítani. Az utóvédharcokat Vargyassy Gyula vezérőrnagy, a 23. könnyűhadosztály parancsnoka vezényli, meg Cramer.

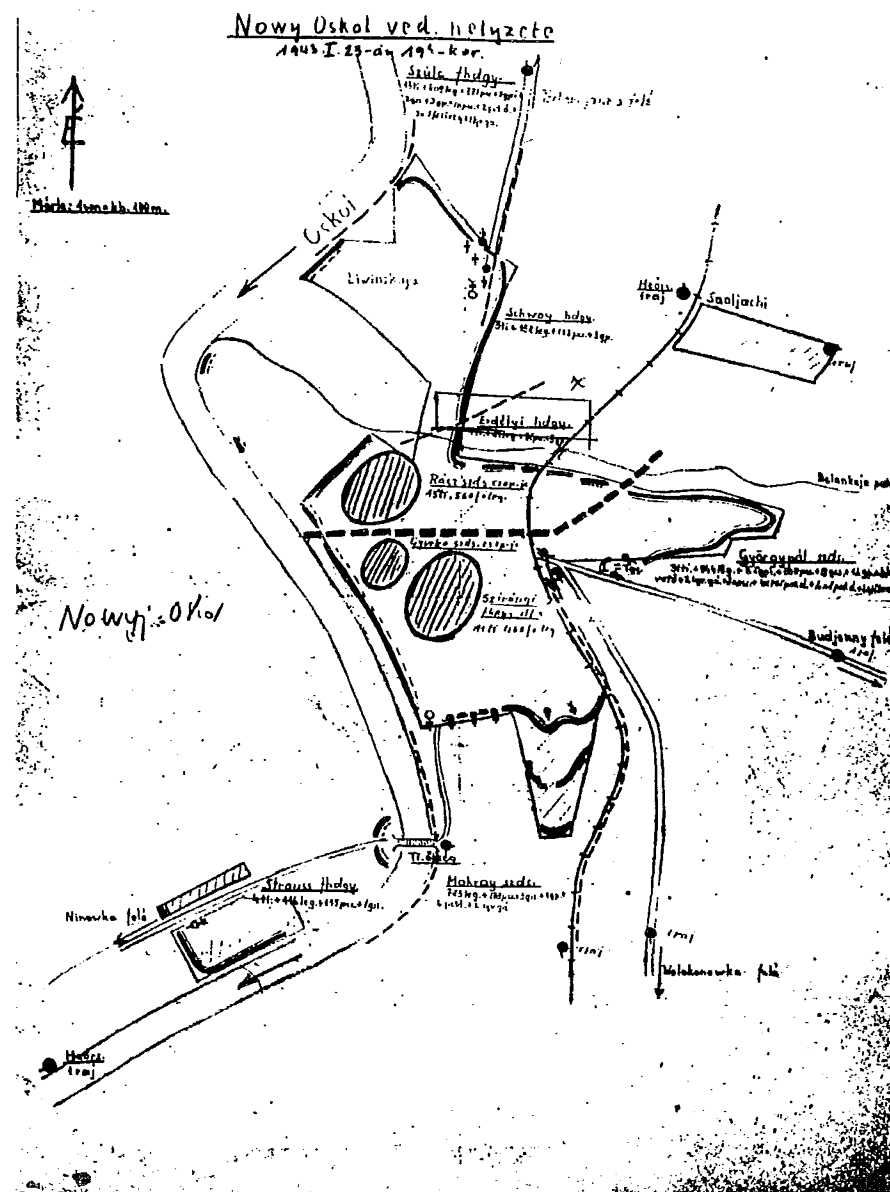
Éjfél előtti információ: ismertté váltak a várost védő csapatok védelmi pozíciói a vitéz Szügyi Zoltán ezredes által január 23-án este készített vázlatból. Eszerint a parancsnokok a következők: északon Szüle főhadnagy, keleten Schwoy hadnagy, Erdélyi hadnagy, Györgypál százados, délen Makray százados, Strauss főhadnagy, a nyugat-közép részeken Rácz százados, Gyurka százados, Szirányi főhadnagy.

Egy felháborító mai értesülés: Kovács vezérőrnagy, a magyar hadsereg vezérkari főnöke a doni csaták negyedik napján Sondenstern tábornoknak, német vezérkari tisztnek azt javasolta: nemcsak az egész magyar hadsereget kell a felmorzsolódás elől hátravonni, hanem az egész arcvonalat. A németek nem engedték! Utóvédnek kellettünk!

Délelőtt 10.00-kor napiparancs érkezett:

> A Novij Oszkol védelmét ellátó harci feladata alól felmentem 1943. január 25-én 16.00 órai határidővel. Tegyen intézkedéseket, hogy századával ugyanezen a napon 17.00-kor reteszállásaiból elvonuljon! A cél Veliko Mihajlovka, ahová az éj 24.00 órájáig meg kell érkeznie! Az úton biztosított menetben vonuljon! Mihajlovkán vitéz Szügyi Zoltán ezredes úrnál jelentkezzen!
>
> Aláírás: Szűcs százados, zászlóaljparancsnok

Nowy Oskol védelmi helyzete

Lázas sietség. Egész nap munkában voltak a tisztek, a legénység. A raktárak kiürültek, az anyagokat szánokra rakták, lekötözve minden az ismeretlen, éji útra. Ember, állat jó kosztot kapott. Kimegyek. Két helyen köszönetet kell mondanom, mielőtt elmegyek. Az egyiknek itt az ideje.

A túlsó oldalon balra az ötödik ház, ahol Mamka lakik 17 éves lányával, Zujvával.

Cserjankából hoztam át Livinszkájába az elmúlt őszön, így ismertem meg. Megtetszett a kis, gyönyörű lány. Mondta az úton, hogy nagyon szeret lovagolni, de nincs mostanában ló. Volt nekem, és sokat lovagoltunk együtt. Ha leszálltunk a lovakról, átkarolta a nyakam, és mindig azt suttogta: – Veled szeretnék élni.

Boldog volt és szerelmes. Sokat kért, hogy sose menjek haza. De engem egy gyönyörű szempár a Szamos partjáról vigyázásra intett. Ha nekibúsultam magamat, mindig elmentem hozzájuk. Hátamat a nagy kemence oldalának vetettem, úgy hallgattam Zujvát, amint odajött a szomszéd lánnyal, és énekelte a kedves dalokat, a *Katyusát* meg a grúz *Szulikót*.

Mindig lelket öntött belém, nyomorúságunk mellett is hittük, majd minden jóra fordul, vége lesz egyszer a háborúnak. Sokszor éreztem, milyen érdes a nehéz munkától a Mamka kezének bőre, amikor egyszer-egyszer megsimogatta az arcomat azzal, hogy sajnál. Mondta most, hogy elköszöntem:

– Te jó vagy! Biztosan haza segít az ég!

Sírt. Zujva zokogva ölelt át.

Mire hazaértem, az irodát, a parancsnoksági szobát kiürítették 16.45-re. Nézem a század felsorakozását az induláshoz. Óraműpontossággal megy minden. Besietek a parancsnoksági irodába. Jelentik; menetkész a század. Itt a második búcsúm ideje, elköszönök a helytől, mely átmeneti hajlék volt számomra, azt kívánom, kerülje el a háború tüze, s legyen majdan boldog otthona azoknak, akik falai közé telepednek.

Kiléptem, és szóltam a katonákhoz:

– 40 km kemény út áll előttünk. Fegyelemmel leküzdjük a nehézségeket. Irány Novij Oszkolon át Veliko Mihajlovka, indulj!

Novij Oszkolban, a félelmek városában nézték a szolgálatos katonák a kis csodát, egy ép és teljes hadrendben haladó századot. Egy katona kérdezte: – Hová vonultok?

A 3. szakaszból fagyos humorral kiáltotta valaki: – Haza!

Újfent kérdezett a katona: – Magyarországra? És a válasz: – Igen! Az a hazánk!

A kérdések elhaltak.

Elhagytuk a várost, Oszkolt, elértük a dombokat, melyek lezárták a folyó alacsony völgyét. Ezeknek a domboknak a tetején haladtunk tovább. Az irányt és a tempót szabályozó tiszt, Kövér Endre zászlós leállította a menetet. Hívatott. Előttünk egy 100-150 m hosszú lejtőn vezetett az út enyhe és meredekebb szakaszokkal fel a dombtetőre. Már csak a hó világított, sötétség feküdt a tájra. A fogatokat fél-fél szakasz állta körül, s kezdetét vette egy küzdelmes munka: a megterhelt szánok feljuttatása a tetőre. A meredekebb részeken siklottak a lovak, elestek, a hám lefordult róluk. Zavari minden lóhoz egy-egy katonát rendelt, megfogni a kantárt a zablánál, hogy az állatokat fékezzék az esésnél, segítsenek talpra állásuknál. Egy kemény órát vett igénybe, míg minden jármű a tetőre került. A katonák kifújták magukat, én is megnyugodtam. Elindultunk.

Egyenletes tempót reméltem. A talpak alatt ropogott az utat fedő hó- és jégréteg. Akik az imént dolgoztak, még nem érezték az éj komisz hidegét, s ha jó tempóban megyünk, talán átvészeljük fagyás nélkül a vonulást. Szótlanul róttuk az utat, ment mindenki az előtte lévő után. Irányt adott a menetzaj, melyet ezer hangszerrel sem lehet imitálni. Néha meg-megcsúsztak a szánok, ilyenkor visítottak a szántalpak. A lélegzetünkből kicsapódó pára zúzmara alakjában ruházatunkra rakódott, s az lassan fehérré vált. A lovak nyakát, szügyét, sörényét is fehérré festette a hideg. Az éj kegyetlen fegyverével nemcsak a testet, hanem a lelket is támadta, hogy elűzze belőle az akaratot.

Éreztem, hogy a haladás lassúbbodott. Feszülnek az inak, merevednek a bokák a fagyos bakancsokban. Gomolyog a tejfehér köd, egyes szakaszokon méternyire sem látunk. Szemünk állandóan megfeszül, úgy nézünk, figyelünk, hogy az előttünk menőbe bele

ne ütközzünk. Félek, ha egy-két ló kidőlne, mi lenne a rakománnyal?

Nem érzékelem, hogy a lejtőtől hány kilométert tettünk már meg. Ötöt semmiképpen. Talán négyet. Hol van még Veliko Mihajlovka?! Csak ránk ne lőjenek!

A hajtók a szánok mellett gyalogoltak, nem bírják ülve a hideget. A tetőkön már egy órája megyünk, de miért nem jelez a biztosító őrs? Csakhamar hozzájuk érünk. Nézem a rajparancsnokot. Pongyola magatartású, kezén nincs kesztyű. Gyanúm támadt, hogy a tizedes többet ivott a saját szeszadagjánál.

Elborította agyamat a düh a gondolatra, hogy meglopta a bajtársait.

– Meglopta a katonákat? Berúgott! – kiáltoztam.

– A tizedes úr mindig ivott, míg jöttünk. Itt megállított bennünket, és azt mondta: nem megyünk tovább! – hadarta az egyik katona.

– Magát itt lőné agyon Lóskay ezredes úr! Én ezt nem teszem! De lefokozom, és kiköttetem ezért a bitangságért, de úgy – fordultam Zavarihoz –, hogy szarja össze magát! A géppisztolyt azonnal vegye el tőle, őrmester! Rajparancsnok tovább nem lehet!

Folytatódott a menet. A katonákat lehangolta a szokatlan epizód és a mind gyötrőbben maró hideg. Este tíz óra és még 10 km út van előttünk. Gyorsítani kell a menetet, s akkor két óta erre elég lesz.

Egy idő után aggódni kezdtem. A katonák átfagytak, a lépéseknél már a reflexek segítenek. Az erőt rohamosan fogyasztja a hideg. A köd tűhegyekkel szurkálja arcunkat, a század imbolyogva rója a fagyos utat a megsemmisülés 35 °C-os hidegében. Rideg öklök turkálnak gyomrunkban, szemünk előtt lidércek futkosnak, s mintha lépteinket ütemesre vezényelné egy erős torok. Megrázom magam, egyetlen kortyot iszom. Bizonyosan mindenki ezt teszi. A víziók kezdenek eltűnni.

Negyedórát mehettünk még, amikor a biztosítók lövöldözni kezdtek. A menetet szabályozó zászlós leállította a századot. Előrefutottam, és kérdőre vontam a katonákat, miért lövöldöztek. Azt jelentették, fegyveres csoportot véltek felfedezni, de nem látták tisztán. Talán képzelődtek. Zavarit szólítottam. Tíz perc pihenőt adtam,

rendelkeztem: azonnal takarják le a lovakat, és mondják meg a katonáknak, hogy még 6 km-t kell megtenni, és a szeszadagját mindenki igya meg. Aztán jöjjenek ide a tisztek!

Senki sem nyúlt a szeszhez, előbb kitoporogtuk magunkat, mozgattuk merevedett tagjainkat, dörzsölgettük fülünket, arcunkat. Miután a tisztek és Zavari megérkeztek, megittuk maradék rumjainkat. Előbb koccintottunk. Ez ugyan nem illett tragikus helyzetünkhöz, de mutattuk, hogy ép emberek vagyunk. Az italtól kicsit erőre kaptunk. Rágyújtottunk.

Kubinyihoz szóltam: – Pali, nincs tán valami baj? Nem beszélgetsz! Légy erős, nemsokára célba érünk!

Kesernyésen válaszolta: – Mit mondjak? Ma van a nevem napja.

Hallgatott mindenki, fel sem tudtuk fogni, mit is mondott. Névnapra gondolni, amikor rángatóznak az állak, vacognak, kattognak a fogak, reszket minden porcikánk, fenyeget a vég. Ő szedte össze magát először. Szólt a legényének, aki a köpenye zsebéből kihúzott egy üveget. Odaadta gazdájának. A zászlós kicuppantotta a dugót, „Adjon Isten!"-t mondott, ivott egy fél kortyot, utána köpenye ujjával megtörölte az üveg száját, és nekem nyújtotta.

– Köszöntsétek rám! Ilyen névnapom, hogy azt az Oszkol melletti dombokon tartsam, nem lesz még egyszer!

Közelebb léptem:– Tartson Isten! – mondtam, és jót húztam az üvegből.

Ezt tette a többi tiszt is. Utoljára ő ivott, s a még félig lévő üveget átadta a legényének, hogy igyon ő is, s adja tovább a szakaszának. Zavari közben leszedette a lovakról a takarókat, s jelentette Kövér zászlós úrnak, hogy a század indulásra kész.

Jót tett az embereknek a pihenő, a szóváltás, a vérkeringést segítő masszázs. Bízhattam abban, hogy semmi probléma nem lehet már. Valóban, 00.20-kor a menetet vezénylő zászlós hírvivőjével jelentette, Veliko Mihajlovka alá érkeztünk.

1943. január 26.

A város halottnak tetszett. Élet jelei sehol, fény sehol. Kicsit vékonyodott a köd. Tágas utcához értünk. Be, be, a közép felé, gondoltam, a széleken nagyobb a veszély! Vagy 20-30 házat elhagytunk már, amikor leállítottam a századot, zörgessenek be ezekbe a há-

zakba, üresek-e? Kis idő múlva jelentette a szolgálatvezető, hogy katonákkal vannak tele a házak. Meg se kérdeztem, milyen katonákkal, természetesnek vettem, hogy magyarok. Esetleg németek? Csak mentünk összevissza lépéseinkkel, átfagyott lelkünkkel. Az elszállt ködök helyett hideg folyt valahonnan a talpunk alá. A szállást kereső katonák pedig sorra jelentették, hogy a házakba egyetlen ember se fér be, tele van mind katonákkal. Kezünk-lábunk mintha egy-egy fadarab lett volna. Rettenetesen szenvedtek a katonák. Parancsot adtam: takarják le a lovakat, a házaknál ha másképp nem lehet, fel kell törni az ajtókat, s ha puskatussal nem megy, gránátokkal. Hallottuk aztán, hogy kegyetlenül döngetik a kapukat, ajtókat.

– Nyissátok ki, mert betörjük az ajtót!

Nyomatékul verték a tusákkal a deszkákat, lőttek is egyszerre többen a levegőbe. Egy ajtó kinyílt, két német ugrott ki rajta. Hadonászva kiabáltak:

– *Nicht Platz! Nicht Platz! Es ist nicht*[5]*!*

Odafutottam. A helyiségben egymás mellett szorosan a padlón ülve aludtak a németek. Tenyérnyi hely nem volt, ahová be lehetett volna lépni. A sok ember testmelege, lélegzése felfűtötte a levegőt, a forró pára az arcomat benedvesítette, ahogy álltam az ajtó nyílásában. A levegő annyira elhasznált volt, hogy fuldokolni kezdtem. Odaszóltam katonáimnak, hogy a sok német mind megfúl reggelre. Kutattunk tovább.

Egy csoporttal házról házra jártam. A gondolatot, hogy kiszóratom néhány házból azokat, akik eddig pihentek, elhessegettem. Olyan indíték is ösztökélte a lelkemet, hogy egy házat felgyújtatok, s tüzénél felmelegednek a katonák. Ezt sem tehetem. A pokol tüze lenne az! Míg élnék, mindig magam előtt látnám a lángokat. A lovak! A 11 lónak is hely kellene!

Egy hosszú épülethez értünk. Lehet, hogy üres, reménykedtek a katonák. Döngették az ajtót, s közben kiabáltak: – Kinyitni! Kinyitni, vagy rátok gyújtjuk a fedelet!

Belülről senki nem adott életjelt. Zavari parancsot adott az egyik géppisztolyosnak, Simonnak, hogy lője le a zárat. A lövések után

[5] Nincs hely! Nincs!

leütötték a kovácsolt zárszerkezetet, de az ajtó így sem nyílt. Káromkodtak, fenyegetőztek a didergő katonák. Négyen-öten verték a nagy ajtót, de nem tudták betörni. Parancsot adtam Zavarinak: – Gránátokkal kell felszakítani!

Belülről kiáltás hallatszott: – Kinyitjuk!

A szolgálatvezető háborgott, hogy mégis van benn valaki. Dühösködtek a bakák: – Le kell lőni! Agyon kell verni őket! – hallatszott innen is, onnan is a kiáltozás.

– Nyisd azonnal, mert ízekre tépünk benneteket! – ordították. – A kurva anyátokat! Piszkos zsiványok! Nem teketóriázunk veletek, meg fogtok dögleni! – szitkozódtak a fagytól szenvedő embereim.

Belül rúddal vertek az ajtón valamit. Kívülről a türelmüket vesztett katonák vállaikkal nyomták az ajtót, ami aztán olyan gyorsan nyílt, hogy öt-hat katona valósággal átzuhant a küszöbön, s elterült a padlózaton. Valahogy átmásztam a gubancolódott elesőkön, és az átellenben lévő falhoz húzódó katonához ugrottam.

– Ki maga? – kérdeztem ordítva, magamból kikelve. „Katona." – mondta kénytelen-kelletlen.

– Hallja! Itt lövetem le, mint egy kutyát! Hogy mer velem ilyen pongyolán és pimaszul beszélni?!

Köröm tódultak az embereim.

– Lőjük le! Verjük agyon ezt a piszkos alakot, hadnagy úr!

Zavarinak a kezében egy gyertyacsonk volt, meggyújtotta, és a gyér világosságnál kitűnt, hogy egy nagyobb, három szobányi helyiségben vagyunk.

– Derékszíjával kötözzétek hátra a kezét ennek a bitangnak!– parancsoltam.

Három katona ugrott hozzá, nagyon keményen bánhattak vele, mert háromszor is feljajdult, míg kötözték. A helyiség végében öt katona feküdt, mellettük egy kupac volt letakarva. Zavari rugdosta a fekvő embereket, és kiabálta: – Felállni, piszkos alakok! Tisztelegni is elfelejtettetek? Nem bántátok volna, ha odakint megfagy egy egész század, amikor itt a sok hely?!

Lerántotta a kupacról a sátorlapot, és döbbenten látta, hogy alatta kenyértarisznyák vannak élelemmel tele. Számolni kezdte az adagokat: 17 húskonzerv, 2 kg szalonna, hét kenyér.

– Kis híján a fél század megvacsorázhat belőle. Ezeket mind lopták! Fosztogatók, kötélre valók ezek, hadnagy úr!

A katonákhoz léptem, van-e valami rangjuk? A megkötözött katona szólt:

– Nincs senkinek, csak nekem. Szakaszvezető vagyok.

– Csak voltál! Mert leszedetem a gallérodról a csillagokat! Vágjátok le!

Hárman is hozzáugrottak, aztán Kerekes szakaszvezető vagdosta le a hat krumplivirágot.

– Harácsoló, tolvaj és gazember nem viselhet rangot a magyar hadseregben! – mondtam.

Ezután a fegyvereikről kérdeztem őket. Nem volt náluk, csak a volt szakaszvezetőnél egy pisztoly. Rájuk ripakodtam, hogy merték eldobálni a puskáikat, majd Kerekesnek szóltam, vegye el a pisztolyt. Hamar megtörtént, ezután mind a hat embernek a nyakába akasztattam az üres kenyértarisznyákat.

– No, gazemberek, még a derékszíjatokat is el kellene szedetnem, de ezt nem teszem. Pedig szuronyotok sincs.

Az egyik katona siránkozva könyörgött:

– A sátorlapokat tessék visszaadatni, ezek nélkül megfagyunk.

Nem engedtem: – Fagyjatok meg! Rugdossátok ki innen őket!

Ekkorra már három szakasz bent volt a helyiségben, s a vonattal a negyedik is az épület elé érkezett. A fenyőfacsoport alatt álltak meg. Felderültünk, amikor az egyik baka megjegyezte: a negyedik szakaszbeliek azért álltak a fák alá, mert nem bírják a nagy hőséget. Azután ez a szakasz is fedél alá jutott az átellenben lévő házban, igaz előbb két vécseit (magyar kézigránát) kellett az ajtóba vágni. Utasítást adtam, hogy a konyhán forrósítsák fel a még Livinszkáján megfőzött teát, és osszák ki a legénységnek. Csak a lovak! Parancsot adtam Zavarinak; jól le kell takarni a lovakat, meg kell etetni az állatokat, és egy hajtó mindig őrködjön.

A tea után még néhány percig morajlott a ház. Fekvésre nem volt hely, az elcsigázott katonák a csupasz padlón egymásnak dőlve mély álomba merültek.

Hajnalodott, amikor Zavarival kimentünk a vonathoz. A lovak a fenyőket harapdálták. Takaróval, azon felül sátorlappal voltak letakarva. Az őr egy szánon ült, és aludt. Puskáját annyira szorította, hogy Zavari nem tudta elvenni tőle. Mikor felriadt, ijedve hebegte, hogy már nem bírt ébren maradni

– Ha nem jövünk, itt fagysz meg álmodban!

Ahogy visszamentünk, nemsokára elaludtam. Zavaros álom gyötört.

A komor éjt szürke derengés kezdte felváltani, amikor felébredtem. A katonák lélegzete befűtötte a termet, elhasznált lett a levegő. A párás melegben megizzadtam, bizonyosan másokra is rátapadt az ing. Felálltam, köpenyemet levettem. Néztem az alvó tömeget. Hallgattam a szuszogást, horkolást. Csomósan egymásra dőlve aludtak az emberek. Büdös volt a levegő, nedves hátammal nem akartam még kimenni, rágyújtottam, elsősorban azért, hogy ne érezzem az erjedt szagot. Mikor átszellőzött az alsóruhám, felöltöttem a köpenyemet, nyakamba akasztottam a géppisztolyt. A zörgésre felriadt a szolgálatvezető, felugrott, és mentegetni kezdte magát. Megnyugtattam, hogy pihenhet még, a katonák aludhatnak tovább, de a szakácsok fogjanak a teafőzéshez. Negyedóra múlva jött vissza. Kezében egy csajka, benne tea gőzölgött. A belőle áradó rum szaga megcsapta az orromat. Nyújtotta a csajkát, de nem vettem el. Előbb azt tudakoltam a szolgálatvezetőtől, vajon az egy főre járó italból-élelemből ittam-e, vagy ettem-e többet valaha is? Rázta a fejét, nem, nem, ilyesmi sohasem történt, de most úgy látja, erőre kell kapnunk, s velük együtt nekem is egészségesnek és erősnek kell maradni. Bólintottam, így van valóban, s hozzátettem:

– Ma különösen erősnek kell lennem, István. Talán sohasem fordult még elő, hogy a keresztnevén szólítottam, és ahogy néztem, láttam szemében a köszönetet a közvetlen szavakért.

Mire a forró italt leszürcsöltem, kint már kivilágosodott. Kisiettem, megnéztem a konyhát. A tea mellé szalonnát daraboltak a szakácsok. Zavari kiabált a hajtókra, hogy a lovakat azonnal kössék el a fenyőktől, mert az éjjel félig rágták a törzseket fagyukban-éhségükben. A közelben könnyűpáncélosokat vettem észre. Odamentem. Két Nimród páncélvadászkocsit nézegetett körbe két-két katona. Tisztelegtek. Ők is a Szügyi-csoporthoz tartoznak, páncéltörősök voltak, és itt is az lesz a beosztásuk. Szent meggyőződéssel bizony-

gatták: itt megállítjuk az oroszokat, mert a három ezredes, Lóskay, Szügyi és Muzsay ezredes urak nem engedik őket tovább.

Visszatértem az enyéimhez. Kezd nyüzsögni a város. Katonák mindenütt, magyarok, németek. Civilek kevesen. Akik itt maradtak, félnek. Házaikból nem mernek kijönni.

Ellenőrzöm a reggeli kiosztását. Jó a hangulat, egyesek viccelnek.

Az egyik katona azt kérdezte: – Hej, fiúk, kinek adjam a reggelimet?

Tízen is kérdezték egyszerre: – Nem vagy éhes?

Azt válaszolta: – Éhes vagyok, csak kacsasültre hívott meg az előbb egy szép, orosz lány. Nála fogok reggelizni. Egy pillanatra megdermedt csodálkozásában a század. Aztán amelyik katona legelőször észbe kapott, odakiáltotta:

– Hívott téged az öreganyád valaga! Majd a rajvonalban hülyéskedj!

Felderült a század. Mert ugyan lányféleség esetleg lenne, de kacsa az egész megszállt orosz földön egyetlenegy sincs. Valamennyit felfalták a hadak. Még nem ért véget a reggeli, amikor két katona érkezett, és átnyújtották Szügyi ezredes úr parancsát.

> Ma 11 óráig a mellékelt vázlat szerint szállja meg Bogorodszkoje keleti peremét, és rendezkedjen be védelemre! Az összeköttetést velem tartsa!
>
> V. Szügyi Zoltán ezredes

Vargyassy Gyula vezérőrnagy, a 23. könnyűhadosztály parancsnoka *Intézkedés az Oszkol védelmére* elnevezésű parancsa 5., *Feladatok* pontjának d) alpontjában rögzíti az alábbiakat:

> A Szügyi-csoport hadosztálytartalék Mihajlovka Bogorodszkoje körzetben készüljön fel – személyes megbeszélés szerint – keleti és déli irányú ellentámadásokra.

Nézegettem a kijelölt terepszakaszt katonai térképemen. Nem tartottam nehéznek a parancs végrehajtását. Jelentést szövegeztem:

> 1943. január 26. 08.00. Parancsát vettem. Ma 11 óráig Bogorodszkoje kijelölt terepszézén védelemre berendezkedem.
>
> Erdélyi hadnagy

A menetalakzatba állított századdal 08.30-kor ismertettem a parancsot, s tíz perc múlva elindultunk annak végrehajtására. Az ebédet fél kettőkor már a hóba vájt állásokban fogyasztották el a katonák. Állásainkat egy árok magasított partja mögött alakítottam ki.

Hátrább 50 m-re egy házikó állt, a parancsnoksági ládát oda rakattam be. A házban, melyet nagy kemence melegített, egy öreg oroszt találtuk. A fél lábára biccentett. Zavari kérdésére, hogy miért rövidebb a bal lába, annyit mondott: – *Vojna!*[6]

Lőrincz hadapródot megbíztam, vizsgálják át a közeli házakat. Egy óra múlva jelentette: a házak harmada üres, a többségét lakják. A lakosság békés, félnek, hogy a háború elpusztítja házaikat. Távcsövemmel vizsgálom a környéket. A terepészeket előttünk különkülön sokáig nézegettem. Fedetlen, kietlen hómezők. A nyílt terepen nagy veszéllyel veszteség érhetné a támadókat, mert nagy részük az állások előtt hullana el. Az oroszok is, mi is.

Esteledés után többször végignéztem, -vizsgáltam a vonalakat. Amikor Kövér Bandi szakaszánál voltam, jelentette a zászlós, hogy Nani tizedes, aki megitta az emberei pálinkáját, beteg. Fájnak az ujjai. Ám amikor 23 órakor jártam ott, nemcsak jajgatott, de üvöltött fájdalmában, hogy könyörüljek meg rajta. Rákiabáltam:

– Könyörüljek? A bajtársait meglopta! Megitta a szeszadagjukat! Mámorában elhanyagolta a szolgálatát! Ezzel veszélybe sodorhatta volna a századot. Magára sem ügyelt! Nem viselt kesztyűt, úgy fagytak meg az ujjai. Ilyen embert küldjek én hátra, ahonnan majd hazaviszik gyógyítani? Becsületes bajtársai meg haljanak meg itt? Nem, az istennek sem fog innen elmenni!

Virradatkor jelentette Kövér zászlós, hogy Nanit el kellene távolítani az állásokból, mert a hideget nem bírják megfagyott ujjai. Keményen néztem a zászlósra, s tudta, miért. Nem érdemel szánalmat a tizedes, de emberek vagyunk. Délben jelentést küldök az ezredes

[6] Háború!

úrnak, s a küldöncökkel Nani is bemegy a gyengélkedőre. Remélem, van már ilyen.

A szolgálatvezető már régen munkában volt: a vonatnál, a konyhánál ellenőrzött, rendelkezett. A konyhán igen szigorú. Megköveteli a tisztaságot, a reggelijét mindig ott fogyasztja el, három deci forró kávét, mielőtt porcióznák a legénységnek. Ennyi a reggelije.

Bementem a házba, leültem a század ládájára, ebben a pillanatban két-három géppisztolyból sorozatokat kezdtek lőni. Berontott lihegve egy katona, és hadarta, hogy megtámadtak bennünket. Az ablak két üvegét pozdorjává zúzták a lövedékek. Egy sarokba húzódtunk.

De nem kuksolhattunk ott tovább, ki kell jutnunk a vonalakba. A katona lehetetlennek tartotta ezt, mert nagyon lőnek. Kiugrottam a házból, utánam a fiú, s azt kiáltottam: – Rajta, futás! Három-négy szökelléssel Kubinyi lövészgödrébe ugrottam. Azt mondta, alig lehet látni őket, de úgy lőnek, mint a veszettek. Tapogatóznak. Itt fog megmerevedni a front. Géppisztolya van mindegyiknek.

Távcsövemen figyeltem a támadókat, akik a 150 m-es látótávolság peremén feküdtek a hó tetején. Hóköpeny volt rajtuk, sítalpasak voltak. Szakasznyian lehetnek, szabad szemmel alig lehet megkülönböztetni őket a hóbuckáktól.

A kiadott tűzparancs óta a század minden embere lőtt. Szünet nélkül lőttek az oroszok is. Nagy volt a csatazaj. Félórai csatározás után gyéren, csak egyes lövéseket adtak le ellenfeleink. A mieink rendezni kezdték soraikat. Hírvivőket küldtem a két szárnyra, megtudni, nincs-e valahol komoly baj. A hírvivő jelentette, hogy a jobbszárnyon Lenti őrvezető és Karas honvéd sebesültek meg. Kisebb horzsolásaik vannak, fertőtlenítik, és letapasztják. Újra kezdik az oroszok! Mit akarnak ezzel a nagy tűzzel?

Erős tűzre adtam parancsot. Egy óra múlva beszüntették a tüzet a sítalpasok, és másfél órai tűzharc után eltűntek a ködben. Nyomban utánuk küldtem Kórait egy rajjal. A zászlós a vérnyomokból megállapította, hogy sebesülések történtek, és a visszavonulás nyomai délkeleti irányba mutattak.

Délutánra derültebb lett az idő, távcsővel vizsgálgattam ismét a terepet, latolgattam katonai helyzetünket. Veszélyes a pozíciónk!

Nincs senkivel összeköttetésünk. A közelben nincsenek magyar csapatok, vagy ha igen, nem tudom, hol. A Szügyi-csoport Mihajlovkán, ide 9 km-re. Pusztulásra vagyunk ítélve! De miért mi? Miután a két sebesültet Zavari őrmester körletébe küldtem, a házba mentem, hogy e harctéren az első harcértékjelentést elkészítsem. Bent Páll hadapród és az öreg Leonyid a kilőtt üvegek helyére deszkát szegeztek. A konyhán 10.30-kor kezdték kiosztani az elmaradt reggelit. Dél volt, amikor megjelent Leonyid menye. Jódarab, nagy mellű nő. A házat, az öreget jött megnézni, hogy nincs-e bajuk. Páll hadapród unszolta, ne menjen vissza. Az asszony előbb hajlott a csábításra, de aztán késő délután azzal távozott, hogy vissza fog jönni. A kadét azonban hiába virrasztott, vágyakozott.

1. táblázat

108/2. szd.
harcálláspontján

1943. január 27. 12.30

HARCÉRTÉKJELENTÉS
a fenti század mai napi veszteségeiről

Megnevezés	Állomány	Elesett	Sebesült	Fagyott	Elhasználva
tiszt	5 fő	–	–	–	
harcoló legénység	152 fő		2 fő	1 fő	
puska	115 db				
golyószóró	12 db				
géppisztoly	25 db				
pisztoly	5 db				
géppisztoly- és 31M lőszer					1250 db

Erdélyi hadnagy

5. FEJEZET

A VELIKO MIHAJLOVKA-I FRONT

1943. január 28.
A tegnap dörrenéseivel támadott, a süvöltő lövedékek halálosan fenyegettek. Az éj viszont fagyos fegyvereivel veszélyesebbnek bizonyult. A fagyhalál alvásra erőszakolja a szemet. Az életösztön nyitva tartásra erőlteti. Dermesztő a hideg! A hógödrökben a didergő élet küzd a megmaradásért. Hajnali négy óra van. Az éjfélkor kiküldött biztosítók megérkeztek. Jelentik, hogy a nagy utat Novij Oszkol és Mihajlovka között páncéloshadtestünk ellenőrzi.

Megnyugtat a tudat, hogy szabad a mozgás rajta, a visszavonulásunk lehetséges. Három katona érkezett 04.10-kor Mihajlovkáról az ezredparancsnokságtól. A tizedes parancsot nyújtott át. A hírvivőkkel a tiszteket a házba rendeltem, s olvasni kezdtem:

> Ma, 28-án századával vonuljon Podviszlojéra, és vegye birtokba a falut! A mellékelt vázlat szerint zárja le a Kiszeljevkáról bevezető utat, rendezkedjék be védelemre délelőtt 09.00 óráig!
>
> V. Szügyi ezredes

Egy ideig nem szólt senki. Vizsgálgatni kezdtük részletes katonai térképünkön, hol is van Podviszloje. A falu Veliko Mihajlovkával csaknem összeépült északon. Kórai fejetlenségnek nevezte az állapotot, és kapkodásnak minősítette a parancsot. Más lehetőség azonban nem volt, parancs szerint kellett eljárni. Reggel 06.30-kor elindult a század a küzdelmek új terei felé, az irányt tartó és a menetet vezénylő Kubinyi zászlóssal az élen.

Túl a Novij Oszkol felől jövő nagy úton, Mihajlovka keleti peremén gyéren fás területen haladtunk. Aránylag simán róttuk a kilométereket a város és Koriszovka között. Fényes reggel lett. Enyhült a hideg, –25 °C volt. A hajnalból maradt párásságot fölszippantotta az emelkedő tűzgolyó. Több mint egyórai menet után megállítottam a századot. Tíz perc pihenőt adtam.

Távcsövemmel figyeltem a környéket. Mindenfelé végeláthatatlan hómezők, villogtak a hókristályok, vakították a szemet. Ismét egy kilométert mehettünk, amikor két magyar katona tűnt fel a távolban. Síelve jöttek. Találgattuk, kik lehetnek? Hírvivőkre gondoltunk először, ha pedig tisztek, akkor a csapatok védelmi elhelyezkedését szemlélik. Valóban tisztek voltak: vitéz Szügyi Zoltán ezredessel és segédtisztjével találkoztunk. Bemutatkoztam, és jelentettem, hogy a kapott parancs értelmében Podviszloje felé tartunk. Időben vagyunk, harci feladatunkat határidőre végre tudjuk hajtani. Az ezredes elmondta, hallott már rólam, és bízik helytállásunkban, majd nagyon határozottan hangsúlyozta:

– Bármilyen áron meg kell állítanunk az oroszt! A hadsereg megmaradt részei csak így vonulhatnak hátra.

Azután a század élelmezéséről, a fegyverzetről, a lőszerekről tájékozódott. Elmondtam: élelmiszer-tartalékunkból tíz napig tudom ellátni katonáimat, a fegyverzet a gyalogosszázadok felszerelése szerinti, lőszer és gránát van elegendő. Örvendezve mondta:

– Nagyszerű! Ez igen! Folytassátok a menetet!

A falu alá 08.40-kor érkeztünk. Megállt a század, s egy raj máris indult felderítésre. Kétszeresen indokolt volt a felderítés, mert amióta jöttünk, a falun kívül, északról erős harci zajok hallatszottak. Mivel a felderítést ellenséges erő nem akadályozta, a század csakhamar elérte a község központi részét. Gyorsan intézkedtem. Kerekes szakaszvezető egy rajjal lezárta a Kiszeljevkáról jövő utat. Az északi faluszegélyen kijelöltem a Kövér-, a Lőrincz- és a Kóraiszakaszok védelmi sávjait. A kijelölt terepészeken megkezdték a védőállások kiépítését. Mivel Kubinyinak egy raja az utat zárta le, két raja a századtörzzsel a falu közepén tartalékban lesz.

A falu kiemelkedettebb helyen települt, Veliko Mihajlovkától északra hosszan a Csolok patak keleti partján. Házai egyes részeken oroszosan sajátos szétszórtságban épültek. Többségük szalmával

fedett. Széles út vezet Mihajlovkáról északra Kiszeljevkára, s ez az út fut a falun keresztül. A Csolokon túl nyugatra nagy kiterjedésű lapály terül el. Szélein szabad szemmel is láthatók az északi részektől nyugat felé félkörben települt falvak: Trosztyenec 6, Vasziljev Dol 8, Krasznaja Kamenka 4 km légvonalban. A biztosító őrsnek az út melletti ház jó pihenőhelyül szolgál, két ablakából belátható a lapály és a kiszeljevkai út.

Siettem befejezni az intézkedéseket az idő múlása miatt, valamint azért is, mert a harci zaj Kiszeljevkáról úgy hangzott, mintha ott négy-öt zászlóalj küzdene egymással. Joggal lehetett tartani a nagyarányú harci tevékenységek térbeli kiterjedésétől. Utasítottam Zavarit, hogy lőszert és három napra elégséges élelmiszert raktározzon be a konyhakörletbe, s a vonat azonnal induljon 1,5 km-re hátrább, ott szerezzen szállást a lovaknak, a vonatnak.

Miután vettem ezredesem, vitéz Szügyi Zoltán 1943. január 28-án 03.00-kor kelt parancsát – miszerint az Oszkol völgyében Podviszloje községet foglaljam el –, 09.00 órakor már jelentettem, hogy a falut megszálltam, védelemre berendezkedtem, és a Kiszeljevkára vezető utat lezártam. A Veliko Mihajlovka-i front minden szakaszán döngnek az ágyúk, csörögnek a tankok lánctalpai, szólnak szünet nélkül a kézi és az automata fegyverek. Támadnak, támadnak az oroszok! Hatodik napja már, hogy az itteni arcvonalunk szilárdan áll, eddig minden támadást visszavertünk, megállítottuk a gőzhengert. Az ellenségnek ebben a faluban csupán egyetlen biztosító szakasza volt, fél óra alatt felszámoltuk. Az oroszok fele elesett, fele elfutott Kiszeljevka irányába, ahol jelenleg nagy csata dúl. A csatazajból kihallatszanak a nagy kaliberű orosz aknavetők gránátdörejei, a géppuskák folyamatos sorozatai. Az alvilág zenéje ez! Kubinyi zászlós is erre gondolhatott, mert azt kérdezte tőlem, vajon végig lehet-e ezt élni? Azt feleltem, valakik mindig végigélik. 18 holttest fekszik körülöttünk, mégis, az orosz egységből néhányan elmenekültek, megmaradtak.

A falu északi végére mentünk. Az utat jól zárta le Kerekes szakaszvezető, a biztosító őrs parancsnoka. Minden embernek fedett lőállása van. Az úttól jobbra és balra helyezkedett el Kórai zászlós szakasza, északkelet felé pedig a hadapród és Kövér Bandi zászlós

foglalt terv szerint tüzelőállást. Kubinyit kérdeztem meg, vajon az ellenséges csapatok felénk délre csapnak-e majd le? Egykedvűen, elgondolkodva mondta, hogy jó lenne ezt tudni. Szóltam neki, hogy maradjon, én visszamegyek a falu közepén lévő egységhez.

A tartalék szállásának helyiségébe szalmát hordtak a katonák, a legényem is leterített egy helyet a sarokban, ahol lepihenhetek. A nagy kemencében égett a tűz, két katona fűtötte szalmával, hogy éjjel melegben legyenek, hisz több mint egy hete hógödrökben töltötték nappalukat, éjjelüket. Ha nem támadnak az oroszok, az elsővonalbeli katonák is a házakba húzódnak be. A konyha már működött, az egyik nagyobb házban helyezték el a berendezéseket.

A kisebbik helyiségben idős orosz házaspár lakott. Hófehérek voltak, felül a nyolcvanon. Tisztelettel néztük őket, kezet fogtunk velük. Cigarettával kínáltam meg az öreget, akit Vologyának hívtak. Bajsza nikotinos volt, nem tudott a mi vékony cigarettánkkal bánni. De köszönte, és míg szívta, ránk-ránk nézett, vizsgálgatott, hogy vajon milyen emberek vagyunk? Tolmácsom, Miska, az ungvári tanító segített beszélni velük. Három fiúk katona, vejük is a fronton van, lányukat a németek vitték el munkára. Magukra maradtak. A szoba szegényes. A falon két ikon között a családi képek: három katonafiuk s lányuk mosolyognak ránk. A szemben lévő falon a háború hirdetményei s egy nagy Hitler-kép. Megkérdeztem, kik rakták fel ezeket. A néni válaszolta, hogy a milícia. Azt mondtam erre az öregeknek, hogy le kell szedni. Siránkoztak, amiből kiderült, hogy igen tartanak a milíciától. Megnyugtattam őket, azok már ide sosem jönnek vissza. Jönnek viszont az oroszok, akik haragudnának emiatt. Ijedtségükben hozzákezdtek megtisztítani a falat öreges ügyetlenségükkel. Szóltam a tolmácsnak: szaggassák le a papírokat, és égessék el, hogy nyoma se maradjon ennek a sok szemétnek. Utasítottam a szakácsokat, hogy amíg itt leszünk, lássák el élelemmel a két öreget. Visszamentem a két hírvivővel az utat lezáró őrshöz. Északról alig hallatszott már harci dörej, az oroszok legázolták az ottani csapatainkat.

Távcsövemmel vizsgálgattam az előttünk, belátható tereprészeket. Meglepetten vettem észre, hogy Vasziljev Dolból, a lapályon keresztül katonai alakulat vonul felénk. Már lövethetném, de nem vagyok biztos, valóban oroszok-e? Időben, a legjobb pillanatban

kell parancsot adnom a tüzelésre. A tisztek körülöttem vannak. Kérdezem tőlük, vajon magyar ruhába öltözött oroszokat látunk? Fél óra múltán megbizonyosodunk: egy magyar század vonul felénk. Ennek ellenére a tartalékot riadóztatta Kubinyi, a helyettesem. Már átgázoltak a Csolokon, befordultak a faluba. Felénk tartanak. Kis izgalom. Elöl egy főhadnagy, aki 20 m-re tőlünk leállítja a századot. Egyedül jön.

– Bajtársak! A túlerő kivetett bennünket Vaszilij Dolból. Nem kereshettük az utakat, a lápon egyenesen jöttünk ide.

Odaszóltam neki, hogy hallottuk küzdelmeik harci lármáját, ha szükség lesz rá, tanúsítani fogjuk azt. Megköszönte, hozzánk lépett, és kezet fogott mindenkivel. Azután folytatták útjukat, hogy az ezredes úrnál jelentkezzenek. Sok szerencsét kívántunk nekik.

Nem furdalt lelkiismeret, hiszen amerre mentek, onnan nem hallottunk harci zajt. Egyelőre egy századot mentett meg a pusztulástól a főhadnagy. Az arcvonaltól kilométerekre kidobva nem is védhette volna meg magát. De most már mi vagyunk legközelebb északon az ellenséghez.

Beléptem Vologyáékhoz. Lócán ültek, hófehér fejük egymás felé hajlott. Szomorú szemük könnyezett. Az öreg szakállán végigperegtek a tiszta cseppek. A mamka szólalt meg:

– *Vi harasi!*[7]

Vologya bácsi meg azt kérdezte: – *Sto bugyet sz námi?*[8]

Lehangoltan léptem ki tőlük. Kimentem a vonalakba, ahol jelentették, hogy a házakban vannak már a katonák. Beesteledett. Mély csend borult a falura, csak néha hallatszott távolról egy-egy lövés. A hóárkokban a szakaszok figyelői vigyáztak, topogtak, járkáltak. Dőlt a köd a dombokról, s ahogy a hóárkot elérte, abban folyt tovább. Tűrhetetlenné vált a hideg. Kővé fagyott az árok hófala meg a hómorzsalék. Fáztak, szenvedtek az őrök. Amikor fedél alá kerültek a dermedt őrkatonák, társaik dörzsölték arcukat, kezüket, fülüket, hogy a vérkeringés helyreálljon az átfagyott bőrben.

Bementem a házba, melyben a Lőrincz-szakasz éjszakázott. A hadapród a kemence mellett melengette magát. Alacsony széken

---

[7] Ti jók vagytok!
[8] Mi lesz velünk?

ült, úgy bámulta a tüzet, mint egy piromániás. Mellé álltam, én is néztem a lángokat meg a szalmán alvó katonákat. Sokáig nem vett észre a kadét, azt hihette, egy katonája áll mellette. Később mentegetőzött emiatt, majd ülőalkalmatosságot rakatott a kemence elé, élveztük ültünkben a tűzből áradó meleget. Egy idő múlva Kórai jött be, szidta a hideget és az időjárást. Nem ült székre, közvetlenül a kemence szája elé guggolt. Tenyerét a tűz felé fordította, úgy melegedett, mint a makk ászon az öregember. Időnként összedörzsölgette a két tenyerét, s arról próbált meggyőzni bennünket, ha most beledobnák ebbe a tűzbe, nem égne el, úgy átfagyott. Feltűnt, hogy a hidegen kívül mást nem szidott, és nem is ömlött belőle a szó, mint máskor.

Várom a két zászlóst, Kubinyinak a konyha körül van szolgálata, Kövér Endrének is teendője lehet még. Nem beszélgettünk, néztük a tűz villódzását, az ugráló szikrákat, melyek közül egy-egy a lábunk elé pattant. Kórai félénken, akadozva kérdezte, hogy ugye, nincs pálinkánk? Lőrincz, a kadét meg sem mozdult, a fogai közt sziszegte: – Nincs.

A kis zászlós zsörtölődött, hogy minden elfogy már, csak a hideg sokasodik. Felállt, járkálni kezdett. Rá-ránéztem, lelkemet komor hangulat ülte meg, picit el-elaludtam.

A lángokból katonák lépnek ki, fáradtak, fagyosak, éhesek, lépteik lassúak. Vasziljevből jön a század. A főhadnagy azt kiabálja: hagyjuk el a harcteret, sorakozzunk utána, és menjünk vele, hazavezet minden magyart. Kecskeméthy ő, a jó barát! De az ezredes eléje ugrik, erős kiáltásokkal leállíttatja a menetet, a kertek végére parancsolja őket, ahol a bokrokból kiugráló puskásokkal lelöveti a főhadnagyot. Folyik a vér, patakzik a havon. Nyílnak szemhéjaim, látom, Kórai fel-alá járkál. Elé állok, rákiáltok:

– Te, Alex, nem tudsz soha megnyugodni?

Kiabált: – Nem, az istenit! Ki fizeti meg az anyák, a feleségek, a gyerekek fájdalmait?

A szeme villog, szinte féltem tőle.

Nyikorgott a durva deszkaajtó, Kubinyi és Kövér Bandi léptek be. Míg elhelyezkedtek, rágyújtottak, Kövér zászlós legénye behozott egy nagy fazék krumplit. A zászlós a krumplira mutatott, s azt mondta, megsütjük.

A legény nyomban beöntötte a kemencébe, a piszkafával egy csomóba terelte az elgurult darabokat, s betakarta parázzsal. Hoszszan néztük a meleget adó vályogtest izzó gyomrát, ahol már kezdtek szuszogni a forrósodó gumók. Fene tudja, mi fogta le a nyelvünket, de egyetlen szót se ejtett ki senki, míg a krumpli meg nem sült. Akkor kikapart egy gumót a legény, táncoltatta egy ideig az egyik tenyerén, majd átdobta a másikba, s az egyik markában öszszenyomta. Ahogy szétrepedt a szenes héj, fújta, utána szétnyitotta. Mozgatta az ujjain, mert a pára égette a bőrt. Aztán beleharapott a forró fehérségbe, és azt mondta, jól megsült. Néztük, míg ette az ízes csemegét, a nyál összefutott a szánkban. A legény a kemence szája elé tette a fazekat, és miután letolta a parazsat a krumplicsomóról, az egészet belekaparta a fazékba. Kitette a szoba közepére, és kínálta: – Tessenek parancsolni!

A harmadikat fogyasztottam, amikor őrváltáshoz készülődött Makai tizedes. Rászóltam, menjen végig a vonalakon, és ossza ki a maradék sült krumplit, több ugyan nem, de egy-egy jut még abból mindegyik őrnek. A tizedes teleszedte köpenyének zsebeit, és elmenőben megjegyezte, milyen jól melegíti a két csípőjét.

1943. január 29.

Hajnali öt óra volt. Csend ülte meg a környéket, mintha nem a harctér közepe, hanem a béke tenyere lenne a vidék. A tartalék körlete előtt vigyázó őrszem rótta rövid útját oda s vissza. Egy idő után hallgatózni kezdett az őr. A nagy csendben távoli motorzúgást hallott. A későbbi percekben a zúgás erősödött: járművek közelednek.

Nyomban szólt az őrség parancsnokának, Fekete szakaszvezetőnek, hogy tankok jönnek erre. Az őrség parancsnoka riadóztatta a tartalékot. Öt perc múlva riadókészültségben voltak a bakák. Kubinyi és Fekete szakaszvezető mellettem álltak a körlet előtt, hátunk mögött géppisztolyosok hasaltak. Figyeltük a folyton erősödő zúgást. Mihajlovka felől jönnek, ide tartanak, és azt gondoltuk, nem lehetnek ellenséges támadó járművek, nem gázolhatták le a várost úgy, hogy azt mi észre ne vegyük. A nagy út bejáratánál

vannak a *Grossdeutschland* páncélosok, az elhárítás dörejeit hallanunk kellett volna.

Egy perc múlva a járművek megálltak, zúgásuk elhallgatott. Bennünk a félelmek és a várakozás izgalmai ötvöződtek, amiket csak halálos pillanataiban érezhet az ember. Két Nimród volt. Nem mozdultunk, vártunk. Pattanásig feszült lett a helyzet. Éreztem, hogy a hátunk mögött a géppisztolyosok ujjai az elsütőbillentyűkön vannak. Lesnek minden mozdulatra, hogy mikor húzzák meg a ravaszt. Végre kinyílt az első Nimród ajtaja. A kocsiból egy zömök törzstiszt ugrott le. Nyomban felismertem: vitéz Szügyi Zoltán ezredes, a Mihajlovka térségében harcoló magyar csapatok parancsnoka.

A szabályok szerint léptem elé, és jelentettem: a század létszáma öt tiszt, 171 altiszt, tisztes és legénység, a harcos létszám öt tiszt és 156 fő legénység, a jelenlegi körletben egy tiszt és 28 fő legénység van tartalékban. Különös esemény az éj folyamán nem történt. Hozzám lépett, és kezet fogott velem. Ezalatt gondolataimban felbukkant a kérdés, vajon mit akar? Nem kellett sokáig várakozni, hogy ez kiderüljön. Mivel tudni akarja, mi a helyzet a 7 km-re fekvő Kiszeljevkán, tiszti felderítést végeztet ott, melynek parancsnokául engem jelölt ki.

Szédelegtem a gondolattól, miért egy századparancsnokot jelölt ki felderítésre? Mit akar? Lehangoltan vettem tudomásul a parancsot. Megjegyeztem, hogy Kiszeljevkát tegnap elfoglalták az oroszok. Szó nélkül hagyta. Keményen nézett rám továbbra is, és folytatta azzal, hogy a további hadvezetés céljából biztos információkra van szüksége, ezért jelölt ki engem a felderítés parancsnokának. Három saját tisztem vesz részt a vállalkozásban a szakaszaikkal. Ezenkívül küld még egy tiszt által vezetett gyalogosszakaszt és egy géppuskát, kezelő legénységgel. Amint mondta, ezek az egységek délre itt lesznek. Az akció kezdete 13.00. A feladatok megoldásának sikere érdekében két könnyű harckocsit is ideküld 12.30-ra. Egy szakasz huszárt útba indít felvonulásunk útirányától balra a lapályon, az ellenséges erők figyelmének elterelése céljából. Rettenetes - gondoltam. Tudomásomra hozta, hogy 13.30-kor megkezdi ágyúval lövetni a falut, 15 gránát fog becsapódni.

Bár sokszor voltak már kritikus pillanataim, mikor a halállal szemtől szemben álltam, most mégis félelem markolt a szívembe. Éreztem, a halálba küld az ezredes. Nagynak találtam az erőt a felderítésre. De aztán megtudtam, miért kellett ez a nagy erő. További ellentmondás nélküli parancsokat adott:

– Egy biztosító harcelőőrs visszahagyása után nyomban visszatértek, ha nem lesznek ellenséges csapatok a faluban! Ha orosz erők vannak ott, harc árán be kell törni a községbe! Be kell törni! Meg kell állapítani az ellenséges erők nagyságát, tűzerejét! Az utcai harcok közben fel kell gyújtani a falut! Foglyokat kell ejteni! Ha az égő házak füstje jelzi a betörés sikerét, az állásaidban itt maradt szakaszt erősítésül útba indíttatom.

Felgyújtani egy falut?! Dacosan cikáztak agyamban a gondolatok. Úgy láttam, nem ad több parancsot, mert beszédében megállt, de a szemét nem vette le rólam. Majd megkérdezte, értem-e a parancsokat? Igenis!-sel feleltem, amire azt tette hozzá, elvárja, hogy azokat pontosan és sikeresen teljesítsem. Azzal zárta, ha bármilyen ok miatt a két harckocsi nem érkezne meg, akkor is indulnunk kell 13.00 órakor! Kezét sapkájának sildjéhez emelte, én is tisztelegtem.

A páncélvadászok távozása után szótlanul álldogáltunk a 35 °C-os hidegben, miközben a katonák megkapták a parancsot: vége a riadónak. Utasítást adtam, hogy a katonák nyolc óráig pihenjenek, s besiettem szálláshelyemre. Az asztalon egy szál gyertya égett, a bakák ismét elaludtak szalmafekhelyeiken. Csak Fekete szakaszvezető volt ébren, a fekhelyén ült és füstölt. Meg is kérdeztem tőle, miért van ébren? Mondtam neki, aludjon, gyűjtsön erőt, űzze el magától a félelmet. Azt felelte:

– Nem félek, de olyan érzésem van, hogy valahonnan figyelnek engem.

Rohantak a délelőtti órák, 11.00 órára mindenki tudta a beosztását. A gránátokat megkapták, a tölténytáskákat telerakattam lőszerrel. A golyószórósok is feltöltöttek minden tárat, kisegítőnek hozzájuk egy-egy honvédet osztottam be. A géppisztolyosokból tízet visszahagytam, 15-öt az akcióhoz rendeltem. Az egészségügyiek kikészítették a fertőtlenítő- és kötszereket, s a legénység elfogyasztotta az ebédet. Én semmit nem ettem, de bőven volt feketekávé, azt ittam.

Velem voltak az akciós tisztek: Kórai, Kövér zászlósok és Lőrincz hadapród. Ők is csak kávét fogyasztottak. Nyomott hangulatban fogadtuk meg, hogy aki túléli a harcokat, írjon a feleségeknek, illetve Alex szüleinek. Kubinyi távol volt, ő visszamarad a vonalban, most hozza a tartalékot. Parancsot adtam a tiszteknek: az egész vonal, a harcelőőrs a tartalékokkal együtt 12.30-kor riadókészültségbe lép.

Pontosan délben jelentkezett a géppuskások parancsnoka, egy őrvezető. Öten voltak, megviselt, harcokban elgyötört katonák. Sorkötelesek. Átszenvedték a doni vereségeket, s idevezette őket a sorsuk. Beszélgettem velük: négy nőtlen, egy házas. Ez utóbbi, az egyedüli tartalékos mondta:

– Hátha nem halunk meg, hadnagy úr! Fél évet sem éltem a feleségemmel házasságkötésünktől a bevonulásig. Az elmúlt nyáron, júliusban kislányunk született, még nem láttam.

A konyhán másfél liter fekete maradt reggelről. Felforrósíttattam, s megitta az öt fiú. Megenyhültek, nyugodtabbak lettek. A tiszt által vezetett szakasz 12.10-kor megérkezett, élén Bajai főhadnaggyal. Néztem a tisztet és bakáit. Ők is elnyűtt, megviselt emberek. Cudarul megszenvedtek, a Don mellett már megfizettek az életért.

Rohant az idő. Izgalomban volt a század. Indulás előtt tíz perccel felvonultattam az egységeket. Előre a Kórai-szakaszt rendeltem. A főhadnagyot megkértem, a második helyre soroljon be, azután Lőrincz hadapród, s végül Kövér zászlós szakasza és a géppuskások következtek. Szóltam a felsorakozott alakulathoz:

– Katonák! Az út Kiszeljevkára vezet. A falut az orosz erők tegnap elfoglalták. Arra kaptunk parancsot, hogy az ellenséget onnan kivessük, a községet visszafoglaljuk. Lőtávolságig a vonulás menetalakzatban, onnan rajonként, oszlopban történik. Ha tüzet kapunk, Kórai zászlós úr szakaszával az úttól balra a Csolok patakig, a főhadnagy úr az embereivel az úttól jobbra, attól ismét jobbra a hadapród úr foglal tüzelőállást. Kövér zászlós úr az így kialakított vonal mögött várakozik, ahol én is tartózkodni fogok. Többet és pontosabbat a falu előtt! Két önként vállalkozó terepkutatót kérek!

Megdöbbenésemre Fekete szakaszvezető lépett ki az egyik barátjával. Parancsot adtam, hogy előttünk 50 m-re haladjanak. Az órámra néztem, 12.58, két perc volt még az indulásig. Motorzúgást

nem lehetett hallani, a két harckocsi nem érkezett meg. Szóltam erről is a katonáknak, hogy az ezredes úr két tankot ígért ehhez az akcióhoz, ezekre már nem számíthatunk, indulnunk kell. Kórai zászlós a két terepkutatót indította először. Fekete a sisakját kissé a kontyára tolta, mintha kalapot viselne, puskáját, mint egy lapátot a vállára vetette. Úgy indultak meg, látszólag minden izgalom nélkül. Aztán sorban következtek a szakaszok. A visszamaradó Kubinyinak jelentést adtam át azzal, hogy juttassa mielőbb az ezredes úrhoz.

> Parancsa értelmében ma, pontosan 13.00 órakor elindultunk Kiszeljevka visszavételére. A létszám: öt tiszt, 144 fő legénység. A tűzerő: hat pisztoly, egy géppuska, 15 golyószóró, 15 géppisztoly, 117 puska, 600 kézigránát.

Temetési menetnek nézem vonulásunkat: így mennek elnyújtott sorokban temetni hangtalanul a falusiak. Itt is a bakancsok kopognak csak, azok is összevissza. Nincs kedv az ütemtartásra. A megfagyott hódarabok ropognak a talpak alatt, zörrennek a fegyverek, koccannak a kulacsok. Sima az út, 6 m széles, jéggé tapostták rajta a havat a hadak. Két oldalt 1,5 m magas hófalak szegélyezik, egyenetlen oldalaikban meg lehet bújni. De menni kell! Ameddig ellátunk, mindenütt fehérség, százezer hókristály csillog-villog, vakítja a szemet. Balra a lapály, rajta sok száz szénaboglya, melyeket még az ősszel raktak, gyűjtöttek össze. A mellettem menetelő szakaszból valaki figyelmeztetett: balra a lapályon huszárok nyargalásznak. Nyargalászni ugyan nem nagyon tudnak, hiszen a lovak hasáig ér a hó. Egy szakasznyian vonulgatnak erre-arra, velünk egy vonalban. Már a falut kellene lőniük, az a feladatuk. Ehelyett a havas boglyák mögé húzódva figyelnek, várakoznak. Dehogy akarnak ők figyelmet elterelő akcióba kezdeni! Karabélyaikból egyetlen lövést sem adtak le, nehogy észrevegyék őket. Vajon hogyan fognak ezek feladatuk végrehajtásáról beszámolni az ezredes úrnak? Valósággal játéklovasoknak tetszettek. A hadapród felsóhajtott: – Szép kis huszár színjátéka ez a mi véres drámánknak!

Az órámra néztem: 13.30. E pillanatban hangzott fel az első ágyúlövés. Meg lehetett állapítani, hogy a mienk a sok száz ágyú közül is, mert ez volt a legközelebb hozzánk. Hallottuk, amint át-

húzott felettünk a lövedék, de a falun túlra, a hómezőkre csapódott be. Annyit értek az ágyúlövedékek is, mint a huszárok! Magunkra maradtunk!

Kedvem lett volna leállítani a menetet, és parancsot adni egy golyószórósnak, hogy ijesztésképpen lőjenek a lovasok felé, akik nemsokára visszavonulnak, és jelentik: az elterelő manővereket sikeresen végrehajtották. Ha nem lett volna nagy gondom és felelősségem, megtettem volna ezt a komisz dolgot, lövettem volna a huszárok visszavonulásának útját. A harmadik ágyúlövést hallottuk már, suhogását is fenn, becsapódását is túl a falun. Csak a magunk erejére számíthatunk. Közeledünk a pozícióhoz, a falu házai jól láthatók.

Megállok, mennek a katonák. Szörnyű ez: menni, menni, míg tüzet nem kap az él. Távcsövemen nézve a falu házai itt vannak már előttem. Katonát nem látok. Nincs semmi mozgás. Mintha aludna, halott lenne minden ház. Már hétszer dördült az ágyú, hétszer suhogott a kilőtt mag felettünk.

1 km-re lehet a falu. Kellő vigyázattal közelítettünk. Már csak 400, 300, 150 m-re áll előttünk az első ház. Kis dombocska volt az út szélén, a géppuskások odatelepültek. Alig történt meg ez, kétháromgéppisztolyból sorozatokat adtak le ránk. Legelőször Fekete szakaszvezető rogyott össze. A két szanitéc nem tudott már segíteni rajta. Fél percen belül kész lett a támadóalakzat, a szakaszparancsnokok adták kiáltozva az utasításokat az irányzékkal, a távolsággal és a célokkal kapcsolatosan. Katonáink tüze erős volt, géppuskánk rövid sorozatokkal kereste a célokat, szóltak az automaták és a kézifegyverek. Igyekeztem áttekinteni a helyzetet.

Kórai az út bal szélén hat emberével a hófal vágataiba húzódott. Kiabált a zászlós, rendelkezett. Katonái úgy tüzeltek, mintha a győzelem előtti perceket élnék. Bajai főhadnagy az úttól jobbra vezette embereinek tüzét. A hadapród a tűzvonal jobb szélén egy kis domb tetején jó lőhelyzetben volt. A hírvivőkkel minden tiszthez eljuttattam a parancsot, hogy ha a saját tűzerő lehetővé teszi, s az ellenség tüze engedi, meg kell kezdeni az előreküzdést. A legjobb megoldásnak az látszott, ha a főhadnagy tűztámogatásával a Kórai-szakasz kísérli meg elérni az első házakat.

Az első negyedóra elteltével azt állapítottam meg, hogy fél századnyi lehet a faluban az ellenséges erő. De ők a védő fedezékből lőttek, mi pedig a nyílt mezőn védtelenek voltunk.

Nézem távcsövemmel a hadapródot. Parancs szerint a dombról nem mozdulhat, onnan kell támogatnia szakaszának tüzével a fő irányban küzdőket. Egyelőre nem mondható rossznak a helyzet, bár az ellenséges erők tüze aggasztóan erősödött, annyira, hogy 15 óra körül úgy ítéltem meg, kétszázadnyi védővel állunk szemben. Záporoztak a lövedékek ezrei, sípoltak, zúgtak mellettünk. Az út jegén száz meg száz golyó kapott gellert, azok hangosan felvonítottak, vakogtak.

Elképesztően erőssé vált a csatazaj. Elszabadultak a poklok kölykei, már csak intésekkel lehetett vezetni az egységeket. A szüntelen dübörgésben, csattogásban elenyészett az emberi szó. A hírvivők hozták a jelentéseket a veszteségekről: elesett Kozma, Szabó őrvezető, Mezei tizedes, Zékány, Kurucz, Lápai honvéd. Még nem gondoltam katasztrófára. Kórai erősen előretört. A hófal egyik vájatából a másikba ugrott, eddig szerencsésen, pedig körülötte porzott a hó, az útra csapódó lövedéközön visított szünet nélkül.

A főhadnagy bátor katona volt. Embereivel kitűnően tartotta magát. Kedvező térnyerésünk koncentráltabbá tette az orosz csapatok tüzét, mely még mindig erősödött, s úgy tetszett, hogy a háttérből újabb és újabb erők érkeznek, és avatkoznak a harcokba.

A nap messze valahol gurulni kezdett a világ lejtőjén, már csak az egyik fele látszott a hó fölött. Homályosodni kezdett a horizont. A csata azonban csak dúlt, mintha kora délelőtt lenne. Még mindig erősödött a harci zaj.

Kórait nézem, ő kapta a legveszélyesebb feladatot. Kiugrik a vágatból, tüzel a géppisztolyából, aztán az útra vágódik. Csak nincs baja? Nincs! Felugrik, előreszökell. Míg fut, tüzel. Szakasza tűzvonalán túl van. Mit akar? A főhadnagy is figyeli, segíti. Bakái még mindig értékes harcosok.

Most már tetőfokához ért a küzdelem. Kórai közelíti fegyvereseivel az első házakat. Kerepel szüntelenül a géppuskánk. A hadapród hatásosan lövi a falu bejáratát szakaszával. Ezzel lehetővé teszi a betörést, támogatja barátját, Kórait. Az egyik hírvivő a jobbszárnyról érkezik. Rémülten kérdi, hogy megsebesültem-e. Azért aggódott,

mert töméntelen golyó csapódott ide, olyan a hó teteje, mint a rosta.

Az oroszok befejezték felfejlődésüket, minden emberüket csatasorba állították. Megállapítottam, hogy zászlóaljnyian, 1100-1200-an lehetnek, s irtózatos tüzet zúdítottak tízszer kisebb csapatunkra. Beláttam: képtelenek vagyunk a kapott parancsok végrehajtására. Lehúztam a fejemet, takart a hó, töprengtem, mit tegyek. Kevesebb dolog volt idejönni, harcot kezdeni, mint visszamenni. Itt kaszabol le bennünket az ellenség, ha parancsokkal percnyit is késnék. Úristen! Micsoda ütközet fejlődött ki! A halál futkározott közöttünk, amikor pallosával egy-egy katonát levágott. Már nem tudom, hány ember halálát jelentették. Mintegy 1300 fegyver ontotta a tüzet.

A harc hevessége még mindig a tetőponton volt, amikor a géppuskánk elhallgatott. A heveder szakadt el vajon? Kiáltottam a hozzám kúszott hírvivőhöz, de nem tudta. Távcsövemmel aztán láttam, hogy a géppuskások – öten egymásra hullva – mozdulatlanul fekszenek. Olyan géppuskával jöttek, melynek nem volt lövedékeket felfogó lövegpáncélzata. Mind meghaltak. Az ellenséges össztűz megsemmisítette a kezelő legénységet, s ezzel kikapcsolták tüzünk legerősebb forrását. Beláttam: hiábavaló volt a sok áldozattal járó harc.

Az egyik hírvivőt a hadapródhoz indítottam azzal a paranccsal, hogy továbbra is lője a falu kijáratát, s Kövér zászlós úr szakasza után vonuljon vissza. A másik hírvivőt Kóraihoz küldtem: kezdje meg azonnal a visszavonulást. A hírvivő majdnem sírt:

– Lelőnek, hadnagy úr! Az úton nem lehet átfutni! Milliónyi golyó veri! Annyi jégkristály száll a magasba, hogy azt lehet hinni: hull a hó!

Buzdítanom kellett a fiút, hogy át kell mennie, mert mindnyájan itt veszünk. Sikerült! Egyetlen átfutással átjutott az úton. A visszavonulás aránylag rendezetten történt, de sok katonán erőt vett a félelem, és futásnak eredt. Még nem értem ki az útra, amikor ütés érte a bokámat. Rándulást éreztem, s nemhogy futni, de lépni is nehezen bírtam. Nagy Vilmos, csengerújfalui cigány katonám ugrott hozzám, belém karolt, kisegített az útra, majd hátára kapott, úgy futott át velem egy kritikus szakaszon. Újabb katonák támogattak menetelemben.

Ezredesünk stábjával a falu végén várt ránk. Izgatottan kérdezte, mi történt, nem sebesültünk-e meg. Amint mondta, ilyen harci zaj a Don mellett is ritkán hallható. Beszámoltam, hogy a főhadnagy a vállán, én a bokámon megsebesültem, de ezek jelentéktelen sebek. Majd összefoglaltam, hogy a tények ismeretében és látva nagyszámú veszteségeinket, miért rendeltem el visszavonulást. Elmondtam: megpróbáltam erőszakosan betörni a faluba, amikor a harc kezdetén még nem volt erős ellenállás, a Kórai-szakasz el is érte az első házakat, de azután az orosz erőket kiegészítették zászlóaljnyira, s ilyen erőfölénnyel szemben lehetetlen volt tovább harcolni. Megköszönte, szólt, hogy rendeződjünk, s azután a kíséretében lévő tisztekkel eltávozott.

Nagyon bántott a kudarc. Bántott borúlátó lelkiállapotom. Sajnáltam, szégyelltem magam előtt is ezt, igyekeztem bensőmből kiűzni, hogy nyoma se maradjon. Nem sikerült! A főhadnagy elvezette szakaszának megritkult sorait, én pedig a laza csoportokban álldogáló harcosokhoz léptem, úgy vártuk együtt a még mindig szállingózó katonákat. De a hadapród nem jött. Végig távcsöveztem az utat, ám alakját nem fedeztem fel a gyéren közelgők között.

Egy katonától kérdeztem, mit tud a hadapród úrról? Úgy látta, nem tudott kijutni az útra, és hozzátette: – Lehet, hogy odaveszett!

Fájdalmamban felsóhajtottam, hogy ezt kellett megérni! Ő fedezte visszavonulásunkat, de neki már ebben nem tudott segíteni senki. Ordítani szerettem volna, úgy sajnáltam a kadétot, a katonát, az embert, a barátot.

A harci hóárok lépésnyire húzódott a házak előtt, 30 °C-os, szúrós köd töltötte meg. A visszavonulásunkkor átizzadtunk, a köpenyek is nedvesek lettek a hátunkon. A hóárkokban a nedves ruhák megfagytak a katonákon. Az árokban tartózkodik mind a három tiszt és minden egészséges katona. A tartalék is kint van, a vonatosok is, mert a könnyű sebesültekkel leváltattam minden egészséges embert. Alig tettem pár lépést, hogy megnézzem a Lőrincz-szakaszt, elém ért Bódi tizedes, és lihegve jelentette, hogy a hadapród úr tíz katonájával megérkezett.

Micsoda öröm!

– Kadétom, egy kicsit késtél! – ölelkeztünk össze.

– Toronyiránt jöttünk! Előttünk két fiú törte a havat, az utolsó katonák felváltva lőtték az üldözőket. A két hátulsót nem tudták eltalálni, azokat én vettem célba, így értünk ide.

Jöttek a tisztek, örült az egész század. Vágytam, hogy a harcok után együtt lehessek velük. Mikor mindenki megérkezett, a kiszeljevkai drámáról kezdtünk beszélni. Fájt mindenkinek a súlyos, véres veszteség. Elesett 29, megsebesült 18, eltűnt nyolc katonánk. Kórai, a kis, indulatos zászlós kiabálni kezdett: – Hány kitűnő emberünk pusztul el még az eddigi százezer után?

Az őrök odakint feltartóztattak valakit, s egy katona jelentette, hogy az ezredtől egy százados úr van itt. Én és a tisztek szabályszerűen fogadtuk. Jelentésemben erősen hangsúlyoztam a napi emberveszteséget halottakban, sebesültekben, eltűntekben, majd azzal zártam, hogy a délutáni harci cselekmény óta nem történt semmi jelentenivaló. A százados tolmácsolta az ezredes úr elismerését, de utasított a harckészség növelésére, a további helytállásra. Úgy éreztem, nincs mit tárgyalnom a századossal, hallgattam. Ő sem szólt, csak némán nézett bennünket, akik két hete már nem mosakodtunk, szakállasan, gyűrötten álltunk körülötte, és valami egyebet vártunk tőle a hivataloson kívül, valami emberi szót, gesztust.

A százados azonban távozása előtt bárgyún csak ennyit mondott:

– Szóval nem történt semmi.

Szalutált, kilépett, én kikísértem, s amikor visszajöttem, felháborodásomban ennyit mondtam:

– Hallottátok?

Kórai szólalt meg: – Hogy tehette? Miért mondott ilyet? Ki merte ejteni, hogy nem történt semmi? – Ekkor már tele torokból kiáltotta: – Halljátok, ma nem történt semmi, amikor meghalt 29 katonánk, nem megy haza további nyolc, nyomorék lesz vagy 15. Özvegy lett a századunkhoz tartozó feleségek közül 20, árva lett vagy 30 gyerek, és nem történt semmi!

Most már a fájdalom és a düh annyira cibálták idegeit, hogy síróssá váltak szavai, és úgy ordította a falat verve:

– Nem történt semmi, az úristenit a kutya édesanyjuknak, ma nem történt semmi, nem történt semmi!

Erőtlenül rogyott le egy szalmacsomóra, feje a mellére csuklott, tüdeje fújtatott. Megrendülve néztük egy ideig, majd felálltunk,

2. táblázat

108/2. szd.
V. Szügyi ezredes csoportparancsnok
harcálláspontján

1943. január 31. 20.30

HARCÉRTÉKJELENTÉS
az 1943. január 29.-én lefolyó harci eseményekről

Megnevezés	Állomány	Elesett	Sebesült	Eltűnt	Veszteség, elhasználva						
					gpu.	gsz.	gpi.	pu.	pi.	lőszer	kgr.
tiszt	5	–	2	–							
legénység	144	29	18	8							
pisztoly	6								–		
géppuska	1				1						
golyószóró	15					3					
géppisztoly	15						3				
puska	107							40			
31M lőszer										8740	
kézigránát											460

Erdélyi hadnagy

egyenként megsimogattuk a vállát, és mindenki az egységéhez indult. A házban, amikor a tűz utolsó szikrája is kialudt, a zászlós sötét árnyakat látott gyülekezni: elrabolják nyugtalan lelkét. Kirohant a rozoga kunyhóból.

Már 200 m-re is eltávolódhattam a legényemmel és a két kísérő katonával, mikor mint egy szenvedő üvöltés felhangzott egy torokból:

– Ma itt nem történt semmi!

Kórai volt. A kemény ködfalak sokszorosan verték vissza a kiáltást.

1943. január 29-én 18.00 órai keltezéssel küldtem harcértékjelentést vitéz Szügyi Zoltán ezredes, csoportparancsnok számára a kiszeljevkai eseményekről:

> Parancsa értelmében vezettem a betörést a faluba. Az első fél órában a gyenge ellenállásban előretörtünk. Fél óra után a védők tüze erősödött, előreküzdésünk lelassult. A harc 15.20-kor ért tetőfokára, az orosz erőket zászlóaljnyira kiegészítették. Még mindig próbálkoztunk a lehetetlennel: betörni a faluba, esetleg az ellenséges csapatokat onnan kivetni, foglyokat ejteni. Be kellett látnom, hogy a falut védő csapatok erejének megállapításán kívül más célt nem tudtunk elérni, így 15.50-kor elrendeltem a visszavonulást.
>
> Erdélyi hadnagy, a tiszti felderítés parancsnoka

Az őrség két katonája kísért az úton, a tartalék szálláskörletéhez igyekeztem. Éjjel 22 óra lehetett. Szabadulni szerettünk volna a köd szürke tömegétől, de az folyt, hömpölygött a tágas utcán, kijutni belőle nem lehetett. Beterítette a harctéri tájat hol szürkébb, hol ritkább anyagával. Futni szerettünk volna, de nem tehettük, mert féltünk, beleütközünk valamibe. Nehezen lehetett lélegzetet venni, az orrjáratokat hasogatta a hallatlan hideg. A körletnél elbocsátottam a fiúkat. Bent a legényem leszedte rólam a köpönyeget, s mondta, hogy lehúzza a csizmámat is, úgy nyugodtabban lehet pihenni. Mindig etetni-itatni-altatni akart a jó fiú. Nem is tudom, miféle elképzelései voltak a háborúról. Ő a bakancsának szíjait megengedte, de a csizmámat nem hagytam lehúzni. Bármely pillanatban rohannunk kell innen, és akkor csizmahúzással nem tölthetjük az időt. Csak azt kértem, takarjon be.

6. FEJEZET

„PUSKATUSSAL IS VISSZAVERNI!”

1943. január 30.

Reggel hat órakor már a vonalakban voltam. Parancsot adtam: azonnal szállják meg a szakaszok a lőállásokat. Derengett, vártuk a virradatot. Oszlott a köd, fél hét után 100 m-re is el lehetett látni. Tőlünk délkeletre, a város keleti részén ropogtak a gyalogsági könnyű- és nehézfegyverek, a tüzérség kis kaliberű ágyúkkal dolgozott. Nálunk is nemsokára megkezdődnek a harcok. A szakaszparancsnok-helyettesek megvizsgálták mindegyik harcos elhelyezkedését, majd a parancsnokok jelentették, hogy minden rendben van. Rákérdeztem, és a lélekkel mi van? Megnyugtató választ kaptam, hogy az is rendben. Tájékoztattam őket: ma öldöklő csata előtt állunk, a keleti részen kora hajnalban megkezdődött a támadás, óriási lesz az oroszok nyomása, ha a német vonalakat áttörik, számunkra is véget ér a háború.

Rendelkeztem, hogy egyenek a katonák, s húsz percen belül be kell fejezni a reggelizést! Mikor az utat lezáró őrsnél a golyószórókkal megkezdték a tüzelést, az órámra néztem: 07.20. Az ételt szállítók vágtában vitték vissza az üres edényeket, bár igazán nem azokat féltették, mégis dicséretesnek tartottam, hogy sebeik ellenére ilyen gyorsaságra képesek. Szünet nélkül működnek a fegyverek az őrsnél. A hadapród szakaszától az őrshöz indulok. Ahol elmegyek, mindenütt jó készenléti állapotokat tapasztalok. Látom az őrséget, mindegyik katona tüzel, Kerekes a házikó falához húzódva figyel, és ad utasításokat. Átfutok az úton az őrshöz. A szakaszvezető jelenti, hogy az orosz gyalogság felfejlődőben van, ezt igyekszik akadályozni.

Megállapítottam: nem lehet egy század az ellenfél, és a hófalak csipkéibe húzódva lassan szivárognak felénk. Félnek ők is, mint ahogy mi féltünk tegnap, s az óvatosság, mely jellemzi mozgásukat, azt a gondolatot sejtette, hogy nem feladatuk a támadás, ahhoz kevesen vannak. Úgy látszik, nem sürgős nekik.

A látottak alapján összegeztem a lehetőségeket, a várható akciókat. Ezek szerint: podviszlojei pozíciónk rossz, sebezhető. A Szügyi-csoport alakulatai közül mi vagyunk a legészakabbra, a jobb és a bal oldali erőink közül szinte kiszakadva. Először bennünket kell felgöngyölíteni ahhoz, hogy délebbre jussanak, a város elfoglalásához kezdjenek. Az útról nemigen támadnak, az sok veszteséggel járna. Marad tehát a támadási irány a lapályról. Jobbszárnyunkig a német gránátosezred véd, mellettünk Klaus Ehre hadnagy a parancsnok. Már találkoztam vele. A jobbszárnyunk vége egy kis dombig tart, melyen rozoga építmény áll. Benne Jakuts német százados, a páncéloshadosztály figyelője. Közvetlenül tájékoztat, hogy mi van, és mi várható.

Távcsővel elláttam az északi falvakig. Áttekintettem a síkságot, a boglyák ezreit, majd sorra vettem a távoli helységeket, Kamenkát, Dolt, Trosztyenect. Amikor a legjobban elmélyedtem a hatalmas terep vizsgálatába, Kamenka előtt hirtelen kis füstfelhők keletkeztek, és máris hallottuk az aknák suhogását. Ekkor kezdte lőni az őrsöt az úton előrenyomuló gyalogság.

Mivel az aknatűz állandóvá vált, az őrs alig tüzelt, mindenki valamilyen mélyedést keresett, hogy védje magát a repeszek ellen. Negyedóráig tartott az ítéletidő. Mikor megszűntek a robbanások, a század megelevenedett mozdulatlanságából. Az őrs heves tűz alá vette az utat. Az ellenségtől érkező golyók özöne kiverte a kis épület ablakait, sűrű kopogással hámozta a vakolatot. Amelyek nem akadtak el a ház falain, azok végigsüvítettek az utcán, míg erős ütődéssel meg nem akadtak a távolabbi házak tetőin. Egy részük vészesen vakogott, ugatott, dörömbölt, aszerint hogy hová csapódott.

A hóárkokban a szakaszok várakoztak, még nem kellett a harcokba bekapcsolódniuk. Az őrs tűzereje, melyet két golyószóró, három géppisztoly és hat puska képviselt, elegendő volt az ellenség megállítására. Az aknacsapás fedezete alatt 500 m-re közelítettek

meg bennünket. Onnan azonban egy lépést sem tudnak előbbre jönni. De lőnek!

Nézem a lapályt. Távcsövezek. Meglepetésemben felkiáltottam, mert azt láttam, hogy az északi községekből rajzik az orosz gyalogság a megtört havon, a boglyák közötti állásaink és a falutól balra lévő magyar csapatok arcvonalának irányába. Világossá vált, hogy az úton támadó csapatoknak figyelemelterelő szerepet szántak, mint a mi huszárainknak tegnap. E tényeket már jelentenem kell.

> Ma 07.20 óta harcban állunk háromszakasznyi ellenséges erővel, mely a Kiszeljevkáról jövő úton támad. Ennek a tűzcsapásnak a leple alatt állásaink és Mihajlovka északnyugati irányába legalább két, két és fél zászlóaljnyi ellenséges gyalogság van felfejlődőben. Félő, hogy a többszörös túlerő ki fogja vetni századomat a jelenlegi védőállásokból.

Gyorsfutárral küldtem a jelentést. Az ezredes úr, miután jelentésemet elolvasta, megfordította a papírt, és a hátsó oldalára eléggé krikszkrakszosan írta parancsát:

> Puskatussal is vissza kell verni az ellenséget!
>
> Szügyi ezredes

Tehát egy lépést se hátra! Meg kell halnunk a falu szélén. Elgondolkodtam a parancs e szokatlan és furcsa módján. Komolyan lehet ezt venni? Puskatussal e harctereken bármit is meg lehet oldani? Puskatussal visszaverni a gyors tüzű ellenfelet? Ilyen válaszparancsot adni nekem, aki tegnap szintén rossz parancs miatt sok katonámat elvesztettem!? Hiszen ez már majdnem cinikusság! Térképtáskámba csúsztattam a papírt azzal a gondolattal, hogy nem teszem a század irattárába, megtartom magamnak.

Az órámra pillantok, néhány perc múlva nyolc óra lesz. Majd egy órája áll harcban a biztosító harci őrség. A németek vonalán hajnal óta tombol a harc, a várostól délre, Bogorodszkoje környékén tankágyúk dörgései hallatszanak. Mihajlovka környékén fellángolt a háború pokla. Nemsokára a felvonuló zászlóaljak is megkezdik támadásaikat ellenünk.

Kubinyinak parancsot adtam, hogy szakaszát csoportosítsa a falu északnyugati oldalára, egy fél rajt hagyjon vissza közel az őrshöz, egységének többi részével pedig húzódjon lejjebb, és rendezkedjen be védelemre a falu szélén. Gyorsan átfutottam ismét a két hírvivővel a gyalogsági fegyverek lövedékeitől veszélyes úton, s a szerzett benyomásokról tájékoztattam a három szakaszparancsnokot.

Az elhagyott tartalék és a konyha körletéhez siettem. Parancsot adtam Házi tizedesnek: a konyha olyan készenlétben legyen, hogy bármely pillanatban hátra lehessen vinni. Utasítottam Zavarit, hogy a szállító fogat itt, közvetlen közelben legyen. Míg a reggelimet fogyasztottam, Házi és a szakácsok kérdezték, jön-e a faluba valamilyen alakulat segíteni? Nem tudtam határozott választ adni, azt mondtam: – Lehetséges."

Megindultam a legényemmel és a hírvivőkkel vissza az állásokhoz. Az egyenes utcán, minthogy ide sem azon jöttünk, visszafelé sem volt tanácsos menni. Golyók füttyentettek, suhogtak, s koppantak a fák törzsén, a házak falain. A kertekben futottunk. Négy középkorú asszonnyal találkoztunk, akiknek családjai elmenekültek. Egyedül éltek lakásaikban. Most együvé költöztek, siránkoztak, hogy házaik elpusztulnak, ők pedig meghalnak. Azt mondtam nekik, menjenek le a pincébe. Decsi, az egyik hírvivőm nagyon vizsgálgatta az asszonyokat, és közölte velünk, hogy a háború végéig ellenne ezekkel a fehérnépekkel. Mondtam neki, már sok marhaságot mondott, ez is az a javából!

A Kubinyi- és a Kövér-szakaszok hóárkaiból figyeltem a felvonuló ellenséges csapatokat. Kubinyi szólt, hogy lőtávon belül vannak, de még nem engedtem lövetni.

Az utat lezáró őrshöz siettem. Kerekes jelentette: az oroszok állandóan tüzelnek, és úgy tapasztalta, hogy minden célzás nélkül. Aztán felhívta a figyelmemet, hogy az úttól balra, a Csolok partján századnyi orosz közelít. Valószínűleg a már harcban állók erőit akarják ütőképesebbé tenni. Ha felzárkóznak ezekhez, akik tüzelnek, akkor Kubinyi emberei állítják meg tűzzel őket.

Míg néztem a felvonulókat, azon gondolkodtam el, vajon menynyi lesz az esti veszteségem. Tegnap a század összlétszáma 171 fő volt, ma már csak 142 a tiszteken kívül. Hányan leszünk este? Harckocsik indulnak rohamra, tankágyúk tüzétől, lövéseitől remeg,

döng a tér, visít az ezernyi fegyvergolyó. Tízezernyi orosz katona fejlődik fel támadáshoz.

A szív nem tudja, érdemes-e még vért kidobni a testbe, az agy cselekvést indító ereje elernyed, lélek nincs, magasabb vezérlés nélküli húscsomóvá válik a test: lő, nem kell hozzá ész. Ordít, ehhez is csak torokra van szükség. E nehéz gondolatok után minden figyelmem a felvonuló orosz századra irányul. Most vesznek fel támadóalakzatot. A feszültség hatalmába kerít bennünket.

Az oroszok fegyverei 09.20-kor megszólaltak. Előttem verődik a falba sok tucat lövedék. Összerezzenek, és a földre vetem magam. Egy-két ugrással az egyik oldalfal takarásában tájékozódni kezdek. Kubinyi és Kövér Endre szakaszai kemény harcban állnak. Úgy döntöttem, a Kubinyi-szakaszhoz megyek, ott majd meglátom, milyen intézkedésekre lesz szükség. A szakaszvezetőt utasítottam, hogy parancsomig nem hagyhatja el a helyét, akármilyen lesz az oroszok nyomása.

Egyik háztól a másikig szökelltünk, egyszer-egyszer hempereg-nünk is kellett, mert a házak közötti hézagokon valósággal zuhogott az acéleső. Hideg volt, –25 °C, mégis megizzadtunk, míg a szakaszhoz értünk. Kubinyi a szakaszával egyelőre tartja magát. De mi lesz később? Ilyen nyomás egy zászlóaljat is összeroppantana! Erősíteni kell ezt a részt! Fokozni kell a tűzerőt, mert átszakítják vonalainkat! Az ellenség főleg sorozatfegyverekkel dolgozik. Nagyon küzd mind a két fél, de egyenlőtlen a harc.

Ezernyi fegyver ropog, legalább 15 géppuska ugat, több tucatnyi golyószóró, géppisztoly ontja a lövedékeket. Egy csinn-bumm is csattog, szerencsére ritkán lő, de veszélyesen. A fák, az épületek adnak fedezéket, ezekhez ütődik a golyó rémes reccsenéssel. Ekkor fröcsköli a szilánkokat. A gyalogsági lövedékek százféle hangot adva rohannak a fejünk felett, mellettünk csapódnak az épületekbe, bontják azok falait, hámozzák a fák héját, metszik a gallyakat, melyek hullanak, a tetők omlanak. Vigyáznunk kell arra is, nehogy eltemessen bennünket az omladék. Mellettünk a ház kigyulladt a gránátok tüzétől. Nézem ezt a kis, kevés számú magyart. Megbénult a hőérzékelés, senki sem fázik, minden életelem az ujjakba, a karokba, a vállakba húzódik, hogy tartsa a fegyvert, húzza a ravaszt. Előrenéznek, lőnek, senki sem gondol most arra, hogy embe-

reket ölnek. A békés falusi legények lelkéből mindent kisepert a háború.

Jobbra tőlem 2 m-re a harcoló baka lő szünet nélkül. Kivörösödött az arca, fejét vigyázva lehúzza, így ürít. Mellette 15-20 rézhüvely a havon. Balra a golyószórósra nézek, mert a fegyver elhallgatott. Csövet cserél. Gyorsan, szakszerű mozdulatokkal szerel, húzza ki a feltüzesedett csövet, s dobja a hóra. Sistereg a hó a forró cső alatt, bár inkább látom ezt, mint hallom: száll a pára.

Az utat lezáró őrshöz, embereihez fut Kubinyi zászlós. Sokszor négykézláb halad egy-egy szakaszon. Hamar visszajön. Mikor beugrik mellém a fal mögé, azt hadarja, hogy Kerekes szakaszvezető a rajával nem bírja tartani a vonalszakaszt. Kubinyit az őrshöz rendelem, azzal, hogy egysége és Kövér Bandi szakasza közé a hadapród helyezkedik el. De nem tudtam erről azonnal értesíteni a hadapródot, mert éppen az előttünk géppuskázó orosz vagy a parancsnoka észrevette: tisztek vannak a csonka fal mögött, s úgy verette a falat és a szűk környékét, hogy onnan mozdulni nem lehetett. Nem volt szívem a hírvivőket küldeni. Várni kellett.

A géppuska 600 m-re lehet, az orosz gyalogság 400-500 m közötti sávban foglalt el tüzelőállást hevenyészett hógödrökben. Parancsot adtam a közeli golyószórósnak: lője a géppuskást, állítsa le a tüzét. Válaszolt, hogy már bemérték, s az irányzékot 600 m-es távra állították. Még két percig mintha semmi sem történt volna, de aztán gyérült a tűz, kis időre el is hallgatott. Helyünkről most már el lehetett ugrani. Szóltam Kubinyinak, hogy átmegyek a másik szárnyra. Megjegyezte: küldhetnék parancsot a hírvivőkkel, s éreztem szavaiból, szeretné, ha mellette maradnék. Aggódott értem. De látnom kell, mi a helyzet ott! Negyedóra múlva itt lesz a hadapród.

Páskut, a hírvivőt Kövér zászlóshoz küldtem: tartson ki, azonnal küldök egy szakaszt erősítésül. Decsivel, a másik hírvivővel aprókat szökellve elértünk egy házat, amelynek hátsó fala mellett egy keskeny útra érkeztünk. Ott biztonságosabban szemrevételezhettem, hogy a falunak ezen a részén hol lehet a legkisebb veszéllyel tovább menni.

A hírvivő ezalatt az ablakon át a ház belsejét vizsgálgatta. Meg is kérdeztem tőle, mit néz abban a házban?

– Ott bent van valami, hadnagy úr!

Leintettem: – Biztosan reszkető civilek siránkoznak félelmükben.

De csak rázta a fejét: – Nem, nem, hadnagy úr, pálinkát főznek abban a házban.

Felháborodtam, hogy emberemnek pálinkán jár az esze. Rá is kiáltottam, mit képzel, van olyan ember, aki ebben a halálos órában pálinkát főz?!

Egyik háztól a másikig futottunk, és hiába távolodtunk a veszélyes zónától, lövedékek sokasága zúgott el mellettünk, kergetett bennünket. A hírvivő szitkozódott, hogy nem lehet tudni, hol húzódhatnánk meg egy pillanatra is.

Túlhaladtunk már a széles főúton, és csakhamar a Kórai-szakaszhoz érkeztünk. A katonák a hóárkokban várakoztak. A zászlós észleléseiről jelentett: az az érzése, hogy a háta mögé orosz csapatok szivárognak, és elszakítják őt a századtól. Ellentmondtam neki, a német Jakuts századosra hivatkozva, aki ott figyel a dombon, őt nem lehet egykönnyen fogságba ejteni. Erre a zászlós legyintett: Jakuts már nincs ott, elment ezelőtt tíz perccel, amikor két német katona felszedte a híradás szálait, eszközeit, és elfújta őket a szél. A százados nem hagyott üzenetet.

Gondolkodóba ejtett Jakuts távozása. Kórainak meghagytam, hogy csatlakozzanak a bal oldalon harcban álló őrshöz, és gyenge tűzzel tehermentesítsék. A szakasz felének azonban keleti irányba kell lőálláshoz gödröket készíteni. Hívattam a kadétot, s öt percen belül már vonult is a Kövér- és a Kubinyi-szakaszok erősítésére. Fél perc múlva megérkezett Pásku hírvivő, s jelentette: a zászlós úréknál minden rendben, de alig tudott jönni, minden percben a földre kellett vágódnia. Ennek ellenére hamarosan tovább kell mennie.

Kubinyi zászlós küldönce érkezik azzal a hírrel, hogy a hadapród úr szakasza bekapcsolódott a védelembe. Az oroszok fokozatosan erősítik a tüzet. A zászlós úr géppisztolytöltényeket kér. Elbocsátottam a fiút azzal, hogy azonnal küldetem a lőszereket.

Páskut szólítottam, és kiadtam neki a parancsot. Legelőször a lőszerest, Mező tizedest kell keresnie, hogy Kubinyi zászlós úr szakaszához azonnal küldjön 900 darab géppisztolytöltényt. Aztán Házi tizedesnek kell átadnia a parancsomat, hogy babgulyást főzzön. Ha készen lesznek legkésőbb 12 órára, át kell települni a konyhával a falu túlsó végére!

A hadapród szakaszához indultam. Közvetlen a hátteren ama romos fal mögül vezettem a harcokat, amely mögött már voltam a délelőtt folyamán. Decsi hírvivő azt hitte, sokáig fogunk itt lapulni, ezért, hogy a hely kényelmesebb legyen, a fáról leszaggatott gallyakat kezdte előredobálni. Megkérdeztem, miért hajigálja azokat az ágakat? A fejébe akadhat egy acéldarab! Azt felelte, felfog valamit ott elöl. Idegesített ez az értelmetlen dolog. Rászóltam, hogy hagyja abba! Még fészkelődött egy ideig, aztán letérdelt a hóra, úgy figyelt erre-arra.

Észrevett egy géppuskát éppen velünk szemben, de megjegyezte, ezen a falon nem tud átlőni, mert ez vert fal. Már kezdte volna magyarázni, hogy csinálják a vert falat, de rákiabáltam, hagyja abba, azonnal fusson végig a vonalakon, a tiszt uraknak mondja meg, hogy itt vagyok, és fokozzák a tüzet!

Fél óra múlva került elő, nem azért, mert nagy volt a távolság, hanem az oroszok nagyon lőnek mindenre, ami mozog. Az előző helyén elhelyezkedett, és úgy figyelte a lapályt, az oroszok állásait.

– Ezek közelednek! – kiáltott fel ijedten.

Megállapítottam: így van, pedig Mihajlovka északi védői erősen lövik őket. Ha gyengül a tűzünk, felállnak, géppisztolyaikkal derékból lőnek, s megindulnak, hogy kiverjenek innen bennünket.

Lövi a század a közelgő tömeget. Az ellenséges csapatok ismét a földre kerülnek. Sokan nem állnak fel onnan soha! Előttünk a géppuska ismét a falra összpontosította tüzét. Csattogtak, kopogtak a golyók, amikor becsapódtak. Visított, ha már egy bent lévőt talált el egy másik. A fal mögül még kiugrani sem volt tanácsos, lapultunk, vártunk, csak jobbra-balra tudtam tekinteni. A hírvivő szólt, hogy már a fal belsejében csattognak a golyók. Ahogy a kezemmel tapogatom, érzem, az egyik helyen a kezemhez közelednek az ütések. Kis idő múltán a középrészen leválik a vakolat, és máris suhognak a falon keresztül a lövedékek. Hirtelen felkiáltottam:

– El innen, mert itt halunk meg!

A hóárokban az őrs házikójához futottunk. A déli falhoz húzódtam, onnan irányítottam a harcokat. Halottakról, sebesülésekről még nem tudok, ilyet még nem jelentettek. Jók a lőállások. Védenek! Kövér Bandi küldönce érkezik, papírt nyújt át. Olvasom:

Állásainkat fel kell adnom. Az ellenség mind közelebb küzdi magát a falu széléhez. A tűzerejük elviselhetetlen. Félek, hogy embereim a tegnapi harci cselekmények után összeroppannak.

Rátekintek a katonára. Borostás arcú, megszenvedett ember. De ilyenek vagyunk mindnyájan. Figyelmeztettem, vigyázzon, míg visszamegy, és mondja meg a zászlós úrnak: tartson ki, rögtön ott leszek. A katona indulni akart, figyelt, nézegetett. Várt, hogy gyengüljön az ellenséges tűz. Hiába várt, mennie kellett. Végre rászánta magát, rám nézett, és azt mondta:

– Lesz, ami lesz, hadnagy úr!

Láttam, amint épen átfutott a szomszédos házig.

Beszóltam a kivert ablakon, hogy megyünk. A két hírvivő nyomban megjelent. A hóárokhoz futottunk, mely a tüzelőállásokat kötötte össze. Az egyik fedezéktől a másikig csak kúszva tudtunk eljutni. Kubinyi mellett időztem, aki karjelekkel és kiáltozásokkal vezette szakaszának tüzét. Néztem a katonák tüzelését. Töltés! Ürítés! A golyószórós keresi a célt. Megvan! Kis sorozatokban lő. Majd egy szuszra kiszóratja a tár minden golyóját. Tárat cserél. Minden harcos szünet nélkül tüzel, mindegyik mellett sárgállik a sok hüvely. És ez így megy már két és fél órája.

Csúsztam tovább Kövér Endréhez. Utánam a két hírvivő. Beugrottam Bandi fedezéke mögé, de a két katona nem fért oda. Mellettünk feküdtek le, majd a közeli fatörzsek mögé húzódtak. Sivít a golyó. Dörömböl, vakog, pattog, koppan, repeszti a dobhártyát. Összeomlással fenyegeti az idegrendszert. Lassan géppé válik az ember: tölt, lő, ürít. A reflexek munkája ez. Meddig bírhatjuk? Jelentenem kellene az ezredes úrnak, hogy feladom állásainkat. De hogy tegyem? Puskatussal is vissza kell verni! – ez volt a parancs – az erős, győzelmektől lelkesült orosz sereget.

Most jelentették, hogy elesett két közkatona: Kapás és Segesdi. Úgy határoztam, helyzetjelentést küldök. Fordulatok előtt állok, erről tudnia kell az ezredesemnek. Suhognak mellettem és fölöttem a golyók. Megrezzenek, ha egy akna a közelembe vág. Kövér zászlós is kiabál, rendelkezik mellettem.

1943. január 30. 11.00, Szügyi ezredes úrnak harcálláspontján. Századommal kemény harcban állok többszörös túlerővel Podviszloje északi-északnyugati szegélyén. Az ellenség fő támadási iránya ezeken a részeken alakult ki. Tűzerejük akkora, hogy betörésüket elhárítani nem vagyunk képesek. Ennek megtörténte előtt a falu felső harmadán rendezkedem be védelemre.

Erdélyi hadnagy

Gyorsfutárral küldtem a jelentést, de választ nem kaptam. A futár arról számolt be, hogy az ezredes úr elolvasta a jelentést, utána azt mondta neki, indulhat vissza. Szólt a futár, hogy a hadnagy úr várja a parancsot, mire az ezredes azt felelte, nem ad parancsot, elmehet.

Hová helyezzem, hová, az új védelmi vonalat? Nem várhatom meg, hogy lelkileg összeroppanva, futva hagyják el állásaikat a katonák. Ha új védelmi vonalakba hátrálnak, ha új feladatot kapnak, kissé felfrissülnek. Itt a lelkekkel is taktikázni kell!

Nem ment simán az állások elhagyása. Az oroszok elözönlésük pillanata előtt észrevették: kezdjük a védővonalakat kiüríteni, s elérkezettnek látták az időt, hogy nagy hurrával felszámolják a századnak még az állásokban maradt részeit. A megindult ellenséges gyalogságot hátráló szakaszaink legyengült tűzereje nem tudta leállítani, ezért gyors futással kellett az utolsó szakasznak védelmet keresni a házak között. Szerencsére a célzás nélküli lövöldözés nem kívánt áldozatokat, s 13 órakor az előre kijelölt állásokat megszállták a szakaszok. Helyzetjelentést küldtem és vázlatot. Az ezredes úr válasza:

A falu megtartása fontos! A védelemhez erőket csoportosítok át. Irányítani és szilárdan kézben kell tartani az eseményeket!

v. Szügyi ezredes

Az oroszok szervezték a házak közötti harcokat, lassan indultak felénk, ezalatt Kubinyi a század vonala elé az előttünk lévő házakhoz kettő-négy fős figyelő őrsöket telepített. Ezek az őrsök veszik fel a harcot először a közelítő ellenséggel. A Kórai-szakasz szélső raja

már tüzel. Csak itt előttünk, a középtájon óvatos az orosz. Az utcai harcok veszedelmesek!

Kubinyit utasítottam, hogy Kerekes szakaszvezetőt őrsi rajával küldje előre: végezzen felderítést a falunak előttünk elterülő, általunk kiürített részén. Húszpercnyi idő elteltével előttünk is lövöldözések kezdődtek. Tudtuk, Kerekes lépett akcióba. Ez azt jelentette, hogy lelassul az ellenség közelítése. Van egy kis időnk bizonyos háttéri teendők végrehajtására. Az egészségügyiek a kiürített konyhai helyiségben rendezkedtek be, Kövér zászlós a hátteret vizsgálta át, áttekintette a visszavonulás lehetőségeit.

Kicsit enyhült a feszültség, védett helyekről tüzelhetnek a katonák. Csak azok kerülhetnek a halál hatalmába, akik valamiért állásaikat elhagyják. Nemet nem mondhat senki, ezt a szót a hadsereg nem ismeri. Ez a szó Lóskay ezredesnél azonnali felkoncolással jár. Szügyit még nem ismerjük ilyennek.

Elöl dörögnek a fegyverek, a század katonái a falakhoz lapulva várakoznak. Akkor lőnek csak, ha Kerekeséket és a figyelő őrsöket visszakényszerítik ide, az állásokba. Öt-hat ház fedezetét kihasználva előrelopakodom az egyik figyelő őrshöz. Röpülnek a golyók, lőnek az oroszok. Az ellenség az első keresztutcát szállta meg, de kisebb egységek már közelebb is vannak. Ott, ama háznál, onnan tüzelnek vagy négyen. Azt a házat lőjük mi is.

Távcsövemmel figyelem a házat. Látom a tüzelő orosz katonákat. Egy közülük csak a géppisztolyát tartja ki, ő a fal védelmében marad, így lő, prüszkölteti a fegyverét. A házak közül némelyik kigyúlt, leégett már, csak gyengén füstölög. Az oroszok bámulatosan kezelik aknavetőiket: tüzet zúdítanak ránk, s pillanatok alatt a földön hasal mindenki. Hátrál mindegyik figyelő őrs, gyéren tüzelnek a hadapród körletéből, de a Kubinyi- és a Kövér-szakaszok fegyverei még hallgatnak. Kubinyi látja meg az első ellenséges katonákat. Tűzparancsot ad. Fellángolnak a harcok. Rémesen ropognak a fegyverek, döng, dörög mindenütt az ég, a föld, a dobhártyák emberi szóra már nem rezdülnek. A szanitéceket Kövér zászlós szakaszához hívják. Hírvivőt küldök: mi van ott? Két légnyomásos katonát vittek hátra hordágyakon. Az ellenség szívósan támad, de egyelőre tudjuk tartani az állásokat. Meg kell merevíteni a védelmi vonalakat, itt kell éjszakáznunk!

Kubinyi egy katonát küld hozzám, aki mondja, hogy egy német keres. Látom is: a fal védelme alatt álldogál. Intek neki, de nem mozdul, mert a házak közötti fátlan folyosókon ezerszám röpködnek a golyók. Én ugyan nem megyek hozzád, gondoltam, gyere ide, ha mersz! Látta, hogy nem mozdulok, elszánta magát, s átszökellt a két nyílt terepészen. Jelentette: ő Franz Höhner, és Jakuts százados küldte azzal, hogy a jobbszárnyam és ő közötte nagy a távolság, szálljam meg azt a részt is. Tehát itt van Jakuts, csak más figyelőhelyen. Üzentem; majd igyekezni fogok.

A sorozatfegyvereké a szó. Az oroszoknál rengeteg a géppisztoly. Nálunk minden hetedik embernél ha van! A Dontól menekült csapatoknak alig van géppisztolyuk. De ilyen arányok mellett is ma már nincs lehetőség arra, hogy hátravessenek innen bennünket. Keményen küzd mind a két fél. El is fáradtak ebben a pokoli küzdelemben magyarok, oroszok egyaránt.

A falu kisebb része az oroszoké, a nagyobbik fele a mienk. Egy óráig tarthat még a harc, de ezen az állapoton változás ma már nem történik. Gyérül a fegyverek ropogása, a gépfegyverek elhallgattak. Csak a géppisztolyok prüszkölnek itt-ott, gránátok nem hullanak, valóban elfáradt az ádáz harcokban ember és fegyver. Küldöm a hírvivőkkel a parancsot, csak akkor tüzeljenek, ha szükséges! Az állását nem hagyhatja el senki! Az éjjelt itt fogjuk tölteni.

Munkába kezdenek a szakaszparancsnokok és helyetteseik. Előkészületeket tesznek a vacsoráztatásra, szervezik az éjjeli biztonságot. Felugat egy-egy géppuska, még mindig eldördül egy-egy fegyver. Mire teljesen besötétedett, aránylag csend ült a tájra. Este 19 órára a vacsora után voltak a katonák, és a figyelő őrszemek kivételével pihentek, hideg házakban ugyan, de mégis fedél alatt. –30 °C van. Zord éjszaka következik.

Két katona kísért a lőszertároló helyiségig. A legényem ért elém. Értem indult. A volt konyhai helyiségben fogyasztottuk el a vacsorát: kitűnő bablevest, kávét. A két géppisztolyost visszaküldtem. Közben megérkezett Házi, a felvételező, akinek meghagytam: holnap reggel 06.00 órára kint legyen a szakaszoknál a reggeli, kapjon minden katona egy deci rumot, dermedt testüket hadd melegítse fel. Azt kérdezte, és a nem harcolók mennyit kapjanak? Mondtam, hogy a felét, aki kevesli, jelentkezzen a harcoló egységekhez. Megnéztem a két légnyomásost. Javultak. Holnap szakaszaikhoz vonulhatnak.

És Vologyáék? A két reszkető öreg azzal fogadott:

– Nagy csata volt, ugye? Féltünk.

Sírtak. Az egyik sarokba szalmát hordattam át a másik helyiségből, és azt mondtam nekik, oda üljenek, ha lövöldöznek, és el ne mozduljanak onnan!

Két katona keresett. Szügyi ezredes úr küldöncei voltak, parancsot hoztak:

> Hirdesse ki a legénység előtt Vargyassy vezérőrnagy úr parancsából az alábbiakat: A csapat- és harcfegyelem fenntartását a már kiadott intézkedésem értelmében fokozott gondossággal kell végrehajtani! Január 30-án 17 szökevényt rögtönítélettel kivégeztettem.

Szótlanul róttuk az utat, gondolataink lefoglaltak engem is, Alexet is, akivel a vonalakhoz igyekeztem. Talpunk alatt ércesen csikorgott a hó, a téli éjszaka hidege mint acélmarok tapadt ránk, szorítása miatt mind jobban összehúzódott a testünk. Az éj hideg lehelete kavargatta a vékony ködöt, néhol teljesen lefújta az útról, ilyenkor jól világított a hó, eléggé messze el lehetett látni. Csend volt a faluban. Amelyik házban laktak, ott dideregtek a hidegtől, az éhségtől, a félelemtől. Vakok az ablakok, senki sem tekintett ki rajtuk, legtöbbjüket betörte a légnyomás, pozdorjává zúzták a lövedékek. Néha egy-egy őr fegyvere dörrent, odaát az oroszoktól motorzúgás hallatszott. A rideg éji világból veszélyek leselkedtek ránk, mi mégis úgy mentünk a halál utcáján, mintha nem is katonák lennénk. Mindkettőnk nyakában ott dobálózott a géppisztoly. Az oroszokéhoz képest ugyan nem voltak nehezek, de most úgy éreztük, húzásától zsibong a vállunk. Kórai fázott, és tanácsolta, fussunk van 50 m-t.

A futásban megszuszogósodtunk, lassítottuk a tempót, mert a gyors lélegzetvétellel azt éreztük: a 30 °C-os hideg megfagyasztja orrunkban a nedvességet. Lépésben értünk a vonalakhoz. Kórai zászlós megállt egy ház előtt, mondván, abban fogunk éjszakázni. Rábólintottam, és szóltam, készítsenek a hírvivők valami fekhelyet, én továbbmegyek, mert egy órát az őrökkel akarok tölteni. Ma-

gammal vittem Alexet is. Először a hadapród szakaszához mentünk. Az őr jelentette, hogy negyedórája északról motorzúgást hallottak, de most csendesség van odaát.

Kicsit beszélgettem az őrrel. Kikérdeztem. Fél órája van szolgálatban, s ha az lejár, pihenhet, mert egy emberre egy éjjel folyamán csak egyszer kerül sor. Pontosan elsorolta a teendőit: a készenléti helyeket reggel 07.00 órakor, de esetleges riadóra előbb kell elfoglalni. Itt lesz a reggeli 06.00 órakor, elfogyasztása 06.15-ig tart, utána latrina.

Ekkor hirtelen lövöldözés kezdődött valahol a Kövér-szakasz védőállásainak tájékán. Két katonát kértem Alextől, odamegyek. Háztól házig futottunk, botlottunk, estünk, ha valamibe beleakadt a lábunk. Sokszor botlás nélkül is le kellett vágódnunk, mert már nem egy-két géppisztoly prüszkölt, legalább 50 ember tüzelt össze-vissza. Keresztezték a házak közötti réseket a sivító golyók. Már az egész Kövér-szakasz a tüzelőállásokban, riadót rendelt el a zászlós. Azután riadóztatott minden szakaszparancsnok. Kövér zászlós nem tudta, hogy az oroszok lőttek-e először, odaátról csak a velük szemben lévő erők tüzeltek, jobbról-balról hallgatott az arcvonal, csend volt a németeknél is. Leállíttattam a tüzelést azzal, hogy éjjel, korlátozott látási viszonyok mellett utcai harcokat nem kezdenek az oroszok. Az akció után az egyik őr jelentette; ő lőtt először, mert felé kúszott egy orosz, s a fegyver hangjára odaátról, mint a darazsak, megkezdték a tüzelést. Biztattam, hogy folytassa.

– Csak nem hagyom magamat, hadnagy úr! Kiáltottam a komámnak: tűz, Jani!

Néztem a nekitüzesedett magyart, és megdicsértem, hogy jól csinálta.

A legénység bevonult a pihenőhelyekre. Mire visszaérkeztem Alex zászlóshoz, a legtöbbjük már aludt. Engem hajszolt, űzött valami, a nagy felelősség, a félelem a holnaptól, az aggódás az embereimért. Szinte kirohantam a házból.

Végigjárom még egyszer az állásokat. Szót váltok az őrökkel. Az egyiknek meghagyom, itt fogok lefeküdni, de most tovább kell mennem, ha nem jönnék vissza addig, amíg szolgálatban lesz, szóljon a következő őrnek, nehogy lőjön. A hóárkokban figyelő őrök nagyon szenvednek a fagytól. A kimerült század képtelen

A fél század noszovkai parancsnokságom idején.

Noszovka. Balról jobbra: Kubinyi Pál zászlós, Erdélyi Béla hadnagy, századparancsnok, Kövér Endre zászlós.

Balról jobbra: Sós zászlós, Erdélyi Béla századparancsnok, Kövér Endre zászlós.

Császár István alezredes, a 108. zászlóalj parancsnoka (középen).

Tiszalök. Útban a laktanya felé.

Halmos törzsőrmester, irodám vezetője.

Levélosztás Kijevben, 1943. március 5-én.

Előkészületek az ebédhez.

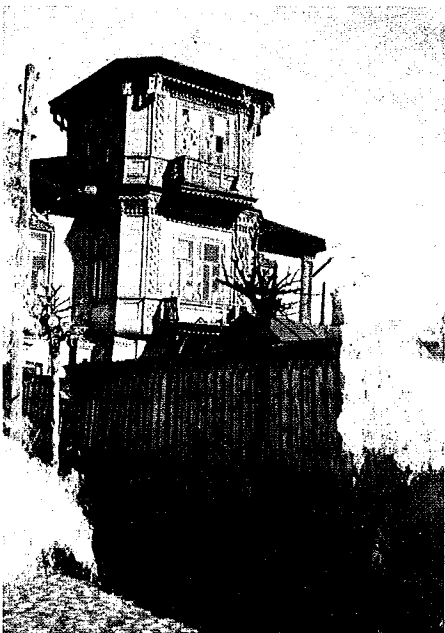

Tavasz Oroszországban.

Mosás a felvonulás idején.

Dobos tiszthelyettes Porcsalmáról (balra).

Felvonulás: tánc a vagonok mellett.

Úton hazafelé, Romni előtt.

Szállásom Verhososzna környékén.

Téli viseletben a Donnál.

Császár István alezredes, zászlóaljparancsnok lövészeten.

A harcok után otthon. Erdélyi Béla középen guggol.

7./23.k.ho.I.a.43.I.30.szám.

Mussay csop. ....

Intézkedés I.hó 30-ára és 31-ére.

1 : 300.000

1./ I.hó 28-án és 29-én csak gyengébb erőkkel tapogatódzott át Ny.felé az Oskol-on az elg.
A 168.német ho. kemény elhárításban egy elg.zlj-at megsemmisitett és 350 elg.halottat számlált.
Heitkemper csop. /: visszatérő magyar, német, olasz részek :/ Woltschansk felé. Éle I.hó 30-án Tschermerki-nél.
Ho-unk és a pc.ho. helyzete változatlan. É.csop-unk egy előretolt megerősitett szak-szal Loschnoje-n Troschtenjez vonaláig felderit, az ök-t a 168.német ho-val tartja. A Szügyi csop. az elg-gel érintkezésben.
2./ A Crammer hdt. a Grossdeutschland ho. előrevont részeivel I.hó 31-én támad a Korotscha - Nowyj-Oskol-i ut mentén az Oskolon átkelt elg. ellen, hogy azt az Oskol mögé visszavesse.
Ezért:
a./ A Grossdeutschland ho. előrevetett csop-ja a lehető legkorábban eléri a magyar egységek legelső vonalát Michailowkától K-re, és ott megteremti szükség esetén tád-sal a Grossdeutschland. ho zöme részére - az I.hó 31-én reggel induló tád. - előfeltételeit.
b./ É-on a 168. német ho. biztositja a tád.ho. É.oldalát a most elért területen erőteljes K. és É. irányu feld-sel.
Korotscha irányu elg. előnyomulást lehetőleg messze K-en késleltet és nyengébb elg-et megrohean.
c./ D-en a Wolokonowka és Waluiki-től Ny-ra levő Grossdeutschland ho. részek halogatólag folytatott harccal fedezik a Crammer hdt. harcát és lehető sokáig késleltetik az elg.esetleges Woltschansk irányu előrejutását.
3./ A 23.k.ho. és az alárendelt ~~xxxxxx~~ 1.pc.ho. feladata:
Tartja a mostani vonalat, és azután követi a Grossdeutschland ho. tád-át K. felé, hogy ott a tád.csop.kivonása után az elg-gel szemben a lehető legmesszebbre K.felé ellenálljon.
4./ Elrendelem:
a./ A pc.ho. támogassa Szügyi ezds. harccsop-jának harcát.
b./ Szügyi ezds.csop-ja az 1.pc.ho-val együttmüködésben kövesse a Grossdeutschland ho. tád-át, és a tád.cél elérése után - a német erők kivonásakor - tevőleges véd-mel tartsa távol az elg-et.
c./ Mussay ezds.csop-ja: ~~[illegible]~~ hátsóbb részeit zárkóztassa fel. Velük foglalja el mostani védőállását, és azt feltétlenül tartsa.
I.31-én hajnalban elöl lévő részeivel a feld-t Afonjewka irányába erőteljesen folytassa, majd a Grossdeutschland ho. tád-ának tértnyeréséhez mérten ugyane részeivel, - biztositási céllal - Afonjewka felé nyomuljon elő.
Erősebb elg-gel szemben halogató harccal biztositson DK. felé és lehető sokáig késleltesse az elg. Korotscha irányu előrejutását.

Az 1943. január 30-i és 31-i parancsok.

3./23.k.ho.I.a.43.I.27.

Mussay

Honvéd,vagy szövetséges egyenruhába öltözött elg.H.egyének.

Számolni kell azzal,hogy a visszavonulás során felbomlott kötelékek hátragyülekező csoportjaiba saját egyenruhába öltözött H.egyének szivárognak be,akik felhasználva az ellenőrzés átmeneti nehézségeit - napokon keresztül a hátragyülekező csop--oknál tartózkodnak adatszerzés céljából.

Szükséges tehát,hogy a leg. egymás közötti érintkezésben is fokozottan óvatos magatartást tanusitson,főleg az idegen alakulatbeli,előtte ismeretlen bajtárssal szemben.-

Legeredményesebb védekezés,ha az ismeretlen bajtárstól nem csupán alakulatának számát és harctéri müködését érdeklődjük meg - hanem parancsnokainak nevét is -. Igyekezzünk keresni a bemondott alakulattól való másik honvéd egyént, aki esetleg személyesen ismeri,vagy legalább is a bemondott pk-ok neveit megerősiti.-

Gyanusan viselkedő egyént felettes pk-ának azonnal jelenteni köteles.-

Nowyj-Oskol,43.I.27. 22 h.
A k.hop.helyett:
Kásás vk.őrgy. s.k.
ho.vkf.

A másolat hiteles!
Nowyj-Oskol,43.I.27. 22 h.
[signature]
hdm.sgt.

Érk. 43.II.4.10⁵⁵
52/h.43.II.4.

539

Az 1943. január 27-i parancs.

A szerző napjainkban.

lenne a legegyszerűbb éjszakai akcióra. Nem bírok lepihenni, bár a lelkem is fázik. A hóárkokban egyetlen katona sem tartóztatott fel. Az első szakaszhoz érve az őr sötét árnya 20 m-re lehet tőlem. Valamit hallok is onnan, mintha imát mormolna, vagy verset mondana. Nem szóltam, csak figyeltem, mit motyog: „...és add meg a mi mindennapi kenyerünket..." Elhallgatott, megérezte, hogy nemcsak az Isten áll mellette – mert bizonyosan hozzá beszélt –, hanem ott reszket közelében egy gyarló ember is. Felém fordult:

– Jaj, hadnagy úr, már kiáltani sem tudok, egy lépést se tudnék tenni, mert megmeredt mind a két lábam a rettentő hidegtől.

Mondtam neki: mindjárt felváltatom, amit megköszönt. Most már bemegyek a Kórai-szakaszhoz. Talán megnyugszom.

7. FEJEZET

TÍZSZERES TÚLERŐ

1943. január 31.
Nehezen ébredtem, pedig 05.45-kor ébresztő volt a század minden körletében. A katonák már készültek a nap számtalan veszélyére, mindenki megigazította a kapcáját, ha volt papír, azzal is betekerték a lábukat, a bakancsok fűzőit biztonságosan megkötötték. Szinte mindenki körültekerte valamilyen ruhadarabbal a nyakát, hogy a test melege ki ne szökjön a gallér alól. Utoljára az acélsisakot szíjazták fel. A reggeli hat órakor megérkezett, ekkor ébresztett a legényem. Elrendezte rajtam a köpenyt, s a géppisztolyt a nyakamba akasztotta. Csak rumos feketét ittam szárított kenyérrel. Úgy éreztem, elég lesz estig, az éhségérzetet az izgalmak úgyis kiverik a gyomromból.

Mindenki a lőállásokban volt hét órakor. Ekkorra már felvonultak a Csolok felőli oldalra a Szügyi-katonák a legvitézebb csapatoktól. Mi a falu keleti részére kerültünk. Rohamosan világosodott. Végignéztem a szakaszok berendezéseit, beszélgettem a tisztekkel. Az első fegyver 07.10-kor dördült el odaát, követte 10-15. Mi még nem lövünk. Minden katonánk falak, fatörzsek mögött várakozik lövésre tartott fegyverrel. Először a Kövér-szakasz emberei válaszoltak a szemben lévő csapatoknak. Döngeni kezd a harctér. Célozva lőnek a mieink. Erős szél indul, vékony ködöt hoz, gyengül a látás élessége, növekszik a veszély, az érzékszervek többszörösen munkálkodnak. Sűrűsödnek a lövések. Hat-nyolc orosz katona előreküzdötte magát a harmadik házig. A Tanka-raj parancsot kap Kubinyitól, hogy vessék vissza a csatárokat. Kézigránátok csattognak. Dolgoznak a golyószórók. A szürke és sötét füstben még látszanak egy

ideig az ellenség fegyvereinek torkolattüzei, majd megszűnnek a lövések. Visszavonultak. De ez csak a pillanatnyi helyzet, mert jönnek, közelítenek hozzánk. Az ellenséges csoportok parancsnokainak kiáltását hallom: – *Sztreljaty!*[9] – Hogy állásainkat tarthassuk, a szakaszparancsnokok a tűzgyorsaságra adnak parancsot.

Keleten pokoli a harci lárma, az oroszok csinn-bummal dolgoznak, a németek tankágyúkkal állítják le az ellenséges rohamokat. A pillanatnyi helyzetről jelentést küldök az ezredes úrnak. A küldönccel megérkezik három kezelő katona egy géppuskával: a mai napra a századhoz rendelték őket. A századot kettéosztó utca lezárására kaptak feladatot. Tíz perc múlva már hallom a sorozatfegyver kattogását.

Már 07.45 van, lendületesen támadnak az orosz csapatok. De nem engedhetünk! Csak ez a rettenetes hideg enyhülne! Nem tudunk kellő tűzerőt kifejteni. Jelzik a szakaszparancsnokok, hogy a fagyos, elgémberedett ujjak képtelenek a ravasz gyorsabb elhúzogatására.

Látom, hogy a ház sarkánál János, a legényem is lő. Mikor lead egy lövést, felsőtestet hátralöki a tusa. Odakiáltottam:

– Mire lövöldöz? Ha meg nem húzza magát itt mellettem, valami bolond golyó szíven találja.

Azt kiáltotta vissza: – Az ácsorgásban elviselhetetlen a hideg, míg lövöldöztem, kicsit felmelegedtem.

Mind erősebben támad az ellenfél. Egy csinn-bumm gránát most robban a ház végénél, a fene tudja, mibe ütközött. Repeszei ott fröcskölték a havat, a jeget, ahol az előbb a legény puskázott.

A házaknak alig van sora, eléggé összevissza épültek. Azért jól ellátok a géppuskások utcájáig, melynek felénk eső részén Kubinyi vezeti szakaszának harcait. Egy idő után felém fordulva int. A háztól, ahol most vagyok, az utca legalább 60 m, épület csak az utca mellett van. Odáig gyéren fás, nyílt a terep. Fától fáig lehet futni. Szólok a legényemnek meg a két hírvivőnek, hogy mennünk kell. A közelben küzdő harcosoknak odakiáltottam, dobjanak két-két kézigránátot előre. Vagy 20 gránát robbant, füstje záróvonalában szerencsé-

[9] Lőni!

sen jutottunk át. Kubinyi azt jelentette, hogy az orosz csapatok állandóan kapják az erősítéseket. Ez az utca a falu végéhez vezet, s többször látta, amint ott friss erők áramlanak be. Távcsövezek, s mondom a zászlósnak, valóban, ezek a friss erők a faluban kialakult arcvonal minden pontjához érkeznek. Nem tudjuk, mi lesz velünk.

Kubinyi rágyújt, látom, ideges. A mutatóujja reszket. Szippant gyorsan, négyszer is egymás után. Nézi az utcavéget, majd rám néz. Ekkor veszi észre a mulasztást. Zsebébe nyúl, cigarettával kínál. Szívom. Kezemre nézek, s mintha nekem is reszketne az ujjam. Látja a zászlós, s megjegyzi, hogy reszket. Hogy gyengeségemet álcázzam, azt feleltem: a hidegtől.

Az utca túlsó felén egy katona ugrik a géppuskához, valamit mond a géppuskásoknak, akik hosszú sorozatba kezdenek. Felszökik, átfut, beugrik mellém. Köpenye ujjából papírt húz elő. A kadéttól hozott jelentést:

> Az ellenség gyér tüzében állunk, hasonlóképpen tüzelünk mi is. Balra az idegen csapatok is így lőnek. Világosodás óta az orosz állásokba erősítések érkeznek. E folyamat még tart.
>
> Lőrincz hadapród

Visszaküldöm a katonát azzal, hogy fél óra múlva ott leszek a hadapród úrnál. Nézem, amint átfut az utcán. Most is levágódik a géppuska mögött. Mondom kis csoportomnak: nekünk is így kell majd tennünk. Tíz perc múlva indultunk. Ismét gránátokat dobattam az utca szélén harcoló katonákkal. A széles utcát előttünk 30 m-re befedte a gránátok füstje, így futottunk át. Eljutottam a hadapródhoz. Lihegtünk, marta a füst a torkunkat.

– Gyülekeznek – szólt a kadét. Nagyon civilesnek tartottam ezt az egyetlen szót, tudatosan mondta, mintha otthon lenne, valakivel figyelné a templomba, bálba vagy temetésre érkezőket. Zászlóaljnyian lehetnek előttünk. Feltételezésem szerint a céljuk a Csolok partján feltépni a védelmet, előretörni a városig, és így a német ezred hátába kerülni. Erre a támadóműveletre vonták össze a nagyszámú csapatokat.

A század vonalának a közepén túljutottam. Az utca túlsó szélére értem, a Kórai-szakasz jobbszárnyához. A ház mögött állok, a két

végénél csatárok helyezkedtek el. Az utca felőliek tüzelnek. Jó a kilátásom, át tudom tekinteni a vonalunkat. Vajon hogy kezdik?

Nem kellett soká várakozni az égszakadásra. Százával érkeztek az aknagránátok. Szerencsénk volt: a fele a vastagabb hóba fúlt, nem robbant, de a másik felének dörrenései félelmet keltettek. Reánk terült a robbanó lövedékek füstje, valósággal fuldokoltunk a vastag szürkeségben. Negyedóráig mozdulni sem tudtunk, a repeszek a hóra nyomtak minden katonát. Az aknák dühöngtek, emberi hangot, vezényszót nem lehetett hallani. Próbáltam kiáltani, de nem tudtam. Nemcsak magamat és katonáim testi épségét féltettem, de tartottam a szétzilálódás veszélyétől és az erkölcsi összeomlástól.

Egy faltőhöz közvetlenül hozzásimulva feküdtem, mellettem a legényem, a közelben a két hírvivő. Sorozatosan robbantak körülöttünk az aknalövedékek, a legközelebbi jobbra, a mély hóba puffant 3 m-re. Hallottam a suhogását, útját a hóban, ahogy a hó lefogta a repeszeket, csak a nagyobb darabok zubogtak el felettünk. Szórták ránk a vakolatot, később 11 becsapódás helyét számoltuk meg a falon, éppen a fejünk felett. Nincs szünet. Füsttengerben fuldoklunk. Ki tudja, milyen veszteségeink vannak? Nincs információm a század helyzetéről. Küldenem kellene a hírvivőket, de nincs szívem parancsot adni nekik.

Kerepelni kezd a géppuskánk. Jó jel. Kis szünetekkel kézigránátokat hallok robbanni. Nem az oroszok, a mi embereink dobálják. Felpattanok, a ház végéhez futok. Két katona van ott talpon, az egyik gránátokat hajít, a másik, Csató tizedes sorozatokat ereszt a géppisztolyából. Néhány méter a látótávolság. Hárman a földön fekszenek. Meghaltak? Élnek?

Öldöklő küzdelem folyik a falu birtoklásáért. Az oroszok 60-100 m-re közelítettek meg bennünket. Előretörtek az aknatűz leple alatt. Rengeteg fegyver lő. Felújulnak a házak közötti harcok. Dolgoznak a csinn-bummok, átveszik a szerepet az aknáktól. Dörrennek, reccsennek szünet nélkül. Mocskos, füstös a hó mindenütt. A Csolok mellett ég két ház. A legerősebb a küzdelem a patak mellett. Ott a Donnál megszenvedett bakák harcolnak.

A mi vonalunk egyelőre szilárd. Mindenki talpon van, fegyvereink működnek. Erős támadás alatt állt századunk minden támpontja. Jobbra, a sorokban épült házak között felerősödtek a harcok, nő az oroszok nyomása.

Nem hátrálunk. Decsi, a hírvivő érkezik a jobbszárnyról, ahol három légnyomásos és két könnyű sebesült van. Egyiknek a keze fejét, másiknak az arcát hasították fel a repeszek. Lőszerhiány van a golyószórósoknál, már hátramentek rakaszokért.

Jött a hír a hadapródtól: Mandula elesett. Tántorogni kezdtem. Mandula nincs többé! Az örökvidám fiú eltávozott. De itt nem lehet gyászolni! Figyelni, rendelkezni kell, ugrani, csúszni, lihegve, remegve helyet változtatni. Csoda, hogy nem omlik össze az egyszerű lélek ennyi vészben?! Az elme, hogy nem zavarodik meg a fegyverek egekig ható dörejeiben és az őrjöngő öldöklések láttán?!

Valamivel túl vagyunk a délelőtt közepén. A tegnapinak többszöröse az ellenség nyomása. Felbecsülni sem nagyon lehet a fegyverek számát. Lehet, hogy 4000-5000 ontja a halált. A német részeken pokolian döngnek a tankágyúk, az elképzelhetetlen csattogásoktól nem hallatszanak a távolabbi harci zajok. Következtetni sem lehet, mi történik északon a Lóskay-, délen a Muzsay-csoportoknál. Mihajlovka körül tetőfokát érte el a harci tevékenység.

Ma dől el, legkésőbb holnap délig, hogy az oroszok fel tudják-e számolni az itteni magyar és német erőket, vagy megtorpannak, és megmaradt csapatainknak lesz kiútja ebből a pokolkatlanból. Mit hoznak a következő órák?

Inog a front. Távcsövemmel látom, hogy az idegen magyar csapatok balra újabb állásokat foglalnak el a mögöttük lévő házaknál. Egymás tűzfedezete alatt futnak hátra. Küldöm a parancsokat a szakaszokhoz, hogy óvatosan manőverezzenek hátra háztól házig. Mozdul a század. A szakaszok, az egyes csatárok, rajok a kiszemelt állásokba futnak. Most kezdődnek el valóban a házak közötti harcok. Hátrább 100 m-rel, ha rövid időre is, mégis megveti lábát a század.

Elszántan támadnak az orosz csapatok. Ha egy házcsoportot kiürítünk, az ellenség azonnal betör oda. A puska már nem alkalmas fegyver, csak a kézigránát és a géppisztoly csattog, prüszköl szüntelen.

Oly közel vagyunk egymáshoz, hogy ismét hallani lehet a komiszszárok kiáltásait, melyekkel előreküldik az orosz fiúkat. A hadapród és emberei csak gránátokat dobálnak. Jól képzett katona Lőrincz kadét, tisztában van azzal: csak így tud védekezni. Szakaszának széles vonala mögött tág, fátlan, sík a terep, a legközelebbi házak 70 m-re vannak.

Bakáink egymás után adják fel a házakat, házcsoportokat, kisebb utcarészeket. Az oroszok vakmerőek, hajlamosak a testközeli harcokra is. Embereink azonban irtóznak ettől. A biztonságosabb távolság tartásáért újabb és újabb tüzelőállásokat választanak hátrább. Hagyom, nem kergetek vissza senkit.

Itt vannak az előttünk lévő ház mögött az ellenséges csatárok, veszettül tüzelnek a mieink. Vissza akarják űzni onnan őket, hogy be ne ugráljanak állásainkba, mert akkor lekaszaboljuk egymást. Várom, hogy Kubinyi hátrább húzódjon erős tüzünk fedezete alatt. Keményen harcolnak, lőnek, dobják a kézigránátot. Parancsot kellene küldenem, de az utcán átfutni kész halál.

Géppuskánkat már negyedórája hátratelepítettem, egy házvégi tornácból tüzel. A hely jól álcázott. Figyelem az egyik bakát, áll a golyóözönben, lő, lő, ürít, tölt. Kora reggel egy-egy lövés után mindig beugrottak a fal mögé, sokan már nem teszik ezt, most már minden mindegy. Kubinyi figyel, és intek neki: hátra! Parancsot adok a rajnak, mely itt harcol körülöttem, hogy csak gránátokat dobáljanak. A hadapród szakasza a földön. Nyílt a terep. A legközelebbi ház hozzájuk 30 m.

Felugranak, futva teszik meg a távolságot. Nincs veszteségük! Takarta őket a gránátok füstje. Előttünk is füstfüggöny van. Mintegy 70 m-t futottunk. A közepén levágódtunk, aztán tovább. A rajparancsnokok kijelölték a tüzelőállásokat, elosztották embereiket. Itt van már Kórai is, és csakhamar vonalunkba érkezik mindegyik szakasz. Rendezhettük sorainkat. Az új helyzet nyugtatóan hatott az idegekre. Az emberek látszólag rendbe jöttek. A rövid, könnyebb időszak csakhamar véget ért, mert az oroszok jöttek, támadtak. Egyes ellenséges csatárok a vonalunkba jutottak. Felkoncolták őket. Azután újabb csapat tört be.

Kimeríthetetlen az utánpótlásuk, géppisztolya van majdnem minden orosz katonának. Már nem bírjuk tartani állásainkat. Hátrálni kényszerülünk az új házsorig. Az újabb támpontoknál Kórai is mellém került. A kis zászlós mérgesen adta parancsait. Dühöngött, amiért folyton hátrálnunk kell. A falunak a fele már az oroszoké.

Figyeltem a mögöttünk lévő területet. Sűrűn vannak ott a házak, köztük megpillantottam Vologyáékét. Az ablaka még ép, de mozgást sem ott, sem a háttér más részein nem láttam. Vajon mi van a két öreggel? Kórainak mutatom, hogy bemegyek. A két öreg a szalmán ült. Riadoztak, nem ismertek meg. Szólítgattam őket, végre felálltak, szorongatták a kezemet. – Ti horos![10]

Az ablakra tekintek. Látom, hogy egy orosz katona nézi, mit csinálok. Megijedek. Megöleltem őket, s kiléptem, lövésre készen, jobb kezemmel a mellemhez szorítottam a géppisztolyt, s bal kezemet a kilincsre tettem. Azután mégis leengedtem a fegyvert, úgy léptem ki a házból. A ház végénél állt az orosz. Nem lőtt. Látta, hogy szeretgettem az öregeket. Kiléptem a tornácról. A ház mögött egy géppisztolyos katonánk állt, és szólított, fussunk, a mieinkből már senki sincs itt.

Vonalunk áll, az oroszokat oldalazó tűz alá veszik a mieink. Vissza is húzódnak. Néhány méterrel távolabb vagyok az úttól, annak két oldalán nagyon pusztítanak a golyók. Mellettem hasal a legényem és a két hírvivő. Indítani akarom őket, hogy a szakaszparancsnokok tartsák a mostani pozíciót. Egy katona ugrik hozzám, kis cédulát ad át. A kadét jelentése:

> A Csolok mentén az ellenség áttörte a csapatok vonalait, hátramenetelünk elkerülhetetlen.
>
> Lőrincz hadapród

Ezer veszélyben, a lövések közötti szüneteket kihasználva ugrottunk, futottunk, hogy elérjük a hadapród szakaszát. Azonnal hátravezényeltem, magam rendeltem el az állások elhagyását a nyílt terepen túlra. A szomszédos szakasz támogat bennünket. Fele távolságnál kétarasznyi omladék ad fedezetet. Lövünk. Tűzfedezetünk alatt küzdi hátra magát Kubinyi az embereivel. Ezután kisebb futásokkal a kiszemelt védőállásokat megszálltuk. Fellélegeztünk. Volt

[10] Te jó vagy!

idő a legjobb fedezék mögé állni, és lőszerkészleteiket is kiegészítették a rajok.

A század közepe tájára húzódtam. A géppuskát is hátrahelyeztettem a hátunk mögött mintegy 200 m-re lévő házhoz. A ház egy kis dombra épült, három ablaka nézett felénk. Negyedóra sem telt el, s már a fejünk felett átlőve tüzelt a gépfegyver. Elhagyott állásainkat csakhamar megszállták az oroszok. Automatáik szünet nélkül lőtték állásainkat, fedezékeink mögül nem lehetett kimozdulni. Tűzerőnket lefogták, megbénítottak bennünket.

Kezdett újra zavarossá, áttekinthetetlenné válni a harci helyzet. Fél óra múlva a jobb- és balszárny ismét hátrálni kényszerült, mi még maradtunk középen. Kis idő után nekünk is mennünk kellett. A fedezékek védelmét kihasználva meg kellett kezdeni egyesével, kettesével a hátraszivárgást. Tömegben katasztrofális lett volna. Nézem az indulást: senki nem tért ki a fedezékek védő takarásából. Veszélyesebbnek képzeltem el az akciót, de a két szélső szakasz már az új állásokból tüzel, szakadatlanul lő a gépfegyver, s közel vannak a hátunk mögötti épületek.

Most fut Kubinyi, mögötte a legénye, a cégényi fiú. Én is kis stábommal baj nélkül jutok egy erős fal mögé. Hátamat a falhoz támasztva távcsöveztem a faluból még általunk birtokolt részt. Egy kis résen ki lehetett látni a falun túlra. Még egy erős csapás, s kivetnek innen bennünket. Csinn-bumm lövedékek érkeznek. A közeli ágakba ütköznek, szórják repeszeiket, nem lehet előlük elbújni. Elmúlt 14 óra. A harcok hevessége nem csökkent.

Villámlik az ég, remeg a föld, a hó- és jégmorzsalékot légnyomás veri az arcunkhoz. Tíz lövésünkre százzal válaszolnak. Kitartóan küzdenek katonáink, hogy ne kerüljenek éjjelre szabad ég alá. Jelentést kapok a hadapródtól:

> A Csolok partja mentén küzdő magyar erők megállították az ellenséget. Szakaszomnál a délután folyamán veszteség, sebesülés nem történt. Katonáimmal továbbra is helyt tudok állni.

A jelentés ellenére nem tudtam megnyugodni, mert úgy támadnak az oroszok, mint délelőtt.

Döngések, robbanások, golyóözön. Ugatnak a géppuskák tucatjai. Kövér zászlós embere érkezik, papírt nyújt át:

> A hátunk mögötti házakhoz húzódunk, az ellenség 10-20 m-re közelített meg bennünket. A támadás lendületét nem bírjuk lefékezni.

Inog a század. Az ellenség közelsége miatt nem lehet megkülönböztetni, hol tüzelnek a magyarok és hol az oroszok. Minden fegyverüket bevetették, katonáik támadószelleme még mindig erős, egymás után foglalják el tőlünk a házakat. Támadnak, itt erőszakolják most már az áttörést. Nincs erő, hogy feltartsuk őket. Harcolnak, hősiesen küzdenek a falu nagyobb részét védő idegen magyar csapatok, ők is Szügyi katonái. Hátunk mögött mintegy 80 m-re működik a géppuskánk. Lassan már nem is tud lőni, oly közeliek az ellenséges célok. Csinn-bummal lőnek az oroszok.

Elhallgat a géppuskánk. Nézem a házat. A három ablaknál egyebet nem látok. Küldöm a hírvivőt. Két-három futólépést tehet, aztán a földre kell vágódnia. Néhol hosszabb ideig fekszik a havon, azt hihetem, lelőtték. Nem, csak fél! Az életét menti. Kézigránátokkal védekezünk. Dobálják az oroszok is. Mindenütt robbanások, repeszvisongások. Füstben állnak védővonalainkban a házak. Parancsot adok a visszahúzódásra a géppuska vonaláig.

Álcáz a füst. Már mindannyian az új védővonalakban vagyunk. A szakaszok megkezdték a tüzelést. Mi van a géppuskával? Beugrom a házba, hogy megnézzem. Decsi, a hírvivő mondja: széttépte a gránát mind a három géppuskást. Azzal összerogyott. Nehezen tápászkodott fel. Majd összerogytam én is, ahogy ránéztem a roncsolt testekre, belefájdult a szívem. Kegyetlen parancsot kellett adnom, hogy mentsék ki a géppuskát innen, és adják át Kórai zászlós úrnak. A három meghalt katonát ott kellett hagyni. A faluvégen vagyunk. Messzebb, 500-700 m-re házak állnak elszórtan, azok már Veliko Mihajlovkához tartoznak. Nyárfasor húzódik a két település között. Mögötte foglalunk új tüzelőállást, ha hátrálnunk kell.

Tudom, a hadvezetők nem ezt várják tőlem. Tudom az akaratot, hogy a legkeményebb eszközökkel is tartsam ezt a vonalat, és ne engedjek hátra egyetlen katonát sem. Még akkor sem, ha itt döglünk meg mindannyian. De nincs szívem a parancsra, hogy hátra

egyetlen lépést sem tehet senki, harcolni és meghalni kell. Amikor két hete a doni csatákból özönével hátráltak a katonák, hadseregünk vezérkari főnöke, Kovács vezérőrnagy azt kiáltotta a III. hadtest vezérkari főnökének telefonjába:

– Nem tudtok eléggé mészárosnak lenni!

Nem, én nem tudok. Katonatiszt vagyok, nem mészáros.

Harcolnunk kell a parancsok szerint, de a faluért, magunkért, az éjszakáért is. Néhány szakaszvezető, tizedes, őrvezető gócokat alkot embereivel, leragad, ellenáll egy-egyháznál. Önfeláldozó harcot vívnak. A feltüzesedett parasztfiúk virtuskodtak:

– Megmutatjuk! Nem engedünk! Hulljatok halomra előttünk! Nem mozdulunk! Lövünk, lövünk! Ha kell, a szuronyokat is feltűzzük!

Elszigetelődött négy-öt góc. Mintha nem érdekelné az ott küzdőket, hogy az érintkezés jobbra-balra szükséges, és az előre-hátra mozgás, a pozíciók tartása a század egységes működésében lehet eredményes. A gócok hősies harcait látva adom ki a parancsot: nincs többé hátra, leállítjuk az ellenséget, vagy meghalunk! De sok áldozatot nem szabad hozni! Inkább ki a hómezőre!

A gócok rendületlenül küzdenek. Előttem a legközelebbi ház 40 m-re lehet. Rajzanak körülötte az oroszok. Jelentik, hogy Kerekes szakaszvezető a házba szorult az embereivel. Nem tudják, hogy mehetett be a házba, kiugrálni viszont nem tudnak a felénk néző ablakon, mert tüzelniük kell. Kóraít hívattam, aki Makai tizedest jelölte ki az akcióra. Már röpülnek is a gránátok, sok a tetőre esik, de többségük a házon túl csapódik le, ahová kell. Erre gyérült az ellenséges tűz. Kihasználja ezt Makai, fél rajával a ház jobb oldali végéhez fut. Kóraival a fedezékház bal végéhez húzódunk. Ő térdel, én állok. A két géppisztollyal lefogjuk a szemben lévő orosz csatárok tüzelését. Mint a villám, fut át a ház bal végéhez egy fél raj. Kerekes szakaszvezető négy emberével az ablakon ugrál ki. Kórai ordít a fél rajnak: – Vissza! Vissza!

Egy ember híján mindenki visszafut, 12 orosz veszi üldözőbe őket, de mindet lekaszabolják bakáink golyói.

Nagyobb tűzerő kellene! Több automata fegyverre lenne szükség. Szemben velünk majd mindegyik orosz automatákat kezel. Jobbra húzódva hátrálunk. Nem hagyom elpusztulni embereimet! Látom

az önfeláldozó harcok mellett is, hogy nincs se testi, se lelki erő az állások tartására. Nincs eredménye a hősiességnek, az oroszok folytonos hátrálásra kényszerítenek bennünket. Legalább tízszeres a túlerő.

Küldöm a parancsot a tiszteknek: ha nem tudunk az utolsó házaknál megkapaszkodni, a nyárfasor mögött létesítünk tüzelőállást. Először a hadapród foglalta el a nyárfás állásokat, ő volt a legközelebb, majd a gránátok füstjének takarásában a többiek. Előttünk a falu keleti széle, minden fegyverünk lövi ezt a részt, hogy az oroszok visszább húzódjanak, és oldalba ne támadják a Csolok mentén küzdőket. Hóbuckás, bozótos ez a faluszél. Előttünk sima, nyílt a terep. Jó a belövés, tüzünk eredményes, az oroszok tűzereje legyengült.

Sötétedik. A falu kilenctized része az oroszoké. Mielőtt beesteledne, vizsgálom az adottságokat. Az árok partján 10-15 m-re állnak egymástól a nyárfák. Jobbra egy 30 m magas dombig húzódik az árok. A domb tetején apró házikó áll, két-három kisebb kalyibával. Túl a hadapród szakaszán, balra a faluszélhez simul az árok, feltehetően a Csolokba torkollik. Balra a magyar erők tartják a falurészt. A reggel dönti majd el, mi lesz velünk.

A gyérülő lövésekkel keveset törődve katonáink hógödröket kezdtek formálni, melyekben öt-hat lövész fér el. A sekély árokban végig ilyen állásokat építettek ki a szakaszok, és utat hánytak végig az árokban, hogy szabadon lehessen közlekedni. Utána ismét felerősödött a tüzünk, talán csak azért, hogy kipróbálják a tüzelőállásokat, mert a hógödrökre már rátelepedett az est.

Hátunk mögött, a ritka gyümölcsösben apró szénapetrencék gubbasztottak, csak középtájt, az ároktól ötlépésnyire állt egy magas kazal. A legközelebbi ház délnyugati irányban 250 m-re lehetett, körülötte volt még nyolc-tíz, de inkább 300 m-re sorakoztak az épületek a Delenkája patakon túl, melyen híd vezetett keresztül. Intézkedtem, hogy a századkonyha települjön a legközelebbi házba, melytől a híd aránylag közel ívelt.

Balra a kadét magyar csapatokkal tartotta az összeköttetést, jobbra csak az éj beálltával teremthettünk kapcsolatot. Az éj jöttével lehetett gondolni arra is, hogy a hóárkokba valami alomfélét hordassak. A közeli boglyákon méteres hó fekszik, ezért a gránátok által

szétvert házak szalmafedeleiből vitettem. Ellenőriztem a szakaszok elhelyezését, parancsot adtam az őrszolgálat megszervezésére, az esetleges éjjeli riadókra, lőszer, gránát felvételezésére, a vacsora idejére.

Kövér Bandi szakaszánál negyedórát időztem, beszélgettünk a napi harcokról. Aggódtunk a katonákért, hogy erőnlétüket legyengíti a szabadban töltendő éjszaka. Éreztük, erősödik a hideg, éjjelre –30 °C várható. Rossz hangulatban volt a zászlós, s Nyíregyháza, az „édes város" szépségét és nyugalmát emlegette, ahová annyira vágyott.

A katonák kezdtek vackolódni, éjjelre elkészíteni ülőhelyeiket a hógödrökben. Nagyon fáradtak. Mindnyájan meleg után vágyódtunk, ehelyett a fagy karcolgatta a bőrünket.

Foglalkoztatott, hol tudom elkészíteni a jelentésemet a mai harcokról? A házak távol, nincs világító, míg a konyha a kijelölt épületbe be nem költözik. Majd éjjel, valamikor.

Sürgőssé vált felvenni a kapcsolatot a közelemben lévő német egységgel. Tudtam, hogy Klaus Ehre-t találom ott. Szívesen találkozom vele. Pihenőben voltak a németek is, megörült érkezésemnek a hadnagy. Gyönge német cigarettával kínált, ő pedig szívta az én erősebb szivarkáimat. Hangsúlyozta, hogy mióta itt vannak, ezekben az állásokban, a mai nap volt a legvéresebb. Mintha rég ismernénk egymást, mintha feltétlen bízhatna bennem, panaszkodni kezdett, néha erős dühkitörésekkel az oroszországi hadjárat értelmetlensége miatt:

– Itt hull el a német ifjúság! Sztálingrádnál elpusztult a hadsereg, vérzünk, fogyunk, és nem bírunk az oroszokkal. Amit idáig megszereztünk, mindazt most gyalázatosan elveszítjük. Ki tudja, áll-e az apám háza? Vajon élnek a szüleim, húgaim? Németország a sírja felé menetel!

Meg-megcsuklott beszédében, amit német katonától még nem láttam. Kérdeztem tőle, él-e Jakuts százados? Mondta, hogy a dombon túl van figyelőállása valamelyik épületben. Nappal ott találhatom meg.

Gondterhelten érkeztem állásainkhoz a két hírvivő kíséretében. Vacsoráztak a katonák. A legényem Kubinyi hógödrében várt, és feketekávéval kínált. Jólesett fázós gyomromnak a forró ital, cigarettát gyújtottam hozzá, úgy szürcsöltem. Amikor az utolsó kortyot lenyeltem, elindultam, hogy megnézzem Kórai zászlós és Lőrincz hadapród bakáit. Babgulyást ettek, melyben az igazi táperőt a szalonna és a húsdarabok jelentették. Azután jött a kávé.

Elégedettek a katonák a vacsorával, tudták, ezekben a veszélyes órákban ez nagyon is jó estebéd. Megértésüket mégis úgy fejezték ki: – Fő, hogy élünk, hadnagy úr!

Fél óra múlva Kubinyival vizsgáltuk végig a vonalat. Mindenütt felhívtuk a figyelmet az éj veszélyeire, mert a fagy, a kemény hideg erősen kezdett rohamozni. Ha az elfáradt katonák mély álomba merülnek, könnyű prédái lehetnek a fagynak. Hőmérő nélkül is tudtuk, hogy 30 °C-os lehet a hideg.

A konyhán ettük meg a babgulyásunkat, közben utasításokat adtam a főszakácsnak és a lőszereseknek, elbeszélgettem a légnyomásosokkal és a sebesültekkel, majd elkészítettem a harcértékjelentést. Míg a házban voltunk, köd ereszkedett le, meglepődtünk a sűrűségén. Bizonytalanná vált a tájékozódásunk. Irányt tévesztve párhuzamosan haladtunk állásainkkal, s egy negyedórai menet után hosszabbnak tetszett az út annál, amit vonalunktól a konyháig megtettünk. Nem mertünk tovább menni. Arra gondoltunk, talán megközelítettük a német állásokat, s féltünk, lépéseink zaját meghallván nehogy lövöldözni kezdjenek. Azt indítványoztam Kubinyinak; próbáljunk visszamenni a konyhához. Mérgelődött, vajon merre van a vissza? Ilyen sűrű ködben soha nem jártunk. Valósággal vakok vagyunk. Lehetetlen tájékozódni. Mégis megindultunk a megtört havon, melyen vélekedésünk szerint jöhettünk. Szerencsénk volt, a konyhához érkeztünk vissza. Ott a tájoló iránytűvel meghatároztuk az irányt, s végre a századhoz értünk. Szabó, Kubinyi legénye a hógödör szélén állt, várt. Méternyire lehettünk tőle, amikor észrevett bennünket.

Zsúfolásig tele vagyunk gyötrődéssel, úgy érezzük, mintha a fájdalmakból már nem bírnánk többet elviselni. Ilyenkor szoktunk az Úristenre gondolni, és kérni őt, Uram, ne próbálj felettébb bennünket, mert abba beledöglünk.

17 napja tört ránk Urivból az orosz. Tudták, ilyen hidegben a vékony öltözetben, a befagyott elhárító- és lőfegyverekkel nem képes

ellenállni a magyar katona. A napi harcok után sok küzdő csapatunk nem tudott éjszakára fedél alá kerülni, így pokoli kínokat kellett elszenvednünk. A test harcban áll az orosz téli éj rémeivel: a hideggel, a köddel, a fagyhalállal. Ez utóbbi most a legnagyobb ellenségünk. Jön lopakodva, alattomosan, észrevétlenül csukódásra készteti a szemhéjakat, és alvásra csábít. Közösségben könnyebben elűzhető a fagyhalál, de elszigetelten egy-egy ember nem tud megbirkózni a 42 °C-os hideggel, mert nincs mellette segítséget nyújtó társ.

Összekuporodva ülünk a hóárok alján, alattunk a szalma zúzmarássá vált, nedves és kevés. Az esti besötétedés után szedték le a távoli házak tetejéről a katonák. Nagyon fázunk. Kása őrvezető megjegyezte: több szalma kéne, abba belebújnánk, mint a disznók az alomba. Valaki ellenvetést tett: a magyar disznók itt megfagynának, nem szoktak ilyen hideghez. A hadapród szólt, hogy mihaszna beszédek ezek, mégis jó volt hallgatni, hiszen a beszéd az élet jele.

Még nincs éjfél, érezzük, jön a vég. Továbbra is zsugorban ülünk a szalmán, hogy minél kisebb felületű legyen a testünk. Így jobb eséllyel harcolhatunk a faggyal. Ültünkben viszont jobban rohamozott bennünket az álom, mázsás súlyok nehezedtek szempilláinkra.

Én is csodálatos álomképeket láttam: kedves zene szólt, táncoló hetérák becéztek, puha pázsit felett lebegve játszadoztak velem, s már nem is a földön úsztam, hanem egy másabb világ magasában, enyhe szellők soha nem érzékelt boldogságot szállítottak, vittek soha nem látott fényességek felé.

Ebben a pillanatban dördült el egy fegyver közel hozzám. Mindenki felrettent. Felugrottam, megráztam magam, rágyújtottam. Az ügyeletes zászlós jelentette, hogy az őr alakokat látott vonalaink felé lopakodni, azért lőtt. Amint mondta, az őr víziózott. Megjegyeztem: aki víziózik, az már nem egészséges. Erősnek kell lennünk, akartam mondani, de ezt csak sziszegni tudtam a zászlósnak, mert a merev arcizmok nem tudták segíteni a beszédet. Nem mertem leülni, féltem, elalszom örökre. Álltomban kezdtem aludni. Felfelriadtam a szokatlan testhelyzetben a szundikálásból, de aztán hosszabb percekre elaludtam. Egy öt-hat perces alvás után eldőltem. A körülöttem nyöszörgő, kuporgó katonáknak elmondtam,

hogy álltomban aludtam, és biztattam őket: aludjanak ők is állva, ha tudnak, a fagyhalál gyilkos munkája így nem megy végbe, mert előbb-utóbb összerogynak, s akkor felébrednek. Ismét rágyújtok. Közben arra gondolok, ezeknek a vacogó, reszkető katonáknak holnap harcolniuk kell. Feszít, mar a fagy! Rettenetesen szenvedünk. Már nem is magunkért viaskodunk, hanem küzdünk otthonainkért, anyánkért, atyánkért, az árván hagyott családért, az ifjú feleségért, a pár hónapos kisfiúért, kislányért, akikhez szeretnénk visszatérni.

Éjfél óta február van, közeleg a hajnal. Már nyolc napja, hogy vége a nagy offenzívának. Megvert csapataink kínban-fagyban vánszorognak a háttéri terepekre. Kegyetlenül véres csatát vívunk értük az Oszkol mögött már egy hete, hogy hátrajussanak. A fénylő katonaarcok kolduskatonák szomorú arcaivá változtak. Most már nem alszom el. Készül a testem-lelkem az új nap harcainak megvívására. Megjött a reggel. Fény villan. Az ágyúk megkezdték lőni állásainkat. Szünet nélkül dörögnek a lövegek. Döng a föld, zeng az ég.

8. FEJEZET

SZAKADATLAN PERGŐTŰZBEN

1943. február 1.

Pergőtűz alatt tart az orosz bennünket. Szakadatlanul lőnek a csinn-bumm ágyúk, és az aknavetők gránátjai elárasztják a térséget. Bárhogy lőjenek is, ki kell szorítani őket a faluból! Határoztam: mihelyt megszűnik a pergőtűz, ellentámadást hajtunk végre, és a faluban, az első házcsoportoknál alakítjuk ki vonalainkat, összhangban a balra lévő magyar erőkkel. Ismertettem elképzeléseimet a tisztekkel: az ellenség tudja, hogy veszteségeink miatt kis létszámú század vagyunk, a leggyengébb pontja az északi arcvonalnak, tartalékunk nincs.

Nem lehet más megoldás: az előttünk lévő keleti részek házcsoportjait birtokba venni, és ott az objektumok fedezetének kihasználásával védő-támadó harcot folytatni. Miután egyetértettek, parancsot adtam: kezdjék meg azonnal a hátunk mögötti nagy kazal tetején a gépfegyverfészek kialakítását, lőjék az első házakon túli térségeket, tűzfedezetük alatt az első házakig futunk, azokat elfoglaljuk. A megbeszélés szerint ugráltunk ki az árkokból, s pár perc múlva már a házak mögül dobáltuk a kézigránátokat. Megszólaltak a puskák, a géppisztolyok is. Közben eszembe jutott, hogy a harcértékelés-jelentésemet tegnap este elkészítettem, de azt nem tudtam a parancsnokságra eljuttatni. A ködben nem lehetett tájékozódni, a futárok eltévedtek volna. A hírvivők kapták a feladatot, hogy vigyék a parancsot, hozzák a választ. Visszaérkeztek.

3. táblázat

108/2. szd.
harcálláspontján

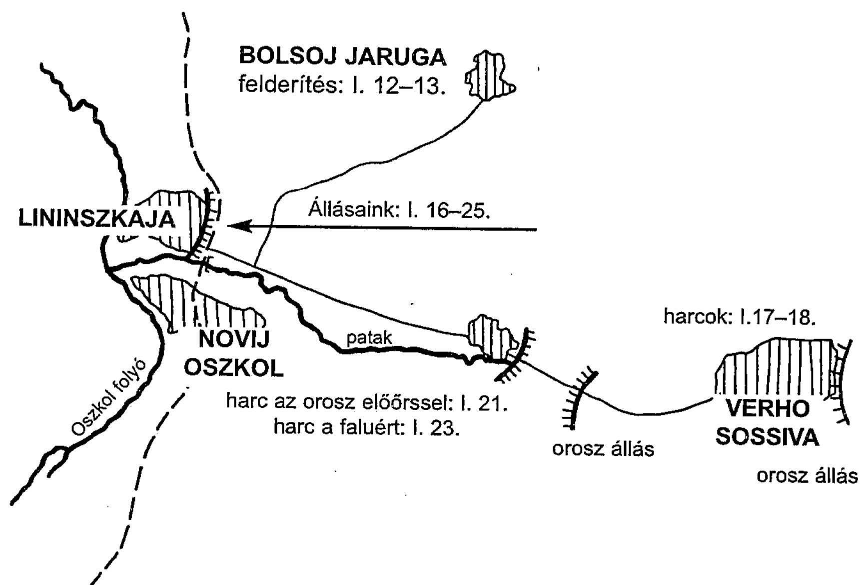
1943. január 31. 20.30

HARCÉRTÉKJELENTÉS
a fenti század mai veszteségeiről

Megnevezés	Állomány	Elesett	Sebesült	Légnyomásos	Anyagi veszteségek						
					pi.	gpu.	gsz.	gpi.	pu.	kgr.	lőszer
tiszt	5	–	–	–							
harcoló legénység	130	4	2	3							
pisztoly	5				–						
géppuska	1					–					
golyószóró	9						–				
géppisztoly	22							–			
puska	91								2		
kézogránát	500									500	
31M lőszer											7600

Erdélyi hadnagy

Az első harcok

Decsi jelentette: az ezredes úr azt kérdezte, nehéz napunk volt-e tegnap, mire a hírvivő azt találta mondani, hogy a másvilágon, a pokolban könnyebb lesz a dolgunk. Erre a parancsnok hosszan nézte a küldöncöket, és csendesen azt jegyezte meg, hogy igen, azt csak az istenek csinálják. Erősködött a hírvivő, hogy ezt mondta az ezredes úr, szóról szóra. A hozott parancsot háromszor is végigolvastam, és nem éreztem olyan erősnek a szavakat, mint az előbbi napokon. Kubinyi jött hozzám, megtudni, milyen parancs érkezett, de nem tudtunk sem beszélni, sem egymás mellett maradni, mert az oroszok tüze annyira felerősödött, hogy azonnal a szakaszához kellett visszafutnia. Kemény parancsot adtam ki: hátra egy lépést sem szabad tenni! Szerencsére nem sokáig tartott a félelmetes lövöldözés, kevés ideig még taktikáztak, aztán alábbhagytak ezzel valami miatt. Távcsövemmel nem sokat értem, mert a fedett terepen nem láthattam jól, mit készít elő az ellenség a falu közepén. Nyugtalanít bennünket, hogy két felderítő Rata negyedórája köröz felettünk, gyalogsági fegyvereinkre mit sem adnak, a mieink nem tudják eltalálni őket. Balról erősen lövik a két gépet, de a szárnyuk meg se libben, azok viszont egy-egy sorozatot reánk eresztenek. Pár perc múlva elhagyták a légteret.

Kubinyit igen izgatta az ezredes úr parancsa. Kihúztam a köpenyem ujjának hajtókájából és átnyújtottam neki, olvassa:

> Állásait tartsa! Kellő tűzerővel támogassa a Csolok-parti csapatok harcait! Cél: a falu visszavétele! Ezekbe a harcokba egy-két szakasszal be kell kapcsolódnia, erre minden reggel hat óráig parancsot fog kapni. Ma egy szakasz vegyen részt a támadásokban. A Csolok-parti erőknél a szakaszparancsnok hét óráig jelentkezzen! Egy szakasz a falu keleti peremére támaszkodva hárítsa el az ellenség beszivárgását! Egy szakasz mindig tartalékban legyen vonalaiban.
>
> Szügyi ezredes

Fellélegeztünk. A század aránylag könnyű feladatot kapott mára. Kellett is már, hogy az emberek felerősödjenek. Hívattam a hadapródot. Nem lelkesedett, hogy idegen parancsnokság alatt fog harcolni. Gondolkodtam azon, miért nem a zászlósok közül küldtem valakit a harcba? Aztán megnyugodtam, jól van ez így. Annak viszont örültem, hogy ezredesem kíméli, viszonylagosan pihenteti a

századot. A hóárkokban a napok, az éjek kegyetlenül kínoztak bennünket, annak ellenére, hogy a doni egységekénél jobb élelmezés sokat segített az erőnlét megtartásában.

Halvány remény biztat: ezeknek a harcoknak hamarosan vége kell, hogy legyen. Az egész arcvonalon már csak a három ezredes parancsnoksága alatti magyar csapatok harcolnak. E három csoporton kívül minden magyar egységet kivontak az arcvonalból január 24-én. Mi vagyunk az utolsó magyar katonák, akik még küzdünk az orosz áradattal. Sőt, a Leningrádtól a Fekete-tengerig tartó arcvonalon mi állítottuk meg a Vörös Hadseregnek azokat az egységeit, melyek Novij Oszkol és Veliko Mihajlovka térségében léptek fel ellenünk. Mintegy 14 napig!

A kemény helytállás szenvedései a tűrési határt túlhaladták katonáinknál. Gere, a cselédfiú, itt a hadseregben kiváló tizedes, jól képzett rajparancsnok, tegnap délelőtt a heves harcok közben, mikor már az idegek lebénultak, amikor a szív már kiugrani készült a mellkasból, amikor már a dobhártya is vérzett, felém fordulva kiáltotta:

– Tűzzük fel a szuronyt, hadnagy úr! És kiáltsuk: roham! Hadd legyen vége ennek a véres, mocskos életnek!

Erre hirtelen nem tudtam mit válaszolni, de végül odakiáltottam neki: – Még nem jött el ennek az ideje, fiam! Még mindig helyt tudunk állni.

Nyolc órára fellángoltak a harcok, figyelmemet a század tevékenységére kellett összpontosítanom. A hadapród már bent volt a házak között, Kövér Bandi pedig a falu peremétől keletre ásta be magát szakaszával, jelenlegi vonalunktól mintegy 300 m-re. Ők nyolc óra előtt akcióba léptek, a tüzük mostanra nagyon felerősödött. Állásainkat és a falu és a város közötti térséget ismét aknavetőkkel kezdték lőni. Ezeken a részeken keresztül kapják a magyar erők az utánpótlásokat, itt vonulnak fel az erősítések. Szabálytalan időközökben annyi kis méretű aknalövedék robban a vonalaink közelében, hogy leállítanak minden mozgást. A település visszavételére indított ellenlökés nagy csodálkozásomra komoly sikereket mutatott fel. A faluvégtől 150 m-re, a falu belsejében folynak már az utcai

harcok. Úgy látszik, hogy a támadáshoz szükséges erőket az éjjel vonultatta fel az ezredes. A hadapróddal nincs összeköttetés. Útba indítottam egy tizedest és egy közlegényt: keressék meg a szakaszt, a hadapróddal vegyék fel a kapcsolatot, és hozzanak jelentést a harcok állásáról. Vajon miért nem küldött a hadapród eddig helyzetjelentést? Eltelt a délelőtt fele!

Egyelőre nem mozdulok a hóárokból, távcsövemmel nézem a dombot, ahol Jakuts figyel. Bizonyosan ott van. Nekünk ezeken a részeken nincsenek távolsági figyelőink. Minek is annak a néhány, selejtezésre váró ágyúnak?! Az elit páncéloshadosztályunknak is csak két Göring lövege maradt. Ismét Jakuts figyelőállására fordítom távcsövemet: a három melléképületből egy leégett. Tegnap kaphatott lövést, attól fogott tüzet a tető. A távolabbi házak élettelenek. A konyha épületétől balra sincs semmi mozgás. A becsapódó lövedékek megfojtanak minden életet.

Benn a faluban csattog, döng a háború, küzdenek páncélos hadosztályunk, Rácz százados és Szüle főhadnagy emberei. Ez a páncéloshadosztály pedig száz sebből vérzett. A nyári hídfőcsatáktól kezdve végigverekedték a doni harctereket. Aggódtunk értük, hadseregünk büszkeségéért. Amit mi szenvedtünk, annak a többszörösét szenvedték ők, vitézül harcoltak, véreztek a Dontól idáig. Velük harcol a hadapród és 37 embere. Kubinyi és Kórai zászlósok itt várnak velem vonalainkban, tartalékban vagyunk két szakasszal. Elég hihetetlen ez nekünk! Ez a készenléti állapot is fárasztja az embert, őrlődik az idegrendszer, nincs beszéd, nincs szó, mert bármely pillanatban érkezhet a parancs: „Be a faluba!"

Aknavetők kezdik gyilkos munkájukat. Nagy a veszedelem a dombon, Jakutsnál és a mi konyhánk környékén. A fagyos hóárok és a hógödrök mélyére húzódnak a katonák, félnek a repeszektől. A keletkező füstgömbök nem fölfelé szállnak, hanem a földre, szétterülnek, tetőződnek, tömődnek. Zilál a tüdőnk. Várjuk az aknatűz végét. De nem akar szűnni. Erősödik.

A konyhát és mellette az épületeket egyetlen füsttenger borítja. Nem lehet látni a házakat. Szeretnék a konyhához eljutni, ott szétnézni, de nem mozdulok, míg a tizedes hírt nem hoz a hadapródtól. Addig is meg kell néznem, mi van a Kövér-szakasznál. Egyik

hírvivőmmel érkezem oda. Kövér Bandi jelenti, hogy keletről állandó a beszivárgás a faluba.

Jól lehet látni, hogy a két domb között mintegy 30 m-es részen átátfut egy-egy orosz gyalogos. Egyenként futnak csak. Tömegben nagy lenne a veszteségük. Mondom neki, nem sokat adnak a veszteségekre. Ezt láthattuk eddigi harcaink során. Bandinak az a véleménye, itt most másképpen tesznek. Ilyen veszteségek árán mind több embert akarnak bejuttatni a faluba. Egyesével. Azt tapasztalja, hogy erős tüzünk ellenére tíz ember közül kilenc átfut a kritikus terepszakaszon. Kérdezem, naponta így mennyi erősítést kapnak ebből az irányból? Úgy becsüli, egy századot mindenesetre.

Gondolkodóba ejtett, miért nem északon fejlődik fel ez az utánpótló erősítés, ahol a feltevés szerint szabad az út? Közben a zászlós azon meditál, hogy távcsöves puskák kellenének, de hát mindketten tudjuk, nem rendelkezünk ilyenekkel. Az egész hadseregnél nemigen lehet fellelni ilyet. Maradnunk kell a realitásoknál. Sorozatfegyvereket kell használni, főképpen golyószórókat.

Távcsővel vizsgálom az oroszok manőverezéseit. Négy-öt halott fekszik a havon, és a szakaszra még egyetlen lövést nem adtak le. Nem tudom megfejteni, mit akarnak.

Jelentenem kell ezt az ezredes úrnak! Visszaindulok, közben ismét zuhognak az aknák, a konyhánk környékén robban a legtöbb. A konyhaépület tetején robbant egy gránát. Füst, tűz, dörejek. Még nem látom, mi lett a tetővel. Beszakadt a padlás? Élnek a szakácsok? Szétverték a repeszek az üstöket?

Lassan leült, elszállt a füst, most már láthattam, hogy a konyhaépület fedelét lefordította a légnyomás, szerencsére nem a bejárati oldalra, hanem hátra. Furcsán néz ki. Mintha a harctér vihara lefújta volna fejéről a kalapot. Nem baj, házikó, csak nagyobb vész ne legyen, mert azt mindannyiunk gyomra megéhezné. Szerettem volna odafutni, hogy lássam, élnek-e a szakácsok, fő-e a kondérban a legénység étele? De az aknatűz, amit ide-oda helyezett az ellenség, nem engedte. A hóárok mélyén lapultam én is a többiekkel. Mikor gyérült a tűz, jelentették: három katona jött ki a faluból. Nézem őket a távcsővel, a tizedest és társát, akik egy katonát karonfogva vonszoltak. Látom, huzakodnak vele, mert nem akar jönni. E pillanatban robbant mellettük egy akna. A hírvivők nyomban le-

vágódtak a földre, leráncigálták maguk mellé a katonát is. De az csakhamar feltápászkodik, hadonász, ténfereg, mintha beszeszelt volna. Nem, nem részeg, légnyomásos! Valami zavar lehet a tudatában is. Idő kellett ahhoz, amíg hozzám értek. A tizedes jelentette, hogy a hadapród szakaszában még nincs veszteség, sebesülés nem történt. De mi van ezzel az emberrel? A hírvivők elmondták, hogy nem harcolt, kiabált, fenyegette az oroszokat, ezért a hadapród úr visszaküldte. Ahogy kihozták a faluból, légnyomást is kapott egy aknarobbanástól. Megkérdeztem a katonát, hogy hívják, bár tudtam a nevét. Legnagyobb döbbenetemre ezt mondta:

– Hadnagy úr, most nem fontos, mi a nevem. Apám mindig úgy szólított: kis lurkóm. De most már nagy vagyok, katona lettem. És nem félek ezektől, akik jönnek. Nem olyan katonák, mint mi, ködvitézek. Szálfafegyverekkel jönnek, ködhajókra szállnak, a hajókról leugráló harcosok századunkat fogják közre, zsebeinkben kotoznak. Hallom a hajókürtök szavát, az anyák jajkiáltásait, azt jajveszékelik nem szülnek többé fiúkat. Hallja, hadnagy úr? Nem születnek fiúk, nem lesz több háború! Menjünk innen hazafelé! Vágtassunk nyugat felé, és torkunk szakadtából daloljuk: Táltos paripánkon hazaszállunk...

Tovább nem bírta, összecsuklott. Szótlan ájultában éjfélig pihent. Társai sok pokrócba bugyolálták be, hogy meg ne fagyjon. Míg beszélt, én szóltam néha közbe, mások megjegyzés, kérdés nélkül hallgatták a szokatlan szavakat. Az agonizálók szemére lehel a halál ilyen képeket. A rideg hóárkokban nem idegen, nem ismeretlen tünet a vízió. Ezen a harctéren talán egyetlen ép lelkű ember sincs, annyira meggyötörtek mindenkit a harcok. Kubinyi, a század első tisztje lépett hozzám, és közölte: a szakácsoknak nem esett bajuk, a konyhán készül a vacsora.

Bent a faluban bömböl a háború. Folyton recseg a gránát, az akna, látjuk az égig szálló füstoszlopokat. Középtájon folyhatnak a harcok, a gyalogsági fegyverek lövedékei a házak közötti réseken kirepülve túlsuhognak felettünk, valahol a háttéren akadnak el. Elmúlt már 14 óra. Közöltem Kubinyival, hogy a konyhához megyek, viszem magammal Kórait is. Mentünk a frissen vert úton, jólesett a járás, a mozgás, hisz ma még eddig egy helyben topogtunk, kupogtunk. Mind frissebb és frissebb levegő súrolta arcunkat, a vérkeringés javulása magabiztosabb hitet élesztett tudatunkban. Úgy néztünk a tájra, az égre, hogy erős katonák vagyunk, kéznél a géppisztolyok, nincs mitől tartani. Ez a hit azonban csakhamar cserbenhagyott bennünket.

A konyhai helyiségben végighallgattam Korcsmáros jelentését, körbehordoztam a tekintetemet a berendezésen, s amint az üsthöz léptem, hogy megízleljem a fövő ételt, óriásit csattant egy akna az ajtó előtt, amit beszakított, s minket a légnyomás a szemközti falhoz lapított. Az ajtón berepülő néhány repeszdarab felszaggatta a deszkapadlást, a két-három másodperc múlva érkező gránátok az épület hátánál csapódtak le, s a földön fekvő pléhtetőt pokoli zörgéssel feldobták a házra, oda, ahonnan reggel lesodorta egy nagy méretű aknagránát nyomása.

A bénult és reszkető kezek képtelenek voltak a fegyver kezelésére. Erre a szűk területre tíz másodpercenként 15-20 aknalövedék hullott. Bennünket erkölcsileg-idegileg megsemmisítettek a dörejek, a repeszek. Negyedóráig bénultak voltunk. Aztán az életösztön erőt pumpált lábainkba. Kifutottunk. Jöttek az aknák, és azonnal keresnünk kellett a mélyedéseket, ahová levágódjunk. Én az eresz alatti horpaszba feküdtem, arcomat a havas földre nyomtam, két karomat nyakam köré koszorúztam, hogy védjen, le ne csapja róla fejemet egy dühös repesz. Esztendőnek tűnt az újabb negyedóra. Megmegrázkódtam a közeli detonációktól, de felállni, elfutni képtelen voltam. Újabb robbanás a fejem fölött. Egy kis méretű aknagránát a ház ereszének csupaszon maradt gerendájába ütközött, és késve szorítottam a fülemre kezemet. Úgy éreztem, a dobhártyám beszakadt. A légnyomás a fejemben felkavarta a kérget, az állományt, a huzalokat, mint valami mindent elsöprő tájfun.

Nem tudom, hogyan vágódhattam az eresz csurgójából a fal tövéhez. Kínjaimban Kórai jutott eszembe meg a szakácsok. Erőtlenül, idétlenül kiabálni kezdtem:

– Alex! Korcsmáros!

Nem jött válasz. Megijedtem, hogy meghaltak. Zavartságomban eszembe sem jutott, hogy a pokoli zajban, döngésekben kiáltásom nem jut el hozzájuk. Arra gondolva, hogy egyedül vagyok, úrrá lett

rajtam a rémület. Nagyon közel állhat ilyenkor az ember az elme megháborodásához.

Nem szűntek meg, de kicsit ritkultak a becsapódások, körül lehetett nézni, mi maradt meg a környéken. E pillanatban valaki mellém vágódott. Kórai volt. Mérgelődött, krákogott, míg megjött a hangja, hogy mit akarnak ezzel a bitang aknatűzzel? Szédelgősnek érezte magát, azt hitte, a légnyomás megöli. Kérdezte, nekem nincs semmi bajom? Azt feleltem, ugyanannyi, mint neki. Többet nem mondhattam, mert az állam kattogni kezdett, de hamar elmúlt ez az idegrángás, miután a két fogsoromat erősen összeszorítottam. Kórai ekkor a szomszédos udvarra mutatott, és látom hogy nyolc-tíz civil rohan a telek végére, főként nők és gyerekek, s ott egy lyukon leereszkednek a föld alá. A zászlós egy vermet fedezett fel. Ekkor megélénkültek a becsapódások, oldalba ütött és azt hadarta, menjünk a verembe mi is, mert itt megdöglünk.

Felugrott, és rohant oda, ahová az előbb az asszonyok futottak. Tétováztam, menjek-e? Féltem, mire odaérek, lekaszabolnak a repeszek. Mégis felugrottam, s akkor értem a félméternyi átmérőjű kerek lyukhoz, amikor a zászlós igyekezett lejutni a föld alatti üregbe. Sokan lehettek a civilek, tele volt velük a verem, mert Kórai minden igyekezete ellenére csak a hónaljáig jutott le, két karja, válla, feje a föld felett maradt. Kezével hadonászott, talán lendületet akart adni a testnek a lejutáshoz. Nem sikerült. Bár káromkodott a civilekre, akik odalent jajveszékeltek, nem bírtak neki helyet adni. Kis ideig néztem, fejem kapkodva, hiszen a repeszek kattogtak a fákon, az épületek falain, körülöttünk. Már nemcsak jajgattak, de egyesek sikoltoztak lent, bizonyosan a patkós csizmasarok nehezedett valakinek a fejére. A zászlósnak semmi esélye nem volt a lejutáshoz. Soha nem hittem volna, hogy a komikum jelen lehet ott, ahol a halál dorbézol. Mert a látvány komikus volt! Kalimpált a kezével a kis Kórai, mindenképpen le akart jutni az alvilágba. De se le, se vissza nem jutott. Végül kiáltott, hogy húzzam ki. Amikor nagy erőfeszítések árán kirángattam, köhécselve azt kiabálta, hogy azok lent, ott a bűzben mind megfúlnak, tele velük a verem. Annyian vannak, hogy rajtuk ült, állni nem tudott, ezért nem tudta magát feltolni.

Az istenítélet ismét erősödött. Mozdulatlanul feküdtünk a földön. Én a fejemet egy nagyobb fa törzséhez nyomtam, a sisak félre is

csúszott a fejemen. Kórai viszont nézegethetett, mert tíz perc múlva azt kiáltotta, lát egy pincelejárót tízlépésnyire, fussunk oda.

Nem várta meg a válaszomat, megyek-e vagy nem, felugrott, és ösztönösen én is ezt tettem. Futottunk a lejáróhoz. Ácsolt tölgyfaajtó volt a lejárón, rajta erős, kovácsolt lakat. A zászlós rugdosta, rángatta az ajtót, de az meg sem mozdult. Közben többször le kellett hasalni a földre, mert az aknák állandóan suhogtak, reccsentek. Alex azt sziszegte a fogai között: – Itt vérzünk el, itt vérzünk el.

Odakiáltottam neki: lője le a zárat. Pillanatok alatt felugrott, és két-három sorozat után kinyílt azt ajtó. Beugrottunk. Nem pincelejáró volt, hanem egy picike helyiség, tele dunyhákkal, párnákkal, egyéb textíliákkal. Belevágtuk magunkat a puha tömegbe. Vártam, hogy Kórai a félig nyitott ajtót behúzza. Ehelyett lányok-asszonyok érkeztek a bejárathoz, akiket annyira megviselt a kibírhatatlan pergőtűz, hogy sírva-remegve berohantak. Közénk és reánk estek, s félő volt, hogy megfúlunk a sokkos fehérnépek alatt. Keservesen fel tudtam ülni, és szabadon lélegezhettem. Az asszonyok nyögtek, jajgattak, kapaszkodtak belénk azzal a hittel, hogy mi meg tudjuk védeni őket a haláltól, a sebektől. Engem egy eléggé testes asszony ölelt át, nyakam köré fonta karjait, alig jutottam levegőhöz. Nem bírtam letépni a kezét, nyúltam ide-oda a testén, hátha magához tér. Nagyon megsajnáltam. Teste rángatózott, a köpenyemen keresztül éreztem, rúg a szíve, szaporáz, kalimpál. Két tenyerembe vettem a fejét, simogattam, csókolgattam az arcát, s idétlen módon nyugtattam, ne féljen, ne sírjon, nem őket lövik, meg aztán egyszer csak elfogy a lőszerük, vagy megunják, és nem lőnek tovább. Engedett a szorítása, most már úgy simult hozzám, mint akiben nagyon megbízhat. A többiekkel nem törődtem, őket a zászlós csitítgatta. Mivel jajgatásukat nem tudta szép szavakkal csillapítani, kiabálni kezdett rájuk, hogy hallgassanak már el, ne őrjítsék meg. Egy asszony átölelte a zászlóst, és befogta a száját. Valósággal betapasztotta a tenyerével. Aztán elengedte, s a zászlós észbe kapott, hogy nagyon hangoskodott velük.

Néztem ezeket a nyöszörgő asszonyokat, s elhatároztam, nem megyek ki addig, míg hull az égi manna. Alex is úgy gondolkodott, hogy nem hagyjuk magukra őket. Amikor megszűnt az aknacsapás, ő ugrott ki először. Utána én is otthagytam az asszonyokat, és saj-

náltam, hogy a zárat elrontottuk, hiszen a kis épületbe több család hordhatta össze értékeit. Úgy vélték, abban nem válnak a tűz martalékává. Korcsmárosék is előkerültek, épségben úszták meg a halálos két órát. A ház déli fala mentette meg őket a repeszektől. Közben beesteledett, és még mindig a konyhán voltunk. Nem érte kár a vacsorára fövő babgulyást. Félliternyi feketéjük volt a szakácsoknak, kínálták, igyuk meg a zászlóssal. Míg fogyasztottuk, parancsot adtam Korcsmárosnak, hogy a harcolóknak és a vonalban minden katonának teát kell készíteni 23 órára, és hajnali három órára is kint legyen a forró tea. Visszaindultunk a század állásaihoz. Szédelegve tettük meg a rövid utat. Kórai a keserves anyját szidta az állapotoknak, hogy nem ivott semmit, mégis úgy megy, mint egy részeg. Panaszkodott: semmit sem hall, alig érti, amit mondok. Nekem is zúgott a bal fülem, ezer tücsök ciripelt benne, s ezzel a fülemmel én sem hallottam. Mindketten tudtuk, a légnyomás okozta e tüneteket. Közben kellemetlenebbé vált az idő, szél támadt, keményebb lett a hideg. Kubinyi a hógödör szélén állt, 30 lépésnyiről már kiáltotta: – Hát éltek? Éltek? – Kórai kiáltott vissza, hogy élünk.

Mikor Kubinyihoz értünk, megérkezett Kövér Bandi és Lőrincz Győző is. Mindketten jelentést tettek a napi harcokról, s örültünk mindannyian, hogy egy híján épségben megúszták a napot. A hadapród elmondta: támadásunk a faluban nem volt olyan erős, mint az előző napi védekezés, az oroszok mégis hátráltak. Megjegyeztem, bizonyosan erőket vontak el az elmúlt éjjel erről az arcvonalszakaszról. Tüzünk hevessége korántsem ért fel a tegnapival, a házakat, a házcsoportokat mégsem védelmezték az utolsó töltényig.

Kórai hirtelen témát váltott. Arról kezdett beszélni, hogy megfagyunk az éjszaka, s jó lenne éjfélig egy erős kávét meginni, az majd felráz bennünket ebből a kókadtságból. Helyeseltem.

Bandit megbíztam, kerítsen egy helyet a vonalunk mellett, itt a közelben, ahol a legények megfőzhetik, aztán megihatjuk a kávét. Tudtam, szükséges ez a beszélgetés a tisztekkel, hogy emlékezzünk, erősítsük reményeinket, ezek után a másnap terheit is jobban el tudtuk viselni. Az őrök most állítottak le két ismeretlen katonát, akik az ezredes úr parancsát hozták:

Holnap, február 2-án Podviszloje visszavételében századának két szakaszával vegyen részt, és személyesen vezesse a szakaszok harcait!

Dátum, aláírás

Kijelöltem a szakaszokat, Kubinyi és Kövér Endre emberei harcolnak velem. Reggel 07.00-kor bent kell lennünk a vonalban. Kórai a falu keleti részén próbálja megszüntetni az oroszok beszivárgását, a hadapród pedig tartalékban lesz. A tisztekkel vacsoráztam Kubinyi hógödrében. Míg fogyasztottuk az ételt, a holnapi harci feladatokról beszéltem, melyeknek megoldását az ottani tényezők döntik el. Vacsora után mindenki a szakaszához indult, én a konyhához siettem, hogy elkészítsem a harcértékjelentést. Nyomban elküldtem a parancsnokságra. Jelentettem a beszivárgást a keleti részeknél, amit nem tudunk megszüntetni. Kövér Endre jókedvűen hozta a tudomásunkra, hogy egy nagyszerű „bunkert" fedeztek fel katonái szinte a vonalunkban.

Szalma-széna a fedele, az ajtaja a város felé néz. Bandi eddig azt hitte, csak egy szénakazal. A nagy szénaboglya alatt van egy helyiség, ma este abban fogunk kávézni, a legények már be is rendezték, jó kis tiszti gyűlésünk lesz ott. Mondták, hogy a legényem is ott van, egy csajka szemes kávét hozott.

Mielőtt a „bunkerbe" mentünk volna, kérdeztem a tiszteket, a szakaszoknál rendben van-e minden? Megnyugtattak, az emberek tudják a dolgukat, 23 és három órakor teáért kell menni, és nem szabad nagyon elaludni. Minden úgy történik, mint tegnap éjszaka.

Amint a helyiségbe léptünk, láttuk, hogy középen égett a tűz, elég nagy lánggal lobogott, a falak mellett álltak a tiszti legények, szalutáltak. Fogadtuk a köszöntést. Kövér Bandi, mint az est házigazdája sorban mutogatta az ülőalkalmatosságokat, hogy ki hol foglaljon helyet. Keményre összegyúrt nagy szénagombócok szolgáltak a viszonyokhoz mérten jó ülőhelyül.

Ki tudja, milyen célból építették ide a kalyibabunkert? Miért rakták rá azt a töméntelen szénát? A belseje 2 m magas, 2,5×2,5 m-es alappal. Erős, vastag, durva deszkákból épült, az ajtaja jól nyílt-zárt. Valamit el akart rejteni benne valaki – állapítottuk meg. Nem töp-

rengtünk ezen, nagyon örültünk, hogy a vonalunkban van. El tud benne éjszakázni 10-15 ember. Ezután az őrök szolgálatuk letelte után a hógödrökből ide jönnek lepihenni. Erre a célra 22 órakor átadjuk a helyiséget.

Most a megkínzott tisztek ülhették körül a tüzet. Nem volt beszéd tárgya, hogy kazal, gyúlékony széna alatt nyílt lángok mellett melegedtünk. Szorongtunk a tűz körül, de a hóárok 35 °C-os hidegéhez viszonyítva grófi szobának számított. Kövér zászlós szólt a legényének, hogy cigarettával kínáljon bennünket. Tehette, mert Bandi nem dohányzott, és felhalmozódtak nála a cigarettásdobozok. Rágyújtottunk, élveztük a pillanatot: itt ülhetünk félelem nélkül, a fagynak itt nincs lehetősége a támadásra, senki sem tartja ránk a puskacsövet, és a legnagyobb méretű akna sem tud bevágni a kalyibába, mert felfogja a lövedéket a nagy mennyiségű széna. Kezdtük magunkat jól érezni.

Hasonló lelkiállapotban voltak a legények is, egyikük-másikuk elszunyókált. Kövér Bandi legénye fogott munkába, figyeltük: a tűz szélére parazsat kotort, s arra egy hóval tömött csajkát helyezett, majd amikor a hó megolvadt, egy marék szemes kávét csurgatott az edénybe. Míg peregtek a szemek, mondta, mint máskor is, hogy ez lesz aztán a kávé!

Néztük a legényt, tetszett nekünk a mosolya, és az, hogy ha kávét főzött, elfelejtette, hol vagyunk. Szép volt a pillanat, ő alkotott, szolgált másoknak, úgy, hogy az a szolgálat örömteli volt neki is, nekünk is. Talán senki sem gondolt arra, hogy tökéletesen tiszta-e a csajka, a kéz. Honnan is lett volna víz mindkettőt tisztán tartani? A kávézásban nem a higiénia, nem is a zamat volt a döntő, hanem a forróság, meg benne az italban a kávé ereje, mely élénkített valamit az elcsigázott katonák kedélyén. Nem beszélgettünk, néztük, hogyan kezd gőzölögni a kávé. Néztük a tüzet, mely középen pislákolt. Égés közben a nyers fenyő furcsán sziszegett, gyantás illatát élvezettel szívtuk be. Ha a „bunker" felett egy-egy lövedék elsuhant, János, a legényem felkiáltott: – Menj a pokolba, csak ide ne!" – Ilyenkor rá-ránéztünk, szerettük volna megdicsérni az emberi szóért, de hallgattunk tovább. Közben megfőtt a kávé, s a kulacsaljakban vitték a legények a tiszteknek.

Kórai, miután jót kortyolt az italból, és nagy slukkot eresztett a cigarettafüstből, minden bevezetés nélkül nagyot ütött a térdére, és felkiáltott:

– Ki az Isten tud itt foglyot ejteni?

Nem feleltünk a kérdésre. A zászlós újra a térdére ütött, és ismét a fogolyszerzésről beszélt. A fogolykérdés ugyanis nagy témája volt a napi harcoknak. Az ezredes szerette volna az ejtett foglyokból kicsikarni, mi az orosz csapatok terve, milyen az ellátásuk, a hangulatuk és hány ember áll velünk szemben.

A zászlós morgott tovább, hogyan is tudnánk foglyokat ejteni, azt hiszi az ezredes, hogy odahaza vagyunk a Tisza partján, és a füzesekben fogócskát játszunk a lányokkal? Mi csak a tüzet bámultuk. Tovább fűzte a beszédet:

– Ha nem mi futnánk hátrafelé, hanem ők menekülnének, fogdoshatnánk közülük akár százat is!

Emelkedett hangon szóltam hozzá: – Te, Alex! Mi nem futunk! Már második hete, hogy itt verekszünk velük!

Erre szelídebb hangon közölte, nem a mostani napokról beszél. Megállt, hallgatott, majd újra kezdte mondani, ami háborgatta, s ami fájt nekünk is.

Kórai a fővezérséget szidta, Jányt, aki „összevágta a bokáját" a kormányzó előtt, vállalta a főparancsnokságot, aztán a sereg vezető tisztjeit, akik szintén magas parancsnokságokért és számításokért Jány előtt bokáztak, pedig tudták a harctérre érkezés után, hogy egyetlen vonalból áll az arcvonal, nincsenek a vonalak mögött jól felszerelt, kiépített védőállásokban tartalékok, s ezek mögött nincsenek kijelölt gyülekezőhelyek, nincs korszerű fegyverzete a hadseregnek, és nem látták el téli ruházattal a katonákat. A kadét közbekiáltott, hogy talán szúnyogok inváziójára számítottak. Kórai egyre dühösebben ostorozta szavaival a vezérkart, hogy mertek felelősséget vállalni, amikor egy őrmester is tudta: ilyen állapotok a hadsereg pusztulását okozzák, de sok tízezrek, százezer ember halálának árán is karriert akartak a tábornokok, és helyükön maradtak. Csak mondta tovább:

– Ahelyett, hogy főbe lőtték volna magukat, mert se szervezni, se példát mutatni hősies helytállásban nem tudtak, a szerencsétlen, magukra hagyott bakákon álltak bosszút!

Tűzbe jöttünk. Kövér Bandi azt fejtegette: a katonák azt várták a főtisztektől, a tábornokoktól, hogy a végveszélyben köztük lesznek, vitézül harcolnak, és elesnek, megfagynak, úgy, ahogy a bakák, hiszen mindig a helytállásról beszéltek a kiképzések során, azt tanították, akár az életet is oda kell adni a hazáért. Kórai felugrott, Bandihoz lépett, és megölelte. Körbejárt bennünket. Mikor leült, megrökönyödésünkre azt mondta:

– Végeredményben Horthy szarta el az egészet! Nem kellett volna engedni a németeknek! A magyarlakta területeket ugyan visszakaptuk az ő segítségükkel, de miattuk is veszítettük el azokat az I. világháború után! Nem volt tartozásunk!

Közben a tűz a „bunker" közepén aludni készült, mi is le-lezártuk néha a szemünket, de nyomban fel is kellett nyitni, mert előtűntek az elmúlt napok harci képei, még élénkebben, még borzalmasabban.

Kórai is hallgatásba merült, piszkálni kezdte a tüzet. Ahogy nézte a parazsat, szeme neki is le-lezárul, majd így szólt:

– Olga! Mindig rólad álmodom.

Halkan beszélt, de minden szót tisztán hallottunk. Arra is gondoltunk, nem eszelősödött-e meg?

– Az istenit! – riadt fel. – Nem elaludtam?! És mintha beszéltem volna. Nem mondtam valami értetlen dolgot?

Senki sem válaszolt, csak néztük a kétségbeeséstől ijedt arcát. Mindannyiunk lelkében ott égett a kíváncsiság, vajon ki lehet az az Olga? Talán senki sem kérdezősködött volna, ha nincs ott a szomszédos egységtől egy tiszt, Rada. Ő kérte: – Alex, meséld el a történetet!

Hosszasan várakoztunk, mert hallgatott a kis zászlós. Küzdött magával, beszéljen-e olyasmiről, ami csak az övé, de aztán úgy döntött, enged a kérésnek. Úgy mondta el lángoló szerelmének és keserű csalódásának történetét, mintha álmodta volna. Bizonygatta is, higgyük el, most, itt álmodta éppen, mi meg helyeseltünk hozzá, persze, így volt. Egy gyönyörű nőről mesélt, aki rajta kívül más szeretőt is tartott, s amikor ezt megtudta, elhatározta, bosszút áll. Folytatni akarta, mi volt ezután.

Ekkor óriási robaj rázta meg a bunkert. Mindnyájan kiszaladtunk, és a sivító golyóözönben próbáltunk tájékozódni, miképpen juthatnánk vissza egységeinkhez, de olyan pergőtűz zúdult ránk, hogy a földre kellett vetődnünk. Mikor gyérült a tűz, felugráltunk, csak a kis Kórai maradt fekve. A hadapród hajolt le hozzá, és amikor felegyenesedett, annyit mondott: – Vége.

Bár zengett, csattogott az éjszaka, a holttest körül sapkánkat levéve álltunk. Nem féltünk a haláltól, pedig ott huhogott körülöttünk. Bandi, a szelíd zászlós a *Miatyánk*ot kezdte mondani, s az ámen után Rada szólalt meg: – Kis Kórai, nem fejezted be a történetet.

Nehéz léptekkel indultunk vissza a hógödrökbe, fájt a lelkünk.

A Kubinyi-szakasz körletében hamar végigfutott a hír, a bakák kiugráltak a hóárkokból, puskákkal a kezükben körénk álltak. Elmondtam nekik, Kórai zászlós úr nincs többé, egy repesz átszakította a szívét, tőlünk sem tudott búcsúzni. Nem beszéltem többet. Ők sem kérdeztek semmi mást. Tolongva állták körül a „bunkerre" rakott nagy kazlat. Varjú szakaszvezető hangját hallottuk. Parancsot adott a katonáknak, vegyék a puskát vállra, az irány a csillagos ég, a fegyverekből minden töltényt lőjenek ki. Amikor ez megtörtént, szóltam embereimhez: köszöni a tiszteletadást a zászlós úr hős lelke, fent az egekben. Ezután kértem, térjenek pihenőre, mert holnap nehéz napunk lesz. Lassan elvonultak, de öt-hat ember ott maradt mellettünk. A hadapródot kínozta a legjobban Kórai halála. Egymásra talált a századunkban a két nagyszerű jellem, és most az egyiknek siratnia kell a másikat. Míg szívta a cigarettát, a semmibe bámult, félhangon suttogva méltatlankodott, amiért ez a céltalan háború megölte a legjobb bajtársunkat, a legkiválóbb tisztek egyikét.

Azután hozzánk fordult: – Gyertek ide! Álljunk körbe! Nyújtsátok a kezeteket, és fogjunk erősen kezet! Köztetek rangban a legalacsonyabban én vagyok, ti nagyon is jól tudjátok, miért maradtam le tőletek. Ma sem bánom, hogy felképeltem azt az őrnagyot. Ti ezt soha nem vetettétek a szememre. Nem éreztettétek velem, hogy rangban alattatok állok. De korban mindannyiótok előtt járok, ezért mondjátok utánam a fogadalmat. Mert fogadalmat kell tennünk!

Kövér Bandi lelkesen szólt: – Utánad mondjuk, Győző! Esküt teszünk!

Templomi ünnepélyesség szállt köpenyeink zöld parolijaira. Szorították az ujjak egymást, éreztük az öklök ereinek lüktetését. A kadét mondta a szavakat:

– Esküszünk, hogy hű bajtársunk, Kórai Alex zászlós emlékét szívünkben megőrizzük! Esküszünk, a becsületet, az igazságot éppen úgy védjük, mint ő védte! Esküszünk a testet-lelket befogadó égre-földre, életünkre, hogy minden tettünkkel, akaratunkkal ellenállunk a háborúnak, és megtérve hazánkba csak a békét szolgáljuk! Esküszünk, hogy hazánkat úgy fogjuk szeretni, mint szerette ő, s ha a békétlenek elvesztésére törnek, érte éppen úgy meghalunk, mint ahogy meghalt Alex!

Kis szünet után felnézett az égre, úgy mondta: – Hallottátok az esküt századunk elpusztult katonái, elesett bajtársaink. Hallottad az esküt, Alex? Segítsetek, hogy fogadalmunkat megtarthassuk! Ámen.

9. FEJEZET

LÉGNYOMÁS ÉS HÓVIHAR

A légnyomástól mindig féltem a harctereken, mert akit elért ez a vész, tántorgott, mintha részeg lenne, bukdácsolt, elesett, és mintha ópiumból jól beszívott volna, látomásai voltak.

Az Oszkol menti harcokban kétszer kaptam légnyomást. Az egyiket egy közelembe csapott gránát okozta. Mellettem egy kiváló tizedes katonám vezette rajának tüzét, s az a légnyomás, mely engem ért, őt is sújtotta. A gránát robaja az egekig dörgött, szilánkjai két katonát megöltek, néhányat a repeszei megsebesítettek. Én összerogytam, amikor robbant a gránát, katonáim egy szalmacsomóra ültettek le. Azonnal végigfutott vonalainkon a hír, jöttek a tisztek s a két szanitéc. Megnyugodtak, hogy állapotom nem súlyos, a két halottat kitették a hóárokból, a két sebesültet hátravitték az egészségügyiek.

Ezek után ismét hozzám jöttek a tisztek, s átfutott agyamon, hogy mire ez a nagy részvét, hiszen nem folyik a vérem. Fel akartam állni, de visszazökkentem a szalmára. Éber álom lepett meg, szédültem ültömben is. Szememet becsuktam, kinyitottam, néztem a semmibe.

Látomások gyötörtek, múltam képeivel futkároztak lenge öltözetű lányok. Nagy templomi orgonákat láttam lassú tempóban jönni felénk, billentyűi dühösen pattogtak, de néhány pillanat múlva eltűntek. Aztán más képek jelentek meg. Szemem kinyitottam, s láttam, hogy előttem az eget sirályok lepték el. Sirályok? Hogy kerülnek ide, e rideg tartományba? Ó, világosodik már agyam, kezdem felismerni a tér tárgyait, de a sirályok itt vannak, lármáznak, ke-

zemből tépik az íztelen katonakenyeret. Bár felvillan egyszer-egyszer, hogy bénult agyamnak eltorzult képei ezek.

Lőrincz hadapród érkezett, s jelentette, hogy Máté őrvezető meghalt. Rárivalltam, hogyhogy meghalt, talán hősi halált halt! Ott függ, mutatott egy korhadó keresztfára tőlünk 50 m-re.

A távcső az orrom elé hozta a keresztet, rajta egy kampós szegre akadva az őrvezetőt. Kijózanodtam. A kadét arról számolt be, hogy az őrvezetőnek reggel még légnyomásos tünetei voltak, nem is őt akarta felderítésre küldeni, milyen nagyságrendű ellenség van a dombsor mögött. Arról a keresztfáról ezt fel lehetett volna mérni. Felelőssé tettem a kadétot az őrvezető haláláért, mire azzal válaszolt, hogy Máté mindenképpen fel akart mászni a keresztfára, mivel otthon madarász volt, és a korhadó keresztfába vájt odúba tegnap berepült egy madár. Egy sirály. Feljajdultam: sirály? Leültem ismét a szalmacsomóra. Újra a két kezem közé fogtam a fejem. Éreztem, hogy zúg valami a fülemben, zakatol a szívemben. Ültömben egyenes tartást vettem fel, láttam, hogy bakáim lőnek, durrannak a lövedékek, s hallottam: zeng az ég.

Szétnéztem az árokban, és látom, hogy a szintén légnyomásos tizedesem acsarkodva hadonász mindkét kezével. Mit csinál ez? Kérdeztem is, mit csapdos, hiszen nincsenek itt legyek. Azt mondja, a sirályokat zavarja, rengeteg itt a sirály, talán ezren is vannak. Ekkor nyelve elakadt, szája nem mozdult többé, szeme kikerekedett. A halott őrvezetőt pedig a kereszten ide-oda dobálta a tél fagyos szele.

Egy hóárok mélyén, egy tábori takaró alatt virrasztottunk. Hajnali háromkor forró teát hoztak, mely vacogó zsigereinket felmelegítette. Most már hatig kibírjuk. Körülöttünk csend, csak az őrök topogása hallatszott. Fáztak, bár ők is magukra borítottak egy-egy tábori takarót, és bebugyolálták vele magukat. A keleti szelek hordták a hómorzsalékot, verték vele az arc szabadon maradt részeit. Sokszor voltam úgy, hogy jobban sajnáltam katonáimat, mint féltettem magamat. Most is így volt.

A tea után kiléptem a hógödörből. Nagyon komisz az éj. Elindultam végigjárni a hóárkokat. Az első őr a jelszót kérte, ami az volt: „Vegye vállra a puskát!" Amikor hozzáléptem, megkérdezte, mondhatna-e valami bizalmasat. Ezt mondta: – Ha én a Kárpátok legmagasabb csúcsán állnék, és ilyen hideg lenne ott is, puskámat jó kedvvel fognám, és jó kedvvel harcolnék. Ha halálos lövést kapnék, kimúlásom előtt elordítanám még a biztatást: fiúk, én elmegyek, de ti ne engedjétek a haza földjére az ellenséget! De itt fázom, és félek, meghalni sem akarok, harcolni sem tudok elszántan, igazán. Mindnyájan így vagyunk ezzel, és tudjuk, hogy a tiszt urak is így gondolkodnak.

Azt válaszoltam erre, hogy meg kell tennünk, amire a parancsok, a haza meg az eskünk kötelez bennünket. Szükségesnek látta tudomásomra hozni: szerinte a század hű a hazához, az esküinkhez, a hadsereghez, a tisztjeinkhez, s a harcaiban arra törekszik, hogy a század neve szép maradjon. Utána hallgatott egy ideig. Köhécselt, majd nagy nehezen kibökte, amit akart: szeretné, ha lepihennék, mert nemsokára reggel lesz, kezdődnek a harcok, és most már csak négy tisztünk lesz. Nem szóltam rögtön, de aztán akadozva bevallottam, hogy amit mondott, jólesett nekem. Azt felelte, ő is szívesebben őrködik tovább, miután beszélgetett velem. Míg a szállásomra tartottam, ismét háborogni kezdett a lelkem Kórai halála miatt. Az, hogy mi lesz az elárvult szakasszal, csak szervezés kérdése. Megérlelődött bennem az elhatározás: holnap minden eddiginél keményebben fogok harcolni, megbosszulom Alex halálát!

1943. február 2. hadosztály-parancsnoki parancs: Felkoncolás. „A magyar királyi 14/1. zászlóalj állományába tartozó Jakab József és Jakab János, továbbá Farkas Gergely, valamint Varga Péter honvédeket, azért mert Ovcsarovkán 1943. évi január hó 29-én, ama szigorú, tiltó parancsom ellenére, hogy beosztását senki el nem hagyhatja, önkényesen eltávoztak, s ezen magatartásukkal a többi bajtársaik előtt rossz példát mutatva a fegyelem és rend további fenntartását folyamatosan veszélyeztették – felkoncolni rendelem. A felkoncolást 1943. évi január hó 30-án végrehajtották.

Aláírás: Vargyassy Gyula vezérőrnagy, s. k., a 23. könnyűhadosztály parancsnoka

Kihirdetni rendelem!

Vitéz Szügyi ezredes

Mint máskor, most is csak a kávémat ittam meg, kevés kétszersültet rágtam vele. Vártam a reggel hetedik óráját, hogy még a harcok kiújulása előtt bent legyünk a faluban, az arcvonal kijelölt helyén. Biztatgattam a katonáimat, most már hamar véget fognak érni a szenvedésekkel teli napok.

A faluba széles, simára taposott úton lehetett bejutni, de ezen az úton fütyörésztek a golyók, s a felvonulást gépfegyverek akadályozták. Megkezdték a tüzelést az oroszok, néhány fegyverrel ugyan, de már lőnek. A két szakasszal 06.45-kor elindultunk, pár perc múlva a faluba vezető útra lépünk. Az első szakasz után megyek, az útszéleken lopakodva jutunk előre. Az út első harmadánál egy kilőtt tank mögé húzódtunk a szélekről, takarásában mentünk, míg el nem értük. Itt volt lemérhető, milyen tűzerővel zavarja az ellenség a felvonulást. A tank páncélzatán nagyot koppantak a lövedékek. Sűrűn kopogtak, gellert kaptak, felvisítottak, ha folytatták szabálytalan útjukat. Az ennél nagyobb veszélyt viszont nekünk inkább az jelentette, hogy oldalirányból is jöttek lövedékek. Nem értettük, ez hogyan lehetséges. Az oroszok a falu közepéről még nem láthatnak bennünket, csak a házak között leszűkült réseken tudnak úgy ahogy idelőni. Megálltunk, figyeltünk.

Kubinyi vette észre, hogy egy távoli, magas házból tüzelnek. Beállíttattam a hat golyószóróst, hogy lőjék a házat, az ablakokat, a tetőt. Két perc múlva megszűnt a góc. Mehettünk. A harckocsi mögül az út két szélére futottunk, és laza oszlopokban elértük a falut. A tűzcsapáson kívül nehezítette a felvonulást a rendkívül hideg szél, mely átfújt ruházatunkon, és a magával ragadott jégszilánkokkal az arcunkat hasogatta. Akármerre fordultunk, jöttek a jégkristályok, nem tudtunk ellenük védekezni, bármennyire is legörnyedtünk, és húztuk össze magunkat.

A házak között vagyunk már, akadozik a szél, egy-egy fal mögött szinte melegnek érezzük a levegőt. Kihasználva a házak fedezékeit, a küzdők vonalaihoz érkezünk. Int egy zászlós, mutatja, hol helyezkedjünk el. A géppisztolyomat lövésre készen tartom a kezemben, mert elsősorban magamra kell ügyelnem, két szakasz harcainak vezetéséhez ugyan miért kell három tiszt? Kubinyi Pali és Kövér Bandi tudják, mit kell tenniük! Azt hiszem, ma csak statisztálni fogok, ha ugyan másként nem intézkedik a halál.

Elmúlt hét óra, és magyar géppuska szólalt meg, mintegy 60 m-re tőlem, balra. Most is ez a fegyver fedezi elhelyezkedésünket a vonalakban. A bakaharcok klasszikus esete: azon a falurészen vagyunk, ahol voltunk tegnapelőtt.

A két szakasz között egy tető nélküli ház mögé álltam, s távcsövem segítségével az orosz állásokról igyekeztem képet nyerni. Ahonnan lövést hallottam, azt a részt vizsgálgattam. Látszottak az ellenséges csatárok, bár többnyire a házak takarásában fedezték magukat. A hosszú háborúban kitanulták a harcok művészetét, most is azokon a részeken helyezkedtek el védelemre, ahol a legkevesebb véráldozat várható, s ahonnan a legkönnyebben indíthatnak támadást.

A Kövér-szakasz egy raja a falu szélső házainak környékét szállta meg, és negyed nyolc után tüzelésbe kezdett. Felugattak itt-ott a géppuskák, eldördült néhány fegyver, egy-két gránát érkezett, aztán mind intenzívebbé vált a lövöldözés. A reggel nyolcadik órájára minden fegyveres bekapcsolódott a küzdelembe.

Figyelem a balra lévő idegen magyar csapatok cselekményeit: azokhoz igazodunk, mert a felvonulás előtt megbeszéltem a két szakaszparancsnokkal, hogy kezdeményezők ne legyünk. Elég volt a veszteségekből!

Egy órája már szakadatlanul tüzelt mindkét fél, de teret egyik sem nyert. Az oroszok tartották biztos állásaikat, tűzerejük rendkívül heves, pontosságuk nagy vigyázatra intett bennünket. Előremozdulni nem voltunk képesek. Fél kilenckor hírvivő érkezett hozzám azzal a paranccsal, hogy tüzelőállásainkat helyezzük előbbre. Azaz, először verjük ki az oroszokat onnan, ahová települni akarunk. Gondolkodtam, mit tegyek? Beláttam, az a tervem, hogy ma csak statisztálni fogok, már akkor megbukott, amikor eszembe jutott.

Küldtem Decsit, hogy Kövér Endre újabb pozícióban rendezkedjék be. Kubinyi szakaszának támogató tüze lehetővé tette ezt. A katonák csak támadóharchoz kaptak kiképzést annak idején, ám eszembe sem jutott, hogy a védelemhez szükséges taktikai lépéseket ne tudnák végrehajtani. De az folyton foglalkoztatott, miképp vagyunk képesek hadseregünk tragikus múltja után ilyen kemény harci műveleteket végezni. Katonáink még mindig képesek kemé-

nyen küzdeni. A Kövér-szakasz támadását siker koronázta. A kapott parancsot veszteségek nélkül végrehajtották. Kövér Bandi embere jön, papírszeletet ad át:

> Tőlem jobbra, az északi részeken beszivárgó oroszokat valamilyen kis méretű ágyúval lövik negyedóra óta. Most már bizonyos vagyok abban, hogy nyárfás állásainkba ágyús egység érkezett.

Intézkedett az ezredes úr, hiszen jelentettem, hogy az oroszok beszivárgását nem tudom megakadályozni. Most a Kórai-szakasz következett a beszivárgás felszámolására. Az elesett zászlós helyébe Varjú szakaszvezető lépett. Tíz órára egy keresztutca innenső házait vettük birtokba, a túlsó sorban. Az orosz gyalogság tartotta magát. Olyan tűzerőnk nem volt, hogy kísérletet tegyünk az ellenség elűzésére, állásaik elfoglalására. Az orosz harcosok úgy rendezkedtek be, hogy alig látható egy-egy csatár, annak ellenére a láthatatlanok géppisztolyai szünet nélkül prüszkölnek. A sorozatok, melyeket nem fognak fel a házak, ezerszámra süvítenek a nyílt részeken. Állásainkat, lőállásaikat igen erős tűz alá fogták. Tűzerőnk csökkent.

Nyomban parancsot adtam Kubinyinak, készüljön fel a visszavonulásra az épületeket és más tereptárgyakat felhasználva. A műveletet gyorsan hajtsa végre, és ha befejezte, a legnagyobb tűzerővel támogassa a Kövér-szakaszt a beszivárgás megakadályozásában.

Szemrevételeztem, mi van mögöttünk, ami fedezéket nyújthat. Jónak találtam a hátteret, a bokros, fás, kerti részek után mintegy 60 m-re egy házcsoport, oda kell hátrahúzódni. Mire ezt megállapítottam, azt a házcsoportot és környékét vették tűz alá az oroszok. Erős volt az aknatűz, tele lett a hátunk mögötti tér nagy, szürke füstgömbökkel. A dörejek egybeolvadó robajjá váltak, a visszavonulás kritikussá vált. Mégis el kell mennünk innen! Az oroszok előzetes, gyér tűzzel kelepcébe csaltak bennünket, szinte a karjaikba szaladtunk, 30 m-re vagyunk tőlük. Az embereim egy része fél a közelségtől. Igaz, vannak harciasak is. Makai, aki jól ítélte meg a helyzetet, idekiáltotta: – Hadnagy úr! Belénk törik a foguk!

Mi lesz most? Az igazság az, hogy mesterien csaltak lépre bennünket. Itt haljunk meg, vagy ha mozdulunk, akkor a gránátok repeszei végeznek velünk? Kézifegyverekkel pillanatnyilag nem

tesznek nagy kárt, van sok fedezék golyófogónak. Az igazi veszélyt a kézigránátok okozzák. Máris érkezik tíz másodpercenként 20-25 darab. Csattog, dörög robbanáskor, fröcskölnek a vasdarabok. Ezzel le is tudnak mészárolni bennünket, ha ugyanennyi idő alatt 100-200 robban körülöttünk. Kubinyi int, hogy a hátramenetre felkészült. Kiáltottam neki: várjon! Bármennyire is kerestem a legjobb megoldást, nem mertem parancsot adni a zászlósnak, csak az idő telt, és a veszély nőtt. Nem bíztam a balra lévő magyar csapatokban, hogy megfelelő összehangoltsággal segítséget adhatnának veszni látszott életünk mentésére. Ekkor egy géppuskás, aki nem hozzám tartozott, felismerte végzetes helyzetünket, és az utca végéről tűz alá vette a túlsó házsort. Az oldalazó tűz meg a mi gránátjaink tucatjai az eddigi biztosnak látszó állásokból hátrálni kényszerítették az ellenséget. Fellélegeztünk!

Alig fújtuk ki a nyugtató levegőt, parancsot hozott egy hírvivő, hogy az eddigi ellenséges állásokat, azaz a túlsó házsort vegyük birtokba. Ez aránylag könnyű harci feladat lesz, de ezután következnek majd az eredményt alig hozó, gyilkos utcai harcok az egyes házak elfoglalásáért. Eközben a hátunk mögötti házcsoport egyik épülete kigyulladt, a Csolok-parti részen is égett egy. Ezek a véres drámát még félelmetesebbé tették. A tetőkön a nagy tömegű hó miatt rengeteg füst keletkezett, és a füsttenger elérte állásainkat is. Nem láttunk jól, s féltünk, hogy míg tart ez a homályosság, történik valami. Ismét szerencsénk volt! Feltámadt a szél, s bár hordta a havat, a jégmorzsalékot, a füstöt kiseperte az utcáról, kifújta állásainkból.

Amikor kitisztult az utca, az azon átfutó Balogh honvédet golyó találta el. Mikor a szívéhez ért a lövedék, rogyadozó, tántorgó lépésekkel ingadozott az út közepén, ahol megállt, egyensúlyozott, hogy el ne essék. De a sebesült szív már nem tudta ütemben tartani a testet, hanyatt vágódott, elterült a havon. Korcsmáros, a szakács rohant az elesetthez, és melléje térdelt. Komák voltak. Nézem a jelenetet, hiszen előttem történik mindez. Kiabálok Korcsmárosnak, hogy azonnal menjen vissza a védelmet nyújtó állásokba. Kiabál Kövér zászlós is, hiszen a szakaszába kapott beosztást. Nem törődik a kiáltásokkal. Valószínű, nem is hallja a harcok dübörgésétől. Fülét a Balogh szívére helyezi, nyilván azért, hogy meghallgassa, do-

bog-e? Nem sokáig hallgathatta, mert őt is találat érte, és erőtlenül borult elesett bajtársa tetemére. Így kellett elpusztulni két kitűnő embernek, akik nagyon szerették egymást...

Ismét jött a hírvivő: erősebb tüzet kérnek. Azt válaszoltam a katonának, mondja meg, hogy legyengültünk, veszteségeim vannak, nincs lehetőségem nagyobb erőt kifejteni. Miután elment a hírvivő, megbeszéltem a két szakaszparancsnokkal, hogy esetenként kézigránátokat használjanak, ránk ne törjenek az orosz csapatok. Amit eddig sohasem tettek, most panaszkodott Kubinyi és Kövér Bandi is, nem bírják már sem ők, sem a katonák a szünet nélküli, nehéz, véres küzdelmeket. Nem csodálkoztam, ennyi fagyos, ébrenlétes éjjel és harcos nap után emberi erőink utolsó kis tartalékához nyúltunk.

Hosszasan nézett rám a két zászlós, majd volt osztálytársam, Pali jegyezte meg, úgy látják, én sem vagyok a régi. Mivel nem szóltam, folytatta. Arról beszélt, hogy a tiszteknél és a katonáknál egyaránt már csak a reflexek teszik a magukét: olyanok lettünk, mint a gépek, megyünk, lövünk, de érzéketlenek vagyunk. A fedél nélküli hóárkok kiszívták az erőt a testből, az emberi tűrőképesség és a fegyelem válságos szintjéhez érkeztünk. Bevallotta, viszolyog attól, hogy támadóparancsot adjon a katonáknak. Kövér Bandi hozzátette, ő is ugyanígy van ezzel. Magam sem tudom, a gyengülő testekben mi tartja a lelket? Hogy bírja még mindig a lebénult idegrendszer? Erőt akartam önteni beléjük: nálam sem különb a helyzet, de háború van, parancsokat pedig adni kell! A becsület mindennél erősebb! Kubinyi visszakérdezett, vajon ott van a becsület mellett az igazság is?

Átfut tudatomon a gondolat: itt a két tiszt előttem, hősök, kitűnő harcosok. A lelkükben megingott a hit, de küzdenek, hogy a polgári és katonai neveléssel kialakított becsület meg ne fakuljon.

Már bakáik között vannak. Támadóparancsokat adnak a zászlósok. A tartalékban lévő Lőrincz-szakasztól érkezik két katona a hadapród jelentésével.

> Három kezelővel légvédelmi egységet küldött vonalunkba az ezredes úr azzal a céllal, hogy a tűzgéppel akadályozzuk meg az északkeleti részen az oroszok beszivárgását a faluba. A gépágyút a gépkocsival bozót takarásában helyeztük el. Azóta az ágyú szakadatlanul lövi a nyílt tereprészen mutatkozó ellenséget. Előzőleg a Kóraiszakasz pozícióiból visszajött állásainkba, mert a gépágyú nem tudott felettük veszélyeztetés nélkül átlőni.

Házcsoportokkal előbbre küzdenek már a katonák Kubinyi és Kövér Bandi vezetésével. Ahonnan elhúzódnak az oroszok, azt a részt aknákkal veretik, így az előttem lévő rekettyéskerteket is. Ennek ellenére mennem kell az embereimhez.

Felugrottam a bokrok között, mellettem a legényem, előttem Decsi, a hírvivő. Vágtattunk, mint a vad lovak, néha bukfenceztünk, ha valamiben megakadt a lábunk. Szétszóródva folytattuk a futást. Amikor egyet estem, éppen egy nagy kaliberű aknagránát csapott a közelembe, s ha futok, vagy állok, derékban fűrészelnek el a repeszei. A légnyomás felkapott, mint egy fűszálat, és 5 m-re egy bokor alá dobott. Tudtam, élek, pislákoló tudatommal ellenőriztem, hogy a végtagjaim épek-e? Aztán sötétség. Időbe telt, míg tudatom visszatért annyira, hogy felfogtam, mi van körülöttem. Mély hóban feküdtem, a feléálláshoz nem volt erőm. Éreztem, valami puha anyag melegíti a bal arcomat. Odanyúltam, nem vér-e? Nem sebesültem meg, kicsit mozgott az arcom alatt az a valami, s mintha a szívem dobogna a fülem mellett. Újra elsötétült előttem a világ. Amikor ismét magamhoz tértem, kinyitottam a szemem, kissé szédelegve, de felültem, s megpillantottam a „párnámat": egy nyúlon feküdtem. Szürke, kis testű, orosz nyulacskára dobott a légnyomás. Beszélni kezdtem hozzá gondolatban, nyugtatgattam. A dörejek közben hallottam, hogy embereim keresnek, szólongatnak. Vissza tudtam kiáltani: – Ide, ide!

Megtaláltak. Legalább húsz percig várakoztunk azért, hogy megjöjjön az erőm. Közben ők is figyelmesek lettek a nyúlra, meg is simogatták. Talpra állítottak, és néhány tétova lépés után máris futnunk kellett. Lépten-nyomon elestem, és mindig akkor, amikor suhogva jött az akna. A két fiú felemelt, támogatott, és baj nélkül jutottunk el a két szakaszhoz. Ott Kubinyi parancsára a legényem elővette a rumoskulacsot, a zászlós azzal nyújtotta át, hogy három kortyot igyak meg, az majd rendbe hoz.

Kicsit magamhoz tértem az italtól, s szédelgősen ugyan, de feláll-tam, körülnéztem, hol a hírvivő? A legényem balra mutatott, ott lé-pett be egy házba, azt mondta, neki feltétlen oda kell menni, mert dolga van ott. Megkérdeztem, ki adott rá engedélyt, hiszen a pa-rancsom mindig az volt, hogy mellettem kell tartózkodnia. Bosz-szankodtam, hogy mert elmenni ilyen nehéz gyalogsági tűzben. Mérgelődtem még néhány percig, és elhatároztam, meg fogom fe-nyíteni. Mindezek rendkívül erős harcok közben történtek. Külön-külön kellett egyes házakat elfoglalni, és onnan vissza, ha az ellen-séges csapás tűrhetetlenné vált.

Közben Decsi után érdeklődtem, nem jött-e még vissza. Kértem a legényem, mutassa meg, melyik ház az. A hátunk mögött a túlsó sorban a hetedik ház volt, a vége a kis keresztutcára nézett. Ahogy figyeltem az épületet, eszembe jutott, hogy a minap, futás közben, amikor megpihentünk annál a háznál, már akkor is be akart menni, érdekelte, mi történik ott bent, mert mozgást látott a házban.

Kis ideig gondolkodtam, küldjek-e utána valakit? Nagyon veszé-lyes az út. Úgy tűnt, golyók milliója suhog a házak között. Ha ve-lem lenne a másik hírvivő, őt küldtem volna érte, de pillanatnyilag távol volt, így Kubinyinak mondtam, két ember kutasson Decsi után. Láttam, hogy félnek indulni a fiúk, hiszen a jó fedezéket el kellett hagyniuk. Sajnáltam őket.

De a parancs legfeljebb piciny tétovázást tűrt el, csak megindul-tak. Mindaddig néztem őket, amíg a házhoz nem értek. Vágtázva futottak, hengergőztek, kúsztak a nyílt tereprészeken. Legalább ne-gyedóráig lehettek bent a házban. Csodálkoztam, miért vannak olyan sokáig? Mikor kijöttek, a ház előtt egy halott katona mellett guggoltak, akit a bemenetel előtt nem vettek észre. A távcsövemhez nyúltam, s hosszas nézelődés után azt állapítottam meg, hogy Decsi holtteste lehet az. Visszatérve a katonák jelentették: Decsi fekszik a ház előtt holtan. Fejlövést kapott!

A házat átkutatták, az épület alatt pince van, az egyik szobából van a lejárata. Lent három öreg oroszt találtak, akik elmondták, járt ott egy magyar katona, és elvitte a pálinkájukat. Meglelték a pincé-ben a pálinkafőzőjüket is. Kezdetleges, primitív eszközökkel főzik a szeszt. Fegyvert sem a házban, sem maguknál az oroszoknál nem találtak. Decsit akkor vették észre, amikor a házból kijöttek, arccal a

földre borulva, holtan. Köpenyének két zsebében egy-egy üveg pá-linka volt. Visszamentek az itallal az oroszokhoz. Felmutatták nekik az üvegeket, és kérdezték, ezeket vitte el a magyar katona? Bólin-tottak mind a hárman. Kihúzták az egyiknek a dugóját, és a három öregre rákínálták. Elvették, és a liter pálinkának a felét meg is itták. Mikor a harmadik is ivott, visszaadta: – *Pej!*[11] – Az egyik üveget el-hozták.

A harcok tüze még mindig dühösen lángol, pedig már 14 óra. Nem engednek az oroszok! Állóharcok alakultak ki. Csak a gyalogsági fegyverek működnek, itt-ott robban kézigránát is. A meggyúlt tetők leégtek, eddig még több tűz nem keletkezett. Bár nem ült el a szél, a szalmatetők hóborításán a zsarátnokok elhamvadnak.

Fél óra múlva az ismert hírvivő jött hozzám, és papírlapot nyúj-tott át. Az üzenet: az egyik szakasszal 15 órakor vonuljak ki a falu-ból, és állásainkból biztosítsam a falutól északkeletre eső részt, ahonnan ellenséges támadás várható. Alig olvastam el a parancsot, Kövér Banditól is futár érkezett. Az egyik ház pincéjében embere-ink 22 nőt találtak összezsúfolódva. Vegyes korúak. Napok óta ét-len-szomjan vannak ott, valamit tenni kellene értük. Óvatosságra intettem a futárt, védje magát, amíg várakozik, mert levelet fog visszavinni. Kövér Bandinak megírtam:

> Parancsot kaptam, hogy 15 órakor ki kell vonulnom a faluból az egyik szakasszal. A Kubinyi-szakaszt viszem magammal. Te ezt a részt is tartsad, a harcok már csöndesedni fognak. Az orosz fehérné-pet szürkületkor hozd magaddal, és a konyhánál lévő házakban helyeztesd el!
>
> Erdélyi hdgy

A katona a legközelebbi házhoz futott, aztán a következőhöz, és így tovább. Vitte parancsnokának a rendelkezést. Így lesz jó, nyugtáz-tam magamban. Lehet, a németek egy kézigránáttal megoldották volna, de mi ezt nem tehetjük. Könyörületesnek kell lennünk: a

[11] Igyatok!

háborúban ez különösen nagy dolog. Kicsit megújultam erőmben, s gyorsan kivonulva a faluból eredeti állásainkhoz érkeztünk.

Szomorú kép fogadott a hóárkokban. Az erős téli szél telesodorta hóval az állásokat, a katonák hógödreit. A tartalék szakasz katonái a hógödrökben kucorogtak. Több katona megunta a folytonos védekezést a hóvihar ellen, hagyta, hogy betemesse a hó. Az így betemetett katonák valamelyest melegebben vészelték át a dühöngő szelet, hideget, de a látvány eléggé lesújtó volt. Felelősségre vontam a hadapródot, miért engedtek a hóviharnak?

Elrendeltem: riadóztassa azonnal a szakaszt. A katonák azzal védekeztek, megfagytak volna mozgástalan helyzetükben. Parancsot adtam: azonnal ki kell hányni a havat, utána friss szalmát kell hordani az árkokba. Megelevenedett a szakasz. A konyha melletti épületből, melyet a gránátok vertek szét, deszkákat daraboltak lapátokká, s azokkal hányták a havat. Oly gyorsan ment a munka, hogy még sötétedés előtt meg tudták tölteni szénával a gödröket. A „bunkert" fedő szénaboglyából nem engedtem hordani, ne zavarja a munka zaja azt, akinek nevét féltünk kimondani. A szénacsomókat, melyeken ültünk, szorosan egymás mellé raktuk, és arra fektettük Alexet. Úgy van ott a halála óta.

A hadapród jelentette, hogy a gépágyúsok délig folyton lőtték a nyílt tereprészen átfutó ellenséges katonákat. Majd mindegyikre rálőttek. Találatkor, mielőtt összeestek, magasba csapták a kezüket. Körülbelül 25 katonát terítettek le. Az így elesett embereknek olyan csomójuk van, hogy szabad szemmel is látható. Emögött fedezték magukat az átszivárgók. Nem értettem, és Győző sem tudott rá választ adni, mi a célja az ellenségnek azzal, hogy a biztos halálba küldi csatárjait. A gépágyúsok délben vonultak el, amikor a beszivárgás megszűnt.

Varjú szakaszvezetővel a Kórai-szakaszt eredeti harcállásaikba rendeltem. A szakaszvezető járőröket küldött előre, de mozgást nem észleltek. Kubinyi Pali az állások berendezési munkáit ellenőrizte, s ekkor jött a gondolat, hogy a hű bajtársat nem hagyjuk magára. Eltemetni nem tudjuk, itt hamvasztjuk el. Teteme fölött egy nagy csomó széna elég lesz erre. Hívattam a kadétot, azonnal megjelent, s közöltem vele, hogy Alexet el fogjuk égetni. Sírt ásni

nem tudunk, magunkkal nem vihetjük, magára nem hagyhatjuk. Hosszabb hallgatás után beleegyezően helyeselt.

Új megbízást adtam a kadétnak, vonuljon a 300 m-re lévő dombtetőre, a Kórai-szakasztól előbbre, jobbra, és tíz percen belül ott foglaljon tüzelőállást. Ha ellenséges egység jelenne meg, tűzzel meg kell állítani, vissza kell űzni! A feladat teljes sötétedésig tart, akkor visszatérhetnek külön parancsom nélkül is. Karjelére kiugráltak a katonák a gödrökből, s még le sem telt a tíz perc, a dombon már gyér tüzelésbe kezdtek.

Miután úgy véltem, hogy minden rendben van, legényemmel és a magára maradt hírvivővel a konyhához siettem. Gondolkodtam, vajon tudják-e a konyhán, hogy meghalt a szakács? Bár a hír szárnyon jár! Még ki sem jöttem a harci vonalakból, már tudták a kucorgó katonák: kik haltak meg és kik a sebesültek.

Amint beléptünk a konyha helyiségébe, rögtön láttuk, hogy gyászolnak az üstök mellett. Az ajtóval szemben a falba lyukat ütöttek, abba egy méternyi pálcát dugtak, melyre újságpapírnyi lapot rögzítettek zászlószerűen, s annak közepére írták nagy betűkkel: Korcsmáros. A lapot körös-körül a szélén kétujjnyi fekete csíkkal festették be, szenet használtak festőeszközként. A két szakács elmondta, megsiratták, jó bajtárs volt. Ittam néhány korty kávét, utána elkészítettem a harcértékjelentést, abban bízva, hogy a bent harcoló szakaszoknál már nem lesz változás a létszámban. Utána Házival beszélgettem az élelmezésről.

– Minden jól megy? – fordultam hozzá.

– A háborúnak megfelelően, hadnagy úr!

Éppen az esti tea kiszállításához készültek. Tisztáztam, mi van a vonattal, mit csinálnak az őrmesterek? A szolgálatot Zavari őrmester, a „géhá"-ügyeket Páll hadapród őrmester látja el, a felvételező szerint szigorúság van, az őrmesterek pontosak, a vonat készenlétben áll, hogy bármikor indulni lehessen. Beszámoltattam az élelemről, az italról. Füstölt húsunk van három-négy napra, de szalonna, szárított tészta, bab, tea, kávé nyolc-kilenc napra elegendő, szesz is van ugyanannyi időre, viszont a konzervkávéval takarékoskodni kell. Élelemből-italból csak az előírt mennyiséget használták fel ebben a hónapban. Megnyugtatóan hangzott: ezek szerint lesz enni- és innivaló, míg ezeken az arcvonalakon vagyunk.

Gondolataimat megosztottam Házival: – Itt nem lehetünk tovább három napnál. Ha ugyan addig össze nem omlik az ellenállás. Rettenetes az oroszok nyomása!

Azt kérdezte: – Nagyon rosszul állunk?

– Éppen nem, de lassan elfogyunk. Számításaim szerint kétháromnapig nem lesz végzetes baj. Talán.

Felsóhajtott: – Jaj, Istenem!

Tisztáztam vele, tudja-e, hogy ezekről nem szabad beszélni, mert a rémhírterjesztőket felkoncolják. Azt felelte, tudja.

Rendelkeztem: amíg itt leszünk, további intézkedésemig a kimerült legénység továbbra is kapjon éjjel kétszer teát, reggel feketét szalonnával és szeszt is, mint az utóbbi napokban. Kértem, adjon ezután több segítséget a szakácsoknak, most, hogy Korcsmáros elment, legyen többet a konyhán, mert az étel minősége nem változhat! Küldettem az ellátmányból két üveggel a tiszteknek. Ezután a gondjaira bíztam a 22 éhes, elcsigázott nőt, akiket Kövér zászlós emberei a mellettünk lévő házakban helyeztek el: – Az itteni lakóknak alig lehet élelmük, ezeket a szegényeket nemigen tudnák ellátni. Készíttessen nekik is teát, és kevés kétszersülttel is lássa el őket! Ne haljanak éhen!

A nők házai körül egy könnyű sebesült lesz a segítségére. Majd azt beszéltük meg, mi legyen a legénység ellátása után a konyhán megmaradó ételek sorsa. Felszólítottam: nem szabad kiönteni, oda kell adni a közelben lakóknak. Most mondta meg, hogy ez eddig is így volt, ha nem is sok a megmaradt étel, de ehet belőle néhány ember. Beszélgetésünk végén tudattam vele, hogy amit mondtam, nem tartozik másra. Azt felelte:

– Köszönöm a bizalmát, hadnagy úr!

10. FEJEZET

LÁNGOL PODVISZLOJE

Meghagytam a legényemnek, hogy a konyhán marad, és a vacsorámat kihozza. A hírvivőnek szóltam, vegye magához János géppisztolyát, és menjünk. Harapós volt az idő, a 30 °C-ot közelítette a hideg. Az erősebb harci zajok még nem ültek el keleten, a németeket nem hagyják pihenni az oroszok. Előttünk, a mi frontvonalunkon alig hallani lövéseket.

Állásainkhoz érve végigjártam a vonalat. Megállapítottam, hogy éjjelre jól előkészítették a gödröket, melyekbe egy-egy fél raj bújik össze. Testmelegükkel fűtik a pokrócok alatt a levegőt, így éppen hogy nem fagynak meg. A Kubinyi-szakasztól Kövér zászlós egységéhez vitettem át a gépfegyvert, beállíttattam északkeleti irányba. Bandival közöltem, hogy állítólag ebből az irányból várható támadás, hát ügyeljen! Közeledtünk a 18. órához. Már elmentek a vacsoráért a szakaszoktól. Rideg este lett.

A három tiszttel egy hógödörben ültünk a friss szénán. Túl sötét nem volt, a hó világított, cigarettáztunk, beszélgettünk. A legfőbb téma az, hogy nem érkezett parancs a holnapi napra. Valamit jelent, vigyáznunk kell! Ismertettem a tervemet arra az esetre, ha erős támadást kapnánk, és nem tudnánk magunkat tartani, akkor a konyhához közeli hídon át hátramehetünk a patak túlsó partjára. Kubinyi felsóhajtott, hogy bárcsak már ne lenne több áldozatunk. Kövér Bandi a visszavonulásról szólva hozzátette: most is csak tömegben maradnánk meg, ha úgy esne, sebesültekkel, kevés fogolylyal nem tölti az idejét az ellenség, az lenne, mint Kiszeljevkánál. Kubinyi, aki nem vett részt a kiszeljevkai felderítésen, nógatta Kö-

vér zászlóst, hogy beszéljen. Bár nem szívesen emlékeztünk vissza, a zászlós így mondta el a történteket:

– Harcosaink, akik az úton súlyosan sebesültek, várták, hogy elhozzuk őket, de az oroszok kemény tüze ezt nem tette lehetővé. A visszavonuláskor még súlyosabbá vált a helyzet. Mikor már én is az útra léptem, legelső sebesültjeinket elérte az ellenség. Nem is velünk, a futókkal törődtek igazán, hanem az életükért könyörgő, felállni képtelen, nehéz sebekből vérzőkkel. Nem teketóriáztak! Agyonlőtték mindegyiket!

Én annyival egészítettem ezt ki, hogy amikor hátranéztem, Zékányt, a ruszin fiút láttam: félkönyökre emelkedve szólt az egyik ellenséges katonához, bizonyosan azt kérte, ne bántsák, de nem volt kegyelem.

Közben a három tiszti legény hozta a vacsorát, és Kubinyi legénye, Árpi, amint leért a gödörbe, ijedten mondta; vagy 15 ház ég a faluban. Elképedtünk. Nem 15 ház égett, lángolt majd az egész falu. Mikor bent harcoltunk, azon is felháborodtam, ha egy-egy ház kigyulladt. De felgyújtani egy falut, amikor abban jelenleg nem folynak harcok?!

Lobogtak a szalmatetős házak, hiába volt azokon hótakaró. Fél óra múlva valóban minden ház égett. Az eget verdesték a lángok. A tisztek, a katonák tőlem s egymástól kérdezgették, kik tehették, miért kell elpusztulnia Podviszlojénak? Én úgy gondoltam, s mondtam is nekik, az oroszok biztosan nem tehették. Mi érdekük lett volna? A magyarok? De miért? Kubinyi meditált: vagy orosz, vagy magyar a tettes, mert németek nem harcoltak a faluban, s alig hihető, hogy az est beálltával gyújtogatni mentek volna oda – bár meglehet.

Közben eszembe jutott: az ezredes úrnak a Kiszeljevka visszafoglalására kiadott parancsai között az is szerepelt, hogy a falut fel kell gyújtani. Vajon nem az ő parancsa döntötte el itt is a település sorsát? Erről nem szóltam a tisztek előtt. Később, amikor megismertem az ezredest, mint embert, ezt a feltételezésemet el is vetettem.

A kegyetlen hideg ellenére végignéztük a hóárok partján a tűz munkáját. Amikor a tetőkről leégett a szalma, a tetőszerkezeten futottak, kúsztak a lángok. Lehangoló látvány. Éjfélig lobogtak a tüzek, éjfél után már csak a vastagabb gerendák parázslottak. Nem

volt szél, a falu mintegy vezényszóra lángolt fel, és hangos ropogás közben égett le. Emberi kiáltás nem hallatszott. Jajszó nélkül halt el a falu.

Hallgattam, nem szóltam senkihez. Rémülten láttam a falu pusztulását. Házai védelmet nyújtottak nekem, amikor cikáztak az acéllövedékek, a falakhoz lapultam, melyek nem dőltek rám, a repülő üszkös gerendák sem vertek agyon, amiért a falak között az övéik ellen harcoltam. Megrendülve, a halál leheletét érezve álltam a hósáncon, komoran, meggyászoltam a házakat, a meghaltakat, az életet szerető emberek faluját, Podviszlojét.

Ha lassan is, de telt az idő, éjfél is elmúlt már, mi négyen, tisztek még kint álltunk az árokparton. Tíz órakor felmelegítette reszkető gyomrunkat a forró tea, azóta mostanáig tanakodtunk a lefolyt harcokról, a várható jövőről. Egyetértettünk abban, hogy ezt a századot mindig odavezényelte az ezredes úr, ahol hullottunk, mint kasza alatt a fű, nincs még egy századnak annyi vesztesége ezen az arcvonalon, mint nekünk, csak azt nem tudjuk, hogy számolunk el az anyáknak, a feleségeknek az elesett bajtársainkkal.

Én e pillanatban Alex elhamvasztására gondoltam, csak nem jöttek olyan szavak a nyelvemre, melyekkel társaimmal erről tanácskozhattam volna. A kadét segített ki, azt kérdezte, mikor gyújtjuk fel a máglyát? Kubinyi idegesen kapta fel a fejét, miféle máglyáról van szó, mire a kadét mondta meg neki: Alexet el fogjuk égetni. Szokatlan a gondolat, idegenkedtek a fiúk az ilyen végtisztességtől, de aztán beletörődtek, nem tehetünk mást.

Vártam, hogy még az éjszaka felgyúl a kazal, és a kedves, felejthetetlen Alexből csak szürke por marad, melyet egy fuvallat széttereget szép hazánk tájain.

Mikor igazán fázni kezdtünk, három óra volt, ekkor ismét forró teát hoztak. A katonák kibújtak a szénával tömött gödrökből, s a forró italtól felélénkültek. Ki-ki rágyújtott, majd egy negyedóra múlva visszatértek a gödrökbe. Kubinyi indítványozta, hogy menjünk mi is, és fészkelődjünk a szénába. A hadapród viszont azt javasolta, igyuk meg a tiszti ellátmányt. Ezek után ha a legények jól betakarnak bennünket, talán hat óráig veszély nélkül alhatunk. Szóltunk a legényeknek, hozzák ide a két félliteres üveget. Félerős

4. táblázat

108/2. szd.
harcálláspontján
Szügyi István ezredes úrnak
harcálláspontján

1943. február 2. 17.00

HARCÉRTÉKJELENTÉS
a fenti század két szakaszának mai harcairól

Ezredes Úr!
Századom február 2-án az alábbi veszteségeket szenvedte:

Megnevezés	Állomány	Elesett	Sebesült	Eltűnt	Anyagi veszteségek					
					pi.	gsz.	gpi.	pu.	kgr.	lőszer
tiszt	3	–	–	–						
legénység	60	4	3	–						
pisztoly	3				–					
golyószóró	6					–				
géppisztoly	9						–			
puska	45							5		
kézigránát	200								184	
31M lőszer										1450

Erdélyi hdgy.
századparancsnok

likőrféleség volt azokban, a németek látták el velük a hadsereget, valamelyik francia gyár terméke lehet. Ketten-ketten ittunk egy-egy üvegből, a legényeknek is maradt majd egy-egy deci. Jó volt az ital, komorságunkat valamelyest enyhítette. Hamar álomba merültünk.

1943. február 3.
Reggel hét órakor keltett a legényem. Elgémberedett ujjaimmal nem tudtam fogni, lábaimmal menni. Néhány percig mindenkinek tanulni kellett a járást, a fogást. Zord, kemény az új nap, egész arcvonalunkon dörögni kezdenek a fegyverek.

Ma parancs érkezett a délelőtt folyamán, hogy 13.00 órai kezdettel visszavonulnak a tőlem jobbra és balra lévő harci egységek, és én azt teljes tűzerőmmel támogassam. Az akcióhoz még egy géppuskát kaptam kezelőkkel. Századom könnyű- és nehézfegyvereinek tűzereje lehetővé tette a két szárny visszavonását, s 15 óra előtt én is az ígért parancsra vártam, hogy pozíciómat elhagyhassam. Parancsot adtam: ne lőjenek a gépfegyvereseim, mert az előttünk lévő ellenséges erők tüze gyengült, majd el is hallgatott.

A kétórás pokoli csata megviselte idegeimet, türelmetlenné tett. Már 15 óra elmúlt, és még nem kaptam parancsot a hátravonulásra. Megrémített, hogy ugyan távolról hallatszottak az ágyúk és aknavetők robajai, körülöttünk csend lett, szinte halotti csend. A hadapród riasztott fel: a hátunk mögött oroszok vannak. Először nem hittem el, de aztán távcsövemmel tisztán láttam, hátra már valóban nem vonulhatunk. Két lehetőség van: halál vagy megadás. Az őrjöngő pillanatokban egy katona kúszott hozzám, és azt mondta:

– Balra, a horhosban visszavonulhatunk.

Keményen rászóltam a katonára, hogy menjen a szakaszához. Ahogy a hóra borulva töprengtem, ismét hozzám kúszott a katona, s hallottam, ahogy súgta:

– A horhosban, a horhosban visszavonulhatunk.

Szűk percig acsarkodtam magamban, mit erőszakoskodik ez a tájékozatlan baka, másrészt pisztolyom tára tele, s nem is kell nekem most több, csupán egy golyó. Közben a katona suttogta: – Visszavonulhatunk.

Ez a szó zsongott fülemben, vágtatott idegszálaimon, ereimben, s talán percnyi gyötrődés után kiadtam a parancsot: – A harmadik

szakasz utat tör, az első fedezetet ad a gépfegyverekkel! Irány balra a horhos, abban harccal is: visszavonulás!

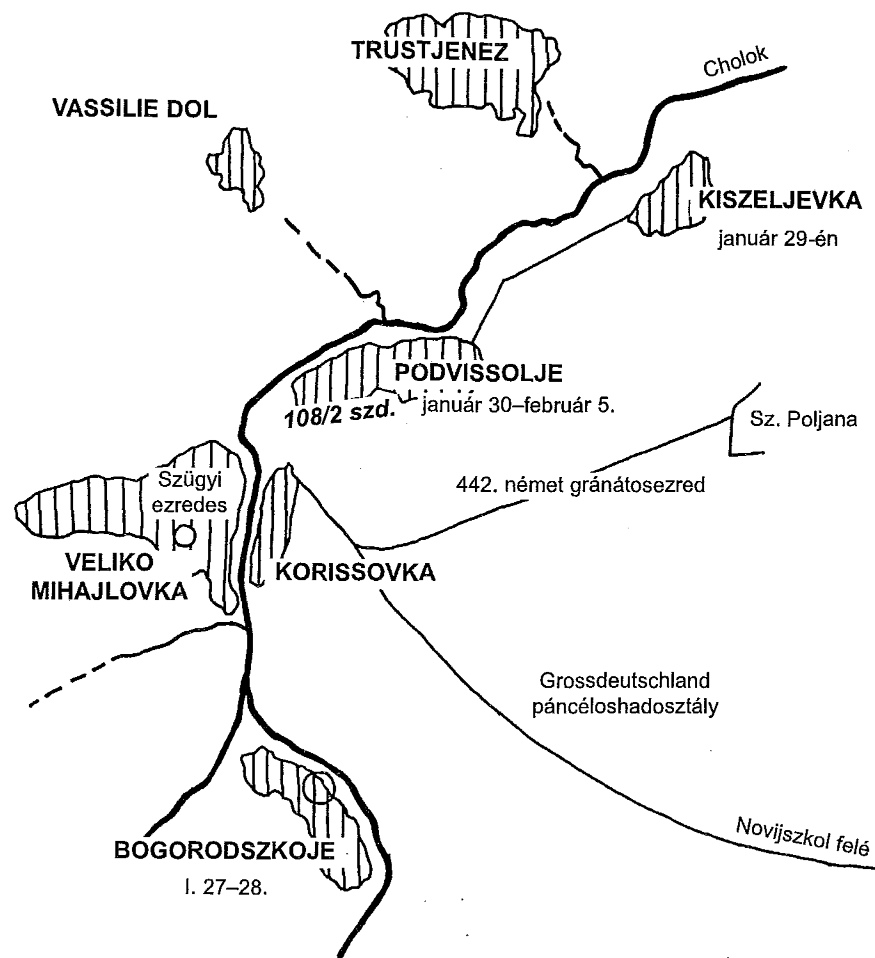
Mire beesteledett, egyetlen lövés nélkül saját vonalainkhoz érkeztünk. A század tisztjei és a legénység összeölelkezett. Az öröm percei után rendelkeztem, kerítsék elő azt a katonát, aki hozzám kúszott, és javaslatot tett. Nem találták. Lőrincz hadapród, aki mindig mellettem volt, esküdözött, hogy hozzám egyetlen katona sem jött, és nem is beszélt velem senki. Akkor éjjel álmomban, s azóta is többször, hozzám kúszott a katona. Sapkája fénylett, mint az arany, és olyan szelíden mosolygott, mintha nem is ember lett volna.

Jól vacsorázott a század, megerősödött lélekkel vártuk az éjt, hiszen csodát éltünk át. A napi harcok elfárasztottak mindenkit, tisztet és legénységet egyaránt. Elfáradva rogytam én is a hóárok szalmájára terített takaróra. A legényem egy másikat rám akart tenni, hogy mint sátor védjen a hidegtől, ködtől. Ezt nem engedtem, az volt az érzésem, ezzel elszakadok a mellettem lévőktől. Bár a legény igyekezete helyénvaló volt, hiszen a gödröt megülte a fagy, szinte érezni lehetett, hogyan halmozódik reánk a köd. Azzal nyugtattam meg, hogy éjfélkor majd rám terítheti.

Vak a szem, semmit sem látunk, megfagynak a mozdulatok, az ujjak merevek, nem tudnának most rágörbülni az elsütőbillentyűkre. Jó, hogy besötétedett! Még nincs 20 óra, de a ködtől-fagytól nagyon szenvedünk. Mi lesz reggelig? Didergünk, mint a tegnapi, tegnapelőtti éjeken. Most is félünk a fagyhaláltól. Hozzászoktam a halál közelségéhez, fel is készültem a fogadására, mégis, az ifjú ember irtózik a végtől. Élni szeretnénk! Tudom, ezért nem alusznak el a hógödrökben a katonák.

Házasság elől, keresztelő elől, a legszebb boldogság küszöbéről vagy teljéből rabolta el katonáimat a háború. Itt vagyunk Oroszország közepén, itt „védjük a hazát". Ha nem is hull el itt mindenki, a megmaradtak hazaviszik a havak visító hidegét a csontokban, az izmokban, a kételkedést az életben, az emberiségben, az Istenben. Lehet, hogy tudatom már a halálra készít fel. Mert nagy dolog emberhez méltóan meghalni! Jaj, csak ne üvöltenék, ha a hasamat felszakítja egy ágyúlövedék vagy aknarepesz! De most itt a valóság a hideg, védekezni kell ellene!

A 108/2 század véres harcainak színhelyei

Nagyon fázik a legényem is, kérdezem tőle, miért nem bugyolálja be magát jobban? Azt feleli, fél, hogy akkor elalszik és megfagy. Rágyújtottam, felálltam, topogni kezdtem, mozgattam a lábujjaimat a megfagyott csizmában, dörzsöltem, nyomkodtam a fülemet, meleg levegőt fújtam a kesztyűkbe. Aztán ismét leültem. Vajon hányszor kell ezt tennem reggelig?

Kubinyit szólítom, menjünk végig a vonalon, nézzünk rá az emberekre. Csodálkozásunkra a katonák nagy része ébren, időnként költögették azokat, akik elaludtak. Bajtársi gondoskodás nélkül ezekben a kegyetlen hóárkokban több emberrel végezne a fagy, mint a golyók a nappali harcokban. Kérdéseinkre mindenütt egyforma volt a válasz, nem bírják már a hideget. Szót váltottunk a zászlóssal arról is, vajon mikor ér véget ez a szenvedés, s vajon így szenvednek a tábornokok is? A jobbszárnynál időztünk egy kicsit, Kövér Bandival beszélgettünk. Nála is a téma a tűrhetetlen szenvedés. Szelíd fiú, mégis ezt jelentette ki:

– Az egekig érő fájdalmakért fizetni kell valakiknek! Megőrjíti az embert, hogy semmit nem tehetünk, csak harcolnunk kell.

Kesergései Klaust juttatták eszembe, aki az egyik találkozásunkkor ezzel fejezte be fejtegetéseit: – *Maul halten, und weiter dienen!*[12]

Nálunk ugyanez a helyzet, minden összekuszálódott bennünk. Már nem tudjuk, mit vár tőlünk a haza, mit a jövő? Mire kötelez a mundér, mire a szívünk és a józan eszünk? Mindezeket hangosan mondtam, hallgatta a két zászlós és két-három katonánk, akik mellettünk a gödörben fagyoskodva ácsorogtak, topogtak. Hirtelen lepett meg egy gondolat, mondtam is nekik, bár elég nagy bizonytalansággal, ha túlélem itt a harcok tüzét, és lesz lelkierőm, akkor megírom ezeket a rémségeket. Úgy írom le, hogy legyen az írás vád és intés. Nem szóltak erre semmit, bizonyosan arra gondoltak, bolond beszéd, ki megy innen haza?!

Elmúlt már éjfél, egy óra lehet, de nem mertünk leülni, hogy elalszunk, és kimúlunk. Csak álldogáltunk, topogtunk, egyszer-egyszer lecsuktuk a szemünket. Majd álltunkban meginogtunk, eldőltünk, vagy összerogytunk. A tegnap éjjeli recept szerint így ébredtünk fel, így nem fagytunk meg. A legénységre gondoltam, nem

[12] Fogd be a szád, szolgálj tovább!

bírhatják ki fagyás nélkül az éjszakát. Reggelre megfagynak. Velünk talán nem történhet meg ez. Kövér Bandi szólt, hogy valami forró ital kellene az átfázott gyomrokba. Hívattam Varjú szakaszvezetőt, és parancsot adtam, menjen a konyhához a két hírvivővel, és főzessen a szakácsokkal teát. A mennyiség négy deciliter minden katonának. Legkésőbb fél háromra itt, a vonalakban legyen a forró ital! A teát a szakácsok szállítják ki, néhány könnyebben sebesült katona segítsen nekik. Jó hatású volt a tea, az emberek valósággal felfrissültek. Baj nélkül elértük a reggelt.

Néztem azt a szénakazlat, melynek egy órán belül lángra kell lobbannia. A hadapród még nem szánta rá magát, hogy felgyújtsa. Legényemmel és a hírvivővel a konyhához indultam, részben azért, hogy szétnézzek ott, részben a napi harcértékelés megszövegezésére. A konyhán alig volt enyhesebb, mint kint, hiszen az ablakokat mind kiverte a légnyomás, a fakereteket elfűrészelték az éles repeszek. Deszkákkal, pléhdarabokkal és pokrócokkal takarták a nyílásokat, de a réseken áradt a helyiségbe a hideg. A tábori mozgókonyhában égett a tűz, közel húzódtam a vastesthez. Közben-közben kinéztem, hogy lássam azt a szénakazlat. Az est szürkületi homályán át észrevettem, hogy a bakák a hófödéltől tisztogatják a boglyát. Feketével kínáltak a szakácsok, ittak ők is, János és a hírvivő is. Már elfogyasztottam a kávét, de a székről nem mozdultam. Legyengült idegeim, fáradt izmaim erősödtek a semmittevéstől. Csak akkor ugrottam fel, amikor pergőtűzzel borították el állásainkat az oroszok. Erre az akcióra nem lehetett számítani.

A katonák a vacsorát várták, és a gödröket éjjeli pihenésre rendezgették. Sötétedett. Nyakunkon az est. A pergőtűz félelmetes hatást keltett. Vajon mi vele a céljuk? Ilyen időszakban sohasem alkalmaztak ennyire erős csapást. Közben egy lépést sem tettek felénk. Ki akartak vetni állásainkból? Zűrzavart akartak kelteni? Mutatni akarták, hogy ők a nap nyertesei? A frontvonal a falu felső harmadán merevedett meg, hogyan lőhetnek akkor ilyen közvetlenül gyalogsági fegyverekkel is? Teljesen tanácstalan voltam. Gondolkodtam, találgattam, de nem tudtam magamnak választ adni a kérdésekre.

Legényem, a hírvivő és a szakácsok félve húzódtak meg a falak mellett, én pedig, ahogy az ablak deszkarésén kinéztem, láttam, hogy füstölögni kezd a kazal. Szerettem volna a katonákhoz futni, de viszolyogtam a sűrű golyózápor miatt kilépni. Nem tudok arra sem magyarázatot adni, miért kezdtem el félteni mind jobban az életemet. Arra vártam, hogy csendesedik a tűz. Mert abban biztos voltam. De a század másképpen gondolkodott. A kadét, közöttünk a legvitézebb, miután égni kezdett a széna, parancsot kiáltott:

– Visszamenet! Futás a hídon át a patak túlsó partjára!

Csodálatos, hogy a golyóözön egyetlen katona életét sem oltotta ki. Tudom, az oroszoknak ez a pergőtüze csupán erkölcsi célzatú volt. Beesteledéskor a gyalogság nem tud eredményesen támadni. A tény azonban tény maradt: a század elhagyta a hóárkokat, gödröket, állását akkor, mikor nem voltam ott! Félelmetes a futó század zaja-dübörgése. Úgy hittem, hogy ellenséges katonák áradata tört be térségünkbe, elseperve állásainkat, embereinket, a századot.

Vezényeltem: – Puskákat a kézbe!

A szakácsok kapkodtak a fegyverek után, de mielőtt kiléptünk volna, kivágódott az ajtó, és beugrott a század egyik legügyesebb tisztese, Vadon Sándor tizedes a 3. szakasztól, s azt kiáltotta, hogy állásainkat elfoglalták az oroszok, meneküljünk! Tájékozatlanságomban nem tehettem mást, a szakácsokkal együtt kiugrottunk, és a futó katonák közé vetettük magunkat. A nagy tűzcsapásban nem bírtam felmérni a helyzetünket, de azt éreztem, hogy nincs sarkunkban az ellenség. Ennek ellenére a türelmüket már régen elvesztett bakákat a félelem pszichózisa futásra ösztökélte. A híd közelében rengeteg lövedék süvöltött a fejünk felett, és közelünkben nagy méretű aknák csaptak le. Néhány embert a légnyomás a földre tepert, vagy elsodort. Engem a hídfőnél dobott a mélybe. A Delenkája medre hóval volt tele, zuhanó testem áttörte a vékony hókérget, és a fehér sűrűség felfogta az esést. Háromnegyed óra is eltelhetett, mire ébredeztem ájulásomból.

Ez idő alatt a két egészségügyi katona, a legényem, a hírvivő és Kubinyi kerestek ott, ahol látták, hogy repülünk a mélybe két katonámmal együtt. Megtaláltak bennünket, s nyomban rumot itattak velünk. Nem esett jól most nekem. Többször volt már találkozásom a légnyomással, de ilyen rosszul még soha nem éreztem magam.

Katonáim segítségével fel tudtam támolyogni a partra, bár inkább húztak, mint mentem, majd onnan tovább cipelve bennünket elértünk az új rajvonalunkba eső első házba. Le akartak fektetni, de nem engedtem. Hatalmába kerített a felelősség, rám telepedett, ezért gyorsan rendbe akartam jönni. Próbáltam sétálni a két egészségügyi támogatásával.

A katonák építették az új vonalakat, a hóárkokat, a gödröket, melyek három ház előtt húzódtak. Még nem tudtam a dolgokba beleszólni, de 20 óra tájban úgy éreztem magam, képes vagyok rendelkezni. Hívattam a három tisztet. Rájuk kiáltottam, nagyon jól tudják, hogy felkoncolás vagy tizedelés jár ezért. Annyi ment bennünket, amiért elhagyta a század az állásait, hogy jobb esélyeket adó hátterepen akarunk új harcállásokat létesíteni. Külön szóltam Győzőnek, akinek nem akartam nagyobb szemrehányást tenni:

– Kiköszörüljük még ezt a csorbát.

Tárgyalásokba kezdtünk. Fontolgattuk, mi lehet az események hátterében, talán a mi elhagyott hógödreinkben oroszok vannak? A hadapród, aki elsőként tartozott a történtekért magyarázattal, azt latolgatta, ha nem így van, akkor miért rendezték ezt a csetepatét? Az oroszok előnyösebb pozícióban vannak. Ha tető nincs is a házakon, mégis falak között tölthetik az éjszakát. Elképzelhető, hogy éjszakára kijönnek a mi hógödreinkbe? Erre csak mi kényszerültünk rá. Arra gondoltam, vissza is mehetnénk az elhagyott állásokba, de tudom, ez lehetetlen. Nagyon szigorú fellépéssel végre lehetne hajtatni ezt a parancsot, de nem tekinthetjük bábuknak katonáinkat. Nem tehetjük velük azt, hogy most fussunk hátra, majd menjünk vissza. Szóltam Győzőnek: a konyhát át kell költöztetni ide, a vonaltól 100 m-re hátrább, s ott is készenlétben legyen két ló! A parancsomat 22.00-ra végre kell hajtani!

Kérettem a szakácsokat. Mikor megjöttek, parancsot adtam nekik, kezdjenek a vacsora kiosztásához. Néztek rám, nem értették: én nem tudom, hogy a konyhát elhagytuk? Ám én ezzel nem törődtem, utasítottam őket, kezdjenek azonnal munkához: minden szakasztól induljanak az ételhordók, ők hozzák a vacsorát, a szakácsok pedig szállítsák új helyre a konyhát. Félve jegyezték meg, hogy ott lehetnek már az oroszok. Mondtam, menjenek nyugodtan, nincse-

nek ott oroszok. Egy óra sem telt bele, a század megvacsorázott, a szakácsok pedig teafőzésbe kezdtek.

Kövér zászlós szakaszánál vagyok az egyik házban. Nem nagyon beszélgetünk, mindkettőnknek megvan a magunk gondja. Kezemben a pisztolyom. Súlya van. 9 mm-es. Komoly fegyver. Szükséges követelmény, hogy pillanatok alatt kézbe tudjam venni. Ez elsősorban ügyesség és begyakorlás dolga. Mikor kipattintom táskájának zárát, érzem, megkönnyíti a dolgomat, szinte felemelkedik a markomba. E művelet végrehajtásához alig van szükség három másodpercre. Szeretem a fegyvert, csak akinek van, az tudja, milyen fontos a fegyelmezett katona életében. Most is minden harcos akció után, melyet századom végrehajt, megsimogatom a pisztolyomat vagy a géppisztolyt.

A hadszíntéren mindig arra törekedtem, hogy minél hatásosabb fegyver legyen a kezem ügyében. E vágyamat a géppisztoly elégítette ki. Élveztem, amint a mutatóujjam húzására ontja a lövedékeket. Nagy biztonságot adott, de mégsem szerettem úgy, mint a pisztolyt. Gyilkosnak éreztem egy-egy akció után. Öltem vele? Ki tudja?! Sokszor kényszerültem arra, hogy sorozatokat adjak le vele. Eltaláltak valakit a golyói halálosan? Honnan tudhatnám?! Lehetséges ez, háború van!

Most 22 óra lesz. Keményen támadtak ma az oroszok, percnyi nyugalom sem volt. Fegyvereink csövei feltüzesedtek. Sosem éreztem, de ma igen: pisztolyom teste is felmelegedett. Legalább 15-ször kellett tárat cserélnem.

A máglya még mindig égett, igaz, csak kis lángokkal. Mire én is alváshoz igazítottam magamat egy széken, már csak a parazsa világított, mint egy nagy, mindent látó szem. A katonák jól pihentek a három házban, de én fel-felriadtam, féltem a következményektől, melyek nem hagytak nyugodni. Még az este jelentenem kellett volna, hogy új állásokban vagyunk, de ezt a helyzetértékelést nem mertem megszövegezni, attól tartva, azonnal magához rendel az ezredes. Még nem tudtam átgondolni, miképpen viselkedjem, és nem voltak olyan meggyőző érveim, melyeket feltételezésem szerint parancsnokom elfogad. Nem jelenthettem úgy az eseményt, ahogy megtörtént. A kadétot elvesztettük volna!

Tusakodtam magamban: nem sújthat szörnyű büntetéssel, hiszen rövid múltamban a hit, ami vezérelt, szent volt és erős: hazámért, hazám igazságáért dolgozni, harcolni, a harcmezőkön ezzel a hittel helytállni, meghalni, tisztesség és becsület dolgában soha meg nem hátrálni! Ezt a nevelést kaptam kisparaszti családomban, ezt kaptam tanáraimtól, parancsnokaimtól. Nem bukhatok el! Nem bukhat el a század! Nem bukhatnak el társaim, a kitűnő tisztek, barátok, nagyszerű emberek!

1943. február 4.

Eljött a reggel, már 8 óra van. Tovább nem halogathatom ezt az ügyet. Leírom, hogy tegnap 16 órakor, míg a század élelmezési ügyeit intéztem, nem várt pergőtüzet kapott vonalunk. Az oly sok veszteséget szenvedett, súlyos harcokat vívott egységünk testileg-lelkileg legyengült, nem bírták elviselni az ellenség szokatlan idejű és erejű tűzcsapását, így a patak déli vonalán alakítottunk ki védelmi pozíciót.

Elolvastam amit írtam, s arra gondoltam, nem tudom meggyőzni az ezredes urat a hátrajövetel szükségességéről ezzel a katonátlan formulájú és tartalmú jelentéssel. Sikeresebb érveket nem tudtam felsorakoztatni, fásult agyamból nem bírtam újabb gondolatokat kibányászni. Már harmadszor olvastam át a szöveget, s megunván a tépelődést, kettészakítottam az írást. Helyette a következő helyzetjelentést fogalmaztam meg:

> Vitéz Szügyi ezredes úrnak harcálláspontján. 1943. február 3. 21.00. Ma 16.10-kor súlyos tűzcsapást kaptunk, melyet elviselni nem bírtunk. A Delenkája déli partján képeztünk ki új állásokat.
>
> Erdélyi hadnagy

Tíz órára berendelt magához. Míg mentem, száz gondolat fordult meg agyamban, de mindig olyanok jöttek, amelyek dacos vakmerőséget akartak rám erőszakolni, hogy védjem a századot, embereimet, és keményen mutassak rá a hibákra, hivatkozzam a *Harctéri szabályzat* pontjaira, ne hagyjam magamat, vonjam felelősségre az

ezredest. Józanságom mindezeket elvetette, de a gondolatok ott furakodtak, s nem jöttek helyettük újak. Csodálkoztam magamon, hogy nem tudok igazi mentőérvekre találni, s tele vagyok feszültséggel, rebellisséggel.

Mikor segédtisztje jelentette megérkezésemet, hallottam az ajtó nyílásán át, ahogy az ezredes erős hangon mondta: – Jöjjön a hadnagy!

Beléptem, jelentkeztem. Nem fogott velem kezet, nem is szólt hozzám. Egy ideig ültében az ablakon nézett ki, majd felállt, elém lépett, és úgy nézett rám, hogy alig bírtam a tekintetét. Ő is megviseltnek látszott, de engem valóban gyötört embernek nézhetett. Feltételeztem, hogy míg nézett, arra gondolt: engem és egységemet mindig a legveszélyesebb helyekre vezényelt, és ezerszer kellett volna már meghalnom. Van valami lelkiismeret minden homlok mögött!

Feszesen álltam, nem adott könnyítést, nem mondott „Pihenj!"-t, hanem nézett, vizsgálta arcomat, mustrálta ruházatomat, külsőmet, a szememen keresztül a lelkembe akart látni. Végül leült, és úgy kérdezte meg, hogy történt? Beszámolómat azzal kezdtem, hogy semmiképpen nem számíthattam az eseményekre, hiszen annak előtte már befejeződtek a harci tevékenységek, és ami történt, nem akartuk! Aztán rátértem: de a folytonos, véget nem érő, véres harcok, a nagy veszteségek, a csillagos ég alatt a hógödrök 30 °C-os hidegének éjjelei minden gondoskodás, gondozás ellenére megtörték katonáim lelki-fizikai erejét, kiszívták belőlük a katonai tudatot. A század tegnap estére apatikus válságba került, s ebben az állapotban kaptuk minden előzetes jelek nélkül azt a tűzcsapást, mely talán a leghevesebb volt, mióta ezen a frontszakaszon harcolunk. A félelem, a fejetlenség úrrá lett katonáimon, kiugráltak a hóárkokból, és futásnak eredtek a hídon át a patak Mihajlovka felőli partjához, ahol rendeződtek soraik. Kitértem arra is, hogy én ezekben a percekben a konyhán élelmezési ügyekkel foglalkoztam, és a pergőtűzben a futó tömeget látva nem tehettem mást, csak azt, amit a katonák tettek. Nem mertem Vadon tizedesre sem hivatkozni, mert féltettem. Ekkor azt kérdezte:

– Futott ön is, ugye?

Ironikus hangvétele nagyon bántott, de helyzetemben nem tehettem mást, lenyeltem. Kérdésére nem válaszoltam, úgy tettem, mintha nem is hallottam volna. Egyébként is halottnak éreztem lelkemben a szavakat a felkoncolások miatt, melyeknek megtörténtét január 31-én és február 2-án kellett hirdetnem. Védekezésemet zárva azt mondtam, ha sajnáltam valamit az életemben, ez az eset az.

Parancsnokom hosszabb ideig hallgatott, figyelte az ablakon át a havas, téli világot és a mellettünk lévő épületeket, melyek összerogytak a gránátok tüzében. Én is, mintha más gondom nem lenne, mintha nem az életemről és a halálomról döntene most az ezredes, néztem a térdre esett házakat. Kicsit még éltek, mintha erőlködtek volna a talpra álláshoz, de a fájdalom miatt összeroskadtak. Ez maradt a támadások után: a sok téglatörmelék.

Furcsa mód nem a magam sorsán keseregtem, hiszen milyen bajom lehet nekem igazságomban? Ez az igazság nem engedi, hogy golyót röpítsenek a fejembe! E pillanatban arra gondoltam, hogy ezek a házak is igazságtalanság következtében pusztultak el. Erre bódultság lepett meg, néztem ugyan ki az ablakon, de semmit sem láttam. Szédelgésemből ezredesem hangja riasztott fel:

– Tudod mi jár ezért?

Nem mondtam csak annyit, tudom, s elhatároztam, küzdeni fogok az életemért. Ha kiabálni fog rám, én is kiabálni fogok! Erre azonban nem került sor. Fordított egyet a székén, vizsgálgatott ismét néhány percig, majd megnyugtató hangon annyit mondott:

– Nem fogom megtenni! Nehéz időket éltél át a századoddal eddig, ezt nagyra értékelem!

Elhallgatott. Mostanában nem hallottam senkitől ilyen szavakat, a főtisztek csak megtorlásról, agyonlövésről, felkoncolásról beszéltek. S most egy főtiszt mondja nekem azt, amit itt a főtisztektől várni nem lehet. Míg ezeket gondoltam, ő hallgatott. Lehet, köszönetet várt tőlem. De méltatlannak tartottam azt az elkoptatott, egyetlen szót, a „köszönöm!"-öt elrebegni. Nem kerestem más szavakat, annyit mondtam csak hirtelen, hogy az ezredes úr lekötelezett magának örökre, és rendelkezzen az életemmel. Finoman bólintott, majd rám nézett és így szólt:

– Tegnapelőtt a gróf megadta magát. Az oroszoktól származik a hír, bizonyosan így van!

Stomm Marcell tábornokot értette a gróf alatt, aki északon a III. hadtest parancsnoka volt. Az ellenőrizhetetlen információt az orosz rádióadásokból fogták a mi híradósaink. Nagy örömömre arról beszélt, elég már a mérhetetlen szenvedésekből és áldozatokból, majd hozzátette:

– Remélem, a gyűrűt ma kinyitjuk! A századodat is be akartam sorolni a csapatokhoz, melyek ezt az akciót már meg is kezdték. De ezt már nem tehetem!

Azt feleltem, hogy végtelenül sajnálom, de tudomásul veszem. Ezután rendelkezett. Parancsa értelmében századom két szakaszával az új állásokban kell maradnom, két szakasszal az ezredes úr trénjét kell őriztetni. Alig van ott néhány katona. Megígértem, hogy megelégedésére fogok eljárni. Ahogy nézte feszes tartásomat, tudta, miért állok így. Mondta is:

– Elfáradtál, áll csak pihenjben! – Megköszöntem.

Térdeim megroggyantak, izmaimnak jólesett a lazítás. Lelkileg is másképpen kezdtem érezni magam. Mivel nagyon megnyert magának az ezredes, annak kifejezést akartam adni, de csak szerény szavak jöttek a nyelvemre. Még egyszer köszönetet mondtam, és biztosítottam, soha nem fogom elfelejteni mint katonát és mint embert, szívesen fogom megtartani emlékemben. Feszesen tisztelegtem, és eltávoztam.

Később, amikor a Népbíróság által kiszabott fegyházbüntetését az ötvenes évek végén letöltötte, Sólyom Ferenc osztálytársam említette a Szügyi nevet, s kérdésemre azt válaszolta: – A tábornok úr családunk jó ismerőse.

Vele üzentem volt parancsnokomnak, hogy élek, s ezt az életet neki is köszönhetem. Néhány nap múlva levelet kaptam tőle. Ezt írta: „Jól emlékszem Rád a nehéz harcok idejéből. És nem is tudlak elfelejteni soha! Ölel öreg barátod: Szügyi Zoltán."

A magyar királyi 23. könnyűhadosztály parancsnoksága az 1943. február 4-én kelt 2. számú hadosztály-parancsnoksági parancsban rendelkezett a Szügyi-csoport kiválásáról.

2. számú hadosztályparancsnoksági parancs

M.kir.23.könnyű hadosztályparancsnokság.

2.számu

Hadosztályparancsnoksági parancs.

Áp.,43.II.4-én.

---

1. Szügyi hcsop. kiválása.

Felsőbb rendelkezés folytán vitéz Szügyi Zoltán harccsoportja a hadosztály kötelékéből II.5-én kiválik.

A harccsoport hatalmas nehézségek, - emberfeletti teljesitményt követelő téli menetek, szakadatlan utóvédharcok a legzordabb időjárás, hiányos felfegyverzés - ellenére a magyar katonai hagyományokhoz illő módon, minden reá rótt feladatot megoldva, vitézül és keményen harcolt.

E bátor helytállással itt is becsültté tette a honvéd nevet. A Michajlowka-i harcok példaként fognak világitani.

Az az óriási erőfeszités, amit itt a magyar csapatok tettek, a történeleme.

A harccsoport minden honvédje azzal a felemelő érzéssel térhet vissza, hogy megtette kötelességét.

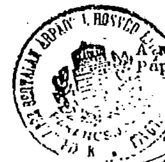
A harccsoport minden tagjának a Haza és Legfelsőbb Szolgálat nevében dicséretet mondok és kivánom, hogy szerezzen majd ismét uj dicsőséget a magyar névnek - a végső győzelemig!

Helyességéért!

Áp.,43.II.4-én 20 h. 30 I-kor.

Szelepcsényi fhdgy.s.k.
hdm.sgt.

Vargyassy Gyula vörgy. s.k.
k.ho.pk.

A másolat hiteles.
Pápa,1943.II.20.

Hőkéry lcdy.
sgt.

582

101

Felsőbb rendelkezés folytán vitéz Szügyi Zoltán harccsoportja a hadosztály kötelékéből február 5-én kiválik. A harccsoport hatalmas nehézségek, emberfeletti teljesítményt követelő téli menetek, szakadatlan utóvédharcok, a legzordabb időjárás, hiányos felfegyverzés ellenére a magyar katonai hagyományokhoz illő módon, minden reá rótt feladatot megoldva, vitézül és keményen harcolt. E bátor helytállással itt is becsültté tette a honvéd nevet. A mihajlovkai harcok példaként fognak világítani. Az az óriási erőfeszítés, amit itt a magyar csapatok tettek, történelem. A harccsoportok minden honvédje azzal a felemelő érzéssel térhet vissza, hogy megtette kötelességét. A harccsoport minden tagjának a haza és a legfelsőbb szolgálat nevében dicséretet mondok, és kívánom, hogy szerezzen majd ismét új dicsőséget a magyar névnek – a végső győzelemig!

Aláírás: Vargyassy Gyula vezérőrnagy,
könnyűhadosztály-parancsnok

Míg az állásainkhoz érkeztem, volt min elgondolkodnom. Főként azon rágódtam, hogy erről a főtisztről rosszat még nem hallottam. Mindenki tiszteli, és bízik benne. Miért nem veszi kezébe a hatalmat? Akik megmaradtunk a hadseregből, mellé állnánk. Kiáltványban kellene felhívni a századokat, sorakozzunk fel a vezérlése alá! A cél a háború beszüntetése, megegyezés az oroszokkal. Jaj, de rég mondta ezt már Kecskeméthy!

Megérkeztem a századhoz, szakaszaikhoz küldtem a két géppisztolyost, akik kísértek, s nyomban jöttek hozzám a tisztek, mondjam el, mi volt, hogy volt. Lesz-e megtorlás. Röviden tájékoztattam őket, megnyugodtak, örültek. A hadapród lépett hozzám, katonás, feszes vigyázzban mondta:

– Kérlek, hadnagy úr, bocsásd meg ballépésemet!

Kezet fogtunk.

Szervezéssel töltöttem a napot, nagyon vigyázva, nehogy bármiben hiba legyen. Nagyon meglepett, amint Varjú szakaszvezető jött hozzám azzal, hogy a legénység szeretné tudni, nem történt, vagy nem történik-e a hátrálás miatt valami baja századparancsnokuknak? Aggódnak! Azt feleltem, mondja meg a katonáknak, hogy nem dicsértek meg sem engem, sem a századot, de nincs semmi baj, legyenek továbbra is olyan jó katonák, mint voltak eddig.

Javult a katonák hangulata, jókedvre keltem én is. Megnyugtatóak az állapotok: továbbra is jó lesz az élelmezés, a vonalbeliek rendelkezésére áll három ház, s az őrök kivételével az ezredvonatnál lévők is meleg helyen tartózkodhatnak. Eddig reggel és este étkeztek a katonák, most ebédet főztek a szakácsok. Míg a legénység szürcsölte a levest, arról kezdtek el beszélgetni, hogy mi már itt többé nem fogunk harcolni. Varjú szakaszvezető is egyetértett azzal, hogy ez bizony jó lenne, de felhívta a katonák figyelmét, most is hallani az ágyúk döngését, és nem is messze. Tovább tárgyalták az elvonulás lehetséges módjait, valaki az ágyúdörgéssel kapcsolatosan megjegyezte, bizonyosan most nyitnak rést, hogy elvonulhassunk innen. Egy másik katona szerint ezt a hírt meg éppenséggel én hoztam volna az ezredesemtől.

Közben teljesítenem kellett az új feladatot: fel kellett vennem a kapcsolatot a jobbra lévő egységekkel. Most a jobbszárnyunkkal közelebb kerültünk a német egységekhez, éppen Klaus Ehre állásához. Örültem, hogy láthatom a német hadnagyot, hiszen a dolgok megítélésében nagyon egyetértettünk. Vacsora után átmentünk hozzá Kubinyival. Kissé nyomott volt a hangulata. Azon borongott, és ezt ki is fejezte, hogy ez az utolsó találkozásunk, és ő soha nem kerül haza. Vigasztaltuk Palival, és a búcsúzkodásnál életben maradást kívántunk neki.

A 22.00 órához közelítettek a mutatók, amikor futár érkezett, és átadta az ezredes úr parancsát. Kubinyi és Lőrincz Győző sürgetett, hogy olvassam már. A papíron ez állt:

A 108/2 század parancsnokának harcálláspontján. Csapataink e térségből elvonulnak, századát az elvonulásra készítse fel! A szervezést holnap 08.00 órára fejezze be, erre az időre indulásra készen legyenek! A vonalakban lévő erőit a németek váltják fel, a vonatnál lévőket pedig saját egység.

v. Szügyi Zoltán ezredes.

A két szakaszparancsnok egyszerre kiáltott hurrát, és azonnal futottak egységeikhez, én pedig hívattam Zavarit és Páll hadapródot. Zavari azt jelentette, hogy a vonat indulásra kész állapotban van. Parancsot adtam: szállíttassa a konyhát azonnal a vonatkörletbe,

holnap 07.30-kor ott fog a század reggelizni, majd azt követően délelőtt elvonulunk ebből a katlanból. Belgorodban gyülekezünk, innen 90 km-re nyugatra. Hogy megértse, milyen súlyos feladat vár rá, elmagyaráztam neki: amikor ide felvonultunk, három nap alatt tettünk meg ilyen távolságot. Most mielőbb Belgorodba kell érnünk, mert különben az oroszok harapófogója egyszer s mindenkorra elintézi a sorsunkat. Felhívtam a szolgálatvezető figyelmét, hogy az embereknek meg kell magyarázni, most megállás nélkül kell megtennünk a 90 km-t. Az életünkről van szó! Hangsúlyoztam, milyen sok múlik azon, hogyan képes lelket önteni a katonákba, hogy megtegyék ezt az utolsó, emberfeletti erőfeszítést. Aki kidől, szánra tesszük, de ott esetleg megfagy. Ezt is meg kell mondani! Még nem tudtam az indulás pontos idejét, de azt kértem, 08.00 órára legyen útra kész a század.

Ezután Ernőt láttam el utasításokkal. Ha Belgorodba érünk, ott már ellátóoszlop működik, felvételezheti a szükséges dolgokat. Itt az a feladata, hogy legyen bőséges a reggeli, és 10.00 órára legyen kész az ebéd, annak is tartalmasnak és bőségesnek kell lenni. Ebéd után ki kell adni a hideg vacsorát! Minden ember dupla porciót kapjon! Ha egy csepp sem marad, akkor is másfél deci rum legyen minden kulacsban! Szigorú parancsom: éjfélkor 10 percnyi pihenőre megállunk, és akkor minden katonának legyen még fél deci rum a kulacsában. Ha nem így lesz, felelősségre kell vonni a katonát és a rajparancsnokát! Éjfélkor fogjuk meginni a megmaradt szeszt. Ezt minden parancsnoknak ismertetnie kell a beosztottjaival! Miután a szolgálatvezető és az élelmezésvezető mindent megértett, s egyiküknek sem volt kérdése, munkára rendeltem őket.

A tiszti megbeszélés során viszont aggályok merültek fel, mert példa nélkülinek tartották azt, hogy a Mihajlovka és Belgorod közötti 90 km-es utat egyfolytában megteheti ilyen nagy egység, éjjel, hosszabb pihenés nélkül, ilyen rendkívül rossz viszonyok között. Keményen szóltam a tisztekhez, rajtuk múlik, hogyan sikerül megértetniük az emberekkel, hogy kinyílt ugyan a mihajlovkai harapófogó, de ha holnap reggelre Belgorodba el nem jutunk, fogságba esünk, s családjainkat csak akkor látjuk majd, ha elmúlik a háború, ha ugyan megérjük a végét valamelyik fogolytáborban. Most az a legfőbb feladat, hogy el innen mielőbb, és minél messzebbre! Kérdőre vontam őket, miért van az, hogy Zavari, a szolgálatvezető őrmester hamarabb magáévá tette ezt az ügyet, mint ők, a tisztek? Hallgattak. Hallgattam én is, tudtam, azért akadékoskodnak, mert az embereiket féltik. Kubinyi később megjegyezte, nem maguk miatt aggodalmaskodnak. Én pedig arra gondoltam, minket, tiszteket is éppen úgy sújt ez az út a nehézségeivel, mint akármelyik bakát. Azután még annyit mondtam el nekik, hogy az úton, amelyen haladnunk kell, minden falut leromboltak, nincs ház, melyen fedél lenne, ahol megpihenhetnénk. Arra is gondolniuk kell, hogy elég volt a szabad ég alatti éjfélekből! Majd őket is munkára buzdítottam azzal, hogy az emberek szabadulásuk érdekében nagy erőfeszítésekre képesek.

Mikor a tisztek távoztak, átgondoltam, rendben van-e minden? Nem sikkadt-e el lényeges dolog? A lovak! Zavarival csak a lovak készenlétéről esett szó, erőnléti állapotukról nem, pedig ez utóbbin múlik, időben Belgorodban leszünk-e. De nyugtatott, hogy a lovak két hete pihentek. Ha rendesen ettek, ittak, ha jól gondozták őket, nem döglenek bele az útba. Hívattam az őrmestert, aki megerősítette: a lovak bírni fogják az utat. Úgy éreztem, ezek után nyugodtan lefekhetünk. Nekünk is erőt kell gyűjteni a holnapi nagy erőpróbára.

11. FEJEZET

BELGORODTÓL KIJEVIG

1943. február 5.
Minden a kiadott parancsok szerint történt: a szakaszok fél nyolcra a vonalkörletben voltak, a közeli házakban várakoztak. Reggeli után átvizsgáltam Zavarival minden fogatot, hiányosságot nem tapasztaltam. Az viszont nyugtalanított, hogy a városból kilépő út tájáról sűrű és sorozatos ágyúdörgés hallatszott. Hihetetlen erőfeszítésekre és áldozatokra voltak képesek az oroszok, hogy megakadályozzák az itteni, ellenséges csapatok elvonulási lehetőségét. Az orosz erők tisztában voltak a magyarok és a németek kitörési szándékával, s nagy egységeket vontak össze a város nyugati részei előtt. Ennek ellenére tegnap este már szabad volt egy keskeny rész, azon egy út, melyen már hajnalban jelentős csapategységek távoztak. Ez most is tart, de a kijelölt alakulatok kemény harcokat vívnak az elvonulás folyamatosságáért.

A várakozás izgalmaiban éltünk. Szerettünk volna indulni. Féltünk, hogy ismét bezárul a gyűrű. Már 10.00 óra! Aztán 11.00! A katonák elfogyasztották az ebédet. Van idő a teafőzésre, de a tea a kondérban marad. Melegen kell tartani! Végre 12.45-kor lovas futár érkezett, parancsot adott át, mely szerint 14.00 órára a kivezetőúton, az utolsó háztól hátrább, mintegy 300 m-re az eligazító tisztnél kell jelentkeznem. A százados az órájára nézett, és azt mondta, mi még nem indulhatunk.

A gyalogsági lövedékek a házak között suhogtak. Századommal a házak védelmét vettük igénybe, a fogatok is egy-egy ház takarásában álltak. Az utca végénél jobbra-balra egy-egy tarack tüzelt, az előttük lévő horhosokat és az abban támadó ellenséget közvetlen

irányzékkal lőtték. A széles, jéggé taposott, hóval borított út egy dombra vezetett 1,5 km-es lejtővel. Végigláttunk egészen a tetőig. Sütött a nap, tiszta volt az idő, a 25 °C-os hidegben fénylett, szikrázott az út.

A faluvéget az ellenséges gyalogság könnyűfegyverekkel és géppuskákkal támadta, de az utat, majd a domb tetejét aknavetőkkel verette. Szürke pamacsok jelezték, hol csapódtak be a lövedékek tucatjai. Az út majdnem üres, 10-12 katona menetelt rajta igen szétszórtan, ők az aknavetők célpontjai. A százados megjegyezte: egy emberre is rálőnek.

Megkérdeztem, nagyobb egység hogy jut a tetőre veszteség nélkül? A százados elmondása szerint idáig még nem fordult elő, hogy nagyobb kárt tettek volna a lövedékek. Úgy látja, inkább az erkölcsi hatásért, a félelemkeltésért csinálják. Közölte velem, tisztában van azzal, hogy én is viszolygok végigmenni a lejtőn, de egyszerű a mód, ha suhog a lövedék, a földre vágjuk magunkat. Amint azt ezerszer megtettük a fronton. Megosztottam vele gondolatomat: nem hittem volna, hogy ilyen nehézségünk lesz, csupán masírozásra számítottam. Megtudtam tőle, akadtak, akik szívesebben maradtak volna az esti órákra, amikor meglátták, micsoda aknatűzön kell keresztülvergődniük. De itt halogatásra nincs lehetőség. Aki sorra kerül, indulnia kell. A változtatások zavarokkal járnának, időveszteséget okozhatnának, bezáródhatna ismét a gyűrű, s azt csak az Isten tudná kinyitni! Elmondta a százados azt is, hogy az első alakulat az elmúlt éjjel indult el, állásokat építenek ki a Matvenkától nyugatra eső erdőszéleken. Ezek az egységek a biztosítói az elvonuló csapatoknak, így nekünk is, innen 10-15 km-re.

Nézte a távcsövével a lejtőt, s mikor a katonák a tető közelébe értek, parancsot adott: indítsam a szakaszokat egymás után. Azt tanácsolta, a vonat utoljára és szétszórtan haladjon. A hadapród volt a menet vezénylője, a tempó szabályozója, szakaszával ő lépett először a lejtőre. Egy ideig egységben vonultak, de amikor lőni kezdték őket, szétszóródtak. 100 m-enként követték egymást a szakaszok. A vonatot mégsem hagytam utoljára. A menetet a Kubinyi-szakasz zárta le.

Ketten a szakasztól mintegy 50 m-re maradtunk le, de kettőnket is lőttek az oroszok, amikor látósávjukba kerültünk. Nem tudtam

számolni, hányszor kellett a földre vágódnunk. Kínok között vártuk, ha suhogott, hol és mikor robban a lövedék. Jól bemértek bennünket, mégis az úttól jobbra és balra, a hóba fúlt az aknák nagyobb része. Szerencsésen elértük a tetőt. Senkinek nem esett baja, csupán egy lónak hasította fel kisebb repesz a marját.

Mikor az aknavetők zárótüzén túljutott a század, s az oroszok látóteréből kiléptünk, a tetőn, mely kis goronccal zárta le a lejtőt, megálltam. Kubinyi visszaszólt, miért nem jövök, csak nincs valami baj? Megkértem, tekintsen vissza, nézze ezt a félelmetes, mégis csodálatos panorámát. A lejtő végére mutattam, ahonnan indultunk. Átnyújtottam a távcsövet, hadd nézze meg, miként én láttam az előbb, ott állnak már az újabb, kivonuló csapatok. Onnan indulnak, ahol korábban mi is várakoztunk. Hosszan nézte a zászlós a tájat, s amikor visszaadta a távcsövet, azt mondta:

– Minket segített az Isten.

A leégett házak fekete foltoknak tűntek a havon, sorakoznak utcahosszat, szétszórtan, magányosan. Nincs mozgás. Azt kérdeztem Palitól, vajon ki keltegeti majd a halálos álomba merült falut? Hasonló hangulatban azt felelte, talán majd a tavasz.

Ezután nem egy percig, de tízig is csodálattal néztük véres harcaink színtereit. Veliko Mihajlovka déli végén Bogorodszkojét, aztán a leghosszabb ideig tartó drámánk faluját, Podviszlojét. Sok bajtársunk maradt ott, esett el a faluban. Isteni csoda, hogy mi élünk, és itt állunk, túl a veszélyen. Meg is jegyeztem Kubinyinak, ha pápista lennék, térdre rogynék, úgy köszönném meg Istennek a szabadulást. A zászlós visszakérdezett, miért kellene ehhez pápistának lenni? Ránéztem, láttam, féltérdre ereszkedik, s közben megfogta a bal kezemet. Én is letérdeltem, s láttam, amint Pali felnézett az égre, hallottam, amint mondja az egyszerű fohászt:

– Úristen, elesett bajtársainkon könyörülj, s akik megmaradtunk, köszönjük az életet.

Felálltunk, összeölelkeztünk, majd gyors léptekkel megindultunk a már jó távol haladó század után.

Egymás mellett menve találgattuk, hazavezet-e az útunk egyenesen, vagy felhasználnak még valahol bennünket? A zászlós nem hitt abban, hogy ezt a megvert sereget így, ilyen állapotban azonnal

hazavigyék, bizonyosan előbb fegyelem szempontjából rendbe teszik, s csak azután vezénylik haza. Egyetértettem. Szótlanul szedtük a lábunkat, könnyen mentünk, csak a géppisztoly volt a nyakunkban, és oly szabadnak éreztük magunkat. A szabadság szent hatalma úgy ránk szakadt, úgy beterített bennünket boldogsággal, hogy ugrálni szerettünk volna örömünkben. Pár perc múlva megpillantottuk az embereinket, a hadapród ugyanis leállította a századot, hogy bevárja az esetleg lemaradókat, és rendezetten induljunk tovább. A kadét jelentette: egy órája indultunk ki Veliko Mihajlovkáról, s körülbelül 7 km-t tettünk meg. 15 órakor kiadtam a tiszteknek, hogy tíz perc múlva indulunk tovább, addig tájékoztassák szakaszaikat a teendőkről. Mindenki hallja az ágyúk dörgését és nemcsak keleten, hanem most már észak felől is. Gyorsított menetben kell haladnunk! Éjfélkor lesz tíz perc pihenő. Számolni kell 25-30 °C-os hideggel. Ha nem lesz menet közben semmi akadály, hajnali két-három órára Belgorodba érkezünk. A málhákat a lovak húzzák, a legénységnél súlyt csak a fegyver jelent. Az utolsó napokban jó volt az élelmezés, a lovak is jó erőben vannak, ki kell bírnunk az út nagy megpróbáltatásait. Bő 80 km áll előttünk.

A tisztek eligazították szakaszaikat, a hadapród 15.05-kor elindította a századot. Mikor indulásra lendültek a lábaim, megdönthetetlen volt a hitem, hogy időben, veszteség, baj nélkül hajnalra Belgorodba érkezünk. Mire a matvenkai erdőségek közelébe értünk, szürkülni kezdett. Örültem annak, hogy napvilágon eddig eljutottunk. Az erdők sötét, beláthatatlan tömege soha nem tett megnyugtató hatást ránk, de most jó volt tudni, hogy félelem nélkül mehetünk, mert ezen a részen, itt ásták be magukat a hóba az utóvédek, akik elvonulásunkat fedezik. Ők csak a Szügyi-csoport legutolsó egységeivel jöhetnek utánunk. Néha kegyes a sors. Eddig mi keseregtünk, hogy mindig a legmostohább, legveszélyesebb helyzetekbe sodort bennünket. Most szabadon masírozhatunk, s az utóvédek nézik megkeseredett szívvel, hogy mi már szabadulunk.

Jó a lelkiállapotunk, jó a kedélyünk, bizakodó mindenki. Még a lovak is erőteljesebben horkantanak, mintha éreznék, más lesz az élet ezután, mert távolodunk a mihajlovkai pokolkatlanból. Erős a menettempó, robog a század, 129 ember, 11 ló, öt országos jármű és egy könnyű trojka tiporja az utat. Erdős, rekettyés a vidék, civileket

sehol sem láttunk, mert akik nem menekültek el, elrejtőztek. Az erősebbek a partizántáborokat keresték fel. A hatalmas erdőségek biztos védelmet nyújtottak, a partizánakciók a doni csatavesztés után nagyon felélénkültek.

Ment a század. Jól fogytak a kilométerek. Nőtt az akarat, hogy utolsó erőfeszítéssel elérjük hajnalra azt a helyet, mely nekünk az ígéret földjének számított. Nem kért senki kilépést, nem jelentkezett senki emberi, egészségügyi problémával. Egy akarat fűtött mindenkit: menni, mert a menet az életet jelentette.

Élet! Kivirult számunkra ennek a szónak a szépsége. A fogalom ott ült az agyban, szülte a kitartáshoz szükséges erőket, hintette a vágyakat, szépítette a jövőt, mind több kedves perc tette lehetővé, hogy szövögessük dédelgetett álmainkat: hazatérni a drága otthonba. A rajvonalakban megsárgult, elerőtlenedett élet hirtelen erőre kapott, kipirosodott, megerősödött. Lüktetni kezdtek az elrenyhült erek, elhatalmasodott rajtunk a bizakodás, hogy minden lépéssel közelebb kerülünk az áldott hazához. Életünk, mely a lövészgödrökben filléreket nem ért, itt drága értékké változott.

És ment a század. Minél hidegebb lett az éjszaka, a talpak annál keményebben csapódtak a jeges útra. Nem volt vaksötét az éj, az útmenti részek közeli tárgyait fel lehetett ismerni. Sok elpusztult település mellett mentünk el. Leégett házak százai, mint kiterített halottak, dermesztő csendbe burkolóztak. Egyetlen kutyaugatást sem lehetett hallani, a házakkal, a lakókkal a házőrzők is elpusztultak. Ha nem is a harcok napjain, később az éhség végzett velük. Rossz hatást tettek ránk ezek a leégett házak, talán ha nappal lett volna, túl is tudtunk volna nézni ezeken az épülettemetőkön, láthatnánk valami mozgást, jeleit, csíráját az életnek. Nem vagyok fáradt, valószínű a legénység sem, azonban a hideg kezdi gyötrő munkáját, –25 °C van. Semmi baj, jól haladunk, a zord viszonyok hatásait visszaveti a feljavult kedélyállapot.

Meg akartam nézni az órámat, de aztán elvetettem a gondolatot. Miért nézegessem? Nem kell már minden csekélységre figyelnem, minden tervet, tettet ellenőriznem. Ismételten azt kérdezgettem magamtól: Úristen, igaz ez, valóban szabad lettem, és szabadok let-

tek az embereim is? És a 11 ló is hazakerül, húzzák majd a szekereken az életet, az áldott búzakévét, úgy, mint egy évvel ezelőtt? Igaz az, hogy a harctereket elhagytuk? Talán, ha befejeződik ez a háború, nem is lesznek többé harcterek? Hihetetlennek tűnik, hogy nem merednek felénk a fegyvercsövek, és valami békeféle állapot szelel mellettünk. Mind igazak ezek, nem mesék? Nem!

Váratlanul köd ereszkedett az útra, hol sűrűsödött, hol ritkult, hol meg eltűnt. Valaki megjegyezte: – Játszanak velünk a ködök.

Ezek voltak az első szavak, melyek az éjszakában elhangzottak. Jó, hogy hallottunk valami kellemes, emberi hangot a monoton dobogás, fegyver-, kulacszörej közepette. Játszik, játszani! Majd elfelejtett szavak! Istenem, honnan jutott eszébe ennek a bakának ez a szép kijelentés? Lábát bizonyosan reflexek emelik, de a lelke eleven. Gondolatai messze járnak, családja körében veszi ölébe gyermekeit, játszadozik a rég nem látott apróságokkal. Talán egy rossz lépés, talán hozzáütődött a mellette haladó társának a válla, s felriadt álmodozásából.

Megállás nélkül jövünk 15.00 óra óta. Vágyom már az éjféli pihenőre. Persze leülni nem lehet, ahhoz túl nagy a hideg. De rá lehet gyújtani, s ha van még a kiadott élelemből, el lehet fogyasztani. Igazítani lehet a ruházaton, a szükségleteket el lehet végezni, az utolsó korty pálinkáját mindenki megihatja. Most van 11.00. Még egy óráig kell szedni a lábunkat, míg egy kicsit megpihenhetünk.

Érzem, kissé fáradok, bizonyosan a legénység is, de nincs hang, nincs senkinek megjegyzése, kérdése. Elgondolkodom azon, micsoda árat kell fizetni a szabadulásért. Az ár most menetteljesítményünk, a sikeres útért tett erőfeszítés. Az óra múlásával, mely ugyan hosszúnak tetszett, a hadapród hírvivője jelentette, hogy éjfél van. Egymás után álltak meg a szakaszok, a járművek. 70 km van a hátunk mögött. Kimondani is sok, nemhogy megtenni!

Megálltunk. Elhagyták kötelékeiket a katonák, szétszéledtek, jöttek-mentek, beszélgettek, cigarettáztak, kulacsokat koccintottak össze. Az erős kortyok felfrissítették a nyelvet, a torkot, s úgy nézett ki a század, mintha vásáron lennénk Mátészalkán vagy Fehérgyarmaton. Ha a „hogy is volt" lett a beszédtéma, egy-egy furcsa kis epizódon nevettek a katonák. Nagyon jó hatást tett ránk a legénység lelki megelevenedése. Mi is négyen, tisztek vidáman beszélgettünk. Nem jött már szóba a szenvedés, a félelem, a halál. Kubinyi még élcelődött is: éppen azon gondolkodott el, hogy amikor Kövér Bandi rálelt arra a sok leányra, asszonyra, nem történt-e valami ott a pincében? Nagyot nevettünk ezen, és a szelíd zászlósnak, Bandinak a mentegetőzésén, amint tiltakozott: ó, dehogy, nem volt ott semmi. Körbevett bennünket a tömeg, hallgatták a katonák a beszélgetésünket, nevetgéltek, ha humoros szót ejtettünk, mint odahaza a gyakorlótereken, amikor cigarettaszünet volt, vagy pihenőt kaptunk. Varjú szakaszvezető egy mondást idézett: – Mindig visszatér a víz a maga folyására. – Ez azt jelentette, hogy visszajön számunkra is a régi szép idő.

Ennek az éjféli szünetnek már békés hangulata volt, az otthonok fényét idézte a belgorodi útra. Senki sem beszélt fáradtságról, pedig már tíz óra telt el a menetelésben. A tudat a békés helyek elérése érdekében friss erőket préselt az izmokba. Negyedóra telt el az apró örömök között. Akkor szóltam a századhoz. Buzdítottam a fiúkat azzal, hogy háromórai út áll előttünk, ha minden erőnket okosan összeszedjük és beosztjuk, elérjük a meleg hajlékokat, mert azok várnak ránk a már csak 20 km-re lévő Belgorodban.

A hadapród „Szakaszokba fejlődj!", majd „Indulj!" parancsszavakkal indította útnak a századot. Éjfél után két órakor a lépésekből, a tartásokból láttam: fáradtak a katonák, erősen fáradni kezdtem én is. Ez az óriási menet nagy próbája volt katonáink fizikai-lelki teljesítőképességének, de palástoltuk az igazi állapotot, és ehhez is nagy lelkierő kellett.

Biztattuk magunkat, hogy ne panaszkodjunk. Erős lelkülettel, akarattal tűrtük szó nélkül a szenvedéseket. Ismét csak a talpak dobbanása, a szánok nyikorgása hallatszott a fegyverzörejek kíséretében. Nem támadt szó senkinek az ajkán, mindenki összpontosította a figyelmét, erejét, a kitartást nem engedte senki gyengülni. Nem akartunk erőt pazarolni a szavak kimondására. Szűkre szabott volt már az erő, csak a lépésekre, a test tartására, a szív munkájára jutott belőle, így róttuk a 80-as km-eket. Kezdtünk fázni is. A test fűtése legyengült, a keringés lassúbbodott.

Éjfél után elmúlt már három óra. Tovább tart a monoton menet. A lábak lépései gépiesek. Amikor úgy éreztük, nincs tovább, erőinknek vége, amikor már imbolyogtunk, jött a csodálatos hír:

– Hadnagy úr! A hadapród úr jelenti: Belgorod házai állnak előttünk.

Erőt kotort össze valahonnan a lélek, mert felélénkültünk. A mellettem haladó Kubinyi zászlós kiáltott fel:

– Vége van az útnak, vége!

Valahol hódombok, hófalak lehettek, mert a kiáltást felébe-harmadába visszaverték: vége. A mellettünk masírozó szakasz emberei, akik felocsúdtak a hangokra, szintén kiabálni kezdtek, s velük együtt az egész század. – Vége, vége! A hosszú útnak vége! – Aztán elcsendesedett mindenki. Az utcát lezáró őrs emberei hamar elvezették a századot az előre elkészített meleg szálláshelyekre. 1943. január 12. óta az első boldogító álom szállt mindannyiunk szempilláira.

Tíz órakor ébredtem. Magasztos nyugodtságot éreztem, annak ellenére, hogy megmerevedett mindkét lábam, tuskónak éreztem a testemet. Kubinyinak is izomláza volt, valószínűleg az gyötri a katonákat is. Zavarinak parancsot adtam: őriztesse a vonat körletét, az őrök szolgálatának ellenőrzését szigorítsa meg, az őrség tagjait géppisztolyokkal lássa el. Itt nem a lakosságtól kell tartani elsősorban, hanem a német és magyar katonáktól. Most nagy kincs az élelem, a szesz, a ló, a szán, minden, amire a katonának szüksége van. A Dontól visszajött bakáknak szinte semmijük nincs. Mindenüket megsemmisítették a csaták. Kellene mindenkinek a sátorlap, a takaró, a kulacs, a csajka meg az életet szolgáló sok más katonaeszköz. Megérkezésünk után azonban nem történtek összetűzések.

Egy óriási teremben volt a tisztek szállása. Hajnalban, amikor ide helyeztek el bennünket, ez a sok tiszt, akik már előbb jöttek ide, örömükben összevissza beszéltek mindent. Szabadulásuk jókedve elűzte a „hogyan tovább?" gondját, de némelyikük aggódott. Azon tűnődtem, hogy még itt sem nagy a biztonság, s ha lehet, mielőbb el kellene menni innen. Akik tegnap estig érkeztek, már indulóban vannak, vagy ahhoz készülődnek. Mi erre még nem gondolunk, bár zavar a gondolat, hogy miért nem maradnak még. Zavar, amiről itt egyes tisztek beszélnek: az oroszok gyors előretöréséről, az emiatt fennálló veszélyről.

Az itt lévő tisztek nagy részét sosem láttam. Az Oszkol völgyében mintegy 400 tiszt és 12 000 főnyi legénység harcolt, akiket az ország különböző részeiből hívtak be. Akikkel beszéltem, mind kiábrándult, fásult lelkű emberek, de mind különb katona lett volna, ha a hazáért odahaza küzdünk. Mind kifejezte azt a szándékát, hogy mihamarabb indulni akarnak innen. A legénységet is ez foglalkoztatja, de parancs nélkül nem lehet Belgorodot elhagyni.

Jólesett hallani, hogy a legénység hangulata jó, ébresztő nélkül is talpon vannak, a reggelihez készülődnek. A lovaknál-vonatnál nincs semmi baj. Jóízű feketét küldött Házi, meg szalonnát, kenyeret, mert ma reggel vételezett fel élelmiszereket. Jó keményre fagyott a szalonna, a bicskák szép hasábokat szeleteltek belőle. Közben eszembe jutott, hogy nem közönséges reggelre ébredtünk, ünnepi délelőtt ez. A legényeknek kiáltottam, nem hoztak-e valami pálinkaféleséget? Azt felelték, benne van a kávéban. Később Házi, a felvételezőm arról számolt be, hogy a tiszti ellátmányból van még nyolc félliteres üveggel, abból ötöt idehozattam. Egyet adtam a tiszti legényeknek, mondván, ezt igyák meg öten. Elcsodálkoztak, mondván, hogy ők csak négyen vannak a négy tiszt mellett, mire megdorgáltam őket, ilyen könnyen felejtenek, hát Kórai zászlós úr legényére nem gondolnak? Nagy feltűnést keltett a jelen lévő, nem századbeli tisztek között, hogy nekünk még van pálinkánk. Kubinyi tréfálkozott, azt mondta, az éjjel egy útszéli házban egy sarokban talált húsz üveggel, de a tisztek nem vették jó néven, hogy ugratta őket. El kellett mondanom nekik röviden a század fronttörténetét.

Azzal kezdtem, hogy mi Verho Sosznától kezdve harcoltunk, addig tartalék és biztosító század voltunk az Oszkoltól egészen a Don-kanyarig. A doni harcokba január 18-án léptünk. A zászlóaljunk Novij Oszkolból hátravonult, mi itt maradtunk. Az Oszkol folyó védelmére kaptunk beosztást. Mivel a legfőbb ellenállási pontok az Oszkoltól nyugatra 30-40 km-re alakultak ki, a Novij Oszkol-i előcsatározások támpontjairól ide vezényeltek. Mielőtt a zászlóaljam elvonult, amivel tudott, ellátott. A Novij Oszkolban lévő raktárakból is kaptunk ellátmányt, így jutottunk az italokhoz is. Abból a készletből maradt meg ez a néhány üveg pálinka és likőr.

Kínáltam, kóstolják meg, de mielőtt ittunk volna, kedves bajtársunkra, Kórai Alex zászlós úrra, illetve a most megismert tisztek elesett századparancsnokára, Csát főhadnagyra emlékeztünk. Kubinyi és én a hadnagyoknak nyújtottuk az üvegeket. Ittak. Utána köpenyük ujjához törölték az üveg száját, s visszaadták. Mindjárt tízen álltunk kört, hogy megigyuk a négy üveg likőrt. Beszédesek lettünk, bemutatkoztunk egymásnak.

Harci történeteket elevenítettünk fel, elcsodálkoztam, mennyi élmény halmozódott fel a lelkekben. Beszéltek egy bizonyos Tőkés nevű közemberről, aki a hó hátán feküdt, úgy tüzelt, s érezte, hogy a hasa alatt végigfutott valami. Mikor vége lett az akciónak, mutatta a köpenyét. Hat lyuk volt rajta a gombok mellett a mellétől le a köpeny aljáig. Egy lövedék ment végig a hasa alatt. Egyikük megkérdezte, hogyhogy nem érte a golyó a micsodáját? Semmijét, mondták, a bőrén egy karcolás sem esett.

Az egyik zászlós azt idézte fel, hogyan hullott százszámra a géppuskása előtt az ellenség, mégis jöttek, támadtak. De lelket öntött az embereibe, hogy a megölt magyarokért visszavágjanak. Megkapták a magukét, megállították őket. Egy százados csatlakozott a beszélgetőkhöz, újabb adalékokkal egészítve ki az elhangzottakat. Az ő emberei is megállították az oroszokat az Oszkol völgyében, s amíg állt az ellenség a fegyverek előtt, rendezni lehetett a hadsereg maradványait.

A doni csatákban küzdő egyik zászlós tüzesen szólt:

– Itt, ebben a helyiségben kis tisztek vannak, századosig bezáróan. Harcoltunk, minden parancsot végrehajtottunk. Megtagadásukra alig gondoltunk. Pedig nem lett volna bűn, amikor egy hadsereget fektetett sírba a tábornoki kar!

Az egyik főhadnagy azt mondta: – Na nem! Ezt még egyszer nem fogják velünk végigcsináltatni! Most már tudjuk, hogy kár volt a hazát ebbe a háborúba belekeverni!

Egy hadnagy merészebben fogalmazott: – Talán a kormánynak és a vezérkarnak az lett volna a legjobb, ha senki nem éli túl a doni csapást.

Valaki ezt tette hozzá: – Százszor megfordult a fejemben, hogy átállok, de haza akarok menni a kisfiamhoz meg a feleségemhez, ezért vagyok itt.

Még felborzoltabbak lettek a kedélyek, amikor közbevetettem: – A nehéz csaták után fővezérünk, Jány vezérőrnagy azt jelentette ki, hogy a hadsereg elvesztette a becsületét.

Az indulatos főhadnagy kiáltotta: – Hogy vesztettük el? Halomra hullottak a legjobbjaink! A baka puskájával akarták megnyerni ezt a háborút?! Éhes, legyengült, rosszul ellátott katonákkal?! Nem, nem vagyunk felelősök! Nekem aztán a becsületemhez ne nyúljon Jány! Kételkedni mer a megmaradottak és az elesettek becsületében?! Nem mi, hanem ő vesztette el a becsületét! Meg a vezéri köre! Előttünk és a haza előtt! A történelem előtt!

Mindezt ordította úgy, hogy zengtek a nagy csarnok zugai. A százados lépett hozzá, átölelte, elhallgattatta. Ahogy néztük a jelenetet, nekem Kórai Alex jutott az eszembe, a kitűnő barát, bajtárs és hős.

Délután megkaptam ezredesem parancsát: február 7-én elvonulunk Belgorodból. Gondoskodó volt a parancs szelleme, mert kitért a következőkre is:

> Úgy induljon a városból holnap és a következő napokon tovább, hogy még aznap települést érjen el! A katonáknak fedél alatt kell tölteni az éjjeleket! Úgy szervezze vonulását, hogy 14-én 12.00 órára érje el Szumit, s ott szállásolja el a századát! Szumiban még aznap keresse velem az összeköttetést 16.00 óráig, hogy a további parancsokat szóban megadjam!

1943. február 7.

A katonák jól kipihenték magukat, s reggel úgy indulhattunk Belgorodból, olyan erőnléttel, hogy a napi menetek nem vettek igénybe minden erőt. Menet közben a jó kedélyt homályosította a hír: a mintegy 80 km-es út megtétele után Belgorod elesett. Jelentős távolságra voltunk már a várostól, mégis megborzongtunk a gondolatra, ha ez hamarabb következik el, bevetésünk a város védelmére megtörténhetett volna. Hosszan tárgyaltuk az esetet. Volt erre idő menet közben. Nem tagadhattuk, optimizmusunk kicsit megfakult, hajlamosabbak lettünk a menettempó erősítésére, a menettávolságok esetleges megkétszerezésére.

Közben egységeket értünk utol, s hátulról jövő alakulatok zárkóztak fel hozzánk, így vonulásunk több kilométeres laza, formátlan oszlopalakzatban folytatódott. Ha az útszakasz egy-egy magasabb pontjáról előre- vagy hátranéztünk, úgy tetszett, mintha egy vaskos kígyó szürke küllemével igyekezne előre a kanyargó úton tekergőssé vált, hosszú testével. Az út két oldalán mind több és több lótetem feküdt, ébresztve a gondolatot, hogy a háború e kedves és hasznos állatok közül is szedte ezrekre menő áldozatait.

Napokon át egyhangú vidékeken vándoroltunk. A végtelen hómezők némasága, a komor, szürke égbolt, a megtépázott falvak kihaltsága nyomasztóan hatott a bakákra. Velünk vonult az enyhülni nem akaró fagyban a könyörtelenség, a fegyverek rémítő hatalma. Ez a hatalom elfoglalta a falvak lakóinak házait, szenvedéseket halmozott fel, a háborút fájdalom, rombolás, halál kísérte.

A szánokra nem lehetett kis időre sem felülni, hogy a sebesültek vagy a legerőtlenebbek kicsit pihenjenek. Gyalogolni kellett napokon át, így termelni a hőt a köpenyek alatt, mellyel vissza lehetett verni a fagy veszélyes támadásait. Általában gyorsított tempóval vonultunk, így a célállomásokat esteledés előtt elértük, több pihenésre volt lehetőség, és még főztek is valamit a szakácsok. Ha viszont sötétedés után értük el az éjjeli pihenésre kijelölt helységeket, a meleg vacsora elmaradt.

1943. február 14.
Délelőtt 11.00 órakor Szumi szívében állt a század. Feltűnt, hogy katonák járkálnak ide-oda, mintha tegnap vagy azelőtt érkeztek volna, magabiztosak, ismerték a várost. Két bakára rákiáltottam: kinek az emberei. Tőlük tudtam meg, hogy parancsnokom, Szügyi ezredes törzsének alakulatai már a városban vannak. Közben katonákkal egy zászlós érkezett hozzánk, a szállásszabályozás emberei voltak. Megörültem, hogy már ilyen szerv is működik. Fél óra alatt megtörtént a beszállásolásunk, én is egy tágas, kiugrós faházat kaptam. Ügyesen berendezkedett a legényem, mondtam is neki, úgy képzeli, hogy hetekig itt leszünk? Nem szólt semmit, de a rakosgatást, csinosítgatást tovább folytatta.

Tálca is került az asztalra, s azon nemsokára egy üveg tornyosodott, benne négy deci pálinkaféleség. Rákérdeztem, honnan van ez

a szesz? Legyintett, ó, ez még a Decsi-féle vodka. Ahol Decsi, a hírvivő meghalt, onnan hoztak egy üveggel. Kubinyi zászlós adta oda a legényének, hogy osszák el kétfelé. Nagy nehezen bevallotta, neki is egy fél liter jutott, de ami hiányzik, azt megitta. A pálinkának mindegy volt, nekem is, nem is beszéltünk róla többet, csupán annyit jegyeztem meg, hogy akik a vodkát hozták, a két katonát kínálja meg belőle.

A csoportparancsnokságon 13.00-kor jelentkeztem. Eligazítást kaptam, mely szerint holnap 10.00 órakor a parancsnokság előtt az ezredes úr búcsúzni fog parancsnoki beosztású tisztjeitől, rajtuk keresztül a csapatoktól, a katonáktól, és ezen meg kell jelennem.

1943. február 15.
Korán keltem, és mint mindig a katonai audienciákra, most is felkészültem. A legényem szépen kitisztogatta a köpenyemet, derékszíjamat, pisztolytáskámat, kifényesítette a csizmámat. Jól éreztem magam rendbe szedett ruházatomban, s 09.45-kor a térre érkeztem, ahol már 10-15 tiszt várakozott. A szokásos közelségben nem feszesen, inkább barátságot sugárzóan tisztelegtem, és mivel nem ismertem őket, annyit mondtam, hogy a Szügyi-csoport 108/2 századának vagyok a parancsnoka. Ők is tisztelegtek, ezzel nyugtázták, hogy Szügyi-katonák vagyunk, hozzájuk tartozom.

Egy százados vezényelt, és 09.55-kor felsorakoztatott bennünket az ezredparancsnokság előtt. Vagy 35-en lehettünk. Pontban 10.00-kor ért elénk Szügyi ezredes úr, a mindannyiunk által elismert parancsnok. Zömök alakja erőt sugárzott, lépései határozottak, tekintete tiszteletet parancsoló.

Jelentésadás után a sor közepére állt, hadd láthasson jól mindenkit. Áttekintette a sort, végigvizsgálta az arcokat háromszor is. Nem tudom, tartozott-e valaki hálával az ezredesnek, de az én szememből kiolvashatta, ezzel a szép érzéssel iránta tele a lelkem. A ceremónia szolid volt, ez illett egy pusztult hadsereg katonáinak búcsújához.

Ezt mondta: – Tisztjeim! Hadseregünk utóvédharcait az Oszkol folyó völgyében eredményesen befejeztük. A Don menti nagy dráma után két hétig tartó, szünet nélküli, véres küzdelmekben, bátor helytállással, sajnos ezrek halálával, sebeivel újra kifényesedett a

honvéd név. A magyar katona erénye, hírneve olyan szép lett, amilyen volt. Súlyos, véres áldozatokkal adóztunk ezekben a harcokban. Hadseregünknek olyan maradékai vagyunk, akiket a doni harcok meggyötörtek, mégis, ti és a jövőnkben megrendült bátor katonák önfeláldozással állítottátok meg a túlerőt. Mint parancsnokotok a helytállást nektek, minden tisztnek és katonámnak köszönöm! Ezt a köszönetet és elismerést juttassátok el alárendeltjeitekhez! A parancsnokságom alatti csoport a mai napon feloszlik. Az egységek irányításotok alatt vonuljanak Romniba, ahol a további menetcélokra a városparancsnokság felvilágosítást ad! Emlékemben megőrizlek benneteket. Az Isten vezéreljen katonáitokkal együtt mindannyiótokat!

Hangtalanul mindenkivel kezet fogott, majd ismét a helyére ment, s tisztelgett. Mi is tisztelgéshez lendítettük a kezünket. Ezután katonás fordulatot tett, és kemény lépésekkel elsietett. A kézfogások után, ahogy jöttünk, mi is csendben egységeinkhez indultunk.

1943. február 16.
Reggel 08.00 órakor kivonultunk a városból. Feléledt, jó hangulattal, szakaszegységekben, fegyelmezetten menetelt a század. Közben bárki rágyújthatott, ehetett, ihatott, ha volt mit. Falutól faluig vonultunk, közben nem volt pihenés, csak akkor, ha a katonák kérték. Jó az erőnlét, az éjjeli pihenőkön 10 órát alhattak.

Vitéz Lóskay Ferenc ezredes 1943. február 16-án Romniban készített harcelemzésében arról is ír, miért kellett a felkoncolást mint meg nem engedett eszközt alkalmaznia. Azért írt erről, hogy az utókor a kegyetlenkedő magatartást megértse.

> A fegyelem és a rend helyreállítása érdekében, a züllés további megakadályozása céljából a tisztekkel és a legénységgel szemben ismételten meg nem engedett eszközökhöz kellett nyúlnom. Mindezt önzetlenül, a magyar hadsereg ütőképessége érdekében tettem. Ha netán békés viszonyok között a személyem iránt panaszok merülnének fel, kérem magatartásomat az alábbi szempontok figyelembe vétele mellett megítélni.

> Idősebb tisztek – sajnos ezredparancsnokok is –, nem vetettek gátat az elharapódzó züllésnek (fosztogatások, lövöldözések, fegyverek és kézigránátok eldobálása, hihetetlen szabálytalan öltözet, tisztek lökdösése, szállások barbár módon való bepiszkítása stb.).
>
> Tisztek letagadták tiszti mivoltukat, parancsnokok engedték legénységük szétszaladását, őrségek elhagyták őrhelyeiket, tiszti őrségek kiállítása is csak agyonlövetéssel sikerült. Őszintén jelentem azt is, hogy Novij Oszkolban egyénileg, szívből megutáltam a magyar bakát, és hosszú időnek kell elmúlnia, amíg lelkileg vele érezve megbocsátok neki.

Jány vezérezredes február 18-án megjegyzéseket fűzött Lóskay ezredes elemzéseihez:

> Vitéz Lóskay ezredes! A hadműveletek elemzésében nagyrészt általánosságban emel vádat parancsnokok ellen. Parancsom szerint tiszt és legénység ellen, kik helyüket engedély nélkül elhagyták, fegyverrel való megtorlás volt kötelező, egységek megfutása esetén a megtizedelést rendeltem el.
>
> ...Harcelemzésének kritikai része az események túl közeli volta miatt kissé túlzó, de helyességét elismerem, annál is inkább, mert az okokra, melyeknek következményeit átélte, helytálló módon rámutat.
>
> Vitéz Jány

1943. február 20.
Délben feltűntek Romni házai. Szép hely, magaslaton fekszik. 12.20-kor már a város első házai előtt meneteltünk. Érezhető volt, hogy itt működik a katonai közigazgatás. A városparancsnokság cirkáló készültsége rendet tartott, zászlóaljak, ezredek és csoportparancsnokságok időztek ott. A szállásszabályozás emberei kitűnően látták el feladatukat, jó hatást tett ránk a városban uralkodó rend és fegyelem. Romni a nyugat felé vonuló seregünk olyan városa volt, ahol áthaladtak, vagy gyülekeztek csapataink. Az egyes csapattestek irányítótábláit tucatszám erősítették oszlopokra, kerítésekre, sarki házak falaira. Kövér zászlós leállította az elöl menetelő szakaszt, s megállt a század. A zászlós kéretett, s egy irányítótáblákkal

telerakott oszlopra mutatott. Az egyik táblán ez a felirat volt olvasható: 108. htp. Zászlóalj-parancsnokság. Örömünkben nagy hurrázással kiáltoztunk. Hozzánk futott Kubinyi, Lőrincz hadapród, Varjú szakaszvezető. Pár pillanat múlva mellettünk állt a szolgálatvezető és Páll Ernő hadapród őrmester. Az oszlopra mutattam. Hurrát kiáltottak ők is, aztán a bakák kezdtek hurrázni, bár még nem tudták az öröm okát. A közelben lévő készültség tagjai – hallva az ujjongást –, hozzánk siettek, s mutatták az irányt a parancsnoksághoz. A jelzett, 400 m-es távolságban egy nagy ház kapuja előtt zászlóaljunk törzsének emberei álltak őrségben. Az őrszem kikiáltotta az őrség parancsnokát, utána fegyverével tisztelgett. Ezt tette a szakaszvezető őrparancsnok is.

Az őrség parancsnoka örömtől ragyogó arccal kérdezte: – Hadnagy úr! Fel tetszett támadni?

Meglepődtem: – Mit beszél? Láthatja, nem haltam meg!

Magyarázkodott: – De itt az a hír terjedt el, hogy a hadnagy úr elesett. Valami hídon lőtték le. Mindenkinek nagyon fájt, hogy a hadnagy urat nem láthatjuk többet.

Azzal futott a parancsnokságra, kiabálva, hogy élek, és a század megkerült. A századparancsnokok engedélyt kérve kirohantak az épület elé a törzs személyzetével együtt, karjukra kaptak, és nagy ovációval dobáltak a magasba. Szinte labdáztak velem. A három tiszttel ugyanezt tették. Közben a zászlóaljparancsnok is kijött, és kezet fogott velem.

Azt mondta, nagyon örül, hogy megjöttünk, és megvan a század. Közben kezet fogott a tisztekkel is. Tőle tudtuk meg, miatt azt hitték, elvesztünk mind egy szálig. Láttam, valóban boldog, szívből örül az alezredes. Valószínűleg megszűnt egy kis lelkifurdalása, amint meglátott. Pár mondatban rögtönzött jelentésben szóltam a század utóvédharcairól, a létszámban bekövetkezett változásokról. Megrendülten hallgatta mindenki a beszámolómat a súlyos áldozatokat követelő, harcos napokról. Az alezredes vigyázzt vezényelt, s egy néma perccel adóztunk Kórai zászlós és elesett katonáink emlékének. Másnap tíz órára rendelt magához parancsnokom az összegző harcjelentéssel.

Vitéz Lóskay Ferenc ezredes az alábbiakban látja a 2. magyar hadsereg pusztulásának okait:

1. Harckocsik fölényesen nagy tömegű alkalmazásának és a megfelelő páncélelhárításnak a hiánya.
2. Nagy kiterjedés mellett a jelenlegi katonákkal a védelem merevsége.
3. Összetákolt, belső tartalom és csapatszellem nélküli gyalogoskötelékeink.
4. A döntés napjaiban beállt nagy hideg és a helyzetből adódóan zászlóaljaink két-három éjszakán át a szabad ég alatti tartózkodása.
5. Sajátos magyar hibáinkban.

1943. február 21.

Úgy nyitottam ajtót ma is, mint tettem ezt 39 nappal ezelőtt, január 14-én, amikor a Bolsoj Jarugán szerzett tapasztalataimról tettem jelentést alezredesemnek. Beléptem a parancsnoki helyiségbe, feszes tisztelgés után jelentettem, hogy küldetésemet befejeztem, parancsait végrehajtottam: a parancsnokságom alatti század véres veszteségek árán nehéz harcokat vívott, a helyét megállta, ezekről írásbeli elemzést, valamint összefoglaló harcértékjelentést készítettem. Az alezredes úr azonban mindenben másképpen tett, mint 39 nappal ezelőtt.

Akkor ülve hallgatta jelentésemet, most felugrott ahogy beléptem, friss léptekkel elém jött, úgy hallgatott meg. Úgy szólt hozzám, mint egy jóbarát, letétette a derékszíjamat, köpenyemet, kérte, foglaljak helyet, mert hosszabban szeretne velem beszélgetni, itallal kínált. Mielőtt leültem volna, a naplószerű beszámolót és a harcértékjelentést az asztalára tettem, amit azonnal kézbe vett, s azt kérdezte, minden benne van-e, ami őt érdekli. Miután ezt megerősítettem, a pálinkáspoharakkal koccintottunk a visszatérésemre, melynek őszintén örült. Még háromszor töltött, majd kifaggatott arról a bizonyos január 14-ei találkozásunkról, hogyan is gondoltam, talán tudatosan akartam őt, az öregurat méregbe hozni? Bevallottam, igen, így volt, de hozzátettem, sosem lennék tiszteletlen iránta. Elismerően szólt az eredményekről, hangsúlyozva, hogy a zászlóaljból egyedül ez a század vívott kemény harcokat. Most már elmondhattam, fájt nekem annak idején ez a kijelölés, de elmúlt, hisz

5. táblázat

108/2. szd. 1943. február 21. 08.00

HARCÉRTÉKJELENTÉSEK ÖSSZEGZÉSE
a fenti század 1943. január 20-tól február 5-ig tartó harcokban előállt veszteségeiről

Létszám		Elesett		Eltűnt		Sebesült			
tiszt	legénység	tiszt	legénység	tiszt	legénység	tiszt	legénység	tiszt	legénység
frontra induló létszám		1943. I. 25-ig		–		–		–	–
5	174	–	3	–		–		–	–
létszám 1943. I. 25-én		1943. január 25.–február 5. között							
5	171	1	33	–	7	1	26	–	1
létszám 1943. II. 21-én									
4	125								

Veszteség:
Elesett 37 fő (1+36)
Eltűnt 7 fő
Súlyos sebesült 5 fő
Fagyott 1 fő
Összesen: 50 fő (1+49)

Anyagi veszteségek:
Puska 47 db
Géppuska 1 db
Golyószóró 3 db
Géppisztoly 3 db
Kézigránát 1940 db
31M és géppisztoly lőszer 17 840 db

Erdélyi hdgy. századparancsnok

tudtam, a századomban voltak a legfiatalabb emberek. Én kaptam a legtöbb zászlóalj-parancsnoki és felsőbb parancsnoksági dicséretet, nem történt igazságtalanság, másnak a kijelölése méltánytalan lett volna.

Ezután részletesen beszámoltam a történtekről, mit, hogyan tettem. Először is fegyvereinket automatákkal jelentősen felerősítettem, az élelmiszerkészletet kiegészítettem, s gondoskodtam, hogy a harcos napokra megfelelő mennyiségű szesszel rendelkezzünk.

Aztán másfél óra hosszat beszéltem a véres eseményekről, a tisztek és a legénység helytállásáról. Nekem is hihetetlen volt, hogy mindez megtörtént, de tény: a keleti frontra 179 fővel érkezett ki a század, most a létszám 129. Elvesztek a legjobbak, elestek a legbátrabb katonák. A harcjelentést és a harcértékjelentésekről készített összegző kimutatást hosszan vizsgálta az alezredes, majd letette, és azt mondta:

– Első tisztje lettél a zászlóaljnak. Köszönöm helytállásodat a csatatéren, tisztjeiddel, beosztott katonáiddal együtt becsületet szereztetek magatoknak, hírnevet a zászlóaljnak. Én és parancsnokságunk soha nem felejtjük el érdemeiteket!

Felálltam, és kis fejbiccentéssel köszöntem meg e szavakat. Boldoggá ugyan nem tett ez a magánkihallgatás, mégis hálás lettem a sorsnak, melyet eddig oly sokat szidtam, hogy a kemény, harcos napok után, szenvedő embereimmel együtt elismerést kaptam. És az Úristennek, aki a veszélyek között átkarolt!

1943. február 23.
Néhány napos pihenés után Romniból Kijevbe irányították a zászlóaljat. A törzs nagyrészt vonaton tette meg az utat, a századok azonban hagyományos menettel érték el az ukrán fővárost, a magyar királyokkal is sokszor kapcsolatot tartó Kijevet. Indulás előtt, a kihallgatás után Kecskeméthy főhadnagyot kerestem. Másnap délután értem küldte a legényét. A fiú megjegyezte, valami baj van a főhadnagy úrral, ma már nem olyan, mint tegnap, nem beszél, nem eszik. Üzentem, hogy azonnal ott leszek, de közben bementem a zászlóalj orvosához, az Ófehértóról bevonult Szederkényi Józsefhez, s Kecskeméthy Miska egészségügyi problémájáról érdeklődtem. Megtudtam az orvostól, hogy a főhadnagy apátiába esett, a

hadsereg pusztulása és a katonapolitika miatt lelkileg megrendült, itt nem tud rajta segíteni, de majd odahaza rendbe jön.

Szobájában az ablak előtt állt, nézte a havas, tágas utcát, a katonák jövés-menését, az egységek vonulását.

– Nézd, még mindig itt van ez a sok katona! – húzott az ablakhoz, ahogy kezet fogtunk. – Még mindig nincs vége végzetes tettünknek! Ez engem őrületbe kerget!

Kértem, azért lelkileg ne tegye tönkre magát, mert ennek az országnak most sok, hozzá hasonló, erős, tiszta lelkű, értelmes emberre van szüksége. Csak rázta a fejét, hogy nem megy, nem! Próbáltam lelket önteni bele:

– Holnap a zászlóalj elindul, a cél Kijev. Két hét alatt érünk oda, lesz időnk mindenről elbeszélgetni.

Ez valamelyest segített. Azt felelte: – Lesz. De ha ott is azt látom, amit itt, hogy nem a hadsereg kivonásával foglalkoznak, abba én belebolondulok.

A hosszú utat járművön tette meg. Hiába kértem, hogy időnként szálljon le, és kicsit gyalogoljunk, mert a szánon megfagyunk, nem tette. Mind kevesebbet és kevesebbet beszélt. Testileg is megbetegedett.

1943. február 24.

Ma reggel kivonultunk Romniból. Megindultunk, hogy határidő nélkül elérjük Kijevet. Az én századomnak semmiképpen sem szabhattak határidőt, mert szekereinket Livinszkáján hagytuk, s szánokon szállítottuk a raktári készleteket és a legénység málháit. A tél vége rongálta a szánutakat, szekerekre kellett átváltani. Sok szekeret találtunk elhagyva a falvakban, melyek elől kidőltek a lovak, de időbe tellett, míg jó járművekre leltünk. Mire az út negyedét megtettük, szekereket húztak a lovak a rongyosodni kezdő utakon.

Az idő szép volt, sütött a nap, olvadni kezdett a déli órákban, döcögtek a szekerek, beszélgetve vonultak a katonák. Már nem volt olyan hideg, s ez felélénkítette őket. Ha nem ültem fel valamelyik járműre, hol az egyik, hol a másik szakasz mellett mentem, hallgattam, miről társalognak a bakák.

Árkus, a kállói szabósegéd bizonygatta, őt nem lőtték volna le az oroszok, ha megindult volna feléjük. Lehurrogták azzal, hogy elment az esze, a harcok alatt meghibbant az agya.

Kis idő múlva Kovács tizedes kezdett beszélni. Felhívta a figyelmet a sok lótetemre, mert az út két szélén 50-60 m-re egy-egy elhullott ló feküdt. Kovács tizedes a házak összeomlását a háború velejárójának tartotta, de a lovak pusztulását különösen fájlalta. Mialatt róttuk az utat, a tizedes a lovait dicsérte, hogyan ölelgette, becézgette otthon kedvenceit. Különösen a pej kanca volt a mindene, ezer ló közül is meg lehetett ismerni: homlokán hófehér szőre csillagot mutatott, egy sugara felfutott a fülei közé. Mennyit beszélt erről a lóról!

Mind többen figyelték a vonuló katonák közül a történetet, amit a tizedes elmesélt: miként előzte meg a vásárból jövet két lovával, a Csillaggal és Babával a grófi fogatot, s hogy nyelték az urak meg a grófkisasszony az út felkavart porát. Pedig a gróf Angliából hozatta a paripákat! Mivel nagyon becsültem a tizedest, megkérdeztem, mit tud a lovairól? Azt felelte: a gróf a jegyzővel bosszúból, mert gyorsabb volt az övéinél, bevitette a Csillagot katonalónak. Mentünk tovább, s mind több és több katona kezdett vidáman dalolni, ahogy a muzsikus cigány a hegedűjének egy szál megmaradt húrján pengette a dallamot. Egy idő után a menetelő szakasz megállt s aztán sorban mindegyik. A nótázást abbahagyták. Hozzám lépett egy katona és jelentette: nagy baj lehet Kovács tizedessel, mert egy döglött lóhoz futott, és azt simogatja.

Odamentem, rákiáltottam: – Mi van magával, Kovács?

Nem válaszolt. Átölelte a ló nyakát, és hangosan sírt. Türelmemet vesztve a vállát megragadtam, s felállásra kényszerítettem.

– Mit csinál? Katona maga?!

A tizedes halkított sírásán, és a lóra mutatott: – Hadnagy úr! A Csillag!

A ló homlokán valóban ott volt a jel, a csillag, melynek egy sugara felfutott a fülek közé. A katonák között beszélgetés kezdődött. Akik tudták, magyarázták a többieknek, hogy a tizedes rátalált a besorozott lovára. Aztán elcsendesült a század, csak a tizedes sírt a ló mellé guggolva, simogatta annak csillagos fejét.

1943. március 4.
Ma délelőtt Kijevbe értünk. Két nap múlva a beteg főhadnagy egy egészségügyi transzporttal elindult Magyarországra. Másnap reggel 08.00 órakor a tábori postaszolgálat emberei jelentek meg a zászlóaljnál, és leadták a ki nem kézbesített, felhalmozódott leveleket. Megkaptuk a századhoz címzetteket mi is, melyeket nagy várakozások közben Kubinyi zászlós osztott ki. A feleségek, az édesanyák, a levelező partnerek írtak. Ez utóbbi dívott: kedves, vigasztaló szavakat küldeni a frontra a hazától távollévő ismeretlen katonáknak. Szerettünk levelezni, hiszen főképpen lányok írtak. Én is kaptam Pestről, Debrecenből, Tiszaugról leveleket. Eta, a feleségem azt írta: a kisfiunk beszélni is tud már. Ugyanekkor minden katona kapott egy-egy tábori levelezőlapot, melyre csak annyit lehetett írni: megvagyok, élek.

Az egyheti, kijevi tartózkodás alatt pihent a zászlóalj, volt időnk a várost, a Dnyepert nézegetni. Sajnáltam összeroskadt hídjait. Az egyik délelőtt a vízrendészeti csendőrség kikötőjénél találkoztam a falumbéli Simon Gáspár csendőr őrmesterrel, aki ennél a szervnél szolgált. Megörültünk egymásnak. Többek között elmondta: beszélgetett az én csendőreimmel, akiket kikérdezett, milyen ember is vagyok, mint századparancsnok.

A csendőrök azt mondták neki, katonás, nagyon kemény, az embereket szereti, de amikor méregbe jön, nem néz se Istent, se embert. Őket is a sárga földig lehordta, amiért nem maradtak a századdal harcolni.

Kijevben a zászlóaljat egészségügyi szempontból rendbe hozták, fertőtlenítették. Következett az átszervezés: két egységgé vált a zászlóalj, a nagyobbik rész állt a törzsből, a 3. és a 4. századból, a kisebbik az 1. és a 2. századból.

12. FEJEZET

NOSZOVKA PARANCSNOKA

Kecskeméthy távozása űrt hagyott maga után. Fájt, hogy a hű baráttól elszakadtam. Lehangoltságomat tetézte, hogy a másik jóbarát, Páll Ernő hadapród kérte kilépését a századból. Nem értettem, miért. Mondtam is neki, Ukrajnában egy-két hónapig maradhatunk, utána biztosan, épségben hazaviszem. Mégis kérte a távozást, mivel lehetősége van arra, hogy a napokban Magyarországra utazzon. Búcsúzáskor lelkemben megkönnyeztem mindkettőjüket.

1943. március 15.
Ma kora reggel parancsot kaptam kézhez az alezredestől:

> Megbízom a csoport parancsnokságával, és egyben kinevezem Noszovka katonai parancsnokává.
>
> Császár cső. alezredes

A zászlóalj két csoportja 10.00 órakor együtt elindult Nyezsinbe. Én a csoportommal 30 km-rel tovább Noszovkán rendezkedem be. Érdeklődtem parancsnokomtól, milyen különleges feladatokat takar kinevezésem, de egyelőre csak annyit tudunk, hol jelölték ki az állomáshelyeket. Olyan funkciókra gondolhatok csak, amilyeneket az előző területeken láttunk el. Lehet, hogy Nyezsin és Noszovka eddig békés környékek városai voltak, de az orosz csapatok győzelmei után megváltozott a katonai helyzet, és kemény hónapok elé nézünk.

1943. március 16.
Délelőtt 09.30-kor a noszovkai vasútállomáson csoportom megkezdte a kirakodást a vagonokból. Míg ürültek a kocsik, az állomás előtti óriási teret távcsöveztem. Északtól délre kettészeli egy képzeletbeli egyenes keleti és nyugati részre. Középtájon a Nyezsin–Csernyigov közti vasútvonal osztja északi és déli félre. Délen a Nyezsin–Bobrovica közötti fele távolságnál fekszik a vasútvonal mellett Noszovka. A várostól délre ingoványos, erdős, északra fás, bokros területek váltakoznak. A fenti részek a brjanszki erdőségekkel határosak, ahonnan délre szivárognak akcióik végrehajtására a partizánrajok.

Máczkó tiszthelyettes, a tegnap előreküldött hét, szálláscsináló csendőr parancsnoka jelentette: találtak megfelelő épületeket, nekem is, a tiszteknek is jó lakásokat, a legénységnek tágas házakat, a lovaknak-vonatnak védett tereket, istállókat, a készleteknek, a fegyvereknek raktárakat. Megdicsértem őket, hogy jó munkát végeztek, háborúzni ugyan nem mertek, de a szálláscsináláshoz értenek. Nem ok nélkül bíztam tehát rájuk ezt a „fontos" feladatot. Kicsit ironikus volt a közlés, hiszen a bögyömben volt még félsz magatartásuk miatt egy kis neheztelés.

Azonnal megszerveztem a csoporttelepülés körüli műszaki zárat, a készenléti állásokat, melyeket riadó alkalmával szállnak meg a szakaszok. Délután többször rendeltem el riadót, tudja meg minden baka, hogy veszély esetén honnan kell lőnie.

A vasútállomáson Miklós zászlós egy raj gyalogsággal tartott felügyeletet. Ezrede Csernyigovban állomásozott. Csekélynek tartottam az erőt a megfelelő biztosításhoz, de a zászlós azt jelentette, hiába kért, nem kapott nagyobb számú egységet.

Meghagytam neki, ha veszély következnék be, amit nem képes elhárítani, piros rakétát lövessen fel! Azonnal küldök segítséget.

1943. március 18.
Ma, a délutáni páncélvonattal parancs érkezett.

108. Hadtáp-zászlóaljparancsnokság harcálláspontomon. 1943. március 17. 20.00. Erdélyi-csoport parancsnokságának harcálláspontján.
Hadnagy úr, az alábbiak szerint végezze katonai teendőit:

1. Legfőbb feladata a kijelölt térségben a partizánok tevékenységének megfékezése. Ismert vagy feltételezett táborhelyeiket fel kell számolni!
2. Azonnal vezesse be az éjszakai kijárási tilalmat, betartását készültség ellenőrizze!
3. Feladata a Nyezsin–Noszovka közötti vasútvonal épségének őrzése. E célból segítséget adok: 1943. március 18-tól nappal egy ízben, éjjel kétszer indítunk páncélvonatot Noszovkáig. Az indítási időpontokat fél órával a vonat elindítása előtt megkapja.
4. Parancsnoksági területén meg kell a rendet szilárdítani, utána tartani!
5. A faluból a kilépést és oda a bemenetelt őreivel ellenőriztesse, s azt, hogy a közlekedők rendelkeznek-e katonai parancsnokságok által kiadott engedéllyel!
6. Lényeges információit, terveit írásban kell eljuttatnia hozzám.

Császár cső. alezredes

1943. március 21.
Ma éjjel 02.00 órakor Noszovkától 10 km-re felrobbantották a felénk tartó német katonai vonatot. Ez az első eset az általam ellenőrzött síneken. A szerelvény a hadszíntérre indult élelemmel, felszerelési cikkekkel. A vonatot kísérő őrség négy tagja meghalt, a többi tűz alatt tartotta a környéket. Annyiban adtam segítséget, hogy a kétóránként indított járőrraj a szerencsétlenség helyén tíz percet időzött.

1943. március 28.
Ismét baj volt a síneken: kisiklattak egy katonai szerelvényt.

1943. április 5.
Az állomástól 7 km-re felrobbantották a síneket. A katonai szállítmányozás szünetel. Az alezredesem telefonhoz hív, és kérdőre von: mi történik itt, két századdal hogy nem bírok közéjük verni? Szigorú parancsba adja, meg kell torolni ezeket az akciókat.

1943. április 10.
Ma éjjel 23.00 órakor kisiklatták a páncélvonat első, súlyosan terhelt, biztosító kocsiját. A kisiklott vagon miatt mozdulatlanná vált a vonat. Előzőleg a síneken torlaszokat, rendellenességet járőreink nem észleltek. A mozdulatlanná vált, különös szerelvényt 30-40 fős partizáncsoport megtámadta. Zászlóaljam riasztott: azonnal küldjek erőket a páncélvonat felszabadítására. Éjfélkor két szakasszal megérkeztem a helyszínre, vörös rakétát lövettem fel, nehogy a gépágyúkkal bennünket lőjenek a mieink. A géppuskákkal, automatákkal tűz alá vetettem a vonat két oldali térségét. Már éjfél után egy óra van, még mindig tart a fegyvertűz. A partizánok nem hátrálnak, nem oszlanak. Valamelyest csak a torkolattüzek irányítanak bennünket. Sötét van. Mi lesz, ha nagyobb csapat fejlődik fel ellenünk? Lövetem a piros rakétákat, hogy a páncélvonatban lévők tudják, mely részen vagyunk. A két gépágyú elhallgatott. Később tudtam meg, hogy a lőszerük fogyott el. Ennek ellenére 01.30-ra megtörtük az ellenség erejét. Ismét beigazolódott: szemtől szembe, frontális támadástól óvakodnak a partizánok. Csak orvul, védett helyről szeretnek puskázni.

1943. április 16.
Egy hónapja vagyunk Noszovkán. Egyhavi katonai tevékenységemről feletteseim levonták a következtetést, ami bizonyosan elmarasztaló, hiszen nem tudtam megoldani feladataimat a vasútvonalon. Hetente robbanás történik az ellenőrzött síneken. Utána a forgalom két-három napig szünetel.

Állandóan kérik feletteseim az információt, folytonos a felelősség felvetése. A partizánok akcióinak leállítása hagyományos módszerekkel nem lehetséges. Ma a csernyigovi körzet német katonai parancsnoka, egy német ezredes keresett meg a stábjával. A barátságos beszélgetés pár finom korty után durva hangvételbe csapott át:

Arról tájékoztattak, hogy ön, mint tehetséges tiszt itt rendet, csendet teremt. És az ön területén történnek a partizánok legsúlyosabb akciói! Mivel magyarázza ezt?

Azt feleltem; elavultak a módszereink, újakat dolgozok ki. Keményen szólt:

– De sürgősen! A karrierjébe kerül, ha nem lesz eredményesebb! Milyen megtorlásokat alkalmazott? Hallott ön a felperzselt föld elméletéről?

Próbáltam megmagyarázni, hogy a túl durva megoldásoktól viszolygok, mire felcsattant:

– Mit beszél?! Csak nem papnak készült?! Ha nincs más mód, ezt a települést is föl kell számolni!

Ekkor másként érveltem: – De az erdők mindenütt megmaradnak, ezredes úr. Mi lesz az erdőkkel?

Erre szárazon csak annyit vetett oda:

– Ön itt a katonai parancsnok! Intézkedjen!

Szalutált, és eltávozott.

1943. április 22.
Újabb súlyos vasúti katasztrófa: most már nappal is robbantanak. Az alezredesem berendelt Nyezsinbe. Csodálkozott, hogy az ő vasúti szakaszukon soha nem történik semmi, viszont én a veszélytelen szállítmányozás feltételeit nem tudom megteremteni. A dandárparancsnokot is emlegette, aki azt kérdezte tőle, mi van azzal a hadnaggyal, és várta tőlem a választ. Azt feleltem, mi lenne? Vérre megy a játék, az én véremre! Elmondtam: ahol lehetett, megfékeztük a partizánokat, fizikai felszámolásunkra és döntő katonai csapásra nem képesek, ezért a vasútra helyezték át tevékenységüket, így képzelik el, hogy a sorozatos robbantások után posztomról leváltanak. Az alezredes ezt elhárította, mondván, ott még nem tartunk. Javaslatokat tett, én pedig ígéreteket, hogy megpróbálom.

1943. április 23.
A partizánok akciói miatt állandó mozgásban vannak egységeink. Egyik riadó után jön a másik. Teljes a harckészültség. Kibontakozott a partizánok offenzívája ellenünk. Kemény visszacsapásra készülünk.

1943. április 24.
Húsvét szombatja van. Békés estére és békés két napra vágyunk. Délután öt órakor berohan a század ügyeletes altisztje, és jelenti: piros rakétát lőttek fel az állomáson. Azonnal rendelkeztem: Kubi-

nyi zászlós úr indítsa szakaszát az állomásra lőszerrel, gránátokkal, utána a zászlós úr jöjjön ide a parancsnokságra, a lovászom hozza a lovamat, a zászlós úrnak is hozzanak egyet. Tíz perc múlva az állomáson voltunk. Az állomástól 500 m-re még az őszön összehordott ezernyi boglya lótakarmány, széna és szalma égett.

Miklós zászlós jelentette: lovasokat lehet látni, akik a szénatelep szélein nyargalásznak, s gyújtogatják a még tüzet nem fogott kazlakat. Minden nap innen hordják a szénát, ezzel megoldják a nappali őrzést, de éjjel nincs ott senki. Közben felsorakozott a raj lőszerekkel, gránátokkal, s felszólítottam a zászlóst, a golyószóróval lövesse a telepet. Megérkeztek az enyéim is. Kubinyi elosztotta őket 50 m szélességben. A lovasok eltűntek, a fegyverek este hat óráig ropogtak. Nem engedtem szünetet. A tüzelés beszüntetése után a szakasz bevonult körzetébe, s Miklós zászlósnak meghagytam, rajának fele maradjon a tüzelőállásban, és időnként kezdjenek tüzelésbe éjfélig.

Balogh hadnagy vad, melaszból főzött pálinkát hozott a körzetbe. Valamelyik orosz családnál főzték, primitív technikával, s csak a második pohár után vettem észre, micsoda ocsmány szeszt iszunk. Nem kértem többet, de nem is ihattam, mert ahogy beesteledett, tűz fénye villant. Egy raj máris indult felderíteni, mi ég, és hogyan keletkezett a tűz. Visszatérve a tizedes jelentette, hogy partizánakció során a sztaroszta házát felgyújtották. Aki kijött az égő házból, azt lelőtték, aki bent maradt, megégett. Mindezt a civilektől tudta a tizedes, mert a házat a nagy hőség miatt nem lehetett megközelíteni. Faház volt, hamar porrá égett, csak a kemence maradt meg belőle.

Este a tiszti megbeszélésen rögtön a velejébe vágtam, és azt fejtegettem, nem ismerhetjük el, hogy nem bírunk a partizánokkal, amikor két század áll rendelkezésünkre. Ki kell találnunk valamit, választ kell adnunk nekik úgy, hogy roggyanjanak bele, másképpen mi bukunk el. Nem folytathattam tovább, mert az őrség egyik katonája rohant be, hogy piros rakétát lőttek fel az állomáson. Nyomban intézkedtem: az első századtól egy szakasz azonnal induljon az állomásra! Tiszt vezesse! A készültséget meg kell kettőzni! Egyelőre a parancsnokság előtt várakozzanak! A csoportot azonnal riadóztatni kell! Mindezek megtörténte után Balogh hadnagy, aki

helyettesem Noszovkán, a parancsok végrehajtásáról számolt be. Két katona lépett be, jelentést hoztak az állomásról. Hangosan olvastam:

> Újabb kazlakat gyújtottak fel a partizánok. Géppisztolysorozatok érkeznek felénk. Nem támadásról van szó, csupán mozgásaink csökkennek emiatt. Fedezék mögül tüzelünk.
>
> Karos zászlós

Papírszeletet nyújtok a hadnagynak, hogy írja:

> Időnként erős tüzet vezényelj!
>
> Balogh hadnagy

Az őrség parancsnoka 20.05-kor jelentette, hogy az állványon figyelő őr sok tüzet észlel a falun kívül. Kirohanok a hadnaggyal. Nem kell felmásznunk az állvány topogójára, a földről is látható: félkörben a városon hatalmas tüzek lángolnak. Irtózatosan félelmetes látvány! Körös-körül tűztenger szinte megfékezte agyunk működését. Kérdeztem tőle, van-e valami elképzelése? Nemigen jutott eszébe semmi, én viszont úgy ítéltem meg, nem késlekedhetünk, ezért utasítottam, valahogy jusson ki az állomásra, rendelkezzen, hogy jobbra-balra húzódjon egy-egy raj, s lövesse velük – mutattam neki az irányokat – jobbról és balról a közeli tüzek környékét, aztán jöjjön vissza, s bízza a vezérlést a zászlósára.

Három szakaszt indítottam három irányból a falu szélére. Az egyikkel megyek én is. Aztán majd meglátom. A harmadik szakasz parancsnoka a következő parancsot kapta:

> A lakosság a szükségállapot és a félelem miatt a házakban tartózkodik. Ha mégis az utcán lesz valaki, és felszólításra nem áll meg, fegyvert kell használni! Az utcavégeken tüzet kell nyitni feltételezett ellenfelekre, így kell kijutni a falu szélére! Fel kell számolni az ellenállást! Feltételezhető, hogy mint máskor, nem találkozunk ellenfelekkel. Ez esetben 23.00 órára vissza kell vonulni a körletekbe!

A szakasz, melynél voltam, tüzet nyitott. Nem volt válasz. Elértük az utolsó házat. Javában égtek a felgyújtott tereptárgyak: a farakások, a szénakazlak, a külső védelmi vonalba eső üres, adott esetben fedezékül használható házak, a közeli hodályok, egyéb építmények. Égett minden, ami a mi számunkra hasznos volt. A másik két szakasz sem ütközött ellenállásba. Micsoda akció! Nem találtunk ellenfelet!

Éjfél előtt Balogh Béla jelentette, hogy pár perce keresett telefonon egy férfihang: 24.00 órakor fel fog hívni. Éjfélkor csöngött a telefon. A partizánvezető beszélt:

– Húsvétra ajándékot kapott tőlünk. Fog még kapni különbeket is. Ünnepeljen, ha tud, Noszovka parancsnoka!

Letette a kagylót. Kubinyi kérdezte, miféle ajándékról volt szó? Azt válaszoltam, hogy egy ismeretlen jókívánságokat mondott.

1943. április 25.

A riadó 03.00-kor ért véget. Keveset aludtam, gyötrődtem. Húsvét első napja van. A tisztek köszöntöttek, legutoljára Zavari jött. Sok szeretettel köszöntöttem én is őket. Csak orosz vodkám volt, töltöttem, koccintottunk. Miután az őrmester leköszörülte a torkáról a szesz maradványait, kért, hallgassam meg, mondani akar valamit. Ittunk még egy pohárral. Mintha egy kicsit főbe ütött volna a kemény ital, de a hangulatunkon sokat emelt. Az őrmester mondandóját azzal vezette be, hogy a jelentenivalója szokatlan. Elmondta: egy 60 év körüli orosz jött ma reggel hozzá, és két lovat kért, hogy a kertjét megszántsa.

Felugrottam a székemből.

– Micsoda?! Egy ilyen éjszaka után ilyet kérni? Az egeket is rájuk fogom verni! Lovat?! Maga megzavarodott ettől a kis pálinkától?

Nem szólt semmit, hosszú csend volt a parancsnoksági szobában, aztán csendesen, nem mint pattogó hangú szolgálatvezető, hanem mint bölcs tanácsadó, így szólt:

– Tessék ezt a dolgot meggondolni, hadnagy úr!

Még aznap elterjedt a hír: a parancsnok lovakat ad, hogy szántsanak az oroszok.

1943. április 26.

A reggeli intézkedések után a feketémet szürcsöltem, amikor a legényem jelenti, hogy egy fekete ruhás úr keres. Kérettem, mondván az őrség biztosan átvizsgálta. János, amint kinyitotta az ajtót, mutatta a kezével, hogy bejöhet. Érdekes jelenség volt. Magas, jó megjelenésű, intelligens férfi benyomását keltette. Amint meglátott, a szemét nem vette le rólam. Finoman meghajolt, bemutatkozott. Hasonlóan viselkedtem én is.

– *Ein moment* – mondtam, és szóltam a legényemnek, hogy a karpaszományos szakaszvezetőt azonnal hívja ide. Jött Miska, a tolmács, és fordított. Pár szót váltottunk arról, mennyi szükséget szenved népük, nincs kenyér, élelem, lerongyolódtak, majd számon kértem a partizánakciókat.

– Nézze, én és katonáim jóindulatúak vagyunk a védtelen néppel, de félek, hogy a mindennapos fegyveres fellépés miatt elvesztem megértésemet. Készültségeim a kijárási tilalmat megszegők közül még egyet sem lőttek le. Nem lőttük le azokat, akik a kivételes helyeket megközelítették vagy a területre behatoltak. Ahol katonáimra lőttek, nem engedtem, hogy megtorolják a környéken élő embereken. Nem kutattam fel, hol főznek tiltottan pálinkát, ezeket a családokat nem szedettem össze. Nem kísértettem be felsőbb parancsnokságra százakat, akik közül talán senki se jött volna vissza. Ezek ellenére raktárakat robbantanak, gyújtogatnak, telefonvezetéket vagdalnak el, járőreimet támadják, katonai járműveket pusztítanak el, és az én szakaszomon sorozatos a vonatok felrobbantása. Ezek és hasonló más esetek engem végzetes lépésre kényszerítenek. Jobb lesz a partizánoknak, az itt élőknek, ha keményebb fegyveres fellépést tétetek? Ha olyan megoldást alkalmazok, melytől magam is irtózom? Vér kell? Rombolás kell? Tűz kell? Nem elég a frontokon a sok halál, itt is az kell? Talán egy óra múlva ki kell adnom a szörnyűséges parancsot. Vagy ha nem teszem ezt, jobb lesz önöknek, ha hoznak helyettem egy kegyetlenkedő embert, akinek nem fog számítani, hogy elpusztul fél Noszovka?

Kezét megadó hangsúllyal emelte fel, dehogyis akarják ők ezt. Hallgattam egy percig. A tolmács nézett is, hogy szükség van még itt rá? Azután szóltam, hogy bizonyosan valami miatt keresett meg engem. Köhintett vagy kettőt, csak azután mondta, hogy lovat kér-

ne, két lovat. Nem feleltem azonnal. Felálltam, az ablakhoz mentem, s néztem a nélkülözéstől meggyötört járókelőket. Majd visszaültem, és azt válaszoltam, rendben, adok lovakat, segítek az embereken ezek ellenére, mert itt halnak éhen, ha nem termelnek. Megköszönte. Gondterhelten távozott.

1943. április 29.
Feküdtem még, amikor virradat után ébresztett a legényem azzal, hogy tojásokat hozott egy öreg. Tojást? Nincs ebben az országban tojás! Felugrottam, hadd lássam azt az embert, de már nem volt sehol. Kérdeztem Jánost, hogy nézett ki. Mondta, hogy magas, hajlott ember volt pufajkában, pucolatlan csizmában. A tojások között egy papírdarabot találtunk cirill betűs írással. A tolmács fordította:

A vonatok simán fognak gördülni.

Partizán
(Nem akármilyen.)

Hívattam Zavarit, írja ezt le, mert újabb parancsomig ez lesz a jelmondat: „A vonatok simán fognak gördülni." Örömteli fordulat állt be életünkben. A feladatok könnyebbek lettek. Bizakodással néztünk a holnap elé, és megnyugodva vártuk a parancsot, mely nem késhet már sokáig: tegyenek a századok előkészületeket a hazatérésre. Pezsdült az Erdélyi-csoport. Ha csak tehették, a hazatérés gondolatával foglalkoztak a katonák. Folyton azt kérdezgették, mikor indulunk? Azt feleltem nekik, nemsokára, júniusban mindenki a családja körébe érkezik. Tudakolták, milyen módon történik a hazatérés. Mondtam, hogy végig vasúton: Csernyigovból indítják a vonatokat, Nyezsinig megyünk, néhány napig ott leszünk, s ott vagonírozzák be ismét a századot. Lelkendeztek, nagy volt az öröm, ám volt keserűség is, mert 47 katonát hiába várnak haza. Mit mondok majd az anyáknak, a feleségeknek, a gyerekeknek?

A 2. magyar hadsereg az átharcolt időkben egymáshoz kapcsoltan ugyan, de más-más jellegű harci cselekményeket végzett. A periódusok kronológiája:

1942. április 11.–június 10. A hadsereg kiszállítása a téli állások mögé.
1942. június 28.–szeptember 30. A tyimi áttörés, az üldöző hadműveletek, augusztusban megkezdődtek a hídfőcsaták.
1942. október 1.–december 31. A végzetes hónapok ideje: nem készítették fel a hadsereget a téli csatákra.
1943. január 12.–január 23. A doni csaták időszaka.
1943. január 24.–február 5. Utóvédcsaták Oszkol térségében.
1943. február 6-tól háttéri szolgálat.

A 2. magyar hadsereg utóvédharcai főként Veliko Mihajlovka környékén, óriási területen folytak. Ezeknek a harcoknak a jelentőségét a következőkben látom:
1. Lehetővé tették a fogságba eséstől veszélyeztetett 50 000-60 000 emberünk hátravonulását.
2. Időt adott a német csapatoknak tervszerű hadmozdulatok végrehajtására.
3. A doni vesztes csatákban megtépázódott katonai erények ismét kifényesedtek.
Ezek az utóvédcsaták bizonyították, hogy a magyar katona nem vesztette el becsületét, mint ahogy azt Jány parancsaiban leírta. Még Lóskay ezredes is, aki kijelentette: „Szívből megutáltam a parasztbakát!", Romniban 1943. február 16-án kénytelen volt elismerni: „Ma csodálkozom azon, ha az eseményeket és a helyzetet latolgatom, hogy ezek a szedett-vedett századok, ismeretlen tisztek parancsnoksága alatt még ilyen ellenállásra is képesek voltak."

UTÓSZÓ

1943. június 29.
Hazai tájak, hazai örömök, ölelő karok – itthon vagyunk. A Kárpátokban leborultunk a földre, mert most tudjuk igazán, mit jelent nekünk a szent szó: Magyarország.

A helyőrség katonai pompával fogadott bennünket, katonai díszben vonultunk a könnyező civilek sorfala között. Katonai dísz, ünnepség, parádé, magyar és német vitézségi érmek átvétele következett: 34 katonám részesült kitüntetésben, ezüst, bronz vitézségi érmeket kaptak. 1943. augusztus 25-én legfelső kihallgatáson vettem részt. A búcsúhoz felsorakozott századhoz így szóltam:

– Katonák! Itthon vagyunk a drága haza földjén. Búcsúzunk egymástól, mindenkit tartalékba helyeznek. Nehéz az elválás, hiszen több mint egy év alatt összeszoktunk, megtanultuk egymást tisztelni, szeretni, egymás barátaivá váltunk. A kegyetlen harcokban hősi halált haltak valahol közös sírban pihennek, távol a hazától. Tartsuk meg emlékeinkben őket! Nagyszámú sebesültjeink vannak. A mienkéhez hasonló áldozatot kevés század hozott. Bátran és nyugodtan mehetünk haza, megtettük kötelességünket.

Hogy az érzelmek erőt ne vegyenek rajtam, összeszorítottam a fogam, ahogy kezet ráztam a katonákkal. A század elé álltam, és újra meg újra végighordoztam a tekintetemet az arcokon. Utána „vigyázz!"-t vezényeltem, s a kürtöshöz fordultam: – A takarodót!

Álltunk vigyázzban, hallgattuk a kürt szavát, mely a kiképzés napjait oly sokszor zárta az este kilencedik óráján. Most az akkordok azt jelezték: kiválunk a katonai életből.

Sosem tudok elszakadni a századtól. Gondolatban velem vannak bajtársaim, naponta állok a század arcvonala előtt.

20. SZÁZADI HADTÖRTÉNET

A II. világháború híres bombázói

Az Avro Lancaster és a Boeing B–17-es repülőerőd

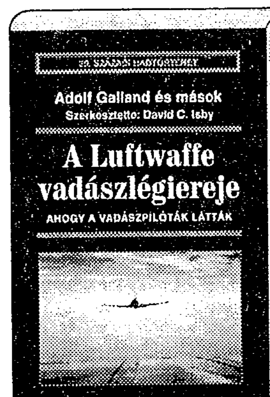
A II. vh. során a légi hadviselés technikai és harcászati fejlődése óriási lendületet kapott. A hadban álló nemzetek ugyanis arra törekedtek, hogy légierejük potenciálját növeljék, mert tisztában voltak vele: az fog győzni, aki uralja a légteret. E törekvés nyomán születtek meg a korszak legkiválóbb harci repülőgépei.
A kötetben végigkísérhetjük az Avro Lancaster és a Boeing B–17-es történetét a tervezés fázisától a fejlesztési munkálatokon át a gépek hadrendbe állításáig és harcaiig.

U-bootok harca repülőgépekkel

Drámai küzdelem az óceánokon

A II. világháborúban a szövetséges repülőgépek halálos küzdelmet vívtak a német U-bootokkal a világ óceánjainak végtelen vizein. Soha véget nem érő macska-egér játék volt ez, a célpontok felkutatásának hosszú, kimerítő óráival és a harc villanásnyi perceivel.
Amikor repülőgép tűnt fel a horizonton, a tengeralattjáró parancsnoka általában azonnal parancsot adott a merülésre. Ám ha a támadó gép már közel járt, nem sok esély volt a menekülésre. Az U-bootok ilyenkor a felszínen maradtak és harcoltak.

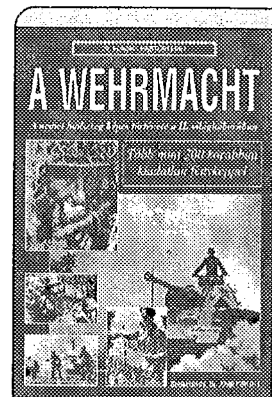
A Luftwaffe vadászlégiereje

Ahogy a vadászpilóták látták

Ezt az egyedülálló könyvet a II. világháború leghíresebb német vadászpilótáinak beszámolóiból állították össze, akik maguk is részt vettek a Luftwaffe csaknem valamennyi hadműveletében. Közismert német vadászrepülő-parancsnokok mondanak véleményt a saját és a szövetségesek repülőgépeiről, a hadműveletekről, a légi harc taktikájáról, a kiképzésről, a technológiáról, a Luftwaffe vereségének okairól. A beszámolókat a háború után az USAAF céljaira gyűjtötték össze.
A legtöbb beszámolót a 103 légi győzelmet elért híres vadászpilóta, Adolf Galland írta.

Rendelje meg kedvezményes áron
a Hajja & Fiai Könyvkiadó kiadványait!
Phoenix Könyvklub, 4017 Debrecen, Pf.: 32.

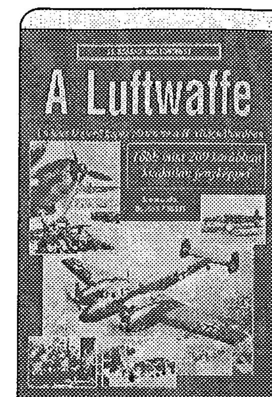
20. SZÁZADI HADTÖRTÉNET

A Wehrmacht

A német hadsereg képes története a II. világháborúban

A történészek a II. világháborús német hadsereget a római légiókhoz és Napóleon Grande Armée-jához hasonlóan a világ egyik legfélelmetesebb hadseregének tekintik. 1939/40-ben, a Blietzkrieg-hadjáratok során, ez az elit harci gépezet 27 nap alatt szétverte a lengyel hadsereget és egy nap alatt hódította meg Norvégiát. Ezután 1940 tavaszán Anglia és Franciaország egyesült erőire mért megsemmisítő csapást. Mindazonáltal a legsúlyosabb harcokat 1941-től vívták a keleti fronton, miután a német csapatok lerohanták a Szovjetuniót.

A Luftwaffe

A német légierő képes története a II. világháborúban

A II. vh. első éveiben a Luftwaffe alapvető szerepet játszott a Blitzkrieg megvalósításában.
A 250, javarészt korábban nem publikált fekete-fehér fényképfelvétellel illusztrált kötet a Harmadik Birodalom légierejének történetét dolgozza fel az 1930-as évektől a II. vh. végéig, és kuriózumnak számító képeket közöl a német harci repülőgépekről és azokról az emberekről, akik a világégés előtt, a spanyol polgárháború során fejlesztették tökélyre a Blitzkrieg tudományát.

Náci jelképek

Több mint ötven év telt el a náci birodalom bukása óta, de a rezsim katonai jelképei - a jelvények, egyenruhák és kitüntetések - még ma is megfogják az ember képzeletét. A könyv a katonai uniformisok mellett a háborúban álló Németország egyéb katonai jellegű szervezeteinek jelképeit is bemutatja.
A jelvények nem csupán a mindenütt jelenlévő horogkeresztre korlátozódtak. A rangjelzések, területi jelvények, háborús kitüntetések tervezése valóságos művészetté vált.
A több mint 250 színes és fekete-fehér fényképpel illusztrált könyv a hadtudomány iránt érdeklődő olvasók könyvespolcáról nem hiányozhat.

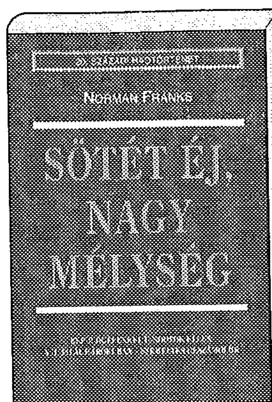
Rendelje meg kedvezményes áron
a Hajja & Fiai Könyvkiadó kiadványait!
Phoenix Könyvklub, 4017 Debrecen, Pf.: 32.

20. SZÁZADI HADTÖRTÉNET

A szövetséges légierő ászai

Sok nemzet több ezer pilótája repült, harcolt és halt meg szövetséges vadászrepülőgépeken. Csak néhányok nevét jegyzi a történelem. A vadászpilóták kb. 5%-a aratta az összes léggyőzelem 40%-át - ők az ászok.
Mike Spick, a II. világháború légi harcainak minden jelentős hadszínterét részletesen vizsgálja: összehasonlítja a repülőgépeket és a hadműveleti körülményeket, elemzi a legeredményesebb ászok egyéni taktikáját és módszereit. Huszonöt ábra illusztrálja a legsikeresebb harceljárásokat. A hiteles történeti forrásművet egyéni beszámolók teszik izgalmassá, élethűvé.

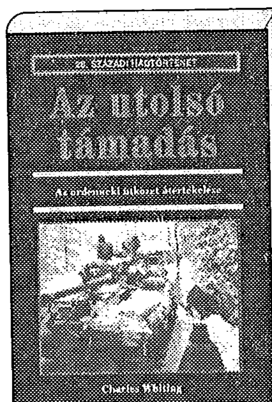

Sötét éj, nagy mélység

Repülőgépekkel U-bootok ellen a II. világháborúban

A II. világháború tengeralattjáró-elhárító harcai, különösképpen a Királyi Légierő tevékenysége, lenyűgözte a világ történészeit. Norman Franks – A Bodenplatte hadművelet és A dieppe-i ütközet szerzője – szintén kutatta ezt a repülőgép és tengeralattjáró közti küzdelmet, amely talán sehol sem volt annyira ádáz, mint a Vizcayai-öböl és az Atlanti-óceán felett.

A sok érdekes élménybeszámoló, valamint a megannyi fotó szemléletesen mutatja be a szövetséges pilóták és a német tengeralattjárók harcát.

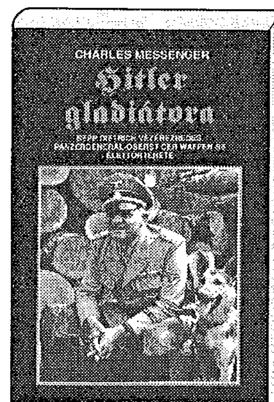
Az utolsó támadás

Az ardenneki ütközet átértékelése

A II. világháborút tanulmányozó történészek egyöntetű véleménye az, hogy a németek utolsó nagy offenzívája – 1944 decemberében az Ardennekben – felkészületlenül érte az amerikaiakat. Valóban nem számítottak a támadásra? A szerző lenyűgöző könyve alaposan átértékeli a II. világháború utolsó karácsonyát megelőző napok eseményeinek krónikáját, és bebizonyítja: a szövetségesek számítottak a németek támadására. A megdöbbentő kijelentés természetesen további kérdéseket von maga után.

Rendelje meg kedvezményes áron
a Hajja & Fiai Könyvkiadó kiadványait!
Phoenix Könyvklub, 4017 Debrecen, Pf.: 32.

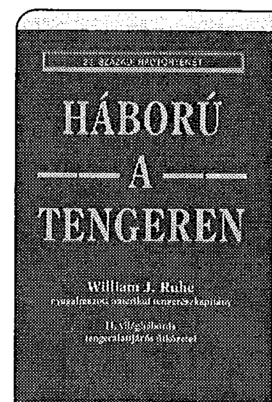
20. SZÁZADI HADTÖRTÉNET

Hitler gladiátora

Sepp Dietrich vezérezredes, Panzergeneral-Oberst der Waffen-SS élettörténete

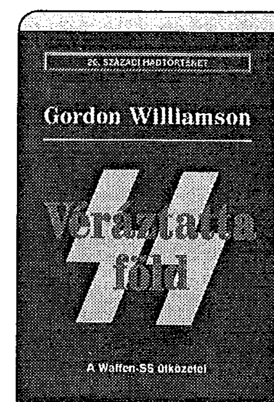
A cselekmény fő szála egy olyan ember élete és tettei köré összpontosul, aki alacsony származása és szellemi korlátai ellenére közeli és meghitt kapcsolatban állt Adolf Hitlerrel, és rendhagyó, de mindenképpen ügyes, bátor katonának bizonyult. Végül pályafutásának csúcspontján az SS páncéloshadseregének parancsnoki posztját is megkapta.
Dietrich habár fontos szerepet töltött be a náci pártban, mindenekelőtt apolitikus katonának vallotta magát.

Háború a tengeren

William J. Ruhe ny. amerikai tengerészkapitány II. vh.-s tengeralattjárós ütközetei

„A háborút három tengeralattjáró típuson harcoltam végig: I. világháborús primitív tengeralattjárón kezdtem, majd a II. világháború előtt épített flottahajón folytattam, végül a háborúban kifejlesztett modern flottahajón fejeztem be. Nyolc őrjáraton vettem részt, melyek során a csendes-óceáni háború tengeralattjárós akcióinak teljes skáláját megtapasztalhattam személyesen."
52 amerikai tengeralattjáró süllyedt el a II. vh. során, s velük 3500 amerikai tengerész veszett a hullámsírba.

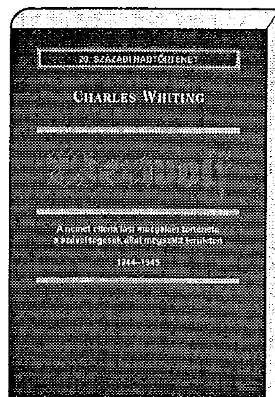
Véráztatta föld

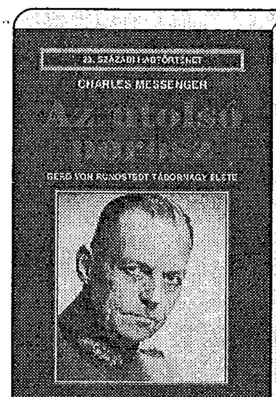
A Waffen-SS ütközetei

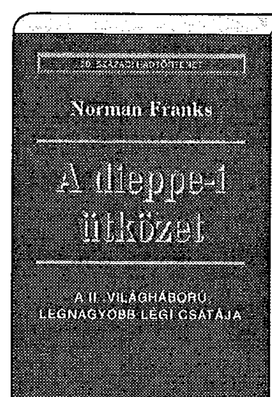
A Waffen-SS kétségkívül a történelem egyik leghírhedtebb katonai szervezete. Katonái jó kiképzésben részesültek, a harcmezőn agresszív és halálmegvető magatartást tanúsítottak. Keményen harcoltak, nem mutattak könyörületet Németország ellenségeivel szemben. A kötet a Waffen-SS 1939–1945 közötti legnagyobb ütközeteinek részletes összefoglalása. Olvashatunk arról, hogyan foglalta el Jugoszláviát a Das Reich hadosztály szinte egyedül, miként tartott ki 73 napon át a Totenkopf hadosztály a demjanszki katlanban a hatalmas túlerővel szemben stb.

Rendelje meg kedvezményes áron
a Hajja & Fiai Könyvkiadó kiadványait!
Phoenix Könyvklub, 4017 Debrecen, Pf.: 32.

20. SZÁZADI HADTÖRTÉNET

Werwolf

Megtudhatjuk, hogyan toborzott és készített föl Gutenberger SS-rendőrtábornok egy öt férfiból és egy nőből álló csoportot a Farsang akcióra. Feladatuk az volt, hogy likvidálják Aachen új polgármesterét, Franz Oppenhoffot, aki az első amerikaiak által kinevezett polgármester volt a nyugati szövetségesek által megszállt területeken. Oppenhoffot a nácik az amerikaiak spiclijének, árulónak tekintették.

A könyv valósághűen ábrázolja azt a feszült, nyugtalan légkört, amely a II. világháború utolsó hónapjaiban mindkét oldalon uralkodott.

Az utolsó porosz

Gerd von Rundstedt tábornagy élete

A II. világháború egyik legnagyobb kérdése, hogy a német tábornokok nagy része miért maradt a végsőkig hű Hitlerhez. A válasz egyetlen ember, Gerd von Rundstedt, a porosz hadsereg rangidős tisztjének alakjában keresendő, aki sok éven át volt a Wehrmacht meghatározó személyisége. Eisenhower a „legrátermettebb német tábornoknak" tartotta őt, míg Montgomery így beszélt róla: „a legjobb német tábornok, aki ellen valaha is harcoltam."

A dieppe-i ütközet

A II. vh. legnagyobb légi csatája

A kanadai egységek és a brit rohamcsapatok 1942. augusztus. 19-én Dieppe kikötője ellen megindították az azóta híressé vált „nagy erejű felderítésüket", melyet a RAF a II. vh.-ban addig még nem tapasztalt hatalmas számú repülőgéppel támogatott és védelmezett. Trafford Leigh-Mallory repülő altábornagyot nevezték ki a légitámadás parancsnokának, akinek errel 46 Spitfire-, 8 Hurricane-, 3 Typhoon- és 4 Mustang-repülőszázad állt rendelkezésére, továbbá a vadászrepülő-parancsnokság 2. csoportjának 7 Boston- és Blenheim-repülőszázada.

Rendelje meg kedvezményes áron
a Hajja & Fiai Könyvkiadó kiadványait!
Phoenix Könyvklub, 4017 Debrecen, Pf.: 32.

Bár sok jó könyvet írtak már a 2. magyar hadsereg háborús szerepléséről, s e könyvek alapján majdnem mindent tudunk háborújáról, ám nagyszerű helytállását nem ismerjük igazán. Néhány sorban tettek eddig említést erről. Alig hallhattunk-olvashattunk valamit az Oszkol-völgy véres utóvédharcairól, valamint az első vonalak iszonyú megpróbáltatásairól: a rajvonalbeli életvitelről, a hóárkok pszichózisáról, a testi-lelki szorongásról, a harcok rohamairól, az őrjöngő órákról, a pergőtüzek pokláról, a hógödrök dermesztő éjjeleiről, a tisztek és a legénység viszonyáról.

Erdélyi Béla hadnagy a 108/2 század parancsnokaként teljesített szolgálatot a keleti fronton 1942/43-ban, így a szemtanú hitelességével örökítette meg az eseményeket, s ábrázolja a tisztek és a legénység harctéri életét. Mint tiszt, világosan látta, hogy a hadszíntérre kikényszerített katonák a legkevésbé sem vétkesek az elszenvedett kudarcok miatt, az összeomlást a legfelső politikai vezetők, a vezérkar, a parancsnoki kar, a tábornokok okozták.

Habár az egységek nem rendelkeztek megfelelő harci eszközökkel és az orosz tél elviseléséhez szükséges ruházattal, mégis emberfeletti áldozatot hoztak: megállították a Vörös Hadsereget az Oszkol-völgyében, ami lehetővé tette, hogy elkerülje a fogságba esést ötven-hatvanezer magyar honvéd és a németek végrehajthassák tervszerű hadmozdulataikat.

Erdélyi Béla hadnagy kiemelkedő parancsnoki teljesítményét mutatja, hogy százada 179 katonájából 132 élve hazajuthatott. Hősies helytállásáért a kormányzó személyesen tüntette ki. A rendszerváltást követően őrnaggyá léptették elő a Don melléki csatákban tanúsított hősiességéért és megkapta a vitézi címet.

ISBN 963 9037 67 2

20. SZÁZADI HADTÖRTÉNET

Vitéz Erdélyi Béla

KELETI FRONTNAPLÓ – DON, 1942/43

